

T.C.
BİLECİK ŐEHY EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ MİTOSUNUN BİLECİK KENT
KÜLTÜRÜNDEKİ YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Altan ARTUN

TEZ DANIŐMANI

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi Erol GÜLÜM

BİLECİK, 2021

REFERANS NUMARASI

10298830

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ MİTOSUNUN BİLECİK KENT
KÜLTÜRÜNDEKİ YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Altan ARTUN

TEZ DANIŐMANI

Dr. Öğr. Üyesi Serdar ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi Erol GÜLÜM

BİLECİK, 2021

REFERANS NUMARASI

10298830

BEYAN

“Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Mitosunun Bilecik Kent Kültüründeki Yansımaları” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onaylanması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR	☐	DESTEK ALINMAMIŞTIR	☒
Destek alındı ise;			
Destekleyen Kurum:			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	☐		
2- TÜBİTAK	☐		
3- Diğer:	☐		
ETİK KURUL Onayı ☐			
ETİK KURUL karar tarih/sayı			

Altan ARTUN

03.01.2022

İmza

ÖN SÖZ

Tez yazım sürecinde kaynak temini konusunda yardım aldığım meslektaşlarım Aslı Eda Günaydın'a, Gülçin Ersoy'a ve ayrıca Bilecik İl Halk Kütüphanesine şükranlarımı sunuyorum. Bilecik'i daha iyi özümseyebilmek için yaptığım saha araştırmalarında beni yalnız bırakmayan Mert Kılıç'a, Bilecik'in kültürel mirasıyla ilgili en güncel havadisleri bana ulaştıran Turgay Öksüz'e ve bu tez çalışmasına dair anlattığım her şeyi büyük bir ciddiyetle dinleyen Alper Aydoğdu'ya müteşekkirim. Ayrıca tez düzeni ile ilgili bazı hususlarda bana yardımcı olan İbrahim Özkan'a teşekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışmamın neticelenmesini benim kadar isteyen Öğr. Gör. Serdar Özdemir'e ve tez çalışmasının başından sonuna dek danışmanlığımı üstlenen Dr. Öğr. Üyesi Erol Gülüm'e çok şey borçluyum. Danışman hocamın araştırmaları için yurt dışına çıkmasından itibaren danışmanlığımı yürütmeyi kabul eden Dr. Öğr. Üyesi Serdar Şimşek'e ve elbette ki anneme, babama ve ağabeyime de teşekkür ediyorum.

ÖZET

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ MİTOSUNUN BİLECİK KENT KÜLTÜRÜNDEKİ YANSIMALARI

Anadolu'nun kuzeybatı uç kesiminde küçük bir beylik iken üç kıtaya hükmeden büyük bir imparatorluk haline gelmeyi başarabilmiş olan Osmanlı Devleti Türk kültürel belleğinde derin izler bırakmıştır. Bu bellekte, Osmanlı Devleti'nin kuruluş coğrafyası Bilecik/Söğüt olarak yer almaktadır. Bilecik, bilhassa bu devletin kuruluşunda etkili olmuş -sadece tarihi değil, aynı zamanda kültürel boyutları da olan- şahsiyet ve olayların hatırlanmasında ön plana çıkan bir kültürel miras ve bellek mekânıdır. Ancak bu devlet ve onun kuruluş coğrafyası, bu zamana dek daha çok “tarihsel gerçeklik” boyutlarıyla ele alınmış ve bu devlet hakkında bilgiler veren tarihî eserlerdeki mitik bilgiler daha ziyade “masal” veya “uydurma” olarak nitelendirilmiş, dolayısıyla bir bakıma hak ettiği değeri görememiştir. Meselenin göz ardı edilen veya dışlanan bu boyutunun Türk kültürel mirası ve belleği açısından ne derece önem arz eden bir nitelikte oluşu hakkında fark edilememiştir.

Dolayısıyla bu çalışma, “kuruluşun ve kurtuluşun şehri” sloganıyla tanıtılmaya çalışılan Bilecik'in Osmanlı ile olan tarihî ve kültürel ilişkisi adına hazırlanmış mitotarihsel bir kültürel bellek ve imge araştırmasıdır. Bu çalışmada Türk kültürel belleğinin yazılı çıktıları olan bazı Osmanlı kroniklerine nüfuz edilerek tarih ve kültür etkileşimiyle oluşma imkânı bulmuş “Osmanlı Kuruluş Mitosu”nun sahip olduğu kültürel bellek imgeleri anlatılmaya ve gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak bu çalışmada temelde tarihsel gerçekliği ortaya koymak gibi bir amaç güdülmemiştir. Daha geniş bir ifadeyle Osmanlı kroniklerindeki kültür ve tarih etkileşimiyle oluşma imkânı bulmuş mitos ve bu mitosun Bilecik kent kültürüne olan etkilerine dair eleştirel açıklamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Mitos, Kültürel Bellek, İmge, Bilecik.

ABSTRACT

REFLECTIONS OF THE FOUNDATION MYTH OF THE OTTOMAN STATE IN BİLECİK URBAN CULTURE

The Ottoman Empire, which was a small principality in the northwestern tip of Anatolia and managed to become a large empire dominating three continents, left deep traces in the Turkish cultural memory. In this memory, the founding geography of the Ottoman Empire is located as Bilecik/Söğüt. Bilecik is a place of cultural heritage and memory which comes to the forefront in remembering not only historical but also cultural aspects of individuals and events that were especially significant and effective in the establishment of this state. However, this state and its founding geography have been dealt with mostly in terms of “historical reality” and the mythical information in the historical works that give information about this state has been characterized as a “tale” or “fiction”, thus, in a way, it has not received the value it deserves. The importance of this neglected or excluded aspect of the issue in terms of Turkish cultural heritage and memory has not been duly recognized.

Hence, this study is a myth-historical cultural memory and image research prepared on behalf of Bilecik's historical and cultural relationship with the Ottoman Empire, which was tried to be introduced with the slogan “the city of establishment and liberation”. In this study, the cultural memory images of the “Ottoman Foundation Myth”, which had the opportunity to develop with the interaction of history and culture by penetrating some Ottoman chronicles, which are the written outputs of Turkish cultural memory, were tried to be explained and shown. Yet, in this study, it was not aimed to reveal the historical reality. In a broader sense, critical explanations were made about the myth that had the opportunity to be formed by the interaction of culture and history in the Ottoman chronicles and the effects of this myth on the city culture of Bilecik.

Keywords: Ottoman, Myth, Cultural Memory, Image, Bilecik.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
RESİMLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. TESPİT VE İNŞA.....	13
2.1. Kuruluş Mitosunun Teorik Temelleri.....	13
2.2. Kuruluş Mitosunun Tarihî Kaynakları	20
2.3. Kuruluş Mitosunun Folklorik Boyutları	29
2.4. Kuruluş Mitosunun (Yeniden) İnşasına Yönelik Bir Deneme	40
3. TAHLİL VE YORUM	54
3.1. Kuruluş Zamanına Dair İmgeler.....	54
3.2. Kuruluş Mekânına Dair İmgeler.....	60
3.3. Kurucu Şahsiyetlere Dair İmgeler	65
3.3.1. Oğuz Kağanlaşan Kahraman: Osman Gazi.....	66
3.3.2. Dede Korkutlaşan Bilge Devlet Adamı: Şeyh Ede Balı	73
3.3.3. Yoldaş Alplar, Dervişler ve Keşişler	79
3.4. Kurucu Olaylara Dair İmgeler.....	85
3.5. Kuruluş İdeolojisine Dair İmgeler	94
4. HATIRLAMA ve DEĞERLEME.....	102
4.1. Kuruluş Mitosunun Bilecik İlindeki Temsillerine Kültürel Bellek Perspektifinden Bir Bakış	102
4.2. Kuruluş Mitosunun Yerel Politik Söylem Aracılığıyla Hatırlanışı	108
4.3. Kuruluş Mitosunun Bilecik İlindeki Çeşitli Temsiller Aracılığıyla Hatırlanışı	114
4.4. Kuruluş Mitosunun Sürdürülebilir Değerlemesine Dair Tespitler, Değerlendirmeler ve Öneriler.....	141
5. SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA	155

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: İbn-i Kemal'den Osman Gazi Tasviri	70
Resim 2: Şeyh Edebalı Canlandırma	117
Resim 3: Bilecik Belediyesi Duyurusu	118
Resim 4: Bilecik Belediyesi Yeni Logo	120
Resim 5: Bilecik Valiliği Yeni Logo	121
Resim 6: Bilecik Kayı Boyu Anıtı	121
Resim 7: Şeyh Edebalı Heykeli	123
Resim 8: Bilecik Belediyesinden Kaldırılan Minyatür	126
Resim 9: Otağdan Dersaadete (Bilecik Belediyesindeki Yeni Minyatür)	127
Resim 10: Ulu Çınar Anıtı	128
Resim 11: Yaşayan Şehir Müzesi Açılışında Nabi Avcı'nın Konuşması	129
Resim 12: Ertuğrul Gazi Türbesi'nin İçi	132
Resim 13: Ertuğrul Gazi'nin Vasiyeti	133
Resim 14: Ertuğrul Gazi Türbesi'nde Bir Fotoğraf Çekimi	134
Resim 15: Oba Kent Projesi	139
Resim 16: Dursun Fakih Türbesi'nin Dış Görünüşü	140
Resim 17: İsa Sofi Türbesi Dıştan Görünüş	141
Resim 18: İsa Sofi Türbesi İçten Görünüş	141

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.: Aktaran

bkz.: Bakınız.

c.: cilt

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

Sad.: Sadeleştiren

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

1. GİRİŞ

Anadolu'nun kuzeybatısında küçük bir uç beyliği iken üç kıtaya hükmeden büyük bir imparatorluk haline gelen ve bünyesinde birçok etnik ve dini unsuru uzun yıllar boyunca bir arada tutmayı başaramış olan Osmanlı Devleti'nin kuruluş meselesi bilhassa tarihçiler arasında geçmişten günümüze süregelen birtakım tartışmalara sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti'nin “kuruluş” olarak adlandırılan dönemine ait ilk bilgilere yer veren eserlerin başında Bizans kaynaklarının yanı sıra Osmanlı kronikleri gelmektedir. Söz konusu “ilk Osmanlı kaynakları kuruluş döneminden 100-150 yıl sonra yazılmıştır” (Emecen, 2013: 50). Bunlar arasında Ahmedî'nin “İskendername” adlı kitabının sonuna eklediği “Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman”ı, Şükrullah'ın “Behcetü't Tevârih”i, Aşıkpaşaoğlu'nun “Menâkıb-ı Âl-i Osman”ı, Neşri'nin “Kitâb-ı Cihannümâ”sı, Edirneli Oruç'un “Tevârih-i Âl-i Osman”ı gibi eserler bulunmaktadır.¹ Bu kroniklerin devletin kuruluşuna göre geç bir tarihte yazılması, içeriklerinde yer alan mitolojik-efsanevi ve gerçekçi oldukları ileri sürülebilecek -pek çok tarihçi tarafından da ileri sürülen- bilgilerin deyim yerindeyse birbirleriyle harmanlanmış bir şekilde yer alıyor oluşu, çeşitli tartışmaların çıkmasında ve farklı bakış açılarının doğmasında etkili olmuştur.

Amerikalı bir gazeteci olan Herbert Adams Gibbons'un “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu” adlı kitabında ileri sürdüğü görüşler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili tartışmayı alevlendiren ilk kıvılcım olmuştur (Emecen, 2016: 21). Gibbons, Osman ve onun küçük aşiretini; çobanlıkla geçinen “müşrik Türkler” olarak nitelendirerek Osman'ın ve aşiretinin sonradan Müslüman olduklarını, kuruluş döneminde Osmanlı nüfusunun büyük kısmını oluşturan topluluğun Hristiyan Rumlardan müteşekkil olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu sadece dini bir nedenle açıklamaya çalışarak kabul edilen yeni dinin yeni bir ırk yani bir Osmanlı ırkı meydana getirdiğini iddia etmektedir (Köprülü, 2011: 43-44). Gibbons tarafından ortaya atılan çeşitli iddialara da ilk cevap bir Türk araştırmacı olan Mehmet Fuat Köprülü'den gelmiştir. Fuat Köprülü, Gibbons'un “Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu” adlı eserinde Osmanlı Devleti ve onun kuruluşu hususundaki iddialarını kendi çalışmasında özetlemiş ve onun bu iddialarının niçin kabul edilemeyeceğinin izahını yapmıştır. Köprülü, Gibbons'un Orta Çağ vakanüvisliği zihniyetinin doğurmuş olduğu

¹ Kronik türünde olan Osmanlı tarihlerine genellikle “Tevârih-i Âl-i Osman” adı verilmektedir. Bu eserler yazarlarının adıyla da tanınmaktadır. Örneğin, Aşıkpaşazade'nin “Menâkıb-ı Âl-i Osman”ı Aşıkpaşazade Tarihi, Neşri'nin “Kitâb-ı Cihannümâ”sı Neşri Tarihi, Edirneli Oruç'un “Tevârih-i Âl-i Osman”ı Oruç Bey Tarihi olarak adlandırılmaktadır (Öztürk ve Yıldız, 2013: 47). Bu çalışmada söz konusu eserler bu adlarla da anılacaktır.

rivayeti eleştirmeden alarak kendi bakış açısıyla bir ispat suretiyle kullandığını belirtmiş ve onun Osmanlıları sadece dört yüz çadırdan oluşan göçebe ya da yarı göçebe küçük bir aşiretten meydana geldiğini farz etmesinin tarihî bir hata olduğu iddiasında bulunmuştur. Ayrıca Gibbons'un Osmanlıların dört yüz çadırdan müteşekkil olduğu görüşüne şiddetle sadık kaldığının altını çizmiş ve "Osmanlı aşiretinden evvel veya onunla beraber Anadolu'ya gelmiş olan başka Türklerden Osmanlılara iltihak edenler yok mudur?" şeklinde bir soru da sormuştur (Köprülü, 2011: 48).

Friedrich Giese, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Meselesi" başlığını taşıyan çalışmasında Gibbons'un çalışmasını ele alan iki incelemeyle karşılaştığını, her iki eserde de Gibbons'un iddialarına gayet hoşgörülü yaklaşıldığını ancak kendisinin ustaca hazırlanmış bu göz boyayıcı yeni görüşlere fazlasıyla olumsuz yaklaşacağını belirtmektedir. Osmanlı tarihi konusunda eserler veren diğer Avrupalı tarihçilerde olduğu gibi Gibbons'un da Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna Avrupalı bakış açısıyla yaklaştığını ve bu bakış açısıyla yaklaşımın doğru olmadığını ifade etmesi ile birlikte meseleye Şark perspektifinden bakılması gerektiğinin altını çizmektedir. Çalışmasında Gibbons'un görüşlerini özetleyen Giese, onun Osmanlı kabilesinin dört yüz çadırdan olduğu bilgisine gereğinden fazla önem verdiğini belirterek bugün dahi Anadolu'daki bir köye gidildiğinde ve o köyün nüfusunun kaç olduğu sorulduğunda alınacak olan cevabın dört yüz-beş yüz şeklinde olacağı konusunda bir açıklamada bulunmuştur. Aynı zamanda Gibbons'un "müşrik Türkler" şeklindeki tezini destekleyecek olan -önemsiz Avrupa kaynakları dışında- herhangi bir kaynağın olmadığını belirtmiştir. Ancak Giese, Gibbons'un çalışmasında haklı noktalar da bulmuştur. Gibbons'u haklı olarak gördüğü noktalardan biri, Osmanlılar tarafından gerçekleştirilen fetihlerin kesinlikle yağmacılık ve yakıp yıkma niyeti taşımadığı, aksine Osmanlıların başında yer alan devlet yöneticilerinin kendi güçlerinin farkında oldukları ve halkları yağmalamaktan ziyade onları dize getirmeyi amaçladıkları yönündedir (Giese, 2005: 149-175).

Osmanlıların soyunun nereye dayandığı ve nereden geldiği konusunda Osmanlı kronikleri arasında yer yer farklılık arz eden bilgiler yer almaktadır. Bu probleme "The Rise of the Ottoman Empire" (Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu) adlı kitabında değinen Paul Wittek, 16. yüzyıl saray vakanüvistliğinden bu yana Osmanlılar tarafından yazılan bütün tarih eserlerinde Osmanlı geleneğinin Osman'ı 52 göbekten Nuh Peygamberin soyuna bağladığını ifade etmektedir. Oğuzları Türk kavminin en önemli ve önde gelen kollarından biri olarak değerlendiren Wittek, Oğuzların 24 aşirete ayrılmasını tarihsel bir gerçek olarak kabul etmenin oldukça zor olduğunu kanısındadır. Oğuzların atası olan Oğuz Han'ın altı oğlu ve o

oğulların her birinden dörder tane torunu olduğu tezini “sistemleştirici bir efsane” olarak nitelendirmektedir. Osmanlıları Oğuz Han’a bağlayan eserler araştırılacak olursa bunlar arasındaki yanlışlıkların görülebileceği minvalinde açıklamalar da yapan Wittek, Osmanlı şecerelerinde yer alan isimlerin kronolojik tutarsızlıkları ortadan kaldırmak adına sonradan eklendikleri iddiasındadır. Buna mukabil II. Mehmet zamanında Osmanlı hanedanına birbirinden farklı kökenlerin yakıştırıldığını, bu kökenlerden birinde de onlara Arap kökenli bir yakıştırılma yapıldığını ifade etmektedir. Wittek, bir eserde Osman’ın Gün Han/Kayı’ya, başka bir eserde ise Gök Han’a bağlı olması konusunda çelişkilere değinmektedir (Wittek, 1995: 16-18).

Wittek’in bahsetmiş olduğu üzere Şükrullah’ın “Behcetü’t Tevârîh” isimli kitabına bakacak olursak Osmanlı soyunun Oğuz Han’ın oğlu Gök Han’a dayandığı yazmaktadır (Şükrullah, 2019: 204). Wittek, bu konuda II. Murat zamanında Yazıcıoğlu Âli tarafından yazılan “Selçukname”² isimli kitabın tümüyle Kayı geleneğine bağlı bir şekilde geçiyor oluşuna işaret etmiştir (Wittek, 1995: 20-21). Yazıcıoğlu Âli’nin “Tevârîh-i Âl-i Selçuk” isimli kitabına bakacak olursak da Kayı Han, Gök Han’ın değil, Gün Han’ın oğludur. (Yazıcızade Ali, 2019: 104). İşte, bu noktalardaki çelişkilere temas eden Wittek, Osmanlıların Kayılardan olamayacağı ve Kayı geleneğinin II. Murat zamanının romantik ortamında doğduğu iddiasındadır (Wittek, 1995: 19-21). Ayrıca Dede Korkut Kitabının mukaddime kısmında “ahır zamanda hanlık girü Kayıya dege, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamat kopınça. Bu didügi Osman neslidür, işde sürilüp gide yorır” (Ergin, 2016: 73) şeklinde Dede Korkut’un ağzından söylenen bir kehanet vardır. Çalışmasında bu kehanete de değinen Wittek, Kayıların Oğuzların tarihinde pek de sivrilmiş bir aşiret olmadığından dolayı Osmanlıların, Kayı aşiretinin bu eksikliğini söz konusu kehanet sayesinde telafi etmeye çalıştıkları iddiasında bulunmuştur (Wittek, 1995: 20).

Paul Wittek’in Osmanlı Devleti’nin kuruluşu açısından getirmiş olduğu bir diğer değerlendirme ise onun “gazi” tezidir. Ona göre Osmanlılar birer gaziydiler ve bu gazilerin liderleri de gittikçe büyüyen güçlü bir gazi teşkilatının şefleriydi. Bunun yanında sadece Osmanlılar değil, Küçük Asya’daki diğer beylikler de gazi hüviyeti taşıyan beyliklerdi (Wittek, 1995: 48-49). Gazi teorisini temellendirirken Ahmedî’nin “İskendername” isimli kitabında yer alan, “gazavatname” olarak da adlandırılan bölüme değinen Wittek, Bursa’da bulunan bir camideki kitabede yer alan “Sultan, Gaziler Sultanının Oğlu, Gazi, Gazinin Oğlu,

² Burada “Selçukname” adıyla geçen kitap, Yazıcızade Ali’nin “Tevârîh-i Âl-i Selçuk” isimli kitabıdır. Bu kitap, Oğuzname ya da Moğolname olarak da adlandırılır (Önder, 2019: 25).

ufuklar serdarı, cihan kahramanı” ifadelerine de yer vererek Osmanlı Devleti’nin kuruluşunun temelinde bir gazi ve gaza ruhunun olduğunu söylemiştir (Witteck, 1995: 25-26).

Fuat Köprülü tarafından Wittek’in Osmanlı kuruluş dönemine dair yaptığı bazı açıklamalar tenkit edilmiştir. Çalışmasına “P. Wittek’in ‘Osmanlıların Kayılardan Olmadığı’ Nazariyesi ve Bu Nazariyenin Tenkidi” başlığını veren Köprülü, Wittek’in iddialarını önce özetlemiş ve sonra da açıklamalarını numaralandırarak sunmuştur. Ona göre de Kayılar, Oğuz geleneğinde en önemli sırada bulunmaktadır. Ancak Köprülü, bunun yanında hükümdarların sadece Kayılardan çıkmadığını söyleyerek Osmanlı padişahlarının kendileri için uydurma bir silsile sunmak niyetinde bulunacaklarsa onlar soylarını Yakın Doğu Türk ve İslam dünyasında “Sultanlar Sülalesi” olarak görülen Kınık kabilesine dayandırıldıkları şeklinde bir görüş ortaya koymuştur. Osmanlı padişahlarının üyesi olmadıkları bir kabileye ait uydurma bir silsile düzenleyeceklerinin lüzumu olmadığını da belirten Köprülü, Wittek’in Dede Korkut üzerinden yapmış olduğu iddia özelinde ise onun Dede Korkut’un giriş kısmında yer alan kehaneti bile eski bir gelenek olarak kabul ettiğini, ancak Dede Korkut Kitabı’nda yer alan bu rivayetleri meçhul bir toplayıcı tarafından kitaba ilave edilmiş bir husus olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı iddiasındadır (Köprülü, 2011: 183-196). Rudi Paul Lindner de “İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet” başlıklı çalışmasında Paul Wittek’in kitabında yer alan değerlendirmelere birtakım eleştirilerde bulunmuştur. Lindner, Wittek’in tezi hakkında en çok vurgulanan noktanın onun bir antropoloji tezi olduğu bilgisine değinmiş ve Osmanlı’nın yükselişinde önemli bir rol olduğu söylenen “gaza ruhunun” Osmanlıların ve Osmanlı toplumunun içine büyük ölçüde sinmediği görüşünde bulunarak kutsal savaş ideolojisinin sonradan ortaya atılmış bir meşrulaştırma gayreti olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca Wittek’in çalışmasına aldığı Bursa kitabesindeki bilgilerin bir güzelleme olduğunu gösteren yeterli derecede kanıtların olduğunu söyleyip Wittek’in Ahmedî’nin eserinde bulmuş olduğu kanıtı da bir övgü ve yüceltme olarak değerlendirmiştir (Lindner, 2005: 422-426).

J. Marquart ve W. Bang, birlikte neşrettikleri çalışmalarında al-Bîrûnî ve Awfî’ye isnat ederek Osmanlıların mensubu oldukları söylenen Kayıları Türkleşmiş bir Moğol kabilesi olarak ele almışlardır. J. Marquart, Kay=Kayı birleştirmesini gerçekmiş gibi sunduğu ve Kayıların Türkleşmiş Moğol olduğu iddiasında bulunduğundan dolayı Fuat Köprülü tarafından eleştirilmiştir. Köprülü, Marquart’ın söz konusu iddiasını filolojik ve tarihi açıdan çok yanlış bulmakta, aynı zamanda bu iddianın Türkologlar arasında da hakikat gibi kabul edildiğini belirtmekte ve söz konusu iddiaya da ilk tenkitte bulunan kişinin kendisi olduğunu

ifade etmektedir. Bu iddia karşısında 1919 yılında neşretmiş olduğunu söylediği “Türk Edebiyatında İlk Mutavasavvıflar” isimli kitabında bu Kay ile Kayı meselesine değindiğini belirterek tenkitini tekrardan dile getirmektedir (Köprülü, 2011: 131-134). Köprülü’nün “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” isimli kitabında şu ifadeler yer almaktadır:

“Reşîdüddîn’in Oğuz boyları sırasında saydığı Kayılar -yâni Mahmud Kâşgarî’nin Kığ: Kayığ dediği boy - ile bu Kay’lar tamâmiyle birbirinden ayrıdır. Divânu Lugâti’t-Türk bunu açıkca gösterdiği gibi, diğer cihetten Kay’ların esâsen Türk olmayıp sonradan türkleştiğini imâ etmek bakımından da ‘Avfi’yi te’yid etmiş oluyor. Mahmud’un Tatar dediği türkleşmiş kavim de M.S. IX. asırdanberi Çinlilerin Tatar dedikleridir ki bunlar da esasen Mogul’dur” (Köprülü, 1976: 129).

Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk dönemiyle ilgili birtakım saptamalarda bulunan bir diğer araştırmacısı ise Colin Imber’dır. Osmanlı kroniklerinde yer alan hanedanın soyu ile ilgili kısımlar için yarı-resmi bir efsane nitelendirmesinde bulunarak Osmanlı hanedanının bu efsanelere yaslanmak suretiyle eylemlerini kendi tebaası nezdinde olduğu kadar Hristiyan ve diğer İslam hükümdarları nezdinde de meşru kılıcı politik bir hamle niyetinde oldukları değerlendirmesinde bulunmuştur. Söz konusu efsaneleri Osmanlı hükümdarlarının manevi otoritelerinin kaynağı ve devletin varlığı için zorunlu olarak gören Imber, efsanelerin Osmanlı fikriyatına olduğundan fazla etki etmesi iddiası neticesiyle tarihçilerin 20. yüzyılda bile bu efsanevi olguları tarihi olgular olarak ele aldıklarını belirtmektedir. Imber’in “tarihçiler” diye imlediği kişilerden birinin Halil İnalçık olduğu bizzat kendi çalışmasında yer almaktadır. Imber, İnalçık’ın Osman’ın Şeyh Ede Balı’nın kızıyla evlenmesi hikâyesine tarihi bir olgu olarak meylettiğini ve onun uç devleti teorisini doğrulamak adına menkıbeyi yeniden yorumladığını yazmaktadır (Imber, 2005a: 243-244). Bu görüşlerinin yanında Âşıkpaşaoğlu ve Oruç Bey’in sözlü geleneği kullandıkları tespitinde bulunmuş (Imber, 2005a: 247) ve eldeki mevcut ilk Osmanlı tarih kitabının yazarı olan Ahmedî’yi de bir tarihçi değil, ahlakçı olarak vasıflandırmıştır. Ayrıca Osmanlıların maddi ve manevi eylemlerinde var olduğu söylenen Wittek’in gazi/gaza teorisinin Osman’ın aşiret lideri olarak görülmesi ile ters düşüğünü ve bu ters düşüşün de Wittek ve diğer tarihçilerin perspektiflerinde yer aldığını ifade etmiştir (Imber, 2005b: 298-299).

“Şeyh’ül Müverrihin” veya “Tarihçilerin Kutbu” olarak tanınan Halil İnalçık, orijinal adı “The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600” (Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600) isimli kitabı başta olmak üzere pek çok çalışmasında Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu hakkında tespitlerde bulunmuştur. İnalçık, Osmanlı’yı Hristiyan âlemine karşı kutsal bir savaş misyonu güden (gaza-gazi) devlet olarak tanımlamaktadır. Bu devleti kuran, ona adını veren Osman’ı ve onun torunlarını uç gazisi olarak nitelendirmektedir (İnalçık, 2003: 9-11). Onun bu görüşlerinin Paul Wittek’in “gazi/gaza” teziyle oldukça benzer

olduğu açıktır. Nitekim Feridun Emecen'e göre de İncılık, Wittek ekolünü takip etmektedir (Emecen, 2016: 22). İncılık, Osmanlıların soylarını dayandırdıkları köken konusunda da açıklamalar yapmıştır. Timur'un Osmanlılardan Anadolu toprakları için hak talep ettiğini ve ondan sonra başa geçen oğlu Şahruh'un benzer taleplerde bulunduğunu, bu doğrultuda da Şahruh'un I. Mehmet ve II. Murat'a ferman ve hil'atlar göndererek kendisine bağlılıklarını göstermeleri tehdidinde bulunmasından dolayı Osmanlı sultanlarının büyük bir endişeye kapıldığını belirtmektedir. Bu sebeple Osmanlıların Orta Asya Türk söylencelerine bilinçli olarak yaslandıklarını ifade eden İncılık, Oğuz Han/Kayı bağlantısının ilk kez II. Murat zamanında Yazıcızade Ali tarafından Timur'un ve onun oğlu Şahruh'un iddialarını çürütmek gayesiyle ortaya atıldığını ifade ederek söz konusu köken iddiasını "uydurma" olarak nitelendirmiştir. Osmanlıların Germiyanlı topraklarını II. Beyazıt'ın çeyizi olarak kabul etmesini ve Hamitoğullarının topraklarını satın almasını da onlar tarafından ortaya atılmış bir iddia olarak gören İncılık, bu gibi durumlarda Osmanlıların her zaman bir meşrulaştırma siyaseti güttüğünü belirtmektedir (İncılık, 2003: 20-62; 2010: 18-19; 2018: 53).

İncılık, Osmanlı kroniklerini mitoloji, efsane veya masal diyerek bir tarafa atma eğiliminde değildir. Bundan dolayı İngiltere'de Victor Menagé-öğrencilerini, özellikle çarpıcı olmak hevesiyle davrandığını söylediği Colin Imber'i ve aynı zamanda Türkiye'de de bu tarzda bir revizyonist akıma göre hareket eden kişileri, Tevârih-i Âl-i Osman'ı "mitoloji", "efsane" veya "masal" olarak görüp bir kenara atma eğiliminde oldukları gerekçesiyle eleştirmiştir. Zira İncılık, Tevârih-i Âl-i Osman'daki ilk doğru bilgilerin ortaya çıkartılabileceği, topografik araştırmalar ve tenkidi yaklaşımlarla söz konusu kroniklerin açıklanması gerektiği kanaatindedir (İncılık, 2010: 10; 2018: 55). Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi genel kanı itibariyle hicri 699, yani miladi 1299 olarak kabul edilir. Çalışmalarında bu konuya da değinen İncılık'a göre Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak bilinen hicri 699 yılı bir mitolojidir. İncılık, Avrupa hanedanlarının ve Osmanlılardan ayrılan Balkan devletlerinin kendilerine bir bağımsızlık günü tespit edip o günü de bir bayram gibi kutlamalarından dolayı Osmanlıların da onlardan geri kalmamak adına bir istiklal günü belirlediklerini ifade etmektedir. Efdaleddin Bey'in Osmanlı kaynaklarında geçen 688, 697, 699 hicri yıllarını incelemesi sonucu kaynakların çoğunda hicri 699 yılına işaret edilmesi münasebetiyle hicri 699 yılının Osmanlılar tarafından bir kuruluş tarihi olarak kabul edilmiş olduğunu belirtmektedir (İncılık, 2018: 53-54).

Üçler Bulduk, "Osmanlı Devleti'nin Kurucuları ve Kuruluşu Hakkında" adlı çalışmasında son zamanlarda bir polemik konusu haline geldiğini söylediği Osmanlıların

1302 yılında Bizans ile yapmış olduğu Koyunhisar Savaşı'nı kazanması sonucu Osmanlı Devleti'nin Yalova'da kurulduğu iddiasına yer vermiştir. Halil İnalcık tarafından öne sürülen bu iddianın bazı çevreler tarafından bilimsel çerçeveden çıkartıldığını beyan eden Bulduk, söz konusu çalışmasında yapmış olduğu açıklamalara dayanarak devletin 1302 yılında Yalova'da kurulmuş olduğu iddiasını destekleyecek ve güçlendirecek bir kanıtın olmadığı sonucuna varmaktadır (Bulduk, 2013: 88). Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi meselesine değinen bir diğer tarihçi ise Ahmet Nezih Turan'dır. Turan, "Osmanlı Devleti Ne Zaman Kuruldu?" adlı çalışmasında devletin kuruluş tarihinin günümüzde bir ehemmiyet taşımadığını belirterek tarihçilerin artık devletin kuruluş tarihine değil, nasıl kurulduğuna yoğunlaştıklarını ifade etmektedir. Bu açıklamasının yanı sıra Christoph K. Neumann'a atıfta bulunarak modern çağdan önceki devletlerin tören veya beyan ile kurulmadığını, Osmanlı Devleti'nin de kurulmaktan ziyade ortaya çıkan bir devlet olduğunu belirtmiştir (Turan, 1999: 192).

Cemal Kafadar, Türk diline "İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" adıyla çevrilen kitabı ile kuruluş tartışmalarına kendine has üslubu ve bakış açısıyla değinen bir tarihçidir. Kafadar'ın kitabı giriş, üç ana bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmasına kuruluş dönemiyle ilgili kendinden önceki tarihçilerin bakış açılarını ekleyen Kafadar; Osman'ı, Roma İmparatorluğu'nun kurucusu Romulus gibi adı ve mirası ile siyasi bir oluşumun sembolü olarak nitelendirmiş ve aynı zamanda onu Romulus'tan daha tarihî bir karakter olması bakımından da ayrı bir yere konumlandırmıştır. Modern tarih yazıcılığının rüyaları ve efsaneleri bir açıklama olarak ele alamayacağını söyleyen Kafadar, Osmanlı çalışmalarında günümüzde bile kaynaklardaki en küçük bilgi kırıntılarının dahi gerçek veya kurgu olarak sınıflandırıldığı görüşündedir. Kafadar, Osman'ın yanında bulunan ve kendisine akıl hocalığı yaptığı anlatılan Şeyh Ede Balı'nın kronik yazarlarınca çok saygı duyulan birisi olmasından dolayı Osman'ın kayınpederi olarak sunulduğunu söylemekte ve kroniklerdeki ilk "gaza-gazi" anlatılarının kronik yazarlarınca kurgulandığını ifade etmektedir (Kafadar, 2010: 10-135).

Osmanlı kuruluş dönemi tartışmalarına dâhil olan bir başka tarihçi ise Feridun Emecen'dir. Emecen, "İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası" adını taşıyan kitabını, yazmış olduğu birtakım makalelerden meydana getirmiştir. Bu makalelerde Osmanlı kuruluş dönemiyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bu kitapta bulunan "Kayılar ve Osmanlılar Sahte Bir Kimlik İnşası Mı?" başlıklı bölümde onun Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve Osmanlı hanedanının kimliğine dair görüşlerine açık bir şekilde ulaşılabilmektedir. Modern tarih araştırmalarının başlamasıyla birlikte Osmanlı

kaynaklarının temel alındığını ifade eden Emecen, bu modern tarihçilik ile de kaynaklardaki mitolojik hikâyelerin giderek temizlendiğini söylemektedir. 20. yüzyılın başlarından itibaren ise Batılı araştırmacıların, dönemlerindeki konjonktürün etkisiyle Osmanlıların menşei meselesinde yer alan Oğuz geleneğini dışladıklarını kaydetmektedir. Osmanlıların kendilerini “Kayılardan” kabul etmesini düşündürücü bulan Emecen, Yazıcızade Ali’nin II. Murat zamanında Osmanlı hanedanının kökenini uydurmaktan ziyade yeniden esaslı bir biçimde ortaya çıkartarak vurgulamak isteyebileceğine değinmiştir. Ona göre Osmanlıların Kayı ile bir bağlantısı vardır ve o, Köprülü’nün Kayı tezine yakın durduğunu ancak ondan Kayıların ilk göç hareketiyle Anadolu’ya gelen gruplardan olduğu noktasında ayrıldığını, Zeki Veledi Togan’ın Osmanlıların 1230’larda Anadolu’ya gelmiş olabilecekleri tezini benimsediğini fakat onun “Türkleşmiş Moğol” tezine katılmadığını ifade etmiştir (Emecen, 2016: 11-28).

Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemiyle ilgili hazırlanan çalışmalardan bir diğeri de Halil İnalçık’ın öğrencisi olan, bu sebeple de İnalçık ekolünü takip ettiği söylenebilecek olan, Uğur Altuğ’a ait “Bir Cihan İmparatorluğunun Kurucusu Osman Beg” adlı eserdir. Bu çalışma Osmanlı’nın kuruluş dönemiyle ilgili meselelere değinmesinin yanı sıra Osman Bey adına hazırlanmış biyografik bir eser olması bakımından da dikkat çekicidir. Uğur Altuğ, eserinin giriş kısmında Osmanlı kuruluş dönemine dair tartışmalar hakkında birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Osman ve Orhan Bey dönemine ait tarihi verilerin yetersiz olması ve kimi Batılı araştırmacıların yanlı-olumsuz değerlendirmeleri yüzünden devletin kuruluş sürecinin oldukça karmaşık bir hale sokulduğunu belirtmektedir. Onun eleştiride bulunduğu tarihçilerin bilhassa Herbert Adams Gibbons ve Colin Imber olduğu açıktır. Zira o, Gibbons’un Osmanlı Devleti hakkındaki görüşlerini ve devletin kuruluş sürecini “kara delik” şeklinde nitelendirenleri eleştirmektedir (Altuğ, 2020: 15-25). Uğur Altuğ’un bu eserde Osmanlıların kökeni bakımından yaptığı açıklamalar da önemlidir. Altuğ, diğer modern Osmanlı tarihçileri gibi hanedanın soyu konusunda Yazıcızade Ali’nin eseri ve Oğuzculuk geleneği ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Ona göre Osmanlıların Kayı boyu ile bir bağlantısı vardır. Son dönemlerdeki toponomi çalışmaları, tahrir defterleri ve onomastik tahliller hanedanın kökeninin Kayılara dayandığı tezini güçlendirmektedir. Bununla birlikte Timur’un Beyazıt’ı Kayı değil de kayıkçı oğlu şeklinde nitelendirmesi Osmanlıların Kayılardan olduklarını teyit eden kompleksli bir dışavurumdur. Bunun yanı sıra tarihi kayıtlarda yer alan, Ertuğrul veya Osman Bey’in gördüğü rivayet edilen rüyalar ise meşruiyet çabasının ürünü olan bir kurgudan ibarettir (Altuğ, 2020: 26-29).

Son tahlilde, genel çerçevesiyle gösterilmeye ve anlatılmaya çalışılanlar Ahmet Demirhan'ın tez çalışmasında savladığı Osmanlı Devleti'nin "kuruluş sorununun bizatihi kendisi bir sorundur" (Demirhan, 2017: 1) yaklaşımını akla getirmektedir. Devletin kuruluş problematiği dikkate değer bir şekilde Herbert Adams Gibbons ile başlamış, Fuat Köprülü-Wittek gibi araştırmacılar tarafından belirli bir aşamaya taşınmış ve bu araştırmacıların ortaya koydukları ile beraber daha sonraki araştırmacılar tarafından da devam ettirilmiştir. Daha ilk başlardan başlamak üzere araştırmacılar yer yer birbirleriyle aynı, yer yer birbirlerinden farklı değerlendirmelerde bulunarak birbirlerinin iddialarını değerlendirmeye tabi tutmuşlar ve meseleyi kendi perspektifleriyle açıklamaya çalışmışlardır. Bazı Batılı araştırmacılar meseleyi kendi dâhil oldukları sistemin geliştirdiği anlayışla ele almışlar ve devletin kuruluşundan 100-150 yıl kadar sonra kaleme alınan Osmanlı kroniklerindeki Oğuz geleneğini göz ardı etme eğiliminde olmuşlardır. Bu yaklaşım da özellikle ilk anlamda Fuat Köprülü ve ardılları tarafından reddedilerek Osmanlıların Oğuzun Kayı boyundan olduğu savıyla savuşturulmaya çalışılmıştır. Wittek ve ardılları olarak kabul edilebilecek bazı araştırmacılar ise devletin kurucularını bir "gazi" olarak açıklamaya çalışırken Oğuz geleneğinin bir mit, efsane veya "uydurma" olduğunu savlamışlardır.

Osmanlı Devleti konusunda bir şeyler öğrenmek veya bu konuda bir şeyler yazmak isteyenlerin devletin kuruluş aşamasının var ettiği soru işaretlerinin çekiciliğine kapılabileceğini söylemek yanlış bir iddia değildir. Bu da bir bakıma, metaforik anlamda, konuya ilgi duyanların kucağına öncesinden daha fazla soru işaretini bırakmaktadır. Devletin kuruluşuna dair değerlendirmelerde bulunan modern tarihçilerin çalışmalarına isnat edildiğinde yüzeysel bir biçimde şu sonuçlara varılabilir: 1) Osmanlılar Oğuz'un Kayı boyundandır, 2) Osmanlıların Oğuz'un Kayı boyundan oldukları bir mit veyahut uydurmadır, 3) Osmanlılar gazidir, 4) Osmanlılar gazi değildir, 5) Osmanlı Devleti 1299 yılında kurulmuştur, 6) Osmanlı Devleti 1299 yılından ziyade ortaya çıkan bir devlettir, 7) Ertuğrul veya Osman Bey'in gördüğü rivayet edilen rüya bir meşruiyet çabasının ürünüdür. Sözü edilen sorunsal bu zamana dek daha çok tarihi veya antropolojik bir perspektifle ele alınmıştır. Oysa bu meselenin halk bilimsel bir tarafının da olmadığı söylenemez. Zira Osmanlı kroniklerindeki şecereler ile birlikte kutlu rüya hadisesi ve muhtelif diğer unsurların mitik, destansı ve folklorik özelliklerinin olduğu aşikârdır. Filhakika Oğuz Kağan, Oğuz Kağan'ın evlatları ve kimi kaynaklarda Ertuğrul Bey'in kimi kaynaklarda ise Osman Bey'in gördüğü rivayet edilen kutlu rüya hadisesindeki imgesel ve sembolik/simgesel unsurların mevcudiyeti halk bilimsel bir yaklaşımla tahlil edilmeye muhtaçtır. Meselenin tarihi olması,

onun sadece tarihi gerçeklik açısından ele alınmasını mecbur kılmadığı gibi bir mit olduğunu ifade etmek de bir bakıma değersiz bir “uydurma” olduğu anlamına gelmez, gelmemelidir. Karen Armstrong’un da değindiği gibi “mitin yalan olduğunu ya da düşüncenin önemsiz bir boyutunu temsil ettiğini söyleyen on dokuzuncu yüzyıl safsatasından kendimizi kurtarmalıyız” (Armstrong, 2006: 93). Bu yüzden de meseleye halk bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşmak gibi bir zaruriyet ortaya çıkmıştır. Unutulmamalıdır ki “halkın kaderi, yani en baştan onun payına düşen şey tarih değil mitolojidir” (Cassirer, 2016: 21).

Bu çalışma ise temelde Osmanlı’nın kuruluş devrinin ilk etabıyla ilgili tarihsel gerçekliği ortaya koymak gibi bir amaç gütmekten veya bu gerçekliği gün yüzüne çıkarmaya çalışan bir tarih çalışması olmaktan ziyade en başta bu devri konu edinen birtakım Osmanlı kroniklerindeki kültürel ve tarihsel gerçeklik etkileşimiyle oluşma imkânı bulmuş mitos ve bu etkileşimin günümüzde Bilecik kent kültürüne olan etki ve yansımalarının eksikliğini ve yetersizliğini tespit ederek bu konuya dair yapıcı anlamda eleştirel çözüm önerileri sunmayı amaçlayan bir kültürel bellek ve imge araştırmasıdır. Dolayısıyla bu problem tanımı ve gaye doğrultusunda şu araştırma sorularını sormak mümkündür: Bir Osmanlı tarihi olduğu gibi bir Osmanlı kuruluş mitosuna da varsa bu mitos neyle ve kimle alakalıdır? Bu mitosun kaynakları nelerdir? Tarih ve kültür etkileşimli Osmanlı mitosunun Türk kültürel belleğinde depolanmış imgeleri nelerdir ve bu imgeler tarihi-kültürel anlamda başka hangi imgelerle etkileşim halindedir? Bu mitosun ve Türk kültürel belleğinde yer alan imgelerinin Bilecik’te yaratmış olduğu etki ve yansımalar nelerdir?

Bu problem tanımı, amaç ifadesi ve araştırma soruları bağlamında bu çalışmanın beş bölümden oluşturulmasına karar verilmiştir. “Giriş” başlıklı ilk bölümde Osmanlı’nın kuruluş olarak adlandırılan devri hakkında çalışmalar yapmış modern tarihçilerin söz konusu dönem ile ilgili görüşleri genel hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır, dolayısıyla bu dönem ile ilgili tartışmaların ne derece karışık olduğunun anlaşılması istenmiş ve böylelikle de tarihi bir meselenin tarihsel bir gerçeklik mi yoksa kültürel bir gerçeklik mi olduğunun kimi zaman net olmadığı, keskin çizgilerle birbirinden ayrılmadığı veya bu gerçekliklerin göreceli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

“Tespit ve İnşa” başlıklı ikinci bölümde Osmanlı kuruluş mitosunun teorik temelleri, tarihi kaynakları ve folklorik boyutlarına dair akademik açıklamalarda bulunulacak ve bu bölümün son başlığında ise tarihsel ve kültürel nitelikli eserlere (Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Âşıkpaşaoğlu Tarihi, Neşri Tarihi gibi) istinat edilip bir nevi kolaj tekniği uygulanarak prototip mahiyetli bir Osmanlı kuruluş mitosuna anlatısı inşa

edilmeye çalışılacaktır. Çünkü bireyler kadar “toplumlar da hayat hikâyelerini nasıl canlandıracaklarını, onlara tanıdık gelen bir hikâyeyi özümseyerek öğrenir” (Fulford, 2019: 43) ve “bir şeyi başarmak için ilk önce onu hayal edebilmeniz gerekir” (Furby ve Hines, 2014: 27). Bunun için de insanlar “sıklıkla, özellikle de kriz anlarında atıfta bulunacağı bir büyük anlatı” (Fulford: 2019: 43) inşa ederler. Kültürel miras yönetimi anlamında bir kriz yaşayan Bilecik’in de kendi tarihsel ve kültürel kökenlerine dair bir anlatıya ihtiyacı vardır. Nitekim Bilecik’in kültürel mirası üzerine paydaşlarıyla birlikte öncü çalışmaları başlatan eski Bilecik Valisi Bilal Şentürk de “kültürel mirasın, mekanlarla bağını kurarak somutlaştırılmış hikaye ve senaryolar oluşturabilmek için Bileciklilere” (Bilecik Valiliği, 2019a) böyle bir çağrıda bulunmuştur. Ancak bu konuda herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.

“Tahlil ve Yorum” başlıklı üçüncü bölüm, “Kuruluş Zamanına Dair İmgeler”, “Kuruluş Mekânına Dair İmgeler”, “Kurucu Şahsiyetlere Dair İmgeler”, “Kurucu Olaylara Dair İmgeler” ve “Kuruluş İdeolojisine Dair İmgeler” şeklinde beş alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümün ilk alt başlığında, Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihi kabul edilen 1299 yılından çok daha geriye, yani Osmanlı mitosunun başlangıç zamanına inilecek ve bu zaman ile ilgili kültürel bellekte yer alan imgeler ön plana çıkartılarak bunlar hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır. Bu bölümün ikinci başlığı altında, Osmanlı Devleti’nin kuruluş mekânı olarak kabul edilen Bilecik-Söğüt’e mitotarihsel bir bakış açısıyla yaklaşılacak ve Osmanlı ile ilişki içerisinde olan bu coğrafyanın sahip olduğu kültürel bellek imgelerine dair açıklamalarda bulunulacaktır. Bu bölümün üçüncü alt başlığı ise “Oğuz Kağanlaşan Kahraman: Osman Gazi”, “Dede Korkutlaşan Bilge Devlet Adamı: Şeyh Ede Balı” ve “Yoldaş Alplar, Dervişler, Keşişler” şeklinde üç başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıklarda Osman Gazi, Şeyh Ede Balı, Kayı alpları, dervişler ve Margarit keşişleri hakkında imgeler ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Ayrıca Osman Gazi, bilhassa Oğuz Kağanla, Şeyh Ede Balı ise Dede Korkut ile bir karşılaştırmaya ve tipolojik bir tahlile tâbi tutulacaktır. Kayı alpları ise imgesel açıdan Osman Gazi ile karşılaştırılacaktır. Dervişler ve Margarit keşişleri ise tarihi oldukları kadar kültürel, imgesel ve simgesel özellikleriyle kısaca anlatılacaktır. Üçüncü bölümün dördüncü alt başlığında, Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna etki eden tarihi hadiselerdeki birtakım imgeler gösterilmeye çalışılacaktır. Bu bölümün beşinci alt başlığında ise Osmanlı Devleti ve bu devletin yöneticilerine meşruiyet imkânı tanımış kültürel bellek imgeleri hakkında açıklamalara yer verilmeye çalışılacaktır.

“Hatırlama ve Değerleme” başlıklı dördüncü bölümün dört alt başlıktan oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu bölümün ilk alt başlığında kültürel bellek ve imge

kavramları hakkında teorik açıklamalarda bulunulacaktır. Bu bölümün ikinci alt başlığında Osmanlı kuruluş mitosunun yerel politik söylem aracılığıyla hatırlanışa dair bilgiler aktarılmaya çalışılacaktır. Üçüncü alt başlıkta ise Osmanlı kuruluş mitosunun Bilecik kentindeki çeşitli temsiller aracılığıyla hatırlanmasına dair bilgiler verilecektir. Dördüncü alt başlıkta ise kuruluş mitosunun sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi hakkında tespitlerde ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

“Sonuç” adlı beşinci ve son bölümde ise genel ve yapıcı anlamda bir netice kaleme alınmaya çalışılacaktır.

2. TESPİT VE İNŞA

2.1. Kuruluş Mitosunun Teorik Temelleri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş meselesinin mitik boyutlarına değinmeden önce mit ve tarih ilişkisine kısaca temas etmek yerinde olacaktır. Zira meselenin hem mit hem de tarih ile bir ilişkisi vardır. Bu açıdan bakıldığında ilk intibada mit ve tarih gibi birbirine zıt iki kutbun nasıl olur da bir arada bulunabileceği hususu önem kazanmaktadır. Mit ve tarih olguları en başta bir paradoks veya çelişkiyi ifade etmektedir.³ Bunun belirgin işaretlerinden biri mitik zaman algısı ile tarihi zaman algısının birbirlerinden farklı oluşlarında aranabilir. Mitik zaman algısı döngüsel bir duruma işaret etmekteyken tarihi zaman algısı kronolojik bir zamana denk düşmektedir. Bu mitik zaman algısı ve tarihi zaman algısı, aynı zamanda birbirinden farklı iki kutbu da açığa çıkartmaktadır. Bu iki kutbun öznelere arkaik insan ve modern insan oluşturmaktadır. Bu duruma temas eden ve mitoloji araştırmalarıyla tanınan dinler tarihçisi Mircea Eliade, modern insanın tarih tarafından oluşturulduğu kanısında olduğunu, arkaik insanın ise kendisini birtakım mitsel olayın sonucu olarak gördüğünü belirterek şu açıklamayı yapar:

“Modern insana göre Tarih'in sunduğu ayırt edici açıklama sayılan ‘olayların geriye dönüşlü olmaması’ olgusu, arkaik toplum insanı için bir gerçeklik oluşturmaz. Sözgelimi İstanbul Türkler tarafından 1453’te fethedilmiş, Bastille de 14 Temmuz 1789’da düşmüştür. Bu olaylar geriye dönüşlü olaylar değildir. Kuşkusuz 14 Temmuz Fransa Cumhuriyeti'nin ulusal bayramı olduğu için her yıl Bastille'in alınışı anma törenleriyle kutlanır ama gerçek anlamdaki tarihsel olay yeniden gerçekleşme aşamasına getirilmez. Arkaik toplumların insanı içinse, tersine, *başlangıçta (ab origine)* olup bitenler, ritlerin gücü sayesinde yinelenmeye elverişlidir” (Eliade, 2001: 22-23).

Eliade'nin bu açıklamasından çıkarılacak yargı şudur: Tarihi olay bir kez gerçekleşmesi ile son bulmaktadır. Bu cepheden bakıldığında “Tarih tekerrürden ibarettir.” özdeyişi karizmatik bir söylem özelliği sergilemiş olsa bile benzer olayların gerçekleşmesi, aynı olayların gerçekleşmesi anlamına gelmemektedir. Başlangıçla ilgili kutsal bir öyküyü anlatan mit ise her ne kadar geçmişini anlatsa da ritüel sayesinde ilk örneği şimdiye çağırır ve aynen tekrar edilmesine olanak sunar. Bu tekrar, arketipin benzeri bir tekrar değil; ilk modelin bizzat kendisidir. Bir tarafta tarihin tekerrür edememezliği, bir tarafta da mitik paradigmanın (arketip) şimdiye taşınması durmaktadır. Mit ve tarihin zaman anlamında birbirlerinden farklı tasavvurlara tekabül etmeleri söz konusu çelişkinin veya paradoksal diyalektiğin sadece tek

³ Mit ve tarih ilişkisi bağlamında ele alınan problematik yapısalcılığın önemli bir temsilcisi olan Claude Levi Strauss'un da dikkatinden kaçmamıştır. O, bu konudaki görüşlerini “Mit ve Anlam” isimli kitabının “Mit, Tarih Haline Geldiğinde” (Levi-Strauss, 2020: 53) başlıklı bölümünde sunmuştur. Strauss, mit ve tarih konusunu bir problem olarak nitelendirerek “Mitoloji nerede biter ve tarih nerede başlar?” sorusunu sormuştur (Levi-Strauss, 2020: 56).

bir boyutta olduğuna karşılık gelmemektedir. İki kavram arasındaki çelişkinin bir diğer belirginliği de “gerçeklik” kapsamında toplanmaktadır. Çünkü tarihin anlam olarak bir gerçeklik algısına işaret etmesi gibi mitler de bir gerçeklik hususuna işaret etmektedir. Mitlerin taşımış oldukları bu gerçeklik durumunu mitler konusunda çalışmalar gerçekleştiren araştırmacıların tanımlamalarında görmek mümkündür. Eliade, kültürel bir gerçeklik olarak değerlendirdiği miti “kutsal bir öykü” olarak tanımlamaktadır ve onun kutsal bir öykü olarak kabul edilmesi sebebiyle “gerçek bir öykü” olarak kıymet gördüğünü ifade etmektedir (Eliade, 2001: 15-16).

Antropolog Bronislaw Malinowski ise miti sadece anlatılan bir öykü olarak değil, yaşayan bir gerçeklik olarak ele almış ve onun romandaki gibi kurgusal bir özellikte olmadığını, inanmış bir Hristiyan için İncil anlatısı neyi ifade ediyorsa ilkeller için de mitin aynı şeyi ifade ettiğini belirtmiştir (Malinowski, 1990: 87). Bu durumda karşımızda iki gerçeklik algısı vardır. Bir tarafta tarihin “tarihsel gerçekliği”, bir tarafta da mitin “kültürel gerçekliği” durmaktadır. Mitin kültürel gerçekliği kutsal kabul edilen ve inanılan bir gerçekliğe karşılık gelmektedir. Mit ve tarihin işaret ettiği gerçeklik hususu, mit ve tarih çelişkinin yani tarihsel gerçeklik ile inanılan gerçekliğin birbirlerinden zıt alanlara karşılık gelebiliyorken nasıl da birbirleriyle bir arada bulunabildiklerinin de belirtisini üzerinde taşımaktadır. Nitekim “bütün hakikatler birbiriyle benzermiş gibi görünür” (Veyne, 2003: 36) ve bu benzerlik de onları birbirlerinden ayırma zorluğuna⁴ denk düşer. Anlaşılacağı üzere tarihsel gerçekliğin peşinde olan modern tarihçileri zorlayan en önemli hususlardan biri de budur: Mitleri, tarihten temizlemek suretiyle tarihsel gerçekliğe ulaşabilme çabası. Fakat iki kavramın bir arada bulunabilmelerini ve mitik unsurların Osmanlı kroniklerinde kendilerine yer bulmalarını izah etmeden evvel mit ve tarih arasındaki farklılığın ne olduğu, ne zaman veya nasıl oluştuğu güzergâhında bir noktaya da temas edilebilir. İzlenecek bu güzergâh mit ve tarih zıtlığının tarihsel olarak hangi evrede başladığının bir belirtisi olarak görülür. Bu belirti mitin uydurma, tarihin ise gerçek olarak kabul edilmesinin ne zaman ve kim(ler) tarafından başlatıldığına dair bir çıkarımdır. Buna göre mite olumsuz bir anlam yüklenmesinin nedeni ilk tarih çalışmalarına denk düşmektedir. Bu anlayış Özkul Çobanoğlu tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Mitlerin, tarih (gerçek) karşıtı olarak tanımlanıp bu tanımlanış üzerine, tarih yazıcılığının veya tarihin uydurma olarak görülen mythoslar yerine inşa edilmişinin de bir yönüyle sözlü ve yazılı kültür

⁴ Bu noktada Ernst Cassirer'nın mitik bilinç hakkındaki şu açıklaması akla gelebilir: “Her varlık, her “hakikat” ve gerçeklik içeriğın basit mevcudiyetine karşıp kaybolunca, görünenlerin hepsi zorunlu olarak tek bir zeminde yoğunlaşır. Burada farklı gerçeklik aşamaları, birbirini sınırlayan nesnel kesinlik dereceleri yoktur” (Cassirer, 2016: 63).

gelenekleri, diğere yönüyle de yazılı kültür ortamında üretime bağı yüksek ve halk kültürü tabakalaşmasının sonucu oluştuğı ve eski Yunandan başlayarak Avrupa merkezli bir algılama biçimi olarak geliştiğı söylenebilir. Buna göre; en eski zamanlardan bu yana insan topluluklarının sözlü kültür ortamında aktara aktara getirdikleri, oluşan zihniyet değışimlerine ve yeni anlamlandırmalara göre uyarlayıp, değıştirdikleri ve bu yolla da inanmaya devam ettikleri mitleri, yazılı kültür ortamında gerçeğı tespit etmeye yönelen Herodotos gibi tarih yazıcılığını başlatanlar eliyle olumsuz bir kategori olarak yana itmeleriyle, bir anlamda hem ilk resmî tarih çalışmaları hem de ilk mitoloji çalışmaları başlamıştır” (Çobanoğlu, 2001: 15).

Mite olumsuz bir anlam yüklenmesi, tarihin babası sayılan Herodot tarafından başlatılmış olsa da mitleri “uydurma” olarak niteleyen ve temelde bu sebepten dolayı onları tarih içerisinden ayırma çabası Herodot devrinde yetkin bir neticeye ulaşamamıştır. Çünkü Herodot, uydurma olarak nitelendirilen mitleri kendi tarih çalışmasından uzaklaştırmaya çalışmış olsa bile Raglan’ın değımiş olduğı üzere Herodot’a anlatılan hikâyelerin çoğunun mit oluşu, Herodot’un kendisinden önce tarihsel gerçeğli tespit edebilmek adına yararlanabileceğı malzemenin birikim olarak yetersiz oluşu ve ondan önce tarih (tarihsel gerçek) fikrini herhangi birisinin aklına getirdiğine dair hiçbir tanığın bulunmaması, onun tarih çalışmasına mitlerin nüfuz etmesini engelleyememiştir (Raglan, 2004: 41). Nitekim tarihi “gerçek” olarak kabul edip mitlerin ise kültürel gerçeklilik ve inanılan gerçeklilik boyutunun gözden kaçırılmasına sebep olan bu anlayış, Çobanoğlu’nun da belirttiğı gibi, objektif kriterleri devreye sokarak olaylardaki olağanüstü unsurları temizlemeye çalışmıştır. Fakat bu işlem geçtiğimiz yüzyılın resmi tarih yazıcılığında bile neticelendirilmiş ve olaylar mitlerden arındırılabilmiş değıildir (Çobanoğlu, 2001: 16).

Mit ve tarih ilişkisi yalnızca tarihçiler tarafından değıil, mitoloji üzerine çalışmalar yürüten araştırmacıların da dikkatinden kaçmamıştır. Mitin; tarihin keşfedilmesi, daha doğru bir ifadeyle Yahudi ve Hristiyan dünyasında tarih bilincinin uyanması ve bu durumun Hegel ve ardılları tarafından gelişmesiyle, insanın varoluşu ile temsil edilen dünyada bu yeni var olma biçiminin özümlemesiyle aşılabildiğı açıklamasında bulunan Eliade, mitik düşüncenin bütünüyle yıkıldığını söylemek hususunda kararsız kalındığını belirtmiştir. Ona göre bu düşünce, kökünden değımiş olsa bile varlığını bilhassa tarih yazımında korumaya devam ettirmiştir (Eliade, 2001: 145). Eliade’nin bu açıklaması bize mit ve tarih hususundaki konunun paradoksal veya çelişkili boyutuyla ilgili farklı bir perspektifin de varlığını sorgulatmaktadır. Çünkü tarih içerisindeki mitler bir tarafta temizlenmeye çalışılıyorken bir tarafta da tarih yazımında kendine yer bulmaktadır. Bu perspektif, mit ve tarihin birbirlerinden zıt alanlara denk düşmelerine rağmen bir arada bulunabildiklerinin de bir göstergesidir. Bunun yanı sıra miti sadece arkaik insanlığın bir etkinliğı olarak değıerlendirip onun varlığını yalnızca tarih öncesine hapsetmek yanılması, mitik imge ve simgelerin

sosyo-kültürel anlamda gelişen insanlığın belleğinde değişmek ve dönüşmek suretiyle varlığını koruyor oluşunu görmezden gelmek olacaktır.

Mitleri sadece arkaik insanlığın bir olgusu olarak değerlendirmek, kendini modern olarak ayırtıran insanlığın bir yanılmasıdır. “Mitlerin daha ziyade antik çağ toplumlarıyla ilişkilendirilmesi kaynağının da çok eskilere dayandığının bir göstergesidir” (Nar, 2014: 56). Buna göre göre mitler yalnızca arkaik insanlığın tasavvuruyla ilgili bir olgu değildir. Zaman içerisinde çeşitli etmenlerin değişmesi mitik tasavvurun, bir başka ifadeyle mitlerin koşullara adapte olmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda mitler koşulların kendilerine sağladığı imkânlar ve zorunluluklar ile bir evrimleşme sürecine girmektedir. Sürecin ortaya çıkardığı kısmen yeni diyebileceğimiz mitler, kendilerinden önce olan ve kendilerinin temelini teşkil eden eski mitleri tamamen reddetmez, kavramlar zincirinden bazı halkalar atılarak yerlerine yenileri koyulur. Çünkü “Mitlerdeki değişim devrimsel değil evrimseldir” (Fiske, 2014: 188). Süreç onların destan, efsane ya da halk hikâyelerinde olduğu kadar tarih anlatılarında da yer bulmalarına, dolayısıyla insan bilincinde ve pratiklerinde yaşamalarına ve yaşatılmalarına olanak sunmuştur. Karl Jaspers’in ifade ettiği gibi mit çağı sona ermiştir (Jaspers, 1981: 109). Ancak mitlerin sahip olduğu dinamik yapı sayesinde onlar; değişimlere, gereksinimlere ve değerlere adapte olup halkın kültürel belleğinde ve uygulamalarında yaşamaya devam etmiştir.

Mitler, taşımış oldukları gerçeklik iddiasıyla değer verilen olgular olarak kültürün içerisinde yer alırlar. Mitik anlatı, pratik ve unsurlar halk arasında bir kültür gerçekliği olarak nesilden nesile aktarılır. Bu aktarım sırasında “mitler kendi kökenlerini dolayısıyla siyasal ve toplumsal boyutlarını gizemleştirirler ya da gizlerler” ve bunu kendilerini doğal olarak göstererek gerçekleştirirler. Ayrıca mitler tarihsel kökenlerini gizlemek suretiyle kendilerini evrensel olarak gösterip adil bir görünüm de sergilerler (Fiske, 2014: 186-187). Bu doğal ve adil olma özelliği onların tarih içerisinde ve dolayısıyla tarih metinleri içerisinde yer almalarına imkân sağlamaktadır. Mitlerin kendilerini gizleyerek tarih içerisinde yer almaları hususuna değinen Antik Roma Uzmanı Paul Veyne, zaman içerisinde saf ancak kültürlü olan halkın yeni bir efsane ihtiyacı hissetmesinden söz açmaktadır. Halk, bu yeni isteğinde efsanenin zamanının belli olmayan bir geçmişte yer alması talebinde değildir. Eski moda olarak nitelendirilen efsanelere inanmayan halk, yeni efsanenin tarihsel olmasını talep etmiştir. Söz konusu talep doğrultusunda ise mit, alıcı bulmak adına kendine tarih süsü vermek zorunda kalmıştır (Veyne, 2003: 66). Veyne’nin bu açıklamaları, mitlerin arkaik sistemdeki yapılarının halktan gelen talep doğrultusunda bir evrimleşme sürecine girdiklerini

ve böylelikle de tarihsel bir görünüme büründüklerini, dolayısıyla da tarih içinde kendilerine yer buldukları savını destekler niteliktedir. Bunun yanında mitlerin tarihi görünümlü evrimi, konuyla ilgisi yüksek olan halk unsurunu açığa çıkartmaktadır. Kültürü yaratan, değiştiren, dönüştüren ve geliştiren başat unsur olan halkın talebi, mitik zaman algısının tarihi zaman algısına yaklaşmasında, bir bakıma ona denk bir görünüm sergilemesinde veya bizzat denk görünmesinde etkili olmaktadır. Bu denklik; kutsal, kültürel ya da inanılan gerçeklik hususu ile bir araya gelerek çelişkili boyuta doğal bir görünüm kazandırıp mitin tarih açısından kıymetlendirilmesinde ve haliyle tarih yazımında kendine yer bulmasında rol oynamaktadır.

Mitlerin kültürün mayasını oluşturması ile kültürün içerisinde yer almalarının yanı sıra kendilerine tarih süsü vermesi ya da tarihi görünüm sergilemek suretiyle tarih içerisinde -yani tarih yazımında ve tarihi metinlerde- yer almaları hususu mit ve tarih ilişkisinin bir boyutuna tekabül etmekteyken söz konusu ilişkinin bir diğer boyutunu da tarihin mit görünümü alması oluşturmaktadır. Eliade'nin tabiriyle tarih mite dönüşmektedir (Eliade, 2018a: 52). Buna göre mit ve tarih ilişkisi hemen hemen ters bir doğrultuda işlemektedir. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse mitin tarihî bir görünüme bürünmesinin tersine tarih mite yaklaşmaktadır ve hatta mitik bir kurguya bürün(dürül)mektedir. Tarihe dair herhangi bir açıklama getirilemediğinde, elde yazılı veyahut yorumlamaya imkân verecek herhangi bir materyal bulunmadığında, yazılı veya yorumlamaya imkân verecek materyaller yetersiz olduklarında ya da tüm bunlar bir tarafa halk göz önüne alındığında tarihî olay ya da şahıslara tarih ötesi bir anlam yüklenmesinin kaçınılmaz olduğu durumlar vardır. Eliade, bu kaçınılmaz durumlar hakkında geleneksel insanın tarihi meselelere tarih ötesi bir anlam yükleyerek tarihe karşı kendini koruduğu şeklinde bir açıklama yapar (Eliade, 2018a: 150). Bir başka açıdan bakılacak olursa tarihi gerçekliğe halk muhayyilesi işlevsel⁵ olarak yaklaşmaktadır. Bu yaklaşıma göre tarihi olana dair bir “mitleştirme mekanizması” devreye girmektedir. Belgelerle gerçekliği doğrulanmış tarihi şahıslar, olaylar ya da durumlar mitleştirilmektedir (Eliade, 2018a: 51-61). Mitleştirilen tarihi şahıs, olay ya da durumlar Eliade'nin de değinmiş olduğu üzere “hikâyeye daha derin ve zengin bir tını kazandırdığı anda daha gerçek” (Eliade, 2018a: 60) bir olgu halini almaktadır.

Mitoloji denilince akla getirilen ilk husus arkaik toplumların zihni ve kültürel dünyalarında yarattıklarıdır. Nitekim bu anlayış yanlış değil, ancak kimi zaman konunun

⁵ “Ortadoğu Mitolojisi” adlı kitabında her ne kadar edebî ve tarihi bir ölçütü temel almasa da işlevsel bir ölçütü temel alan Samuel Henry Hooke'un “Belli bir durumun yarattığı insan düş gücünün (imgelemenin) ürünü olup, belli bir şey yapma niyetini gösterir” (Hooke, 2002: 13) şeklindeki mit tanımı göz önüne alınacak olursa halk muhayyilesi ve işlevsellik meselesi daha anlaşılır bir hale gelecektir. Bu doğrultuda halk muhayyilesinin -haliyle halkın- mitleri belirli amaç ile kullandıkları ve söz konusu amacın da bir işlevsellik niteliği taşıdığı söylenebilir.

oldukça geniş olan boyutlarının göz önüne getirilmesine engel olabilen eksik bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Söz konusu mit ya da mit ile bağlantılı türler, kategoriler, semboller, imgeler ve kısacası kültürel unsurlar olunca meseleye tarihi olaylar ve şahıslar perspektifinden bakıldığında konuya dair ön yargılı bir tavır oluşmaktadır. Bunun bir sebebi ise konuyla ilgili olan mit ve tarih zıtlığıdır. Ancak bahsedilmiş olduğu üzere mit ve tarih zıtlığının mit ve tarih birlikteliğine engel olamamasının yanı sıra mitlerin günümüzde modern bir biçime evrilmesi göz önüne alınacak olursa tarihin veya tarihi meselelerin mitik unsurlara sahip olabileceği anlaşılabilir. Bu bağlamda tarihte bir devlet olmayı başarabilmiş olsun ya da olmasın devletlerin veya toplumların kuruluşlarında ve kökenlerinde olduğu gibi hayata dair birçok alanlarında mitolojik anlatıların-pratiklerin bulunması ve o devletlerin veya toplumların bu anlatı ve pratikleri gerçek bir tarihi-kültürel değer olarak kabul edip varlıklarını ve faaliyetlerini meşru gösteren gerçek belgeler gibi sunmaları olağan bir özellik olarak süregelmiştir. Abdülkadir İnan, toplumların geçmişlerinde ve tarihi kayıtlarında var olduğunu ifade ettiğimiz mitolojik-efsanevi unsurlar hakkında şu açıklamayı yapar:

“Malûmdur ki her milletin tarihi millî destan ve efsaneleriyle başlar. Büyük devletler kuran hakanların ve onlara yardım eden millî tanrıların menşe’lerine dair söylenen efsaneler, âyinlerde okunan dua ve ilâhiler, kahramanların sergüzeştlerini terennüm eden epopeler, masallar, halk felsefesinden ibaret olan atalar sözü, bugün bizim için mânasız görünen hurafeler, yalnız bir milletin değil, bütün beşeriyetin tefekkür tarihini ve onun muhtelif tekâmül safhalarını öğrenmek için çok kıymetli materyaller teşkil ederler. Arkeologların yaptıkları kazılarda elde edilen çanak, çömlek, silâh ve sairelerin parçaları muhtelif devirlerdeki maddî kültürün inkişaf safhalarını öğrenmek için yegâne kaynak teşkil ettikleri gibi, epope, hikâyeye, masal ve sair mânevi kültür mahsulleri de o, geçmiş, muhtelif devirlerin karanlık noktalarını bize aydınlatırlar” (İnan, 2020: 191).

İnan’ın açıklamaları doğrultusunda, mitolojik-efsanevi anlatılar milletlerin tarihi temellerinde yer alan unsurlardandır. Mitolojik unsurların varlığına en kolay şekilde devletleşmek suretiyle kurumsal hale gelebilen toplumların veya halkların tarihi kaynaklarında rastlamak mümkündür. Çünkü sosyo-kültürel, askeri, ekonomik ve politik yapılanmaları sonucu varlık süreçlerini kurumsal hale getirmeyi başarabilmiş toplumların, kurumsallaşamayan toplumlara göre kendileri hakkında bilgi edinebileceğimiz daha fazla tarihi veri bıraktığı söylenebilir. Bu bağlamda Moğol İmparatorluğu’nun ya da Roma İmparatorluğu’nun kuruluşuna dair tarihi kayıtlara bakıldığında muhtevalarında taşımış oldukları ileri sürülebilecek tarihi gerçeklik payının yanı sıra mitolojik-efsanevi unsurlara da sahip oldukları görülür.⁶ Örneğin, “Moğolların Gizli Tarihi”nde Cengiz Han’ın atası Tanrı’nın takdiriyle yaratılmış bir bozkurt, onun eşi ise beyaz bir dişi geyik olarak tasvir edilmiştir

⁶ “Eski devirlerde halk kitlelerine ait efsâne, destân ve menkibeler cemiyetlerin tarih ihtiyacı ile teşekkül ediyor ve onun şuûrunu yaratıyordu. Bunlar cemiyetlerin geçmiş zamanlarına ait yaşayış, düşünüş ve inanışlarının akisleri olarak bugün de tarihin inşasında ve eksikliklerini tamamlamakta mühim bir kaynak vazifesi görür. Bununla beraber tarih ve efsâneler uzun zaman birbirine karıştırılmıştı” (Turan, 2016: 25).

(Temir, 1986: 3). Osmanlı Devleti'nin de kuruluş olarak adlandırılan dönemine ait tarihi kayıtlarda mitik unsurlar bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin tarihi kayıtlarında yer alan mitik unsurlar sayesinde Osmanoğullarının, onların atalarının ve onların çevresinde toplanan halkın dünyayı algılayışlarına, kendilerini ne şekilde adlandırdıklarına, hangi kültür muhitine ait olduklarına ya da kendilerini hangi kültür muhitine ait hissettiklerine, haliyle içinde doğmuş oldukları kültürü ne şekilde tasavvur edip ne şekilde işleyerek geliştirdiklerine ve genişlettiklerine temas etmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi hakkında bilgilerin bulunduğu erken dönem Osmanlı kroniklerinde yer alan mitik unsurlara temas etmeden önce konuya dair birtakım açıklamalarda bulunmak yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek açısından faydalı olacaktır. Öncelikle bahsedilmiş olduğu üzere toplumların kuruluşlarında ve kökenlerinde yer alan mitik unsurları göz önüne aldığımızda kadim Türk tarihini ve Türk kültür safhalarında yer alan mitik unsurların başlangıcını Osmanlı Devleti ile başlatmak ve Osmanlı Devleti'ni Türk tarih ve kültürünün temeliymiş gibi davranmak büyük bir hata olacaktır. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin Türklerin kurduğu devletler içerisinde en uzun ömürlü devlet olmasıyla beraber birçok açıdan Türk tarihi ve kültüründe ne derece önem arz ettiği açıktır. Burada anlaşılması gereken husus Osmanlı Devleti'nin kurucularıyla beraber onların etrafında toplanan halkın ve Osmanlı hizmetinde bulunanların Türk tarih ve kültürünü başlatan unsurlar oldukları değil, geçmişten devraldıkları kültürel kodlara ne şekilde istinat ettikleridir. Ayrıca Osmanlı denildiğinde akla getirilen ilk hususun tarih olması, konunun tarihi gerçeklik ile bağlantılı olmasının zaruri olması şeklinde bir bakış açısını doğurtabilir. Bunun sebeplerinden bir tanesi de Osmanlı Devleti denildiğinde konuya dair bu zamana dek daha çok tarihçilerin eğilmiş olması ve en başta konunun tarih ile ilgili olmasıdır. Fakat modern tarihçilerin görüşleri düşünülecek olursa Osmanlı Devleti'nin tarihinde mitolojik, efsanevi ya da destanî boyutların olduğu daha önceden de defaatle dile getirilmiştir.

Osmanlı Devleti söz konusu edildiğinde meseleye sadece tarih disiplinin çalışması gerektiği şeklindeki yanlış tutum, Türk tarihi ve özellikle kültürüne farklı disiplinlerin de hizmet etmesine engel olacaktır. Son olarak devletlerin kuruluş hikâyelerinde mit, efsane ve destan gibi anlatıların/türlerin birbirlerinden ayrık bir şekilde yer almalarından ziyade söz konusu kavramların bir arada bulduklarına şahit olunmaktadır. Kuruluş ve köken anlatılarında bulunan bu muhtelif türlerin bir arada bulunmasının başlıktan da anlaşılacağı üzere "mitos" kavramıyla ve "mitos" kavramıyla ilgili unsurlar şeklinde karşılanacağı önceden bilinmesi "mitos" kavramının ne şekilde ele alındığını ve ne şekilde kullanıldığını

bilmek açısından yarar sağlayacaktır. Mitos kavramı ile mit kavramı oldukça alakalı kullanılmıştır ancak bu kavramların eş anlamlı olduğu anlaşılmamalıdır. Mitos kavramı ile devletlerin kuruluş anlatılarında yer alan mit, destan, efsane ve menkabe gibi folklorun muhtelif türlerinin topyekün ele alındığı anlaşılmalıdır. Kısacası mitos kavramı; mitler, efsaneler ve destanlar gibi folklorun muhtelif türlerini kapsayan bir terimi yani mitos kümesini karşılamaktadır. O halde “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Mitosu” olarak adlandırdığımız çalışma doğrultusunda “Osmanlı’nın Kuruluş Meselesinin Mitik Boyutları”na halkbilimsel bir bakış açısıyla yaklaşılabilir.

Osmanlı’nın kuruluş dönemi göz önüne alındığında Anadolu’nun içinde bulunduğu ahvalin kaotik bir özellikte olduğu bilinmektedir. Osmanlı’nın kaotik bir ortamdan çıkıp Anadolu ve onun etrafına getirmiş olduğu düzen düşünüldüğünde onun söz konusu karmaşıklıktan nasıl olur da bir düzen yaratabildiği modern tarihçilerin araştırmalarında cevaplanmaya çalışılan en önemli soru ve problemlerin başında gelmektedir. Meselenin tarihi gerçeklik boyutu tarihçilerin konuya dair yararlı açıklamalar yapmalarında etkili olmasının yanı sıra birtakım fikir ayrılıklarının oluşmasında da etkili olmaktadır. Bundan dolayı bir tarihçinin tarihsel gerçeklik olarak imlediği durum, başka bir tarihçi tarafından efsane, masal ya da “uydurma” olarak nitelendirilmektedir. Daha önceden de ele alınmış olduğu üzere Osmanlı’nın kuruluş dönemi düşünüldüğünde birçok problem doğmakta ve araştırmacılar kimi zaman birbirleriyle aynı kimi zaman da birbirlerinden oldukça zıt yönlü çıkarımlarda bulunmaktadır. Söz konusu problemlerin temel konusu tarih olduğunda meselenin mitik boyutları temizlenmeye çalışılmakta ve göz ardı edilmektedir. Tarih ilminin ulaşmaya çalıştığı tarihi gerçeklik hususu göz önüne alınırsa meselenin mitik boyutlarının temizlenmeye çalışılmasında yanlış bir durumun olduğunda direktmek büyük bir hataya sebebiyet verecektir. Öte yandan meselenin temizlenmeye çalışılan, göz ardı edilen ya da dışlanan boyutunda ne gibi değerli kültürel gerçekliklerin ve yönlerin olduğu da cevaplanması gereken problemlerin başında gelmektedir.

2.2. Kuruluş Mitosunun Tarihî Kaynakları

Bazı modern tarihçiler Osmanlı kroniklerinin baş kısımlarında bulunan Osmanlı şecerelerinin Osmanlı’ya hizmet edenler tarafından Osmanlıların iç ve dış politikalarında kendilerine meşru zemin yaratabilmeleri adına kasten koyulduğu görüşündedirler. Ayrıca modern tarihçilerin Osmanlı hanedan şeceresinde yer alan ve tarihi kaynaklarda kimi zaman Gün Han kimi zaman Gök Han şeklinde geçen tutarsızlıklar onların Osmanlı soyunun bir uydurmadan ibaret olduğu görüşünde bulunmalarında etkili olmaktadır. Bazıları ise tüm

bunlardan tamamen zıt yönlü açıklamalarda bulunmaktadır. Tarihçiler arasında bu konuda tam bir ittifak olmasa da kroniklerin baş kısımlarında bulunan şecereler ve o şecerelerde yer alan isimler -özellikle Oğuz Kağan, Gün Han, Gök Han ve Kayı- her halükarda Osmanlılara bir meşruiyet imkânı tanımaktadır. Çünkü soyağacı, şimdiki zaman ile köken arasındaki uçurumu kapatma ve kesintisiz olarak geçmişe bağlanma özelliğiyle bugün olduğu gibi geçmişte de düzen meşrulaştırma yöntemi olarak kullanılmıştır. Nitekim kökene ait öyküler mit olarak tanımlanır. Bu bağlamda köken anlamında sabit hale getirilerek içselleştirilen geçmiş, ister hayal isterse de gerçek olsun mit olarak değerlendirilir (Assmann, 2018: 58-84). Mit, toplumsal ya da ahlaki anlamda bir savunulma ihtiyacı hissedildiğinde ortaya çıkar ve buna göre “yalnız ek bilgiler veren bir rapor olarak algılanmaz, tersine o, bağlı olduğu etkinlikler için bir meşruiyet belgesi, bir ruhsatname, hatta çoğu kez pratik bir rehberdir” (Malinowski, 1990: 94). “Büyük anlatılardan yararlanan tarihçileri, imparatorluğun imajını dünyanın merkezinde tutmaları bakımından, bir imparatorluğun ajanlarına benzetebiliriz” (Fulford, 2019: 44). Bu, onların “yalancı” veya “sahtekâr” olduklarını göstermez. Nitekim Paul Veyne’in de değindiği gibi:

“Yüzyıllar boyunca tuhaf bir biçimde oluşan şey olayların kendi hakikatleridir. En yalın gerçekçi deneyim olmak bir yana, hakikat her şeyin tarihe en uygun olanıdır. Şairlerin veya tarihçilerin, tek tek kralının adıyla ve soyağacıyla krallık hanedanları uydurduğu bir dönem oldu; bu insanlar sahteci değildiler, kötü niyetli de: Onlar hakikatlere ulaşmak için o zaman normal olan yönetimi izliyorlardı” (Veyne, 2003: 10).

Tarihi kaynakların baş kısmında bulunan şecereler Osmanlı kuruluş mitosunun veya tarihsel başlangıç mitosunun temel konstrüksiyonunu (yapı) oluşturmaktadır. Bir başlangıç oluşturabilme çabası için “şu ya da bu türden toplumsal anılara başvurulması kaçınılmaz bir zorunluluk olarak ortaya çıkar” (Connerton, 2019: 27). Türk kültürel belleğinde de yer alan Osmanlı şecerelerindeki isimler, önce sözlü kültürde ve daha sonra da yazılı kültürde yerlerini almış, tarihsel boyutları olan mitik karakterli destanî şahsiyetlerin izdüşümleridir. Nitekim destan kahramanlarının tarihsel özelliklerinin olduğu kuşku götürmez bir gerçekse de onların tarihsellikleri “mitleştirmenin aşındırıcılığına” uzunca bir süre dayanamaz (Eliade, 2018a: 57). Osmanlı şeceresinde yer alan mitik-destanî şahsiyetlerden en tanınmış olanı ise Oğuz Kağan’dır. Bundan dolayı da meselenin mitik ve tarihi bir boyuta sahip olduğunun daha anlaşılır bir şekilde ifade edilebilmesi adına Osmanlı tarihi kaynakları ile onların dayanmış oldukları kaynaklara temas etmek ve bunun ardından da Oğuz Kağan’ın hüviyetinin ne olduğuna eğilmek zaruridir.

Modern tarihçiler tarafından en eski Osmanlı tarihi kaynağının Yahşi Fakih’in Menakıbnamesi olduğu söylenir. Yahşi Fakih’in Menakıbnamesi ile ilgili bilgi Âşıkpaşaoğlu

Tarihi'nde şu şekilde verilmiştir: “Orhan Gazi'nin imamı olan İshak Fakı'nın oğlu Yahşi Fakı'da Osmanlı Hanedanı menkıbelerini Bayazıd Han zamanına kadar yazılmış buldum” (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 13). Ne var ki ilk etapta Âşıkpaşaoğlu olmakla birlikte diğer pek çok Osmanlı tarihçisine de “kaynaklık eden ve böyle bir eserin varlığını Âşıkpaşazade'den öğrendiğimiz Yahşi Fakı'nın Menâkıb-ı Âl-i Osman'ı” günümüze ulaşmamıştır (Öztürk ve Yıldız, 2013: 20). Bundan dolayı da Ahmedî'nin “İskendername” adlı kitabının sonuna eklediği “Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman” adlı kısmı “günümüze gelebilen ilk Osmanlı tarih kaynağı olarak kabul etmekteyiz” (Öztürk ve Yıldız, 2013: 21).

Ahmedî'nin İskendernamesi'nin sonuna eklediği “Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman” başlığı bile mitik-destanî ve tarihi unsurların bir arada bulunabileceğini gösteren bir işarettir. Abdülkadir Özcan'a göre de Ahmedî'nin eseri “eski destan geleneğinin bir uzantısı görünümündedir” (Özcan, 2013: 272). Diğer taraftan eserde Osmanlı hanedan şeceresi bakımından yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Ahmedî tarafından manzum bir şekilde kaleme alınmış olan bu eserde Gündüz Alp, Ertuğrul, Gök Alp ve Oğuz adları yazmaktadır. Eserde “Gündüz Alp, Er Duğrılanunla bile / Dahı Gök Alp u Oğuzdan çok kişi / Olmuş idi ol yolda anun yoldaşı” (Ahmedî, 2019: 139) şeklinde verilen bilgi Osman'ın babası olan Ertuğrul'dan bahsediyorsa da Gündüz Alp ve Gök Alp gibi şahısların Osmanlıların ataları olmaktan ziyade Ertuğrul ile birlikte bulunan Oğuz beylerinden diğer ikisi olduğu anlaşılmaktadır.

Kitabının baş kısmında kendini “Derviş Ahmed Âşıkî” olarak tanıtan Âşıkpaşaoğlu'nun vermiş olduğu Osmanlı şeceresi şöyledir:

“Sultan Korkud, onun babası mücâhidler sultanı Sultan Bayazıd Han Gazi, onun babası Sultan Mehmed Han Gazi, onun babası Sultan Murad Han Gazi, onun babası Sultan Mehmed Gazi, onun babası Sultan Bayazıd Han Gazi, onun babası Sultan Murad Han Gazi, onun babası Orhan Gazi, onun babası Osman Gazi, onun babası Erdungrıl, onun babası Süleymanşah, onun babası Kaya Alp, onun babası Kızıl Buğa, onun babası Bayıntur, onun babası Ay-kuluk, onun babası Toğar, onun babası Kaytun, onun babası Sunkur, onun babası Bakı, onun babası Suğar, onun babası Tok Temür, onun babası Basuk, onun babası Gök Alp, onun babası Oğuz, onun babası Kara Han, onun babası Ay Kutluk, onun babası Tuzak, onun babası Kara Han, onun babası Baysub, onun babası Karamarı, onun babası Kızıl Buğa, onun babası Yamak, onun babası Başbuğa, onun babası Baybus, onun babası Sevünc., onun babası Çar Buğa, onun babası Kurtulmuş, onun babası Karaca, onun babası Amudı, onun babası Karalu Oğlan, onun babası Süleymanşah, onun babası Karahul, onun babası Karluğa, onun babası Yan Temür, onun babası Durmuş, onun babası Çin, onun babası Maçın, onun babası Yâfes, onun babası Nuh aleyhisselâm” (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 13-15).

Eserin bir başka yerinde ise Osman, sultandan izin alınması gerektiğini bildiren Dursun Fakih'a şöyle bir cümle kurar ve soyunun kime dayandığını hatırlatır:

“Osman Gazi dedi ki: ‘Bu şehri ben kılıcımla aldım. Bunda sultanın ne dahli var ki ondan izin alayım? Ona sultanlık veren Allah bana da gaza ile hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise ben kendim dahi sancak kaldırıp kâfirlerle uğraştım. Eğer o, ben Selçuk Hanedanındanım derse ben de Gök Alp oğluyum derim. Eğer bu ülkeye ben onlardan önce geldim derse Süleymanşah dedem de ondan evvel geldi’” (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 30).

Oruç Bey Tarihi'nde ise Osmanlı hanedan şeceresi şu şekildedir:

“Osman Hanedanı'nın neslini bil: Babası Ertuğrul, onun babası Süleymanşah, onun babası Kaya Alp, onun babası Kızıl Buğa, onun babası Baytur, onun babası Aykulug Ağa, onun babası Tugar, onun babası Kayıtnun, onun babası Baysunkur, onun babası Bakı Ağa, onun babası Sugançaf, onun babası Temür, onun babası Basak, onun babası Gök Alp, onun babası Oğuz, onun babası Kara Han, onun babası Kutluca Ağa, onun babası Tozak. Böylece 38 kişidir ki Nuh Peygamber'in oğlu Yâfes'e çıkar” (Oruç Beğ, 2019: 21).

Atsız, Oruç Bey'in 18 isim saydığı halde 38 atadan bahsettiğini belirterek Ertuğrul ve Osman Gazi dışında kalan isimlerin hepsinin muhayyel ve efsanevi atalar olduklarını ifade etmiştir (Atsız, 2019: 21). Atsız'ın söz konusu ifadeleri şecereledeki mit ve tarih birlikteliğini gösteren bir başka işaretidir.

Şükrullah'ın “Behçetü't Tevârih” adlı kitabında Osmanlı şeceresi şöyle takdim edilmiştir:

“Er Tuğrul, Oğuz oğullarından biridir. Kızıl Buğa oğlu Kaya Alp oğlu Süleymanşah'ın oğludur. Kırk beşinci göbekte Nuh oğlu Yâfes oğlu Kavı Han oğlu Kara Han oğlu Oğuz oğlu Gök Alp ile Nuh'a ulaşan Er Tuğrul, Süleymanşah'ın oğlu, Osman Beğ'in de atasıdır” (Şükrullah, 2019: 203).

Eserde Oğuzname konusunda dikkat çekici bir bilgi de yer almaktadır. Karakoyunluların hükümdarı olan Mirza Cihanşah'a elçi olarak gittiğini belirten Şükrullah şöyle bir bilgi verir:

“Şöyle ki: 852 (=1449) tarihinde merhum Sultan Murad bu güçsüzü elçilikle Mirza Cihanşah'a gönderdi. Varıp yumuşu yerine getirdik. Bir gün şagavul geldi: ‘Mirza sizinle yalnız konuşacağınızdan tek olarak gitmelisiniz.’ dedi. ‘İşittik ve baş eğdik.’ diyip gittik. Konuşma sırasında buyurdu ki ‘Sultan Murad benim ahret kardeşimdir. Bu kardeşlikten başka da akrabamdır.’ Akrabalığın sebebi soruldu. Buyurdu ki: ‘Tarihi okuyucu Mevlânâ İsmail'i çağırınlar ve Oğuz tarihini getirsinler.’ Mevlânâ İsmail geldi ve Moğol yazısı ile yazılmış bir kitap getirdi. O kitaptan anlaşıldı ki Oğuz'un altı oğlu olmuştur. Adları Gök Alp, Yer Alp, Deniz Alp, Gün Alp, Ay Alp, Yıldız Alp. Mirza buyurdu ki: ‘Kardeşim Sultan Murad'ın nesebi Oğuz oğlu Gök Alp'a ulaşıyor. Gök Alp oğulları, Kızıl Buğa oğlu Kaya Alp oğlu Süleymanşah oğlu Er Tuğrul'a kırk beşinci göbekte erişmiştir. Kara Yusuf'un nesebi ise kırk birinci göbekte Deniz Alp'e erişmektedir.’ Bu iki padişahın nesebi bilinince Mirza buyurdu: ‘Kardeşim Sultan Murad'ın nesebi bizim nesebimizden ağadır. Gökle denizin arasındaki fark olduğu gibi.’ (Şükrullah, 2019: 203-204).

Neşri Tarihi'ne bakacak olursak onun Osmanlı kronikleri içerisindeki yerinin modern tarihçiler tarafından ayrı bir yere konumlandırıldığı söylenebilir. Ayrıca Neşri Tarihi'nin baş kısmı, Türkologlar tarafından Oğuzname varyantları içerisinde değerlendirilmektedir. Ahmet Bican Ercilasun, Neşri Tarihi'nin baş kısmı için “Nuh Peygamberden Karahanlılara kadarki sözlü / efsanevi tarihi içine alan genel fakat çok kısa bir Oğuzname'dir.” değerlendirmesinde bulunur (Ercilasun, 2019: 75). Neşri Tarihi'nde Osmanlıların şeceresi şöyle yer almaktadır:

“Nuh - Allah'ın selamı üzerine olsun -, Oğlu Yafes, Oğlu Bulcas, Oğlu Zib-bakoy, Oğlu Kara Han, Oğlu Oğuz, Oğlu Gökalp, Oğlu Tortumuş, Oğlu Bay Temür, Oğlu Yasuv, Oğlu Kaz Han, Oğlu Turak, Oğlu Ay-kutluğ, Oğlu Çemendur, Oğlu Yasak, Oğlu Tok-temür, Oğlu Sunkur, Oğlu Bulgay, Oğlu Sakur, Oğlu Karay-tu, Oğlu Tuğra, Oğlu Ay-kutlug, Oğlu Bay-Temür, Oğlu Kızıl-Boga, Oğlu Kaya Alp, Oğlu Süleyman Şah, Oğlu Ertuğrul” (Mehmed Neşri, 1983: 34-35).

Osmanlı tarihi kaynaklarından Câm-ı Cem-Âyîn'e temas ettiğimizde onun kaynaklar arasında kendine hususi bir yer teşkil etmiş olduğunu söyleyebiliriz. Bayatlı Mahmud oğlu Hasan tarafından 1482'de Mekke'de kaleme alınan bu eser başlı başına bir Osmanoğulları Oğuznamesi olarak kabul edilmektedir (Ercilasun, 2019: 68).

Hac görevini yerine getirmek üzereyken Cem Sultan ile karşılaştığını belirten Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, Cem Sultan'ın ona şöyle bir istekte bulunduğunu ifade eder:

“Sonunda ‘söz sözü açar’ dedikleri gibi, ülke açan yüksek Osmanoğullarının soyu Oğuz’un büyük oğlu Gün Han’a ve onun boylarından Kayı Han’a ulaştığı ve başkaca yüce silsilelerini, eldeki ‘Oğuznameden’ kısaltarak yazıp vermeme istediler. ‘Onların isteklerini yerine getirmek için’ bir haftada bitirilerek ‘Cam-ı Cem-Ayin’ adı verilerek iltifatlarına yakınlık kazanıldı” (Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, 1949: 378-379).

Bayatlı Mahmud oğlu Hasan'ın verdiği Osmanlı şeceresi şöyledir: Âdem, Şis, Anuş, Kınan, Mehlayıl, Yezd, İdris, Matusalah (Muşalah), Lemek, Nuh, Yafes, Bolcas, Dip Tokuy, Kayı Han, Kara Han, Oğuz Han, Gün Han, Kayı Han, Turmuş Han, Bay Temür, Bozdoğan, Korkulu, Süleyman Şah, Karaoğlan, Kumaş Han, Balçık Han, Korçak Han, Kurtılmış, Çar Buğa, Sevinç, Bay Soy, Çamur Han, Baş Buğa, Yumak, Kızıl Buğa, Turaç, Çek Temür, Kurtarı Beg, Ortuk, KüçüBeg, Toğmuş Beg, Toğrul, Bay Beg, Yalvaç, Yasu, Kara Han, Torok Han, Ay Kutlug, Çemendür, Yasak, Tok Temür, Sungur, Bulgay, Sakur, Kara Batur, Toğrul, Ay Kutlug, Bay Temür, Kızıl Buğa, Kaya Alp, Süleyman Şah, Er Toğrul Gazi, Sultan Osman Gazi (Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, 1949: 380-395).

Ahmet Bican Ercilasun, Âdem ile Yafes arasındaki silsilenin Tevrat'a dayandığını ifade etmesinin yanı sıra şecerelerdeki isimleri efsanevi hükümdarlar olarak işaretlemektedir (Ercilasun, 2019: 670). Eserde yer alan her bir ismin altında kısa bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler arasında mitik unsurlara ya da hadiselere temas edilebilir. Sözelimi, Hz. Nuh'un yağmur yağdırmaya yarayan Yada isimli bir taşı, oğlu Yafes'e vermesi gibi orijinal bilgiler bulunmaktadır (Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, 1949: 381).

Birçok modern tarihçi Osmanlı kroniklerinde yer alan Osmanlı hanedan şeceresinin kaynağını Yazıcızade Ali'nin Selçukname'si olarak imler. Halil İncılık, Âşıkpaşaoğlu Tarihi'nde Osman'ın soy kütüğünün Oğuz Han'a kadar götürüldüğünden bahsetmektedir. Bu soy kütüğünün de Yazıcızade Ali tarafından Reşideddin'in “Câmiu't-Tevârîh” (Reşideddin Oğuznamesi) adlı kitabındaki Oğuzlarla ilgili bölümden alındığını, Oğuz Kağan ile ilgili rivayetin Akkoyunlular ve Timurlular gibi çeşitli Türk devletlerinin tarihlerine geçtiğini belirterek söz konusu rivayetin ilk defa Yazıcızade Ali'nin Selçuknamesi'nde ayrıntılarıyla işlendiğini söylemektedir (İncılık, 2010: 19). İncılık'ın ifadeleri Oğuz geleneğinin

Reşideddin'in eserinden Yazıcızade Ali'nin Selçuknamesi'ne ve oradan da diğer birtakım Osmanlı tarihlerine geçtiğini göstermektedir. Necdet Öztürk ve Murat Yıldız da Oğuz geleneğinin günümüze taşınmasını sağlayan kaynağın Yazıcızade Ali'nin Selçukname adlı eseri sayesinde olduğunu belirtmektedir (Öztürk ve Yıldız, 2013: 33). Bazı Osmanlı kaynaklarının ve modern tarihçilerin işaret ettikleri güzergâh doğrultusunda hareket edildiğinde görülecek olan husus Osmanlıların soyunun Oğuz Kağan'a dayandırıldığıdır ve buna göre Oğuz Kağan kendisinden sonra Gün Han ve Gün Han'ın evladı Kayı Han'ın hükümdar olmasını vasiyet etmiştir.

Eserini II. Murat'a sunan Yazıcızade Ali'nin Osmanlıların hükümdarlığı konusundaki ve Dede Korkut'un Osmanlılar hakkındaki ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu ifadelere göre Osmanlılar Oğuzlar arasında üstün konumda gösterilmektedir:

“Atasından sonra çok zamân Kayı hanlar hanı oldu. Pes bu delîl ve erkânca padişâh-ı a'zam seyyid-i selâtinü'l Arab ve'l Acem kâid-i cüyüşü'l muvahhidîn kâtîli'-kefereti ve'l-müşrikîn sultân bin sultân padişâhumuz Sultân Murâd bin Mehemmed Hân ki eşref -i âl -i 'Osmân'dur padişahlığa enseb ve elyâkdur. Oğuz'ın kalan hanları uruğundan belki Cingiz Hânları uruğundan, dağı mecmû'ından ulu aşl ve ulu süfûkdür, şer'-ile dağı 'örf-ile dağı. Türk hanları dağı kapısına gelüp selâm virmege ve hizmet itmege lâyıkdur. Allâhu -te'âlâ- bâkî ve pâyidâr kılsun, soyı 'âlem oldukça cihândâr u cihânda vâir olsun. Bi-'n-nebiyyi ve âlihi ve hem peygamber -'aleyhi's-selâm- zamânına yakîn zamânda Beyâşi boyından Korkut Ata kopdı Oğuz kavminün bilesi-y-idi, ilhâm idirdi: Eyitdi: 'Ağır zamânda girü hanlık Kayı'na dege, dağı kimesne ellerinden almaya .' didügi 'Osmân -rahmetü'lâh- neslindendür” (Yazıcızade Ali, 2017: 23-24).

Selçukname'deki “Oğuz şu'besi şöyle-kim anuñ şerhi Oğuz-nâme'de ve Câmî'u't-Tevârih'de gelür” ifadesiyle birlikte “Bunların nesepleri rivâyetin hakîmleri ve mu'teber nakilleri rivâyetinden, ki Ayğur hattıyla Oğuz-nâme'de yazılmışdur” (Yazıcızade Ali, 2017: 5) ifadesi Yazıcızade Ali'nin hangi kaynaklardan yararlanmış olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Tarihi kaynaklarda verilen bilgiler ve araştırmacıların yapmış olduğu açıklamalar bir arada değerlendirildiğinde Osmanlı şeceresinin Oğuzname kaynaklı olduğu ve Oğuznameler'in de Osmanlı müverrihleri tarafından bir tarih kaynağı olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Epik-destansı metinler olan Oğuznameler, bugünün bilimsel gelişmeleri doğrultusunda yalın ancak kapsamlı bir şekilde Türklerin sözlü ve efsanevi tarihi olarak tanımlanabilir⁷ (Ercilasun, 2019: 7). Destanlar bir kültürün mitolojik safhasından gelen inkişafın hissedildiği, tarihi safhaya girmek ile birlikte tarihi unsurları bünyesinde barındıran, mit ve tarih birlikteliğinin merkezi konumunda yer alan, halkın sözlü ve yazılı kültürünün

⁷ Oğuzname şu anlamlara gelmektedir: “1- Oğuzların etnik ve mitolojik destanları, 2- Selçuklular devrindeki Batı Türklerinin, Türkmen soylarının ve ilk Osmanlı sultanlarının Orta Çağ sonlarında meydana gelen hikâye ve efsanevi tarzındaki kronikleri, 3- Oğuzlara ait epik-destani hikâyeler, 4- Oğuzlara ait atasözleri kitabı” (Rossi, 1999: 203-204).

yaratıcı çıktılarıdır. Türk mitolojisi ise Özkul Çobanoğlu'nun belirtmiş olduğu üzere “epik destanların kaynaklandığı sosyal ve kültürel zemini oluşturmaktadır” (Çobanoğlu, 2011: 37). Dolayısıyla Oğuznameler’de Türk kültürünün mitolojik safhasından tarihi safhasına doğru gelen seslerin yankısını bulmak mümkündür. Çünkü kültürelilik, tarihselliği dışlamak yerine onu bünyesine adapte eder (İlhan, 2018: 60). Öte yandan destanların salt tarihi gerçekliklerle örtüşüp örtüşmemesi önem arz etmez. Çünkü “onları dinleyen sıradan insanlar, anlatılanların gerçek bir tarih olduğuna ve geçmişte büyük kahramanlara sahip bulduklarına inanırlar” (Ercilasun, 2019: 5). Bu hususa değinen Öcal Oğuz, yer yer William Bascom’un “Folklorun Biçimleri: Nesir Anlatılar” adlı makalesine dayanarak yazdığı “Dede Korkut Metinleri: Mit Mi, Tarih Mi” adlı çalışmasında masal dışındaki halk anlatılarının söyleminin tarih olduğuna temas etmiştir. Oğuz; mit, efsane, destan gibi türlerde anlatılan olayların ve o olaylarda yer alan kahramanların halk inancında gerçekten var oldukları düşüncesine dayandırıldığını, tarihin bir döneminde yaşanmış ve yaşamış oldukları kabulünde bulunulduğunu yazmaktadır (Oğuz, 2008: 514-515). Bu bağlamda Osmanlı soyunun ve dolayısıyla devletin tarihsel başlangıç mitosunun esas temelini de Oğuz Kağan’a dayandığı yorumunda bulunmak mümkündür ve bu konuda önemli birkaç hususa eğilmek önem arz etmektedir.

Oğuz Kağan’ın kim olduğu konusunda geçmişten günümüze birçok Türkolog ile araştırmacı pek çok fikir ortaya atmıştır, bu konuda büyük bir külliyatın oluşmuş olduğu söylenebilir. Tüm bunları bir arada vermek mümkün gözükme de araştırmacıların görüşleri genel bir çerçeve içerisinde sunulabilir ve bu çerçeve doğrultusunda Oğuz Kağan’ın kimliğinin ne olabileceğine dair birtakım çıkarımlarda bulunulabilir. Oğuz Kağan, Oğuznamelerin başkarakteridir. Oğuz Kağan ile ilgili yapılan araştırmalarda “Oğuz Kağan’ın şahsiyeti ile tarih sahnesinde oldukları bilinen bazı şahsiyetler bir tutulmuştur” (Özarslan, 1998: 429). J. Guignes, Oğuz Kağan’ın Mete Han olabileceğini ihtiyatla söylemektedir. Rus sinologu Biçurin ise Oğuz Kağan ve Mete Han’ın aynı kişiler olduklarını kesin bir şekilde ifade etmiştir. Oğuz Kağan ile Mete Han’ın aynı kişi olabileceğini ifade eden bir Türk araştırmacı ise Ziya Gökalp’tir. Araştırmacıların bu değerlendirmelerini aktaran Bahaeddin Ögel ise bu bakış açısının en mantıklı ve en akli olduğunu ifade etmişse de “Türk Mitolojisi” adlı kitabındaki açıklamalardan hareketle Oğuz Kağan’ın Mete Han’dan da önceki bir zamanda Orta Asya’da yaşamış bir şahsiyet olduğunu belirtmiştir. Ona göre Biçurin ya da Ziya Gökalp iyi niyetli ve akliselim kimselerdir ancak Oğuz Kağan’ın Uygur Kağanı Böğü Tegin olduğunu belirten W. Radlof gibi araştırmacılar keşif sevdasına düşmüş kimselerdendir. Ögel, çalışmasında J. Marquart’ın Oğuz Kağan’ın Cengiz Han olabileceğini ve Oğuz

Kağan'ın Potanin tarafından Moğol efsanelerinde yer alan Kirey Han veya Uhir-Bama Han'a benzetildiğini de aktarmaktadır (Ögel, 2014a: 13-14).

Saadettin Gömeç, "Oğuz Kağan'ın Kimliği, Oğuzlar ve Oğuz Kağan Destanları Üzerine Bir-İki Söz" adlı makalesinde "Kimdir bu Oğuz? Sadece bir destan kahramanı mı, yoksa gerçekten tarihte yaşamış bir şahsiyet mi?" (Gömeç, 2004: 114) sorusunu sorarak meseleye dair birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Böyle bir sorunun birçok araştırmacı tarafından sorulduğunu ifade eden Gömeç, Oğuz Kağan'ın kim olabileceği üzerine araştırmacıların bir kısmının Mo-Tun Yabgu (Mete), bir kısmının ise peygamber olabileceği konusunda fikir yürüttüklerini söylemiştir. Türkler ve Orta Asya halkları için Mo-tun Yabgu'nun mühim bir şahsiyet olduğunu belirten Gömeç, böylesine değerli bir şahsiyetin de unutulmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Çalışmasının sonuç kısmında Oğuz Kağan'ın büyük bir ihtimalle Motun Yabgu olabileceğini ve Oğuznameler değerlendirilirken ilk önce İslamiyet öncesi unsurlara sahip Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nın temel alınması gerektiğini belirtmiştir (Gömeç, 2004: 113-121).

Mustafa Baş, Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi'ne yazmış olduğu "Türlere Gelen Peygamberler; Kaynaklar ve Rivayetler Işığında Oğuz Kağan'ın Peygamberlik Meselesi" adlı makalesinde "Her millete bir peygamber gönderilmiştir." bilgisinden hareketle Oğuz Kağan'ın bir peygamber olabileceği görüşüne yer vermiştir. Makalede erken dönem Osmanlı tarihçilerinden, Zülkarneyn hakkındaki bilgilerden ve Oğuz Kağan Destanı'ndan hareket edilerek Oğuz Kağan'ın ismi zikredilmeyen peygamberlerden biri ya da Zülkarneyn olabileceği görüşü sunulmuştur (Baş, 2019: 70-86). Söz konusu makale Oğuz Kağan hakkında yazılmış kıymetli bir çalışmadır. Ancak bu çalışmada Oğuz Kağan'ın koymuş olduğu kanunların "biraz milli" (Baş, 2019: 83) olarak değerlendirilmesi kabul edilebilecek bir bakış açısı değildir. Çünkü Oğuz Kağan, Türklerin milli karakterinden süzülüp gelen, bu kültürün temel motivasyon kaynağından beslenmiş ve hatta o motivasyonu yaratmış bir kahramandır. Ayrıca Oğuz Kağan hakkındaki en eski bilgiler, şu an için, Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nda bulunmaktadır. Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'nın da İslamiyet öncesi Türk inancını aksettiren özelliği ve Gök Tanrı'nın Türkler için bizatihi milli bir Tanrı⁸ hüviyetinde olduğu göz önüne alınacak olursa Oğuz kanunlarının "biraz milli" olarak nitelendirilmesini doğru kabul edemeyiz. Diğer taraftan Oğuznamelerin İslami varyantlarını da göz önüne aldığımızda Oğuz Kağan'ın Türk kültürel belleğinde İslamiyet öncesi ve

⁸ "Tengri bir milli tanrının tüm özelliklerine sahiptir" (Roux, 2017: 128).

İslamiyet sonrası inanç unsurlarını bir arada barındıran bir şahsiyet olduğu yorumunda bulunmak mümkündür.

Metin Özarlan, “Oğuz Kağan Destanı’nda Tarihi, Dini, Beşeri ve Tabiatüstü Unsurlar” adlı çalışmasında Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı’ndan hareket ederek destandaki tarihi, dini, beşeri ve tabiatüstü unsurları incelemiştir. “Tarihi Unsurlar” başlığı altında Oğuz Kağan’ın kim olabileceğine dair araştırmacıların görüşlerini sunan Özarlan, tarihi bir kişilik olarak ön plana çıkan Cengiz Han veya Mete Han’ın destan kahramanı olan Oğuz Kağan ile aynı şahsiyet olabileceğinin açık olmadığı sonucuna varmakta ve Oğuz Kağan’ın başka tarihi kişiliklere de benzetebileceğini ifade etmektedir. (Özarlan, 1998: 429-430). Oğuznameler üzerine bu zamana dek muhtelif birçok çalışma yapmış olan Ahmet Bican Ercilasun, son çalışması olan ”Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig)” adındaki hacimli kitabında Oğuz Kağan’ın kimliği hususuna eğilmiştir. Oğuznameler üzerine çalışmalar yapan “Barthold, Gökalp, Togan, Boratav, Jirmunskiy, Gökyay, Sümer” gibi birçok araştırmacının destanlardaki olayların ve kahramanların tarihteki karşılıklarını aradıklarını ifade etmişse de bu araştırmacıların hiçbirinin Oğuz Destanı’nı bütünüyle tarih olarak kabul etmediklerini belirtmiştir. Oğuz Kağan’ı, Oğuzname’nin en eski kahramanı olarak niteleyen Ercilasun, Oğuz Kağan’ın tarihteki tek bir kişiyi temsil etmediğini, en az iki mitolojik ve iki tarihi şahsiyetin Oğuz Kağan’ın şahsiyetinde birleştiğini ve destanlarda birçok farklı katmanın olabileceğini belirterek yerinde bir açıklama yapmıştır (Ercilasun, 2019: 87-89).

“Eski Türk destanı Alp Er Tonga adı çevresinde mi, yoksa Oğuz Kağan adı çevresinde mi teşekkül etmişti? Yoksa her iki kahramanın adları çevresinde ayrı ayrı iki destan meydana gelmiş miydi?” sorusunu soran Abdülkadir İnan, meselenin çözümünün oldukça güç olduğunu ifade etmiş ve Oğuz Kağan Destanı’nın eski Türk destanı olarak sayılabileceğinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. 14. yüzyılda yaşamış olduğu bilinen tarihi kahramanların çevresinde meydana gelmiş destanlarda dahi eski destan motiflerinin bulunabileceğini belirten İnan, destan şairlerinin tarihi bir şahsiyetin hayatında cereyan eden olayları betimlerken eski destanların kalıntılarında faydalandıklarını, eserlerini eski efsanelerle süslediklerini ifade etmiş ve destanları eski bir şehir harabesi üzerine inşa edilmiş yeni bir şehir olarak tanımlamıştır (İnan, 2020: 223). İnan’ın bu ifadeleri destanların sahip olmuş olduğu katmanlı yapıya dair bir analiz şeklinde okunabilir ve değerlendirilebilir. Halk hafızasının farklı yapılara göre işlediğini belirten Eliade ise olaylar yerine kategorilerin, tarihi şahıslar yerine ise arketiplerin olduğunu belirterek tarihi karakterlerin mitik modeller ile özdeşleştirildiğine değinmiş ve şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Bazı destansı şiirler ‘tarihî gerçek’ denilen

şeyi koruduysa, bu ‘gerçek’ neredeyse hiçbir zaman belli kişilerle ya da olaylarla alakalı değil, kurumlarla, âdetlerle, manzaralarla ilgilidir” (Eliade, 2018a: 58).

Netice olarak, bu zamana dek sunulmuş olan bütün bilgiler göz önüne alındığında, Oğuz Kağan, tarihsel boyutlara sahip olmak ile birlikte tarihi belgelerle gerçekliği ispatlanmış bir şahsiyet olmaktan çok öteye geçmiş, genel anlamda tüm Türkler için, özel anlamda ise Osmanlı hanedanı ve onların çevresinde bir araya gelmiş olan Türkler için tarihi bir karakter olduğu kabul edilmiş, bünyesinde bugünün bilimsel gelişmeleriyle anlamlandırdığımız mitolojik, destanî ve efsanevi özellikleri bir arada barındıran, töreyi meydana getiren ve törenin tesis edilmesinde öncülük eden, kimi anlatılarda Oğuz toplumunun başına bela olan mitolojik karakterli canavarı alt ederek inisiyasyonunu tamamlamış ve Bozkurt önderliğinde harekete geçmiş, kimi anlatılarda ise Tanrı'nın tekliğini kabul etmesi şartıyla annesinin sütünü emen ve gerektiğinde Tanrı uğruna babasını bile karşısına almış olan, İslamiyet öncesi ve İslami dönem özelliklerini bir arada barındıran, yeryüzünde Tanrı'nın gölgesi sıfatıyla fetihlerde bulunmuş ve gerçekten yaşadığına inanılmış epik-kültürel bir kahraman olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla bu durum da iki sonucu ortaya çıkartır: 1) Osmanlı tarihi kaynaklarının baş kısımlarında bulunan şecerelerde paradoksal mit ve tarih birlikteliğini görmek mümkündür. Zira bu şecerelerde yer alan tarihi şahsiyetlerin (Ertuğrul ve Osman gibi) yanı sıra Oğuz Kağan gibi mitik-destanî şahsiyetler de bulunmaktadır, 2) Şecerelerde yer alan isimler -özellikle Oğuz Kağan, Gün/Gök Han ve Kayı- Osmanlı soyuna kadim bir süreklilik izlenimi vererek siyasal meşruiyetin sağlanması yönünde bir katkıda bulunmaktadır.

2.3. Kuruluş Mitosunun Folklorik Boyutları

Osmanlı kuruluş mitosunun bir diğer önemli sacayağını tarihi kaynaklarda yer alan meşhur rüya hadisesi oluşturmaktadır. Türklerin İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası sosyo-kültürel yapılarında ve dini inançlarında kendine yer bulmasıyla birlikte halk muhayyilesinin etki ederek şekillendirdiği rüya sembolizminin başlangıçta Türk sözlü kültüründen ivme almış olduğu ve tarihi kaynaklara da girmek suretiyle yazılı kültür ürününe dönüşerek sabit hale geldiği söylenebilir. Sabit hale gelen rüya hadisesi -diğer devletlerde de olduğu gibi- kaynaklarda kimi zaman benzer kimi zaman da farklı şekillerde yer alıyorsa da işlevsellik bağlamında benzer amaçlara hizmet etmektedir. Bu bağlamda Ertuğrul Gazi veya Osman Gazi'nin gördüğü rüyaya temas etmeden önce bu rüyanın tarihi ve kültürel öncüllerine temas edilmelidir. Bir başka ifadeyle Osmanlı Devleti'nden önce kurulan Türk devletlerindeki rüya sembolizmiyle bezeli öykülere değinilmesi gerekmektedir. Zira bu sayede meselenin mitik bir karakter taşıdığı kolayca anlaşılabilir.

Fuat Köprülü, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu” adlı çalışmasında Osmanlı kroniklerinde yer alan rüya hadisesinin prototipi olarak adlandırdığı birtakım örneklere temas eder ve 13. yüzyıl müverrihi Cuzcani’nin “Tabakat-ı Nasırı”sinden şöyle bir rüya hadisesi aktarır: “Hindistan fatihi Mahmud Gaznevi’nin babası Sevük Tigin, oğlu doğmazdan bir saat evvel rüyasında kendi evindeki bir ateşlikten bir ağaç çıkararak bütün dünyaya gölge saldığını görmüş ve bir tabirci bunu, onun ‘fatih bir oğlu olacağı’ tarzında tefsir etmişti” (Köprülü, 2011: 45-46). Köprülü’nün bahsettiği prototip mahiyetli bir diğer rüya motifi ise Reşideddin Oğuznamesi’nde bulunmaktadır. Anlatıya göre Oğuzların Kınık boyundan Keraküçi Hoca’nın Toksurmuş adında, çadır iskeleti işleyen usta bir oğlu vardır. Bu ustanın en büyük evladının adı Dukak, ortancasının adı Tuğrul ve en küçüğünün adı ise Arslandır. Toksurmuş bir gece rüyasında göbeğinden sağlam gövdeli ve birçok dalları olan üç ağacın çıktığını ve bu ağaçların tepesinin de göğe kadar uzandığını görür. Toksurmuş, rüyasını Amiran adlı bir kâhine anlatır. Kâhin de ona “Sakin bu rüyayı kimseye söyleme.” deyip kaç çocuğu olduğunu sorar. Toksurmuş, “Üç çocuğum var.” deyince Amiran adlı kâhin ona “Çocuklarının hepsi padişah olacak.” der. Bu rüya tabiri Toksurmuş’a inanılmaz gelirse de o, fakir olmasına rağmen elindeki iki ya da üç çadırı satıp birkaç koyun alır ve o koyunları sadaka olarak dağıtır. Toksurmuş’un oğulları daha sonra bahadır ve cesur kahramanlar olurlar. Bu oğullar arasındaki Tuğrul ise en becerikli kişi olarak kahramanca hareketlerde bulunur ve saltanatın başına geçer (Togan, 1982: 73-74).

Osmanlı Devleti’ne dönecek olursak kroniklerdeki tarihi şahsiyetlerin etrafında cereyan eden rüya sembolizmi ile ilgili hadisesinin esas öznesi bazen Ertuğrul bazen de Osman’dır. Bunun yanı sıra Ertuğrul ve Osman dışında kalan diğer tarihi şahsiyetlerin de muhtelif rüyalar gördüğü rivayet edilir. İlk Osmanlı tarih kaynağı olarak kabul edilen Ahmedî’nin eserinde Ertuğrul ya da Osman’ın görmüş olduğu rüyaya dair herhangi bir iz bulunmamaktaysa da diğer pek çok Osmanlı kroniğinde rüya sembolizmi ile ilgili öyküler yer almaktadır. Osmanlı kroniklerindeki rüya sembolizmiyle ilgili hadise tarihi gerçeklikten ziyade kutsi özellikler barındıran folklorik bir kökene sahiptir. Buna göre Osmanlı hanedanı, mevcudiyetine Tanrısal bir kimlik kazandırarak gerek iç ve gerekse dış camiadaki faaliyetlerine meşru bir zemin yaratmayı amaçlamıştır. Osmanlı Devleti’nin kuruluşu meselesinin pek çok konusunda ortak bir uzlaşmaya varamayan birçok tarihçi de söz konusu rüya hadisesini benzer biçimde nitelendirmiştir: Tanrısal meşruiyet.

Tarihi şahsiyetlerin etrafında cereyan eden rüya sembolizmi gibi mitik olaylar, mit ve tarih birlikteliğinin bir yönünü gösterir. Yani halk muhayyilesinin sahip olduğu mitleştirme

mekanizmasının Osmanlı müverrihlerinin imgelemlerinde de yer aldığına ve onlar tarafından belirli bir gaye doğrultusunda işlevsel olarak kullanıldığına işaret eder. Kültürel tasavvuru bir amaca hizmet etmek için bir araç olarak kullanan Osmanlı müverrihlerinin rüya hadisesine ve o rüya içerisinde yer alan ay ve ağaç gibi sembolik veya simgesel güçlere merkezi önem verdiklerini ve o güçlerden destek aldıklarını ifade etmek mümkündür. Bu doğrultuda da kroniklere bir şekilde temas edenlerin bilinçaltılarında bulunan kültürel kodlar harekete geçirilerek Osmanlı Devleti'ne tabi oluşun gayet tatmin edici ve mantıksal olduğuna dair mesajlar iletilmektedir. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde kroniklerde yer alan rüya hadisesinin mitotarihsel arka planına bakmak gerekmektedir, ancak bundan evvel Osmanlı kroniklerindeki rüya hadiselerinin ne şekilde aktarıldığına bakmak zaruridir.

Kroniklerdeki rüya motifinin günümüze intikal eden en meşhur şeklinin Aşıkpaşazade kaynaklı olduğu söylenebilir. Aşıkpaşaoğlu Tarihi'ndeki rüya hadisesi şöyledir:

“Osman Gazi, Tanrı'ya yalvardı ve bir lâhza ağladı. Uyku galib oldu. Yattı, uyudu. Osman Gazi'nin ve arkadaşlarının arasında bir aziz şeyh vardı. Hayli kerameti gözükmüştü. Bütün halkın ona inancı vardı. Adı dervişti ama dervişlik içinde ve gönlündeydi. Dünyalığı, nimeti, davarı çoktu. Misafirhanesi hiçbir zaman boş kalmazdı. Osman Gazi de zaman zaman gelip bu dervişe konuk olurdu.

Osman Gazi uyuyunca rüyasında gördü ki bu azizin koynundan bir ay doğar, gelir, Osman Gazi'nin koynuna girer. Bu ayın Osman Gazi'nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç çıkar. Gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar var. Her dağın dibinden sular çıkar. Bu çıkan sulardan kimi içer, kimi bağçeler sular, kimi çeşmeler akıtır.

Osman Gazi uykudan uyandı. Sürdü, geldi. Şeyhe haber verdi. Bunun üzerine şeyh der ki: 'Oğul, Osman! Sana müjde olsun ki Hak Taâlâ sana ve nesline padişahlık verdi. Mübarek olsun. Ve benim kızım Malhun Hatun senin helâlin oldu.' Hemen nikâh edip kızını Osman Gazi'ye verdi” (Aşıkpaşaoğlu, 2014: 19-20).

Oruç Bey Tarihi'nde ise tek bir rüya hadisesi yoktur. Rüyalardan birini Osman'ın babası Ertuğrul, diğerini ise Kostantin'in adamlarından ve kâfir beylerinden biri olduğu söylenen Mihal (Köse) görmüştür. Mihal'in gördüğü rivayet edilen rüya, ne Aşıkpaşaoğlu ne de Neşri Tarihi'nde yer almaktadır. Rivayet edilen rüyalar şöyledir:

“Osman Gazi'ye haber oldu ki 'Sultan Alâeddin sana bunca ikramlar eyledi, geliyor.' diye. Osman Gazi dahi karşı çıktı. Getirip bir hoş yere kondurdu, Abdülaziz'i konukladı. Ertesi gün olunca vezir dahi Padişah'ın verdiği ihsanları arzetti ve dedi ki 'Ey Oğul! Baban Ertuğrul'un gördüğü düş bu idi ki Şeyh Ede Balı o düşü tabir etmişti.' Sonra şöyle anlattı: Osman Gazi dünyaya gelmeden Ertuğrul bir gece garip bir düş gördü. O düşten uyandı. Düşünü düşünerek, Allah'ı zikrederek kalktı, sabah namazını kıldı. Atına binip doğru Konya'ya vardı. Konya'da rüya tabir eden itibarlı bir kişi vardı. Şeyh Ede Balı derlerdi. Kemal sahibi idi. Rüya ilmini iyi bilirdi. Kerameti gözükmüş kişiydi. Zengindi. O ülkede meşhurdu. Sultan Alâeddin dahi ona inanmıştı.

Ertuğrul elbise değiştirdi geldi. O düşü şeyh hazretine anlattı. Dedi ki 'Ey Şeyh! Seni koynundan bir ay doğar. Gelir benim koynuma girer, kalır. Sonra göbeğimden bir ağaç biter. Gölgesi âlemi tutar. Gölgesinin altında dağlar olur. Dibinden sular ve ırmaklar çıkar. Bu sulardan kimi içer, kimi bağlar, bahçeler sular ve çeşmeler akıtır. O uykudan uyandım. Düşüm budur. Tabirini buyurun.' dedi.

Şeyh dedi ki: 'Ey yiğit! Düşünün tabiri budur ki, bir oğlun ola. Adı **Osman** Ola. Benim dahi bir kızım ola. **Rabia** adlı. Benim kızımı senin oğlun Osman'a vereler. O kızdan Osman'ın birçok oğlancıkları ola

ve onun nesli babadan oğula padişah olalar. Müjdeler olsun sana ve nesline ki padişahlık verildi. Mübarek olsun.’

Sonra Osman Gazi dünyaya gelip savaşlarda Rum çerisini kırdığı zaman Vezir Abdülaziz sancak getirdikte Şeyh Ede Balı'nın kızını da beraberinde getirmişti. Râbia Hatun'u Osman Gazi'ye nikâh edip verdi” (Oruç Beğ, 2019: 24-25).

(...)

“Rum tarafından toz belirdi. Tozun içinden bir atlı çıkageldi. Zırh ve silâhla süslü idi. Meğer kâfir beğlerinden imiş. Konstantin'in namlı adamlarındanmış. Gelip meydanda çağırıp dedi ki: ‘Bu aranızda Osman adlı adam var mıdır?’ dedi. Osman’ı gösterdiler. Hemen atından inip Osman’ın ayağına düştü. ‘Es-selâtu ve’s-selâmi aleyke yâ Resûlallâh.’ dedi. Kelime-i şahadet getirip şöyle dedi: ‘Ey Osman Gazi! Düşümde sizin peygamber Muhammed Mustafa’yı gördüm. Bana İslâm dinini telkin edip kelime-i şahadeti ve Fatiha’yı ve İhlâs suresini öğretti. Dedi ki: Ey Abdullah, sabahleyin kalk, atlan. Falan yerde bir gazi yiğit vardır. Adı Osman’dır. Şu şekilli yiğittir. Hak yoluna fi sebillillâh gazaya niyet etmiştir. Benim ak sancağım onun yanındadır. Ona git. Tâbi ol.’ dedi. ‘Benim asıl adım Mihal’dır. Hazret-i Risâlet benim adımla Abdullah koydu. Dedi ki Osman’la gazaya beraber bel bağla dedi. Senin de neslin âleme dola. Babadan oğula gazalar edeler. Onların yanında namlı kimseler olalar. Tâ Üngürüs Eli’ne değin İslâm sancağını çekip İslâm dinini ortaya çıkaralar dedi. Düşümden uyanınca yüzümde İslâm nuru parlamıştı gördüm.’ diyip Osman Gazi’nin önünde tekrar kelime-i şahadet getirip Müslüman oldu” (Oruç Beğ, 2019: 26).

Neşri Tarihi’ne baktığımızda onun da Âşıkpaşaoğlu Tarihi’nde geçtiği şekliyle bir rüya hadisesine sahip olduğunu görürüz (Mehmed Neşri, 1983: 46). Diğer taraftan eserde farklı bir rüya hadisesi de yer almaktadır. Osman’ın gayet düzgün bir Müslüman ve dindar bir kişi olduğu, üç günde bir yemek pişirtip fakirleri doyurduğu, çıplakları giydirip donattığı ve dul kadınlara daima sadaka verdiği anlatıldıktan sonra şu rüya hadisesi rivayet edilir:

“Osman Gazi bir köyde imam evinde konuk olup otururdu. Ardından bir pencere vardı. Meğer oraya bir Mushaf’i Şerif koymuşlardı.

Ev sahibi, Osman Gazi’ye, ‘Küstahlık olmasın, lütfet, eğil, arkanda bir şey var alayım.’ dedi.

Osman Gazi; ‘nasıl bir şey var?’ diye sordu.

Ev sahibi, ‘nebimiz âhir zaman peygamberi, Allah’ın elçisi Muhammed -Allah’ın salât ve selâmı üzerine olsun- e inen Allah’ın kelâmı (Kuran) var’ dedi.

Osman Gazi, ev sahibi uykuya varıncaya kadar tınmadı, epsem kaldı, sonra kalkıp gusletti, temiz abdest aldı, Mushaf’dan yana döndü, sabaha kadar saygı ile el kavuşturup, öylece durdu, ev sahibi uyanınca, (benim halimi anlamasın diye) uyur gibi yaptı. Yüzü yine Mushaf’dan yana dönüktü, bu arada uyku gözüne ağır bastı, daldı, rüya âleminde celil ve yüce Hak tarafından ona ‘ey Osman, mademki sen benim kelâmıma saygı ve tazim edip, izzet ve ikram eyledin, ben de seni ve senin evladını, haleflerini, taraftarlarını dünyada ebedî (olarak) muazzez, mükerrerem ve muhterem kıldım’ denildiğini gördü” (Mehmed Neşri, 1983: 42-43).

Müneccimbaşı Ahmed Dede’nin “Müneccimbaşı Tarihi” olarak da bilinen Sahaifü’l-Ahbâr isimli eserine baktığımızda Neşri Tarihi’ndeki Kur’an-ı Kerim hadisesinin Ertuğrul’a atfedildiğini görmekteyiz (Müneccimbaşı Ahmed Dede, t.y.: 45). Diğer taraftan eserde farklı bir rüya hadisesi de anlatılmaktadır:

“Müverrihlerden birçoğunun rivayet ettiğine göre, Ertuğrul Gazi, Osman Gazi doğmadan, bir gece rüyasında, ocağından bir suyun kaynayıp gittikçe çoğaldığını, büyük bir deniz haline gelerek bütün yeryüzünü doldurduğunu gördü. Uyanınca gördüğü rüyayı ârif bir kimseye anlattı, tabir etmesini istedi. O da Ertuğrul Gazi’nin rüyasını ‘Senin bir çocuğun doğacak. O ve soyu bütün yeryüzüne yahut da büyük bir kısmına hükmedecekler’ şeklinde tabir eyledi” (Müneccimbaşı Ahmed Dede, t.y.: 44-45).

Birtakım Osmanlı tarihi kaynaklarında da görmüş olduğumuz üzere rüya hadisesi kimi zaman benzer kimi zaman da farklı şekillerde aktarılmaktadır. Rüya hadisesinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müjdeleyen ve Osmanlıların faaliyetlerine kutsi bir zemin hazırlayarak o faaliyetlere meşruiyet kazandırmayı amaçlayan bir özellikte oluşu gayet açık olsa bile mitopoetik ve mitotarihsel açıdan ne şekilde yorumlanması gerektiği önemlidir. Ayrıca büyük ölçüde Osman'a atfedilen rüya hadisesi sadece bir devletin doğuşunu müjdeleyen bir rüya olarak da okunmamalıdır. Yani söz konusu hadisenin tarihsel gerçeklik adına taşımış olduğu ehemmiyetin sadece meşruiyet çerçevesinde ele alınması ve bir devletin doğuşunu müjdeleyen bir rüya olarak görülmesi, hadisenin içeriğinde yer alan sembol veya motiflerin kültürel gerçeklikteki ehemmiyetinin açıklanmasına engel teşkil etmemelidir. Semavi din kaynaklı olsun ya da olmasın veya birbirlerinden uzak olsalar dahi birçok kültürel çevrede ay, ağaç, dağ ve su gibi sembol veya motiflerin olduğu birçok anlatıda hiyerofaniyi (kutsalın tezahürü) görmek olasıdır. Bunun yanı sıra sembolik karakterli rüya hadisesinin içeriğinde ay, ağaç, dağ ve su sembolleri olduğu gibi Osman'ın ad alması ve evlilik hadisesi de yer almaktadır. Bu bağlamda tarihi kaynaklardaki rüya hadisesinin ve onunla ilintili olan diğer hadise ve unsurların kültürel boyuttaki izleri takip edilebilir. Nitekim Ahmet Yaşar Ocak'ın da ifade etmiş olduğu üzere:

“Eski Türk inançları içinde çok güçlü bir mevki işgal eden bu kültürlerin, İslâmiyet de dahil sonradan kabul edilen bütün dinlerin süzgecinden geçirilerek günümüze kadar gelebildikleri, üzerinde düşünmeye değer bir vâkıdır” (Ocak, 2002: 137-138).

Söz konusu sembollerin kültürel bellekte yer alan örneklerinin çokluğu, kapsamlarının da oldukça geniş olduğunu göstermektedir. Bu sebeple meselenin tahlilinin belirli bir noktada sınırlandırılması zaruridir. Bundan dolayı bu başlıkta söz konusu edilen sembollerin açıklanması belirli ve genel bir çerçeve doğrultusunda sunulacaktır. Bu kapsamda Osmanlı tarihi kaynaklarındaki rüya hadisesinin izlemiş olduğu sıra dikkate alınarak muhtelif semboller izah edilecektir. Bu doğrultuda ilk sırayı ay ve onunla ilintili olan ışık motifi almaktadır. Gökyüzü tarih boyunca insanlığın ilgisini celbeden alanların en başında gelmiştir. Göğe dair olan cisimler, arkaik insanlığın çevresinde gerçekleşen ve anlam veremediği olayları çözümlemesinde yarayan unsurlardandır. Bu astral unsurların en önemlilerinden bir tanesini de Ay oluşturmaktadır. Arkaik insanlığın günümüze göre daha az ışık kaynağına sahip olduğu düşünülürse gece vakitlerinde dünyayı aydınlatan en güçlü kaynağın Ay oluşu, onun ne derece önem arz eden bir astral unsur olduğunu kolaylıkla ortaya çıkarır. Ayrıca Ay sembolüne yer veren anlatı ve pratiklerin arkaik insanlık içerisinde kendine yer edinebilmiş olması onun sadece antikite için önemli olduğu anlamına da gelmemektedir. Ay, ister arkaik

isterse modern olarak nitelendirilsin insanlık tarihinin her döneminde merak uyandırmış ve kendine özel bir konum elde edebilmiş olan astronomik bir cisimdir.

Eski dünyanın neredeyse bütün halklarında mevcut bulunan Ay inancının Türk mitolojisinin en eski katmanlarından birini oluşturduğunu belirten Fuzuli Bayat, “Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi” adlı kitabında Ay merkezli inanç sisteminin ezoterik öğretilerde önemli bir yer teşkil ettiğini belirtmektedir. Bu anlayışa göre köken olarak ulu bir kültüre ve dile dayanan Ay Tanrı, uzun bir süre boyunca Tanrıçılık kültürünün ana kavramını oluşturmaktadır ve Türk mitolojik tasavvurundaki Ay merkezli inanç sistemi astral kültürün ezelde tanrı olarak tasarlanmasının bir kalıntısı olarak değerlendirilmektedir. Ay Tanrı, göçebe veya yarı göçebe halklarda yaşamın ilk kaynağı olarak telakki edilmekle birlikte güneş merkezli inanç sisteminin ön plana çıkmasından önce uzun bir müddet evrenin tek gücü olabilmeyi başarmıştır (Bayat, 2011: 268).

Ay, Güneş ve diğer gezegenlerle ilgili kültürlerle bir arada bulunmaktadır (Roux, 2017: 43). Fakat Ay’ın periyodik değişimler sergileyerek çeşitli evrelerde gözükmesi, onun özgün bir astral cisim olduğunu göstermektedir. Eliade’nin de belirttiği gibi Ay’ın özgünlüğü; büyümesinde, küçülmesinde, önce kaybolmasında ve sonra tekrardan ortaya çıkmasında saklıdır. Ay’ın kaybolması ölümü, ortaya çıkması da yeniden doğuşu sembolize etmektedir. Ay’ın sahip olduğu bu sonsuz döngüsellik, yaşamın ritimlerini mükemmel bir şekilde sergileyen astronomik bir cisim olarak algılanmasını sağlamıştır. Güneş ise her müddet olduğu gibi kalmakta, yani hiçbir zaman farklılaşmamaktadır (Eliade, 2003: 167). Ay’ın kazanmış olduğu gizemli ölüm ve yaşam temsili, prototürkler tarafından da fark edilmiştir. Türk mitolojik ve dini inanç sisteminde yeni doğan Ay’ın aldığı form gençliği ve dirilişi, hilal formu ise olgunlaşmayı simgelemektedir (Bayat, 2011: 268).

Jean Paul Roux, “Eski Türk Mitolojisi” adlı eserinde eski Türklerin Ay’ın büyüdüğü süre boyunca herhangi bir eylemde bulunmadıklarından ve bilhassa bir savaş başlatmadıklarından söz açmaktadır (Roux, 2017: 44). Bu konuya temas eden Fuzuli Bayat ise Hunların Güneş’e ve Ay’a taptıklarını ifade ederek savaş sırasında Ay büyüdüğü vakit geri çekildiklerini yazmaktadır. Ayrıca Göktürklerin ve Moğolların da önemli bir iş görecekları zaman dolunayı beklediklerini ifade etmektedir (Bayat, 2011: 270). Ay’ın, Güneş’in ve yıldızların kökeni ile ilgili destanların Anadolu’nun çok farklı etiyolojik aktarımlarında bulunduğunu belirten Pertev Naili Boratav, Ay’ın genellikle eril, Güneş’in ise genellikle dişil olarak telakki edildiğini belirterek iki unsurun bir araya gelmek suretiyle bir çifti meydana getirdiklerini söylemektedir. Ancak nadir bile olsa bunun tam tersi olarak Güneş’in bir erkek,

Ay'ın ise bir dişi olarak gösterildiği aktarımların da mevcut bulunduğunu ifade etmektedir (Boratav, 2012: 95). Ay'ın bazen eril bazen de dişil özellikler sergilemesinin bir zıtlık olmadığını belirten Bayat ise Türk mitolojisinde Ay'ın çoğu kez kadın veya bakire kız olarak bilinmesinin "Mitolojik Ana" kültüyle ilişkili olduğunu belirtmekte ve bu durumu mitlerin geçirmiş olduğu transformasyon olarak açıklamaktadır (Bayat, 2011: 271).

Ay ve onunla ilintili olan ışık motifi önemli bir dölleyici olarak birçok mitik ve destanî anlatıda yer almaktadır. Buna göre ışık motifi, kadınları ziyaret eden doğaüstü varlık ya da hayvanla eş anlam arz etmektedir veya bir kadın ile kendini dışa vurmaktadır. Kimi zaman efsanevi kahramanların ya da ataların eşleri ay ışığına benzetilmektedir veya kadınları hamile bırakan unsur bizzat Ay'ın kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Roux, 2017: 44-80). Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'na göre Oğuz Kağan'ın annesinin adının Ay Kağan oluşu bir tesadüf olmasa gerektir. Ayrıca Oğuz Kağan'ın ilk eşinin özellikleri de ışık motifiyle alakalıdır. Oğuz Kağan'ın ilk eşi gökyüzünden yeryüzüne -ay ve güneşten daha parlak olan- bir ışık içerisinde inmiştir. Kızın başında ateş gibi parlayan bir ben vardır ve bu kız ne zaman gülse Gök Tanrı gülmekte ya da ne zaman ağlasa Gök Tanrı ağlamaktadır (Bang ve Arat, 1936: 11-15).

Ay sembolünün bir kadınla kendini dışa vurması ve periyodik değişimler sergilemesi konusu, Ziya Gökalp'in aktardığı "Öksüz Kız" adını taşıyan bir menkıbede de yer almaktadır.

"Bir kış günü, öksüz bir kız, su almağa gidiyordu. Vücudu yarı çıplaktı. Üryan ayakları kardan şişmişti. Karnı açtı, kulakları soğuktan donmuştu. Gözleri yaşlı idi. Elinde, demir bir bakraç vardı. Çeşmeye gidiyordu. Birdenbire bir kasırga koptu. Ay, yukarıdaki köşkünden, bu zavallı kıza bakıyordu. Dedi ki: 'Mutlaka üvey anası bu kıza zulm ediyor. Kıza acıdı. Kız o sırada, bir çalının içinde yürüyordu. Ay çalıya emretti: 'Kızı al, gel!'. Derhal çalı, bir at oldu. Bir yandan gök alçaldı, bir yandan çalı yükseldi. Kız, bakracıyla beraber, göğe geldi.

Şimdi, Ay'ın halden hale geçmesi, hep Öksüz Kız'ın geçirdiği serencamlara tabidir. İlk gece Ay, gümüş bir yay gibidir. Kız büyüdükçe, Ay da büyür. Fakat bazan kız otağa girer, halı dokumaya başlar. O zaman Ay, sevgilisini göremediğinden hasretle yüzü hilale döner. Bazan kızın keyfi boşarak, bakracıyla beraber göle koşar. O zaman ayın yüzü, bedirlenir.

Bundan başka gökte bir Beyaz Ayı vardır ki Öksüz Kız'ı sevdiği için, Ay'ı tutup boğmak ister. Fakat ona gücü yetmez. Yirmi beş gün, Ay galiptir. Yalnız üç gün Ayı galebe çalar. İşte bu zamandır ki, Ay görünmez" (Gökalp, 1976: 109-110).

Genellikle Osman'a atfedilen rüya hadisesine baktığımızda ay ve ağaç sembolleri arasında bir uyum olduğu açıktır ve söz konusu rüya hadisesine göre açıklanması gereken ikinci sembol ağaç⁹ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı belgelerin göstermiş olduğu üzere Türk mitolojik tasavvurunda ay ile ağaç arasında bir uyumun mevcut olduğunu belirten Roux, bu anlayışa göre ağacın da tıpkı ay gibi

⁹ Ağaç kültü hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Ergun, 2012).

devamlı tekrar eden bir döngünün sembolü olarak kabul edildiğini ifade etmektedir (Roux, 2017: 44). İnsanoğlu, küçük bir filizden gün geçtikçe büyüyerek irileşen ve sonunda bir sebeple kuruyup çürüyen ağaçla kendi hayatının doğal seyri arasında bir benzerlik ve paralellik kurmuştur (Ocak, 2002: 129). Ağaç, antikiteden modern dönemlere gelinceye değin birçok sözlü, yazılı ve görsel kültürel yaratıda hayatın sembolik bir tezahürü olarak kendine yer edinmeyi başarabilmiş olan bir sembol, motif ya da kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, her ağacın ya da aynı ağacın her yerde her zaman bir kült olarak karşımıza çıkmadığının göz önüne alınması gerektiğini belirterek daha çok meyvesiz ve ulu ağaçların (çam, kayın, çınar, kavak vb.) bir kült olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir. (Ocak, 2002: 129). Yerel bir kadere sahip bazı hierofaniler olduğu gibi evrensel değerleri olan ya da sonradan evrensellik kazanan hierofanilerin de olduğunu belirten Eliade ise Hintlilerin “asvattha” adındaki bir ağacı kutsal saydıklarını ve kutsalın bu bitkide tecelli etmesinin sadece Hintliler açısından anlamlı olduğunu ifade ederek ağaç ile kutsiyet ilişkisinin yerel ve evrensel anlamdaki değişkenliğine dair bir açıklamada bulunmaktadır (Eliade, 2003: 29). Metin Ergun ise Türk mitolojisinde kutsal kabul edilen ağaçların özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

“a) Yalnız ağaç olmalıdır: Bir ağacın kutsal olarak kabul edilebilmesi için mutlaka bulunduğu mekânda yalnız başına bulunması gerekir. Türk düşüncesine göre Tanrı tektir ve eşi ve benzeri yoktur. Tanrıyı sembolize eden varlığın da onun bu sıfatına uygun olması gerekir.

b) Yapraklarını ya yaz-kış dökmeyen ya da çok az döken bir ağaç olmalıdır. Türk düşüncesine göre ebedî olan tek şey Tanrı’dır; Tanrı ölmez. Aynı şekilde Tanrı’yı sembolize eden varlık da ebedî olmalıdır. Yaz-kış yapraklarını dökmeyen ağaç, bu hâliyle sonsuzluğu sembolize eder.

c) Kutsal ağaç, etrafındaki ağaçlardan ya daha uzun, ya da daha heybetli, daha gösterişli olmalıdır. Türk inancına göre Tanrı, el-kebîr, el-melik, el-âzîmdir. Yani Tanrı, bütün mevcudattan daha büyük, daha sahip, daha hâkim ve daha azametli, daha gösterişlidir. Tanrı’nın bu dünyadaki sembolü de aynı sıfatlara sahip olmalıdır.

ç) Kutsal ağaç, meyvesiz olmalıdır. Türk düşüncesinde Tanrı doğmaz ve doğurmaz. Türk inancında her şeyi var eden, fakat kendisi var edilmeyen; doğmamış ve doğurmamış olmakla birlikte sonu da olmayan şey Tanrı’dır.

d) Kutsal ağaç, etrafındaki ağaçlardan daha yaşlı olmalıdır. Türk düşüncesinde Tanrı, sonsuzluğun, ebediliğin sembolüdür. Yaşlılık Tanrısallığın yani sonsuzluğun sembolüdür.

e) Kutsal ağaç, geniş ve koyu gölgeli olmalıdır. Türk düşüncesinde Tanrı sığınılan şeydir. Tanrı zorda kalanlara yardımcı olur” (Ergun, 1998: 73).

Ağaç imgesi, sembolü, kültü ya da motifi mitolojik terminolojide “axis mundi” ve “imago mundi” olarak adlandırılır. Ağacın dünya modelinin dikey yapılanmasını simgelemesinden dolayı “dünya ağacı” formunda bir şekillenme geçirdiğini belirten Bayat, eski göçebe toplulukların inanışlarına göre evrenin merkezinde bulunan ve üç dünyayı (yeraltı, orta dünya, gökyüzü) eksen gibi tutan bir ağacın (axis mundi) varlığına dikkat çeker. Kozmik modelin merkezinde yer alan ve üç katmanlı dünyayı bir araya getiren dünya ağacı,

kozmosun temsilcisidir ve bu ağacın kökü yeraltını, gövdesi orta dünyayı, dal ve yaprakları ise yukarı dünyayı simgelemektedir (Bayat, 2012: 187). Bazen kozmik ağaç göğü, yeri ve yeraltını birbirine bağlayan ve bu alanlar arasında iletişimi sağlayan bir axis mundi olarak görünmekteyken bazen de özellikle imago mundi (dünya imgesi) olarak karşımıza çıkmaktadır (Eliade, 2020a: 207). Türk mitolojik tasavvurunda kendine yer bulan ağaç simgesi, kimi zaman axis mundi olarak değerlendirilmesinin yanı sıra yaşam kaynağı olarak da ikinci bir rolü üstlenmektedir. Fakat bazen aynı ağaçta her iki sembolik anlamın bir araya geldiği örneklere de rastlanılabilir (Roux, 2017: 25).

Türk kültür ekolojisindeki başat unsurlardan biri olan ağaç sembol veya motifinin kazanmış olduğu fonksiyonlar sadece bu kadarla da sınırlı değildir. Ağacın kültürel anlamda kazanmış olduğu özelliklerden bazıları da onun soy, doğum ve ölüm ile kurmuş olduğu bağlantıdır. Sibiryalı Türklerdeki inanca göre ağaç, çocuğu yedirmek (doğurmak) ve büyütme ile soyun mutlu yaşamının garantörlüğünü üstlenmektedir. Diğer coğrafyalarda olduğu gibi Anadolu Türklüğünde de kendine yer bulan ağaca bez bağlanması ya da beşik sembollerinin asılması âdeti ağacın soy ve doğurganlık işlevi ile ilişkilidir.(Bayat, 2012: 181-182). Yaşar Kalafat, ağacın soy ve doğurganlık işlevi ile ilgili Kuzey Irak Türkmenleri arasındaki dikkat çekici bir ritüelden bahsetmektedir. Buna göre Sere Suvare adı ile bilinen ağacın ortasında bir delik vardır ve bu deliğin içinden geçen kişilerin çocuk sahibi olacağına inanılmaktadır (Kalafat, 1998: 76-77). Mezarlara ağaç dikmenin çok eski bir Türk geleneği olduğunu belirten Bahaeddin Ögel ise Antalya'nın Toros yaylalarında bir ladin dalının mezar üzerine bırakılmasıyla ilgili bir ritüelden bahsetmektedir. Aynı zamanda Anadolu'da mezarların etraflarına ağaç ya da çiçek dikme âdetine de değinmektedir (Ögel, 2014b: 598-600cilt2). Eski çağlarda yeni yurt kurma ritüelinde yere ağaç dikilmesi, kurucu sülalenin hükümdarlık simgesi olduğu kadar ata ruhlarının makamı olarak da sayılmaktadır (Esin, 2001: 160).

Ağaç imgesi, sembolü, motifi veya kültü “bütün Türk boylarının destan ve inançlarında çok derin izler bırakmıştır.” (İnan, 2020: 244). Uygur Türeyiş Destanı'nda anlatıldığına göre Kamlancu adıyla bilinen yerde iki ağaç vardır. Bir gün bu iki ağacın ortasına gökten bir ışık düşer. Bu ağaçların etrafında dağlar büyümeye başlar. Bu olaya tesadüf eden halk ise hayretler içerisinde kalır ve güzel bir müzik sesi duyar. Bundan sonra ağaçların buldukları yere her gece ışık düşmeye devam eder. Halk bir gün aynı yerde 5 tane çadırın kurulduğunu görür. Bunun üzerine çocukların karşısında diz çökerek saygıda bulunur. Çocuklar beslenip büyültülmeleri için dadılara teslim edilir. Bir müddet sonra konuşmaya

başlayan çocuklar, Uygurlara anne ve babalarını sorar. Uygurlar da çocuklara iki ağacı gösterirler. Çocuklar, ağaçları gördüklerinde tıpkı bir evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterirler ve ağaçların karşısında diz çökerek yeri öperler. Bunun üzerine ağaçlar dile gelerek “Güzel huy ve iyi özelliklerle bezenmiş çocuklar, böyle olurlar ve anne ile babalarına böyle saygı gösterirler. Ömrünüz uzun, adınız ünlü ve şöhretiniz de devamlı olsun!” derler (Ögel, 2014a: 84-85).

Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı da ağaç sembolünün yer aldığı metinlerden bir tanesidir. Buna göre Oğuz Kağan ava gittiği bir sırada bir göl içerisinde bir ağaç görür. Ağacın kabuk boşluğunda bir kız oturmaktadır. Tanrı tarafından gönderilen bu kızı, Oğuz Kağan kendine eş olarak alır¹⁰ (Bang ve Arat, 1936: 15). Ayrıca Oğuz Kağan’ın bir seferi sırasında Uruz Bey’in oğlunun sözleri ağaç motifi ile ilgili dikkat çekici bir ifade barındırmaktadır. Bu şahıs, Oğuz Kağan’a şöyle der: “Bizim saadetimiz senin saadetindir: bizim uruğumuz senin ağacının (?) yemişindendir” (Bang ve Arat, 1936: 21). Dede Korkut anlatılarında da ağaç ile ilgili pek çok sembol veya motif bulmak mümkündür. Abdülkadir İnan, ağacın eski Türklerin dini inançlarında önemli yer tutan kültlerden biri olduğunu, Dede Korkut’un kahramanlarından biri olan Kazan Bey’in oğlu Uruz’un “Mekke ile Medine’nin kapısı ağaç / Musa kelimin اساسı ağaç / Büyük büyük suların köprüsü ağaç / Kara kara denizlerin gemisi ağaç / Şah-ı Merdan Ali’nin düldülünün eğeri ağaç / Zülfikar’ın kınıyla kabzası ağaç / Hasan ile Hüseyin’in beşiği ağaç...” sözlerini örnek göstererek açıklamaktadır (İnan, 2020: 244). Tepegöz gibi mitolojik bir karakterin olduğu hikâyeye baktığımızda ise Basat adlı karakter kendi soyunu “Atam adın şorar olsañ kaba ağaç” ve “Anam adın dir-iseñ kağan aşlan” (Ergin, 2016: 214) şeklinde tanıtmaktadır. İnan’a göre Dede Korkut anlatılarındaki bu gibi ifadeler totemizm devrinin izlerini barındırmaktadır (İnan, 2020: 245). Ayrıca İnan’ın işaret etmiş olduğu doğrultuda hareket ettiğimizde Dede Korkut anlatılarındaki “gölgelice kaba ağacın kesilmesin” (Ergin, 2016: 115) şeklindeki dua formülünün benzerine Osmanlı kroniklerinde de denk gelmekteyiz.

Oruç Bey Tarihi’nde anlatıldığına göre Sultan I. Murat, Poline denilen bir hisarı gazileriyle birlikte kuşatır. Ancak hisar uzun bir müddet boyunca alınamaz. Sultan Murat, “Meğer bunu Tanrı yıka.” der. Bunun ardından bir kavak ağacının olduğu yere gider ve arkasını bu ağaca verir. Sultan Murat üzgün bir vaziyetteyken hisarın yıkıldığına dair bir haber gelir. Bu olayın üzerine Sultan Murat, o ağaca “Devletli Kademli Kaba Ağaç” diye bir

¹⁰ Uygur harfli Oğuzname’de ağaçtan türeyişle ilgili dikkat çekici unsurlardan biri de Kıpçakların köklerinin ağaçla ilişkili olmasıdır. Destanda yer alan etiyolojik efsanede Kıpçakların ağaçla ilişkisi açıklanmıştır (Bang ve Arat, 1936: 23).

ad verir. Yıkılan hisara da Türkler tarafından “Tanrı Yıkıtığı” adı verilir (Oruç Beğ, 2019: 40). Aynı rivayet Aşıkpaşaoğlu Tarihi’nde de yer almaktadır (Aşıkpaşaoğlu, 1949: 132). Neşri Tarihi’ne baktığımızda ağaç sembolü veya motifi ile alakalı farklı bir anlatı bulunmaktadır. “Geyikli Baba Hikâyesi” adlı rivayete göre geyiklerle arkadaşlık eden bir derviş, Bursa hisarının avlusuna bir kavak ağacı diker. Bu olayı haber alan Sultan Orhan, dervişin yanına gelir. Derviş, “Bu bizim kutlamamız olduğadır, ama, dervişlerin duası, senin ve neslin için makbuldür” (Mehmed Neşri, 1983: 83-84) diye bir yargıda bulunur.¹¹

Ertuğrul Gazi veya Osman Gazi’nin gördüğü rivayet edilen rüyanın içeriğinde yer alan ay ve ağaç sembollerinin mitotarihsel arka planının genel çerçevesi kısaca böyledir. Bu bağlamda ay ve ağaç sembollerinin mitotarihsel ifşası şu şekilde özetlenebilir:

1- Ay ve ağaç, en azından antik çağdan Osmanlı Devleti’ne kadar ki zaman aralığında gerek İslamiyet gerekse İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde kendine yer bulmuş olan kutsi nitelikli sembollerdendir.

2- Türkler tarih boyunca ay ve ağacın sergilemiş olduğu “döngüsel yaşam temsili” ile kendi hayatları arasında bir bağ kurmuştur.

3- Ay ve ağaç, yaşam ve ölüm arasındaki diyalektik ilişkiyi görebileceğimiz sembollerdendir.

4- Ay, bazen eril bazen de dişil özellikler sergilemektedir. Ay ve ay ile bağlantılı olan ışık motifi kimi zaman bir “kadın” veya “bakire kız” ile kendini açığa vurmaktadır.

5- Ağaç mitolojik paradigmaya göre yer altı, yeryüzü (orta dünya) ve gökyüzü -ki bunlar bazen cennet, orta dünya ve cehennem olarak da adlandırılır- şeklinde üç tabakadan oluşan evren tasavvurunun merkezi kısmında bulunan önemli bir semboldür. Bu özelliğiyle ağaç bir “axis mundi” (yerin ekseni, kutsal direk) olmasının yanı sıra bir imago mundi ve yaşam kaynağıdır.

6- Ağaç sembolik düzlemde insan soyu, doğum ve ölüm ile alakalı olduğu kadar kimi zaman hükümdarlık alameti olarak da görülmektedir ve bu yüzden “devlet” kavramıyla da ilişkilidir.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda düşünüldüğünde, genelde Osman’a atfedilen rüya hadisesindeki ay ve ağaç sembollerinin mitotarihsel açıdan ne anlama geldiği ortaya çıkar. Şeyh Ede Balı’nın koynundan çıkan ay, hem kutsalı hem de şeyhin kızını sembolize etmektedir. Ay şeklinde sembolize edilen şeyhin kızı ve Osman Gazi’nin birleşimiyle filizlenen ve büyüyen ağaç ise hem kutsal nitelikli kozmik düzenin temsilciliğini üstlenen “axis mundi”nin hem de Osman Gazi’nin soyunun bir sembolüdür. Bu ağaç, bu özellikleri

¹¹ Orhan Gazi döneminde yaşadığı bilinen Geyikli Baba hakkında bkz. (Şahin, 2020: 103-105).

itibariyle de hem bir devletin doğumunu¹² ve kuruluşunu hem de bu devlet tarafından dünyada bir kozmosun, yani bir düzenin hâkim olacağını mesajını taşır. Âlemi kaplayan bu ağacın Osman Gazi'nin göbeğinde filizlenmesi ise ayrıca dikkat çekicidir. Çünkü bu rüyanın mitotarihsel anlamına göre Osman Gazi evrenin merkezinde olduğu mesajını ilan etmektedir. Bu yüzden de bu rüyanın mitolojik tahliline göre bir merkez simgeciliği gün yüzüne çıkmaktadır. Nitekim “göbek” ve “ağaç” sembolleri arasında mitolojik imge ve simge evrenine göre bir bağ söz konusudur.

Sonuç olarak, Türk kültürel belleğine istinat eden kronik yazarlarının tahayyüllerinde kurgulanan, belleklerinde var olan ve “tevarih” olarak adlandırılan eserlere nakşedilen bu rüya hadisesi tarihsel gerçeklikten ziyade kültürel gerçekliğin bir çıktısıdır. Kroniklerde anlatılan Ertuğrul Bey veya Osman Gazi rüya görmek ile kendilerini mitolojik bir zaman ve mekânın kahramanı olarak bulmaktadır. Çünkü rüya görmek ile birey, dünyevi ve tarihsel tek çizgili (kronolojik) zaman anlayışından en azından bir müddet dahi olsa uzaklaşarak farklı bir zamansal boyuta geçmekte ve bu surette kendisini rüya zamanının etkilediği farklı ancak dünyevi hayatı da etkisi altına alan fantastik bir gerçekliğin hüküm sürdüğü muhayyel bir mekânın kahramanı olarak bulmaktadır. Kronikler ile temas içinde olan kimseler ise kendilerine önderlik eden şahsiyetlerin nitelikleriyle bağ kurarak kutsal olmak ile manevi, dünyevi olmak ile de maddi bir coşku halini kültürel ve kolektif olarak paylaşmaktadır.

2.4. Kuruluş Mitosunun (Yeniden) İnşasına Yönelik Bir Deneme

Türk müverrihleri ve râviler şöyle anlatırlar: Nuh Peygamber yeryüzünü oğulları arasında bölüştürdüğü zaman büyük oğlu Yafes'e Doğu illerini ve Türkistan taraflarını verdi. Yafes, Türkler arasında Olcay Han diye bilinirdi. Göçebeydi. Yaylak ve kışlağı Türkistan'daydı. Yazlarını İpanç şehri civarında Ortak ve Kürtak'da geçirirdi. Kışlarını ise Karakurum'daki Borsuk adlı yerde geçirirdi. Burada Talas ve Karı Sayram adlarında iki şehir vardı. Karı Sayram'ın kırk büyük kapısı vardı. Olcay Han'ın merkezi burasıydı. Olcay Han'ın Dib Yabgu adında bir oğlu oldu. Dib, taht ve makam, Yabgu ise halkın önderi anlamına geliyordu. Dib Yabgu çok meşhur bir padişahı. Onun da Kara Han, Or Han, Kür Han ve Küz Han adlarında dört şöhretli oğlu vardı. Kara Han veliaht olmasından dolayı babasından sonra padişah oldu. Onun talihi yüksek ve padişah olmayı hak eden bir oğlu dünyaya geldi. Üç gün ve üç gece annesinin sütünü emmedi. Annesi bu olaya çok üzüldü ve endişelendi. Bir gece oğlunu rüyasında gördü. Çocuk annesine “Sütünü emmemi istiyorsan Tanrı'yı tanı.” dedi.

¹² “Karından veya karanlık kulübeden ya da erginleme ‘mezarı’ndan çıkmak, Kaosa örnek dönüşü yineleyerek kozmogoninin tekrarını mümkün kılar, yeni doğumu hazırlar” (Eliade, 2019a: 173).

Kadın üç gece üst üste aynı rüyayı gördü. Söz konusu kavim kâfir olduğu için çocuğun annesi rüyasını kimseye anlatamadı. Sonunda kocasından gizli bir şekilde Tanrı'yı tanıdı ve ona iman etti. "Ey Tanrım, çocuğum sütümü emsin." diye yalvardı. Oğuz, bu sözlerden sonra annesinin göğsüne yapıştı. Bir yıl geçince Kara Han, Oğuz'da asil belirtiler gördü. Çocuğun temizliği ve güzelliği karşısında şaşırırdı. "Bizim kavmimizde bundan daha güzel bir çocuk dünyaya gelmedi." dedi. Bir yıl sonra çocuğun dili açıldı. "Ben bir otağda doğduğum için adımın Oğuz olması gerekir" dedi. Oğuz çocukluğundan ergin oluncaya dek Tanrı'yı bildi ve ona şükretti. Uykuda bile Tanrı'yı andı. Ve Oğuz'a Tanrı'nın nuru tecelli etti. Bilimde, hünerde, ok atmada, kargı ve kılıç kullanmada ve bilgi konusunda ünlü oldu (Togan, 1982: 17-18).

Kara Han, Oğuz'a Küz Han'ın kızını nişanladı. Oğuz, kadından Tanrı'yı tanımmasını istedi. Kız tanımadı. Oğuz da kızla birlikte olmadı. Kara Han, Oğuz'un bu kıza yüz vermediğini gördü. Bu sefer Kür Han'ın kızını ona istedi. Oğuz, bu kızdan da aynı şeyi istedi. Kız, "Beni bu konuda zorlar isen her şeyi babana anlatırım ve seni öldürürler." dedi. Kız böyle deyince Oğuz kızla birlikte olmadı. Kara Han, Oğuz'un her iki kızdan hoşlanmadığını anladı ve küçük kardeşi Or Han'ın kızını ona istedi. Bu kız bir gün su kenarında geziyordu. Oğuz ise avdan dönüyordu. Sohbet ettiler. Oğuz, "Eğer benim söylediklerimi kabul edersen seni eşim olarak kabul ederim." dedi. Kız ise Oğuz'a "Ben senin parçanım, ne söylersen kabul ederim, senin küpen neredeyse orası bana kulak, nerede saçını tutan bir çember varsa orası bana baştır." dedi. Oğuz, bu kızla birlikte oldu. Kızı çok sevdi. Kadın da Oğuz'u çok sevdi ve ona saygı gösterdi (Togan, 1982: 18). Oğuz'un altı oğlu oldu. Onların isimleri Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz idi. (Bang ve Arat, 1936: 15; Önder, 2019: 98). Oğuz, öteki iki kıza hiç yüz vermedi. Bir zaman geldi ve Oğuz ava çıktı. Oğuz avdayken kâfir Kara Han toy düzenledi. Kara Han gelinlerine kâse tuttu. Oğuz'un sevmediği iki kız, "Oğuz niçin bizi sevmiyor da onu seviyor?" diye sordu. İki kız fırsat bulunca içlerinde olan her şeyi dökmeye başladılar ve kinle "Oğuz bizden tek bir Tanrı'yı tanımamızı istedi. Biz de tanımadık. Bundan dolayı bize yaklaştı. Ama bu kız ona uyduğu için onunla birlikte. Oğuz ve bu kız, yeni bir din tutturmuşlar, atalarının dinlerini tanımıyorlar." dedi. Kara Han buna çok sinirlendi. Kardeşlerini ve akrabalarını etrafına toplayarak "Oğuz, çocukluğunda çok asildi. Şimdi ise kendi dinini terk etmiş. Bu çocuk bizi rezil etti. Buna katlanamayız." dedi. Oradakiler kengeş ettiler ve Oğuz'u öldürmeye karar verdiler. Birçok asker topladılar. Oğuz'u seven eşi ise tüm bunları öğrenince Oğuz'a ulak gönderdi. Haberi alan Oğuz ise savaş hazırlığına başladı (Togan, 1982: 18-19).

Oğuz avdan döndüğünde babası ve amcalarıyla karşılaştı. Kendi nökerleri ile birlikte onlarla çarpıştı. Savaş sırasında Kara Han, Kür Han ve Küz Han öldü. Oğuz yerinde sağlam durdu. 75 yıl amcalarının soyu ile her zaman savaştı ve sonunda hepsine galip geldi. Onların yerlerini aldı. Kılıç artıkları sonunda Oğuz'un hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. Onlar Oğuz'a, "Biz senin soyunuzuz. Bizi yok etmek için niçin uğraşıyorsun?" diye sordular. Oğuz ise "Tanrı'yı tanırırsanız ve ona iman ederseniz canınızı bağışlarım. Türkistan da sizin olur." dedi. Onlar bunu kabul etmedi. Oğuz, onlara Muval (Moğol) adını vererek "Her zaman köpek derisi giyin, av eti yiyin ve asla Türkistan'a gelmeyin." dedi ve onları Karakurum'a sürdü. Onlar da yoksulluk içinde çöllerde yaşamaya devam ettiler (Togan, 1982: 19-20).

Bu savaşlardan sonra Oğuz atından indi. Altın evin kurulmasını emretti ve büyük bir toy düzenledi (Togan, 1982: 20). Kırk masa ve kırk sıra kurdurdu. Çeşitli yemekler yediler ve kıymız içtiler. Oğuz, beylere ve halka yarlık verdi. "Ben sizlere oldum kağan, alalım yay ile kalkan, nişan olsun bize buyan, kurt olsun bize uran, demir kargı olsun orman, av yerinde yürüsün kulan, daha deniz daha müren, güneş bayrak, gök çadır." dedi (Bang ve Arat, 1936: 17). Bu toy sırasında Oğuz, kendisine yardım eden bir kavme Uygur adını verdi. Uygur, Türk dilinde "uyan" demektir. Araba icat eden bir kavme ise Kanklı (Arabalı) adını verdi (Togan, 1982: 20).

Bunlardan sonra Talas, Sayram ve o taraftaki askerler Oğuz'a asileştiler (Togan, 1982: 20). Tan vakti Oğuz Kağan'ın çadırına güneş misali bir ışık girdi. Işıktan gök tüylü ve gök yelesi bir kurt çıktı. Kurt, "Ey Oğuz, sen sefere çıkmak istiyorsun. Ey Oğuz, ben senin önünde yürümek istiyorum." dedi. Oğuz ve orduları bu kurdun rehberliğinde asilerin üstüne yürüdü. (Bang ve Arat, 1936: 19). Oğuz; Talas'ı, Sayram'ı, Maveraünnehir'i, Buhara'yı ve Harezmi'yi zapt ederek idaresi altına aldı. Memleketin her tarafındaki yakınları ile anlaşmasını yeniledi. Çünkü o, cihangirliğe giden yolda herhangi bir sorun ile karşılaşmak istemiyordu (Togan, 1982: 20).

Oğuz Kağan bunlardan sonra İran, Turan, Şam, Mısır ve Anadolu'nun tümünü ve diğer yerleri de ele geçirdi. Uzun yıllar ve zorlu mücadelelerden sonra kendi yurdu olan Urtak ve Kürtak bölgesine döndü (Önder, 2019: 98). Oğuz Kağan'ın aksakallı, kır saçlı, deneyim sahibi olan ihtiyar bir yardımcısı vardı. O kişi oldukça anlayışlıydı. Onun adı Uluğ Türük idi. Uluğ Türük günlerden bir gün rüyasında altın bir yay ve üç gümüş ok gördü. Altın yay gün doğusundan gün batısına ulaşıyordu. Gümüş oklar ise şimale kadar gidiyordu. Uluğ Türük, uykudan uyandıktan sonra rüyasını Oğuz Kağan'a anlattı. "Ey Kağanım, senin ömrün hoş olsun. Ey Kağanım, senin hayatın hoş olsun. Tanrı düşümde gösterdiğini hakikate ulaştırınsın.

Tanrı dünyayı senin soyuna bağışlasın.” dedi. Oğuz Kağan, Uluğ Türük’ün sözlerini çok beğendi ve onun dediklerini yaptı (Bang ve Arat, 1936: 29-39).

Oğuz Kağan, oğullarını yanına çağırdı ve “Benim canım avlanmak istiyor. Ancak ihtiyar olduğum için cesaret edemiyorum. Gün, Ay ve Yıldız doğuya gitsin. Gök, Dağ ve Deniz ise batıya gitsin.” dedi (Bang ve Arat, 1936: 31). Oğuz Kağan’ın çocukları av sırasında bir altın yay ve üç gümüş ok buldular (Bang ve Arat, 1936: 31; Togan, 1982: 48). Çocuklar, üç altın yay ve üç gümüş oku Oğuz Kağan’a getirdiler. Oğuz Kağan, altın yayı alıp kırdı ve onları üç büyük oğluna (Gün, Ay, Yıldız) verdi. “Altın yayı verdiğim üç büyük oğlumun soyundan gelenlere Bozok denilsin. Bozok’un anlamı bölüp paylaşmaktır.” dedi. Altın yay, büyük oğullar arasında paylaştırıldı ve ordunun sağ kolu üç büyük oğla bağlandı. Oğuz Kağan, üç gümüş oku ise üç küçük oğluna verdi ve “Ordunun sol kolu sizlerin olsun.” dedi (Önder, 2019: 99). Kendilerine ok verdiği üç küçük oğlunun soyundan geleceklere ise “Üçok” adını verdi (Togan, 1982: 48). Oğuz Kağan şöyle emretti: “Türk töresine göre sağ kolun yolu daha öndedir ve padişah derecesindedir. Bundan dolayı yayı onlara verdim. Elçi ve kul mertebesindekiler ise sol koldan olur. Benden sonra padişahlık hakkı ve han olma hakkı Gün’dedir. Benden sonra Gün adlı oğlum yaşıyor ise padişah olsun. Gün, han olduktan sonra Kayı soyundan biri han olsun. Kayı, han olduktan sonra Bayat sağ kol beylerbeyi olsun ve sol kol beylerbeyi Bayındır olsun. Töre varken kardeş başa geçmesin. Yani büyük kardeş varken küçük kardeş bey olmasın. Kayı, han olunca on iki boy onun sağ tarafında ve diğer on iki boy ise sol tarafında dursun. Gün hayatta değilse ikinci oğlum Ay, han olsun.” dedi (Önder, 2019: 99-104).

Bütün bu işler, toy sırasında oldu (Önder, 2019: 98). Oğuz Kağan yurda gelmesi şerefine doksan bin koç ve dokuz yüz kısrak kesilmesini emretti (Togan, 1982: 47). Ordugâhın sağ tarafına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne altın bir tavuk koydu. Altına da ak bir koyun koydu. Sol tarafa da kırk kulaç direk diktirdi ve üstüne gümüş bir tavuk koydu. Altına da kara bir koyun koydu. Sağ tarafa Bozoklar, sol tarafa Üçoklar oturdu (Bang ve Arat, 1936: 31-33). Birçok yemek pişirildi. Kımyalar getirildi. Oğuz Kağan ziyafette herkesi ağırladı. Kaftanlar giydirdi (Önder, 2019: 99). Oğuz Kağan oğullarına döndü ve “Ey oğullarım, ben çok aştım. Çok vuruşmalar gördüm. Çok kargı ve ok attım. Atla çok yürüdüm. Düşmanlarımı ağılattım. Dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrı’ya olan borcumu ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum.” dedi (Bang ve Arat, 1936: 33). Oğuz Kağan 1000 yıl ömür sürdü ve ardından vefat etti (Togan, 1982: 49).

Oğuz Kağan'ın vefatından sonra onun oğlu Gün, hanlık tahtına oturdu. Gün Han, hükümdar olduğunda 70 yaşındaydı ve 70 yıl boyunca hükümdarlık etti. Oğuz Kağan hayatta iken Yeni Kent adlı bir şehir yaptırmıştı. Bu kenti İrkıl Hoca isminde akıllı, bilgili ve tecrübeli bir adam yönetiyordu. İrkıl Hoca ihtiyar biriydi. (Togan, 1982: 49). Ayrıca Gün Han'ın komutanı ve veziriydi (Önder, 2019: 99). Günlerden bir gün Gün Han'a şöyle dedi: "Oğuz, büyük bir hükümdardı. O, pek çok hazineye ve hayvana sahipti. Şimdi bunların hepsi sizindir. Siz 6 oğul ve her birinizden 4'er taneden 24 dört çocuk var. Bir ihtimaldir ki bu çocuklar arasında sonradan bir çekişme yaşanabilir. Bundan dolayı her birine bir nişan ve tamga vermeli. Onlar da bunlarla tanınsınlar ve hiçbiri arasında bir çekişme olmasın. Herkes kendi yerini bilsin. Bunu devletin devamlılığı için yapmalıyız." dedi (Togan, 1982: 49). Ayrıca "Oğuz Kağan da böyle vasiyet etmişti." diye ekledi (Önder, 2019: 99). Gün Han, bu sözleri çok beğendi. Tüm bunların yerine getirilmesini buyurdu. İrkıl Hoca, 24 çocuğun hepsine bir ad, nişan ve damga verdi. Hayvanların kime ait olduğu belli olsun diye birer tamga belirledi. Her birine hangi hayvanın ongun olacağını seçti. Ongun, kut ve devlet anlamlarına geliyordu (Togan, 1982: 49-50). Böylece her bir boyun yırtıcı bir hayvandan birer sembolü oldu. Bu hayvanlar kutsal oldukları için öldürülmemeli, zarar verilmemeli ve etleri yenilmemeliydi. Bir ziyafet verildiğinde at ve davarın hangi yerinin ve hangi kemiğinin kime verileceği belirlendi ki böylece yemek için aralarında herhangi bir çekişme olmasın (Önder, 2019: 100).

Ve Oğuz Kağan'ın evlatları uzun bir müddet padişahlık yaptı. Her dönemde 24 boydan gelen hanların soyundan güçlü bir padişah ortaya çıktı ve uzun bir müddet padişahlık onların hanedanlığında kaldı. Uzun bir zaman padişahlık Salur soyundaydı. Çünkü bu soy geri kalan bütün boylardan daha güçlü ve üstün oldu. Hanedanlığın Salur'a geçmesinin sebebi ise sağ kol hanlarından hanlık yapmış kimsenin bulunamamasıydı. Kurultay düzenlendi. Töre hakkında konuşuldu. Salur boyu yiğit olduğundan hükümdar seçildi. Onlar uzun bir süre Türklere hükmettiler. Salurlardan sonra Türkistan ilinde uzun bir dönem fetret oldu. Padişah bulunamadı. En sonunda han olmuş kişilerin soyundan gelen Kınık boyundan Lokman'ı buldular. Beyler birbirlerine danıştılar. Töre üzerine konuştular. Kınık boyu sol koldan da olsa hükümdar oldu. Kınık boyunun kuşu çakır'dır. Ana tarafından soyları Efrasiyap'a kadar dayanır (Önder, 2019: 108). Kınık boyu uzun bir müddet padişahlık yaptı. Ancak Dedem Korkud'un "Hanlık ahir zamanda Kayı'ya değe. Kimesne ellerinden almaya" (Ergin, 2016: 73) sözü hiçbir zaman unutulmadı.

Sultan Mahmut, Selçukoğullarını 100 bin kadar Türk ile Horasan'a geçirdiği zaman, Selçukoğullarıyla beraber olan ve hayvanları çok olan Osman'ın ataları Ahlat şehrine geldi. Cengiz Han'ın ortaya çıkışına dek 170 yıl burada kaldılar. Cengiz Han etrafı yakıp yıkmaya başladı. Bundan sonra elli bin hane olan göçer-evli Türkler, Süleyman Şah önderliğinde Rum'a geldiler. Bu göçer-evli Türkler Erzurum ve Erzincan'da bir müddet kaldılar. Ancak hayvanları çok olduğundan zorlanmaya başladılar. Buldukları topraklar onlara dar gelmeye başladı. Türkistan tarafına yöneldiler. Ardından Halep tarafına gittiler. Caber Kalesine geldiler. Burada karşılına Fırat Nehri çıktı. Süleyman Şah nehirden geçmek için davrandı. Ancak atı sürçtü. Süleyman Şah'ın bulunduğu yer uçurum olduğundan o ve atı suya düştü (Mehmed Neşri, 1983: 36-37). Dedem Korkut şöyle dedi:

“Hani dediğim iyi erenler
Dünya benim diyenler,
Ecel aldı yer gizledi,
Fani dünya kime kaldı?
Gelimli gidimli dünya,
Son ucu ölüm dünya,
Akıbet, uzun yaşın ucu ölüm, sonu ayrılık” (Ergin, 2016: 115).

Süleyman Şah'ı Caber Kalesinin olduğu yere defnettiler. Şimdi orası “Türk Mezarı” diye bilinir. Bundan sonra Türkler etrafa dağıldı. Süleyman Şah'ın dört oğlu vardı: Sungur Tekin, Gündoğdu, Ertuğrul Gazi ve Dündar. Bu kardeşler bir daha Rum'a yöneldiler. Sürmeli Çukur'a geldiler. Ertuğrul ve Dündar 400 göçer-ev ile burada kaldı. Diğer iki kardeş asıl vatanlarına döndü. Ertuğrul ve yanındakiler bir müddet buralarda bulundu. Yaylayıp kışladılar. Sonra tekrardan Rum'a yöneldiler. Ankara'daki Karacadağ'a geldiler. Oradan Sultan Öyüğü'ne göç ettiler. Sultan Alaaddin düşmanları ile cenk ediyordu. Ertuğrul bunu gördü. Yoldaşlarına seslendi: “Yarenler, cenge denk geldik. Cengi terk etmek yiğitlik değildir. Şunlara yardım edelim.” dedi. Yoldaşları, “Kazanana mı yoksa kaybedene mi yardım edelim? Kaybedene yardım etmemiz zordur. Adamımız çok yok.” dedi. Ertuğrul “Bu sözler yiğit sözleri değildir. Hızır gibi olalım. Çaresizlere yardım edelim.” dedi. Ertuğrul ve yoldaşları şahinin kargaya saldırması gibi cenk ettiler. Düşmanı bozguna uğrattılar. Sultan, Ertuğrul'u sevdi. Ona hi'lat giydirdi ve yanındakilere bahşişler verdi. Ertuğrul ve halkına Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i yaylak olarak verdi. Ertuğrul, Söğüt'te tutununca Germiyanlı Alışar ve Çavdar adlı Tatarlar etraflarına zarar veremez oldular. Ertuğrul Söğüt'te iken Selçukoğulları Devleti ayağa düştü. Unutulmaya başladı. Ertuğrul dindarlığı ve yiğitliği ile tanınmış biriydi. Dünyaya rağbet etmezdi. (Mehmed Neşri, 1983: 37-42).

Ertuğrul, bir gece değişik bir rüya gördü. Uyandıktan sonra Allah'ı zikretti, sabah namazı kıldı. Konya'da rüya tabir eden ünlü bir kişi vardı. Adı Şeyh Ede Balı idi. Kerametli ve zengin biriydi. Sultan Alâeddin dahi ona inanırdı. Ertuğrul onun yanına Konya'ya gitti. Düşünü anlattı: “Şeyhim, senin koynundan bir ay doğdu ve gelip benim koynuma girdi. Ardından göbeğimden bir ağaç filizlendi, büyüdü. Gölgesi âlemi tuttu. Gölgesinin altında dağlar oluştu. Dağların dibinden sular ve ırmaklar çıktı. İnsanlar, bu sulardan içtiler ve bahçelerini suladılar. Çeşmeler aktı. Rüyamı açıklar mısınız?” dedi. Şeyh Ede Balı, “Senin bir oğlun olacak. Adı Osman olsun. Benim bir kızım olacak. Kızım senin oğluna verilecek. Onların birlikteliklerinden birçok erkek çocuk doğacak. Onlar nesilden nesile padişah olacaklar. Müjdeler olsun ki sana ve soyuna padişahlık verildi.” dedi (Oruç Beğ, 2019: 25). Ertuğrul'un üç oğlu vardı: Gündüz, Saru-Yatı (Savcı) ve Osman. Osman yiğit bir delikanlı oldu (Mehmed Neşri, 1983: 41). Osman, av avladı. Gece gündüz gidip gelmesiyle etrafına birçok yiğit toplandı (Aşıkpaşa, 2014: 18). Rivayet edilir ki bir gün Osman, bir imamın evine konuk oldu. Orada bir pencere vardı. Oraya bir Kur'an-ı Kerim koymuşlardı. İmam, Osman'a küstahlık etmemek için “Eğil lütfen. Arkanda bir şey var. Onu alacağım.” dedi. Osman, “Nasıl bir şey?” diye sordu. İmam, “Ahir zaman peygamberi, Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'e inen Allah'ın keliması var.” dedi. Osman, ev sahibi uyuyana kadar yatmadı. Gusletti, abdest aldı. Kur'an-ı Kerim'e doğru dönüp saygı ile ellerini kavuşturdu ve öyle kaldı. Fakat ev sahibi uyanınca uyur gibi yaptı. Osman'ın yüzü Kur'an-ı Kerim'e dönüktü. Bu arada gözüne uyku ağır bastı. Rüyasında Hak tarafından ona, “Ey Osman, mademki sen benim kelimama saygı gösterdin. İzzet ve ikram eyledin. Ben de seni ve senin soyunu dünyada ebedi olarak muazzez ve muhterem kıldım.” dedi (Mehmed Neşri, 1983: 42-43).

Ertuğrul Gazi 93 yaşında uçmağa vardı. Söğüt'e defnedildi (Mehmed Neşri, 1983: 44).Yöm vereyim hanım: Karlı kara dağların yıkılmasın, gölgelice kaba ağacın kesilmesin, kan gibi akan görklü suyun kurumasın, Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin, koşarken ak-boz atın sürçmesin, çaldığında kara polat öz kılıcın aşınmasın, dürtüşürken ala gönderin ufanmasın, aksakallı babanın yeri uçmağ olsun (Ergin, 2016: 115). Kayılardan bazıları bey olsun diye Osman'ı, bazıları da Osman'ın amcası Dünder'ı destekledi (Mehmed Neşri, 1983: 44). Türk beyleri bir kurultay düzenledi. Oğuz töresine göre Kayı'dan Ertuğrul oğlu Osman'ı han seçtiler. Oğuz'un her boyundan olan uçtaki Türk beyleri Tatar şerrinden çekinerek yaşarlardı. Bu beyler ve kethüdalar toplandılar. Osman'ın yanına geldiler ve meşveret ettiler. “Kayı Han, Oğuz boylarının Oğuz'dan sonra ağaları ve hanlarıydı. Gün Han'ın vasiyeti ve Oğuz töresine göre hanlık ve padişahlık Kayı'ya aittir. Diğer boy hanlarının soyuna hanlık ve

padişahlık değmez. Selçuklu sultanlarından bize çare yoktur. Memleketin çoğu ellerinden çıktı. Siz han olun ve bizler sultanımızın hizmetinde gaza ile meşgul olalım.” dediler. Osman da bunu kabul etti. Beyler Oğuz töresine göre üç kere diz çöktüler ve baş eğdiler. O zamanlarda Oğuz töresinde bakiyye vardı. Şimdiki gibi hepten unutulmamıştı. Dolu obalardan kımran getirdiler. Osman’a kadeh (sağrak) sundular. Osman Bey içti. Oradakiler “Sıhhat, afiyet ve padişahlık mübarek olsun.” diyerek dua ettiler, sena kıldılar (Yazıcızade Ali, 2017: 713-714).

Rivayet edilir ki İnegöl tekfuru Aya-Nikola denilen bir kâfir vardı. Osman’ın halkı yaylaya gidip gelirken zorluk çıkartırdı. Osman, Bilecik tekfuruna bu durumu anlattı. “Yaylaya giderken eşyalarımızı size emanet edelim.” dedi. Bilecik tekfuru ise “Eğer eşyaları sadece hatun kişiler getirirlerse kabul ederim.” dedi. Anlaştılar. Osman da tekfura yağlar, peynirler, halılar, hediyeler gönderdi. Bunun üzerine hatunlar eşyaları Bilecik Kalesine taşıdılar. Ertuğrul Gazi ve Osman Bey, Bilecik tekfuru ile dosttular. Birbirlerine güvenirlerdi. Ancak Osman Bey, İnegöl tekfuru ile anlaşamazdı. Bir gün Osman Bey, Ermeni Beli’nden gelirken İnegöl’e baskın yapmayı düşündü. Aya-Nikola’nın casusu bunu öğrendi ve haber gönderdi. Osman Bey’in de bir casusu vardı. Kâfirin pusuya yattığını haber etti. Osman Bey Allah’a tevekkül etti, pusuya doğru yürüdü. Kâfir kalabalıktı. Osman’ın yoldaşları azdı. Büyük bir cenk oldu. Osman’ın kardeşi Saru Yatı’nın oğlu burada şehit oldu. Şehidi Ermeni Beli’nin bittiği yerdeki Hamza köyüne defnettiler (Mehmed Neşri, 1983: 45).

Osman Gazi’nin halkı arasında yüce bir şeyh vardı. Adı Ede Balı idi. Çok zengindi. Fakat fakir gibi görünürdü. Ona “fakir” (derviş) lakabı ile hitap edilirdi. Onun bir zaviyesi vardı. İnsanlar o zaviyeye gelip giderlerdi. Çok misafirperver bir kişiydi. Osman Gazi bazen onun zaviyesine konuk olurdu. Osman Gazi bir gece Şeyh Ede Balı’nın evinde konakladı (Mehmed Neşri, 1983: 46). Osman Bey, bir niyazda bulundu ve kısa bir müddet ağladı. Sonra uyudu (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 19). Burada garip bir rüya gördü. Rüyasında bu şeyhin koynundan bir ay çıktı ve gelip Osman Gazi’nin koynuna girdi. Osman Gazi’nin göbeğinden bir ağaç filizlendi. Âlemi tuttu. Gölgesinin altında dağlar oluştu. Dağların altından pınarlar fişkirdi. İnsanlar bu ırmakların suyu ile bahçelerini suladı. Çeşmeler aktı. Ertesi gün Osman Gazi bu rüyayı şeyhe anlattı. Şeyh Ede Balı, “Ey Osman, sana müjdeler olsun. Allah sana ve senin soyuna saltanat verdi. Her yer senin himayende olacak. Kızım Mal Hatun senin helalin oldu.” dedi. Ardından Şeyh Ede Balı’nın kızı ve Osman Gazi evlendi. Şeyh Ede Balı, Osman Bey’in rüyasını yorumladıktan sonra Ede Balı’nın öğrencisi Turgut, “Osman Bey, sana padişahlık müjdelendi. Bize ne vereceksin?” dedi. Osman Bey ise “Sana bir şehir vereyim.”

dedi. Turgut, “Şu köye razıyım. Bana bir mektup vermelisin.” dedi. Osman Bey, “Ben yazı yazmasını bilmiyorum. Bir su kabım ve bir de kılıcım var. Onları sana vereyim. Benim evlatlarım onları senin elinde gördüklerinde seni kabul etsinler.” dedi (Mehmed Neşri, 1983: 46).

Osman Bey, Şeyh Ede Balı'nın rüya yorumunu öğrendikten sonra himmet kılıcını beline sağlamca bağladı. Yoldaşlarıyla birlikte İnegöl'e geldi. Kulaca adlı kaleyi ateşe verdi. Kâfirleri kırdı. Sabah olduğunda o ilin kâfirleri tekfura adamlarını gönderdiler ve “Neden duruyorsun? Seni ve aileni esir ediyorlar. İlimizi yakıp yıkıyorlar. Şimdiden ona karşı çıkmalıyız. Yoksa son pişmanlığımız fayda vermeyecek.” dediler. Bunu duyan Osman Bey, yoldaşlarını topladı. İkizce'ye gitti. Domaniç Beli'nin olduğu yerde büyük bir cenk oldu. Osman Bey'in kardeşi Saru Yatı (Savcı) orada şehit oldu. Kâfir Kalanoz da orada öldü. Orada Kandilli Çam denilen bir ağaç var. Zaman zaman orada bir ışık görürler. Osman Bey buyurdu: “O kâfirin karnını yarın. Sonra da toprağı eşerek onu it gibi gömün” dedi. Osman Bey'in adamları kendilerine söyleneni yaptı. Bundan dolayı o yerin adı “İt-eşeni” oldu. Saru Yatı'yı da Söğüt'te babası Ertuğrul Gazi'nin yanına defnettiler (Mehmed Neşri 1983: 47).

Bu olayı haber alan Sultan Alâeddin, “Karacahisar tekfuru bize düşman olmuş. Bizde İslam gayreti yok mudur?” dedi ve adamlarını topladı. Karacahisar'a doğru harekete geçti. Bu haberi öğrenen Osman Gazi yola çıktı. Bu sırada Tatar Ereğli'ye saldırdı. Sultan Alâeddin Osman Bey'i yanına çağırdı ve savaş için yanlarında getirdikleri silahların hepsini ona teslim etti. Sultan, “Oğlum Osman Gazi, sende asillik (kutluluk) belirtileri var. Allah'ın yardımı, velilerin himmeti ve Peygamberin mucizeleri seninledir.” dedi ve vilayetine dönmek mecburiyetinde kaldı. Birkaç gün geçtikten sonra Osman Gazi ve adamları hisarı fethetti. Yoldaşlarına birçok ganimet sundu. Şehirdeki evleri gazilere ve diğer kişilere verdi. Orası bir İslam şehri oldu. Osman Gazi, kardeşinin oğlu Aktemür'e Sultan Alâeddin'e götürmesi için pek çok hediye verdi. Aktemür hediyeleri aldı ve Sultan Alâeddin'e götürdü. Sultan çok sevindi. Aktemür'e pek çok hoş söz söyledi ve Osman Gazi'ye götürmesi için sancak, atlar ve silahlar verdi. Aktemür sancağı ve hediyeleri Osman Gazi'ye getirdiği zaman Osman Gazi hemen ayağa kalktı. Nevbet vuruldu. O günden beri ne zaman nevbet vurulsa Osmanlı padişahları ayağa kalkarlar. Nevbetin vurulması gazaya çağrı demektir. Ayrıca halkı yemek yemeleri için sofraya davet etmek demektir. Zira onlar yoksul doyuran sofranın sahipleridir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 22-24). Nitekim Osman Gazi, gayet iyi bir Müslümandır. O, üç günde bir yemek pişirtip fakirleri ve dindar insanları doyururdu. Çıplakları giydirdi, donatırdı. Dul kadınlara her zaman sadaka verirdi (Mehmed Neşri, 1983: 42).

Osman Gazi, Karacahisar'ı aldıktan sonra şehirdeki kiliseler cami yapıldı. Bir pazar kuruldu. Şehrin halkı bir araya geldi ve "Cuma namazı kılmak istiyoruz." dedi. Dursun Fakih adında gayet sevilen ve sayılan biri vardı. Halk, ona durumu izah etti. O da Osman Gazi'nin kayınpederinin yanına gitti. O sırada Osman Gazi geldi. Ne gerekiyorsa yapmalarını buyurdu. Dursun Fakih, "Beyim, bu iş için Sultan'dan icazet almamız gerekir." deyince Osman Gazi hiddetlenerek "Bu şehri ben bizzat kendi kılıcımla aldım. Sultanın burada bana faydası nerede? Ona sultanlık veren Allah, bana da gaza ile hanlık vermiştir. Ben Gök Alp (Gün Han?) oğluyum." dedi. Bunun üzerine Dursun Fakih Karacahisar'da Cuma hutbesini okudu. Bundan sonra halk kanun istemeye başladı. Germiyan'dan bir kişi geldi. "Bu pazarın bacını bana satın." dedi. Osman Gazi, "Bac nedir?" diye sordu. Germiyan'dan gelen kişi, "Pazara getirilen her maldan akçe alırım." dedi. Osman Gazi çok sinirlendi ve "Senin bu pazara gelenlerden ne alacağın vardır?" diye sordu. Germiyan'dan gelen kişi, "Bu töredir beyim. Her yerde bunu padişahların alması adettir." dedi. Osman Gazi, "Tanrı buyruğu ve peygamber sözü müdür ya da diğer beyler bunu kendileri mi koymuştur?" diye sordu. Germiyan'dan gelen kişi, "Bu töredir beyim. Çok önceden kalmıştır." dedi. Osman Gazi daha da sinirlenerek "Git yoksa sana bir zararım dokunacak." dedi. Ancak oradaki halk, "Han'ım, bu pazara hizmet edenler için bir nesne gerektir. Para vermeleri adettendir." deyince Osman Gazi, "Mademki bu öyledir, kim bir mal getirip satarsa iki akçe versin. Satmayan hiçbir şey vermesin. Bu benim kanunumdur. Kim bu kanunu bozarsa Allah da onun dinini ve dünyasını bozsun." dedi (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 30-31). Osman Gazi'nin pazarına zaman zaman Germiyan'dan insanlar gelirdi. Bir gün pazara Bilecik'ten kâfirler geldi. Germiyan'dan birisi, pazara gelen kâfirlerden birisinin bardağını aldı ve hakkını vermedi. Osman Gazi, o kişiyi yanına çağırtdı ve ona iyi bir dayak attı. Kâfirlerin hakkını teslim etti. Bundan sonra Osman Gazi'nin adaleti iyice duyulmaya başladı. Bilecik kâfirlerinin kadınları bile pazara kendi başlarına gelip gitmeye başladılar (Mehmed Neşri, 1983: 48-49).

Osman Gazi, Karacahisar'ı alıp Eskişehir'e sahip olduktan sonra kardeşi Gündüz'ü yanına çağırtdı ve "Kâfirlere karşı ne tedbir alalım? Boş durmamızda fayda yoktur." dedi. Gündüz, "Etrafımızdaki vilayetleri vuralım." dedi. Osman Gazi, "Bu iyi bir fikir değildir. Etrafımızı vurunca şehir harap olur. Şehrin iyi olması illeriyle birlikte olur. Kendi şehrimizi kendi elimizle mi yıkalım? Çevredekilerle iyi geçinmek doğru olandır. Nitekim Bilecik tekfuru dostumuzdur." dedi (Mehmed Neşri, 1983: 48).

Osman Gazi Bey olduğu zaman Köse Mihal adında biri vardı. Bu kişi Harmankaya'dandı. Gazilerin birçok hizmetini Köse Mihal ve adamları yapardı. Günlerden

bir gün Osman Gazi, “Tarakçı Yenicesi’ne hücum etmek istiyorum, sen ne dersin?” dedi. Köse Mihal, “Uygundur beyim. Sakarya suyunu geçmemiz için Sorkun üzerinden, Sarıkaya’dan, Beştaş’tan geçelim. Ayrıca etraftan gazilerin geçmesi de kolay olur. Mudurnu’ya sefer yapmak da kolay olur. Hem Samsa Çavuş da oraya yakındır. Ona da haber verelim. Etrafa göz kulak olsun.” dedi (Mehmed Neşri, 1983: 49). Köse Mihal’in dediği gibi yaptılar. Beştaş’ın yamacına geldiler. Oradaki şeyhe, “Su geçit verir mi?” diye sordular. Şeyh, “Allahın yardımını ile gazilere geçittir beyim.” dedi. Su kenarına gittiler. Samsa Çavuş oradaydı (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 25). Samsa Çavuş, Ertuğrul Gazi ile birlikte bu yöreye gelmiş kimselerdendi. O, kâfirlerin eziyetlerinden kaçarak Mudurnu vilayetine yerleşmişti. Onun Sülemiş adında bir kardeşinin yanı sıra çok faydalı yoldaşları da vardı. Sonra Osman Gazi ve yoldaşları Göynük vilayetini vurdular. Tarakçı Yenicesi’ni talan ettiler. Buradan Gül Kalonoz’a çıktılar. Karacahisar’a gittiler. Köse Mihal onlara kılavuzluk yaptı. Osman Gazi, gazaya başladığından beri kâfirler ondan çekinmeye başladı. Ancak Osman Gazi, Bilecik tekfuruna saygı gösterirdi. Bunun sebebini Osman Gazi’ye sordular. Osman Gazi, “Biz buraya geldiğimizde onlar bize iyi komşu oldular.” dedi. (Mehmed Neşri, 1983: 49-50).

Bir gün Köprühisar tekfuru, Bilecik tekfurunun üzerine saldırdı. Bilecik tekfuru da Osman Gazi’den yardım istedi. Osman Gazi de amcası Dündar’ı ve yoldaşlarını yanına alarak Bilecik tekfuruna yardıma gitti. Köprühisar tekfurunu yendi. Bilecik tekfuru sevindi. İncir Pınarı adlı bir köyde ziyafet verdi. Osman Gazi’ye hil’at giydirdi, elini öptürdü. Osman Gazi, Bilecik tekfurunun beylenmesinden hoşlanmadı. Onu hemen kavrayıp yakalamayı düşündü. Amcası Dündar’a danıştı. Dündar, “Öte tarafta Germiyanlı var, burada kâfirler var. Bunu da kendimize düşman edersek duracak bir yerimiz kalmaz.” dedi. Osman Gazi, amcasının kendisine engel olduğunu anladı ve onu okla vurdu. Köprühisar’dan Çakırpınar’a giden yol üzerinde Dündar’ın mezarı vardır (Mehmed Neşri, 1983: 50-51).

Bir gün Bilecik tekfuru, Yarhisar tekfurunun kızını kendine almak istedi. Bütün tekfurları düğüne çağırdı. Gelinin çeyizini hazırladı. Osman Gazi’yi de düğüne davet etti. Ancak Bilecik tekfuru, diğer tekfurlarla anlaştı. Osman Gazi geldiği vakit onu hemen helak etmeyi plandılar. Osman Gazi, tekfurun düğün yapacağını öğrendi. Davet etmeye gelecek kişiler gelmeden hemen önce sürüsünden koyunlar gönderdi. Bilecik tekfuru koyunları aldıktan sonra Köse Mihal’i Osman Gazi’ye okuyuculuğa gönderdi. Köse Mihal, Osman Gazi’ye düğünden bahsetti. Kâfirlerin planlarını anlattı ve sonra tekfurun yanına döndü. Osman Gazi’nin düğüne geleceğini haber verdi. Bundan sonra Osman Gazi, “Bizim insanımız geniş yere alışıktır. Bilecik dar yerdir. Geniş bir yerde düğün yapsınlar.” diye bir istekte

bulundu. Tekfur, bu sözleri kabul etti. Dügün yeri olarak Çakırpınar'ı belirlediler. Osman Gazi, keçeden çuvallar yaptırdı. İçine eşya diye yoldaşlarını yerleştirdi. Gece vakti çuvalları taşıyan öküzler, Kayı hatunları tarafından kaleye getirildi. Çuvallardan çıkan Osman Gazi'nin adamları kapıya koştular. Hisarda az adam vardı. Çünkü hepsi düğüne gitmişti. Hisar Osman'ın adamlarınca fethedildi (Mehmed Neşri, 1983: 52-54).

Diğer taraftan Osman Gazi birçok yiğidi kadın kılığına sokarak düğünün olduğu yere gönderdi ve “Tekfur kardeşim bu hatunlar için uygun bir yer bulasın, hatunlar tekfuruları görüp utanmasın.” diye bir istekte bulundu. Bunu haber alan tekfur oldukça sevindi. Zira Türk'ün erkeğini, kadını, insanını ve eşyasını kolaylıkla ele geçireceğini zannetti. Daha sonra Osman Gazi'nin hatunlarla beraber yaklaştığı haber verildi. Tekfur, Osman Gazi'yi karşıladı. Osman Gazi hemen atına bindi. Köse Mihâl de hemen atına bindi. Tekfurun adamları, “Türk kaçıyor.” dediler. Tekfur ve adamları da hemen atlarına bindiler. Kaldırayık denilen bir dere vardı. Tekfur, burada Osman Gazi'ye yetişti. Osman Gazi'nin kadın kılığına giren yiğitleri, tekfurun arkasını kesti. Böylece Osman Gazi, tekfuru yendi. Yarhisar'a indi. Tekfurun halkının çoğunu esir aldı. Ardından Turgut Alp'i hemen İnegöl'e gönderdiler. Turgut Alp, İnegöl tekfuru Aya-Nikola kaçır diye hemen İnegöl'ü kuşattı. Gaziler göz açıp kapayıncaya kadar şehre girdi. Tekfuru öldürdüler. Bu kâfirler yüzünden birçok Müslüman şehit olmuştu. Osman Gazi, Yarhisar tekfurunun kızı olan Nilüfer Hatun'u oğlu Orhan'a gelin olarak aldı. O zamanlarda Orhan yiğit bir adam olmuştu. (Mehmed Neşri, 1983: 54-55).

Rivayet edilir ki Osman Gazi Karacahisar sancağını oğlu Orhan'a, subaşılığını kardeşi Gündüz'e, Yarhisar'ı yiğit bir yoldaş olan Hasan Alp'e, İnegöl'ü ise Turgut Alp'e verdi. Kayınbabası Şeyh Ede Balı'ya Bilecik tımarını, hatununa ve annesine de Bilecik'i bıraktı. Kendisi Yenişehir'e gitti. Yanındaki gazilere buradan evler verdi. Burasını mamur etti. Bundan dolayı oraya Yenişehir denildi. Osman Gazi bu süreçte pek çok fetih hareketinde bulundu. İznik'e ve Köprühisar'a nice akınlar düzenledi (Mehmed Neşri, 1983: 59).

Bir gün Bursa tekfuru, diğer tekfurlara “Bu Türk başımıza bela oldu. Hiç çekinmezsiniz. Onu buradan uzaklaştıralım.” dedi. Kâfirler birçok asker topladılar ve Osman Gazi'nin üzerine yürüdüler. Osman Gazi'de bunu haber aldı. Allah'a sığındı. Gazileri topladı. Koyunhisar adlı yerde büyük cenk oldu. Osman Gazi'nin kardeşi Gündüz'ün oğlu Ay Doğdu şehit oldu. Onun mezarı Dinboz'dan Koyunhisar'a giden yoldadır. Ne zaman bir at sancılansa atı Aydoğdu'nun kabrinin etrafında tavaf ettirirler. Allah da şifa verir. Savaşta Adranos tekfuru kaçtı, Kestel tekfuru öldü. Bursa tekfuru hisarına sığındı. Kite tekfuru ise kaçtı. Osman Gazi de onu Ulubat'a kadar kovaladı. Tekfur köprüden öteye geçti. Osman Gazi,

“Zebunumu ver. Yoksa göl başından dolanırım ve vilayetini harabeye çeviririm.” diye Ulubat tekfuruna haber gönderdi. Ulubat tekfuru, “Sen ve senin neslinden hiç kimse, bu köprüden bu tarafa geçmeyecek. Yemin edin, zebununu vereceğim.” dedi. Osman Gazi bunu kabul etti. Bunun üzerine Ulubat tekfuru, Kite tekfurunu teslim etti. O zaman beri Osman Gazi’nin neslinden hiç kimse o köprüden geçmedi. Suyu kayık ile geçtiler (Mehmed Neşri, 1983: 59-60).

Osman Gazi, Bursa hisarına yöneldi. Bir gün boyunca savaş yapıldı. Bursa hisarının sarp olduğu anlaşılınca savaş ile burasının alınamayacağı anlaşıldı. Bu yüzden de Osman Gazi Kaplıca tarafına hisar yaptırdı. Kardeşinin oğlu Ak Demir’i buraya bıraktı. Bir yıl sonra hisarın yapımı bitti. Gaziler, Bursa’nın etrafını çevirdi. Hisardan kimse dışarıya çıkamaz oldu. Osman Gazi, gaza faaliyetlerine devam etti. Köse Mihal’i İslam’a davet etmek istedi. Köse Mihal, Osman Gazi’nin yanına gelince Müslüman olmak istediğini belirtti ve Müslüman oldu. Osman Gazi, Köse Mihal’e hil’at giydirdi. Sonra Karacahisar’ı Germiyanlılardan korumaları için Köse Mihal’i, Orhan’ı ve Saltuk Alp’i görevlendirdi. Ardından Lefke’ye gitti. Lefke ve Çadırılı tekfurları Osman Gazi’ye itaat ettiler ve Osman Gazi’ye nöker oldular. Osman Gazi, Lefke’nin yanındaki dere ağzının olduğu yerde, Yenişehir suyunun kenarındaki hisarcığı Samsa Çavuş’a verdi. Mekece’ye vardı. Burasının tekfuru da ona itaat etti. Akhisar tekfuru itaat etmeyince savaş oldu ve Akhisar tekfuru yenildi (Mehmed Neşri, 1983: 61-63).

Rivayet edilir ki Aydos tekfurunun güzel bir kızı vardı. Bir gece rüyasında kendisinin çukura düştüğünü ve çukurdan çıkamadığını gördü. Güzel yüzlü bir yiğit gelip onu çukurdan çıkardı. Üstünü soydu, vücudunu yıkadı ve ipek giysiler giydirdi. Kız uykusundan uyanınca hayretler içinde kaldı. Rüyasında gördüğü yiğiti her zaman düşünmeye başladı. Bir gün hisar önüne Türkler geldi. Büyük bir cenk oldu. Böyle bir günde bu güzel kız, cengin nasıl gittiğini görmek için burca çıktı. Aşağıya baktı. Abdurrahman Gazi’yi gördü. Rüyasında gördüğü yiğitin o olduğunu anladı. Hemen Rumca bir mektup yazdı. Mektubu bir taşla bağladı ve onu burçtan aşağıya attı. Mektup şans eseri Abdurrahman Gazi’nin önüne düştü. Mektubu Rumca bilen birisine okuttular. Mektupta Türklere hisardan uzaklaşmaları ve filan gece gelmeleri yazılıydı. Buna göre bu güzel kız bir gece kalenin kapısını açacaktı. Türkler, mektupta yazılanları yaptı. Türkler uzaklaşınca Aydos kâfirleri sevindi. Mektupta söylenen gece geldiğinde Abdurrahman Gazi ve diğer gaziler kalenin önüne geldiler. Güzel kız, Abdurrahman Gazi’yi görünce kemendi aşağıya sarkıttı. Abdurrahman Gazi, Allah’a sığındı ve hisara örümcek gibi tırmandı. Kapıyı açtı. Gaziler hisardan içeri girdi. Hisar fethedildikten sonra hisarın tekfurunu ve kızını Abdurrahman Gazi’ye emanet ederek Orhan’a gönderdiler.

Orhan da kızı Abdurrahman Gazi'ye verdi. İki âşık birbirlerine kavuştular. Bu zamanda dahi Abdurrahman Gazi'nin soyundan gelenler vardır. Onlara “Kara Rahman” derler. İstanbul henüz İslam memleketi olmadan önce İstanbul ahalişi çocuklarını “Kara Rahman geldi.” diyerek korkuturlardı. (Mehmed Neşri, 1983: 70-72).

Derler ki bir gün Orhan Gazi Bursa'ya geldi. Bursa tekfuruna (Beres) Köse Mihal'i göndererek hisarı istedi. Tekfur, “Bizi kimsenin incetmeyeceğine dair söz verin.” dedi. Bu sözü Orhan Gazi kabul etti. Tekfur kaleden çıkınca gaziler kaleye doluştular. Kaleye Ahi Hasan çıktı ve burç üzerinde sağlam bir şekilde durdu. Hisar halkına aman hakkı verildi. Kimsenin bir çöpü bile alınmadı. Ancak tekfurunun bütün malı alındı. Orhan Gazi bu malları gaziler arasında paylaştırdı. Gaziler zengin oldular. Tekfurun vezirinin de çok malı vardı. O mallar da gazilere dağıtıldı. Vezir, “Kaleyi teslim etmemizin birçok sebebi vardır. Sizin devletiniz her geçen gün yükseliyor. Bizim için ise tam tersi oluyor. Vilayetimiz sizi dinlerken bizi dinlemez oldu. Size itaat edenler rahatlık içinde. Biz de rahatlık istiyoruz. Hisar bize hapishane oldu, çok kişi öldü. Bizde düşündük ki Türk'ün elinde zorla helak olacağımıza aman diyerek kurtulalım.” dedi (Mehmed Neşri, 1983: 67-68).

Osman Gazi, oğlu Orhan'a, “Öldüğüm vakit beni Bursa'da gümüşlü kubbenin altına koyun. Ayrıca sana bir nasihatım var oğlum Orhan. Bir kimse sana Allah'ın buyurmadığı sözleri söylese kabul etme. Allah'ın emrettiğinden başka bir iş yapma. Bilmediğin iş olursa âlimlerden öğren. Gerçekten bilmeden bir işi yapma. Sana itaat edenlerin gönüllerini hoş tut. Nökerine de nimeti ve ihsanı eksik etme. İnsan ihsanın kuludur.” diye vasiyet etti. Rivayet edildiğine göre önce Osman Gazi'nin kayınbabası Şeyh Ede Balı ve sonra da eşi vefat etti. Osman Gazi, her ikisini de kendi eliyle Bilecik'e defnetti. Üç ay sonra da Osman Gazi Söğüt'te vefat edince Orhan Gazi buraya gelip babasının vasiyetini yerine getirdi (Mehmed Neşri, 1983: 72-73). Öte yandan Bursa'nın fethi sırasında Osman Gazi sağ mıydı yoksa değil miydi münakaşalıdır. Meşhur rivayete göre sağ idi. Osman Gazi, oğlu Orhan'ı Bursa'ya kendisi göndermişti. (Mehmed Neşri, 1983: 69). Güvenilir bir kimsenin naklettiğine göre ise Bursa'nın düştüğü vakit Osman Gazi ve Orhan birlikteydi ama Osman Gazi'nin nikris hastalığı vardı. Kale kuşatılırken Osman Gazi vefat etmişti. Osman Gazi 69 yıl ömür sürdü, 27 yıl padişahlık yaptı (Mehmed Neşri, 1983: 72-73). Osman Gazi ve atalarının hikâyesi böylece tamamlandı ve Dede Korkut'un duası bir kez daha diyar-ı Bilecik'te yankılandı.

3. TAHLİL VE YORUM

3.1. Kuruluş Zamanına Dair İmgeler

21. yüzyılın insanı kendini her ne kadar modern olarak nitelendiriyor ve kendinden öncekileri arkaik, ilkel veya yazısız olarak işaretleyip kendi ile onlar arasına bir sınır çizgisi çekerek birtakım farklar ortaya koyuyorsa da mevzuubahis insan olduğunda bazı benzerliklerin olmadığı söylenemez. İşte, insanoğlunun değişmeyen yegâne özelliklerinden birisi de onun bilme arzusu ve merak duygusudur. İnsanoğlunda kuvvetli bir merak duygusu vardır. Merak duygusunu bastırmaya çalışan insan, bir cevap peşindedir. Bu sebeple sorular sorar veya cevaplar arar. İnsanın cevabını merak ettiği öncelikli sorulardan bir tanesi de kendisinin kim olduğuna dairdir. Neticede insanın görece bir cevaba, yani bir anlama ulaştığı kabul edilir. Bir anlama ulaştığı kanısında olan insan, vakıf olduğuna kanaat getirdiği anlamı aktarmak ister, aktarma arzusu ile hareket eder. Çünkü insanoğlu sosyal bir varlıktır. İnsanın sorular sorarak ve cevaplar vererek sosyal bir varlık olmasına yardımcı olan en temel iletişim aracı ise dildir. Dilin, insanın biricik kimliklenme aracı olduğu ve hatta bu amaçla geliştirildiği söylenir (Gezgin, 2020: 42).

Dil, bireysel olduğu kadar toplumsal olarak da bir kimliklenme aracıdır. Dil ile bir toplumun üyeliğini kazanan insan, hem kültür ile etkileşime girer hem de o kültürün yaratımında ve icrasında aktif bir rol üstlenir. Nasıl ki birey için “Ben kimim?” sorusu öncelikliyse toplum için de “Biz kimiz?” sorusu ehemmiyet taşır. Kültür de bir bellek etkinliği olmakla insanın sormuş olduğu sorulara dair birtakım cevaplara sahiptir. Kültürel bellek içerisinde yer alan cevaplar insan zihninde çeşitli imgelere tekabül eder. Kültürler, imgeler karşısında kayıtsız kalamamışlardır (Yücel, 2013: 43). Sözü edilen cevaplar ile ilintili olan imgeler, insanın kimlik kazanmasında temel bir rol üstlenir. Kısacası insan, dili sayesinde ve o dil ile inşa edilen kültür sayesinde merak duygusunu aşmaya çalışır. Bunu yaparken de anlatmak mecburiyetindedir. Anlatmak edimi, anlatılara mevcudiyet kazandırır. İnsanoğlunun karmaşık kültürü, bu anlatılardan doğmuştur (Storr, 2020: 15). “Her kültür kendini yeniden inşa edecek söylemler üretir ve kültürün dinamikleri işledikçe bu anlatılar da fonksiyonlarını sürdürerek, söylenmeye ve dinlenmeye devam eder” (Gezgin, 2020: 115).

Modern uluslar, bugün bile kendilerini toplumun kolektif kimliği üzerine anlatılan anlatılarla tanımlamaktadır. Zaferler, yenilgiler, kahramanlar ve düşmanlar, insana özgü değerler ve yaşam tarzı, anlatmaktan keyif aldığımız anlatılarda gizlidir (Storr, 2020: 15). Mevcudiyet kazanan anlatılar, birtakım soruların cevaplarına haizdir. Kimliğinin ne zaman

oluşturduğuna ve şekillendiğine dair merak içerisinde olan insan, anlatıya “Ne zaman?” sorusunu yöneltir veya anlatıdan “Ne zaman?” sorusunun cevabını almak ister. Bu sebeple anlatının da bir zamana sahip olması beklenir. İster mitlere özgü olan başlangıçtaki (ab origine, in illo tempore, ad originem, döngüsel) bir zaman, ister destanlardaki kahramanlık devrine ait bir zaman, ister masallara özgü bir varmış bir yokmuş ile başlayan geçmişe dair belirsiz bir zaman, isterse de tarihi anlatılarda bulunan kronolojik bir zaman olsun, bir anlatı söz konusu olduğunda orada bir zaman vardır. Bu bağlamda zaman bir cevap demektir, cevap ise bir imgeye karşılık gelir. Çalışma konumuz hasebiyle bir Osmanlı mitosundan bahsedilecek ise zamanlamayı Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihi kabul edilen 1299 yılından çok daha geriye götürmek mecburiyetindeyizdir. Ulaşılabilecek ilk zaman noktası, mitosun başlık anına ve o zamana ilişkin imgelere uygun olacaktır. Çalışmanın ilk bölümündeki açıklamalara bakılacak olursa Osmanlı hanedanının kökeni konusundaki ilk bilgilere sahip eserlerin erken dönem Osmanlı kronikleri oldukları, erken dönem Osmanlı kroniklerinin ise özellikle Osmanlıların kökeni konusunda Türk kültürel belleğinin yazılı şahidi olan Oğuzname’yi kaynak edindikleri görülebilir.

Osmanlı ailesinin köken meselesi söz konusu olduğunda bu zamana dek genellikle “Kayı Han” ve “Oğuz Kağan” isimleri ön plana çıkmıştır. Bu yüzden Osmanlıların kökeni, daha çok Kayı Han’a ve ondan daha geride olmak üzere Oğuz Kağan’a kadar götürülmüştür. Böyle bir durumda Osmanlı köken anlatısı, Oğuz Kağan’ın yaşadığı zamana denk gelmektedir. Oysa anlatının esas zamansal temeli, Oğuz Kağan’dan daha geride yer almaktadır. Oğuz Kağan’ın soyu, babası Kara Han aracılığıyla Dib Yabgu’ya ve ondan da Hz. Nuh’un büyük oğlu Yafes’e dayandırılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Nuh, Oğuz Kağan’ın atası konumundadır. Oldukça ilginç ve dikkat çekici görülebilecek bu husus Osmanlıların soyunu Hz. Nuh’a kadar götürmektedir.¹³ Bu sebeple Osmanlı mitosunun zamansal temeli, Hz. Nuh’un yaşadığı zaman-imge ile karşılanmalıdır. İmgedir, çünkü “imgeler başlangıçta orada bulunmayan şeyleri gözde canlandırmak amacıyla yapılmıştır” (Berger, 2020: 10). Bilindiği üzere Hz. Nuh, semavi dinlerde (Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet) kendisinden söz edilen ve semavi dinlerin mensuplarınca varlığına iman edilen bir tufan şahsiyetidir. İnsanlığın ilk babası Hz. Âdem, ikinci babası da Hz. Nuh kabul edilir. Tevrat’a göre 950 yıl yaşamıştır. Yaşamının ilk 500 yılı konusunda herhangi bir bilgi yoktur. 500 yıl yaşadıktan sonra Sam,

¹³ Türklerin soyunu tarihi ve tarih öncesi şeklinde iki ölçütte ele alan Mustafa Kemal Atatürk’ün şu ifadeleri bu konu ile alakalı olması ve benzer bir bakış açısına sahip olması bakımından dikkat çekicidir: “Birinci ölçüt, tarih öncesi devirlere ilişkin ölçüttür. Bu ölçüte göre Türk milletinin büyük atası olan Türk adındaki insan, ikinci insanlığın babası Nuh Aleyhisselâm’ın oğlu Yafes’in oğlu olan kişidir” (Demirel, 2018: 240-241).

Ham ve Yafes adlarında 3 çocuk sahibi olduğu anlatılır (Tevrat, 5/32). Ömer Faruk Harman'ın Tevrat'tan aktardığına göre “Âdem'in yaratılışından 1056, vefatından 126 yıl sonra doğmuştur” (akt. Harman, 2007: 225). Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde Hz. Nuh'a geniş bir yer ayrılmıştır. Fakat Kur'an, Hz. Nuh'un peygamber olarak vazifelendirildiği aşamadan sonraki olaylara odaklanmıştır (Harman, 2007: 226). Kur'an'da Hz. Nuh'un kendi kavmine peygamber olarak gönderildiği ve kavmi arasında 950 yıl kadar kaldığı anlatılır (Kur'an-ı Kerim, 29/14). Ancak buna göre Hz. Nuh'un yaşam süresinin Tevrat'taki gibi 950 yıl olup olmadığı açık değildir. Harman'ın aktardığı bir rivayete göre Hz. Nuh 350 yaşındayken vahiy almış, 950 yıl boyunca kendi kavmini hakka davet etmiş ve 1300 yıl yaşamıştır (akt. Harman, 2007: 226). Kur'an'da tufan olayının arkasından Hz. Nuh ile birlikte kurtarılanlardan bahsediliyorsa da çocuklarının isimlerine dair bir bilgi bulunmamaktadır (Harman, 2013: 175).

Meselenin dini boyutu kısaca böyleyken bir de dini ve mitolojik açıdan karşılaştırılabilecek veya diyalog kurulabilecek bir yönü vardır. Nitekim Hz. Nuh, eskatolojik bir serüvenin baş mümessilidir. Onun eskatolojik bir olayla kurduğu bağ, imge olgusunun sahip olduğu bağlantı niteliğini gösterir. İmgeler, çok anlamlı oldukları kadar birbirleriyle çeşitli ilişkiler kurarlar. “Tüm dinsel ve mitolojik imgeler, bilinç düzlemlerine ya da insan ruhunda potansiyel olarak bulunan deneyim sahalarına verilen referanslardır.” (Campbell-Moyers, 2020: 215). Bu imgeler her insanın zihninde içkin olan tinsel iktidarın bir yankısıdır. İnsan, dini ve mitik imgeleri betimleyerek veya başka bir deyişle göz önüne getirerek bu tinsel iktidarı aktifleştirir (Campbell ve Moyers, 2020: 261). Osmanlı hanedanına hizmet edenler ve dolayısıyla Osmanlılar da bilinçlerinde oldukları kadar bilinçdışı düzlemlerine etki eden potansiyel Hz. Nuh imgesine isnat etmişler ve bugün hakkında konuştuğumuz yaratıcı ve özgün bir anlatıya hayat vererek kendilerine has bir mitosun temellerini atmışlardır. Bu bir mitostur, çünkü Osmanlıların köken bakımından Hz. Nuh ile kurdukları ilişki, din değişimiyle birlikte zihinlerinde etkili olmuş ve hayal güçlerinden hız kazanmış kültürel bir formdur.

Cassirer'in de değinmiş olduğu üzere zihinsel kültürün temel formları mitik bilinçten hareketle oluşturulur (Cassirer, 2016: 9). Ancak burada bir şeyi unutmamak gerekir: Osmanlı mitosunu, tüm kapsamlılığıyla bütüncül bir mitik tasavvurun hüküm sürdüğü bir zamandaki anlayışın ürünü olarak değerlendirilmemelidir. Bu mitos, artık tarihin inkişafının hissedildiği ya da hüküm sürdüğü bir zamanın çıktısıdır. Mit, destan, tarih ve hatta din birlikteliğinin iç içe geçtiği tarihsel bir başlangıç mitosudur. Fakat salt mitik zaman anlayışında geçmiş, şimdi ve geleceğin bir aradalığından söz edilir. Geçmiş-şimdi-gelecek, durmaksızın işleyen

döngüsel ya da dairesel bir zaman anlayışına göre birbirleriyle etkileşim halinde, hatta birbirleri içinde erimiş bir haldedir. Cassirer de mitik algılayışta zamanın geçmiş, şimdi ve gelecek olarak net bir şekilde farklılaşmış aşamalara ayrılmadığı kanaatindedir. Mitik bilinç, zaman anlamındaki bütün farklılıkları eşitler, hatta onları özdeş bir hale çevirir. Geçmiş, şimdi ve gelecek, pars pro toto (kapsamlama) ilkesiyle açıklanabilir. Buna göre geçmiş, şimdi ve gelecek aşamalarından her biri bir bütünün parçalarıdır. Birbirlerinden farklılaşmış bir biçimde değil, bir bütünün içinde bir aradadırlar. Başka bir ifadeyle “şimdi”, hem geçmiş hem de gelecekle yüklüdür. Oysa tarihsel zaman bilinci nesnel unsurları kendi içinde barındırır. Bu bilinçte geçmiş, şimdiyi ve geleceği ayırt eden ve ayırıştırıcı değişmez bir kronoloji, çizgisel bir zaman anlayışı hâkimdir (Cassirer, 2016: 163). Osmanlı Devleti’nin kuruluş devrine gelmeden önce Türkler, iyiden iyiye tarihsel bir bilinç anlayışına sahipti. Osmanlı hükümdarları ve onların çevresinde toplanan Müslüman ve gayrimüslim unsurlar arasında peygamber kökenli bir bilinç algısı bulunuyordu. Cassirer’in anlatımıyla:

“Peygamber kökenli bilinç açısından kozmik, astronomik zamanın bütünü de adeta doğayla birlikte batar ve bunların yerine yeni bir zaman algısı/sezgisi, sırf insanlığın tarihi ile ilgili olan bir zaman teması ortaya çıkar” (Cassirer, 2016: 175).

Bu yüzden Osmanlı mitosunda tümüyle mitik bilincin bütüncül zaman anlayışı aranmamalıdır, fakat Osmanlı mitosunda mitik tasavvurun bütüncül zaman anlayışı görünmese bile bu onun mitik, destanî, dini ve tarihsel açıdan etkileşim kurulabilecek görünüşler/imgeler taşıyamayacağı anlamına da gelmez. Eliade, bu gibi durumlar için şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Kültürler tarihsel oluşumlar olarak artık birbirlerinin yerlerine geçebilir nitelikte değillerse de, kendi üslupları içinde oluşumlarını tamamlamışlar, İmgeler ve simgeler düzeyinde karşılaştırılabilir bir hale gelmişlerdir” (Eliade, 2018b: 193).

“İmgeler tarih ötesi bir dünyaya doğru ‘açılımlar’ı oluşturmaktadırlar. Bu onların en küçük başarıları değildir: farklı ‘tarihler’ onların sayesinde iletişim kurabilmektedirler” (Eliade, 2018b: 194). Bu bakış açısıyla düşündüğümüzde tarih ötesinden tarihi sürece doğru gelen imgesel ve simgesel bir paradigmanın semavi dinlerdeki temsilcisi Hz. Nuh ve onunla bağlantılı olan tufan hadisesi mitolojik ve dini kültürlerdeki eskatolojik öykülerin en bilinenlerindedir.

Son şeylerin veyahut bilinen dünyamızın kendileriyle sona ulaştığı olayların öğretisi olan eskatoloji, dünyanın sonunun ve yıkılışının doktrini şeklinde tanımlanır (Bultmann, 2006: 29). Fuzuli Bayat, eskatoloji hakkında şöyle bir açıklamada bulunur:

“Tarihî şuurun ortaya çıkması ve dinî inançların güçlenmesiyle dünyanın sonu, kıyamet anlayışı da ağırlık kazanmaya başlar. Özellikle monoteist dinlerin baskısıyla kıyamet, onu hazırlayan sebepler, ön belirtiler vs. hakkında bir dizi hikâye anlatılmaktadır ki bunlar da eskatolojik mitleri oluşturmaktadır.

Bazı ilkel kavimlerde dünyanın sonu düşüncesine yer verilmediği halde tufanla veya dünyayı tahrip edecek kozmik kazayla ilgili mitler mevcuttur. Dünyanın sonu hakkındaki mitler geleceğe yönelmiş kehanetler niteliğinde olduğu için kozmik bilgilerin simgeselleştirilmiş şekliyle karakteristik özellik oluşturur” (Bayat, 2019: 16).

“Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası” adlı eserinde tufan olayının döngüsellğine ve simgeselliğine dikkat çeken Metin And, bu olay konusunda şöyle bir değerlendirme yapar: “İnsanlık ya da canlılar nasıl sudan yaratılmışsa, Tufan’la yeniden suya dönüşmekte ve yeni bir dünya yaratılmaktadır” (And, 2020: 104). Araştırmacıların bu görüşleri, Hz. Nuh ve onunla ilintili tufan hadisesi konusunda imgesel ve simgesel istikamet düzleminde bir açılım ve okuma yapmamıza olanak sunar. Bu açılım ve okumaya göre tufan hadisesinin temel unsuru sudur. Su, hem gerçek hem de metaforik olarak mitolojik ve dini anlatılarda kendisine önemli bir yer tahsis edilmiş olan fonksiyonel bir imge ve simgeye karşılık gelir. Suyun mitolojik ve dini kıymeti dikkatlice analiz edildiğinde sembolik fonksiyon görünürlük kazanır. Su, Eliade’nin de belirttiği gibi “fons et origodur”¹⁴ (Eliade, 2019a: 115). Demek ki arka planda bir şeyin köken ve kaynağına işaret eder. Bu sebeple bir açıdan yaratılıştır. Tufan hadisesi gibi eskatolojik bir olgu çerçevesinde değerlendirildiğinde en başta yıkıcı ve yok edici bir özelliğe sahip olduğu anlaşılır. Buna mukabil sular altında kalmak, formun çözülmesini ve dağılmasını sağlar. Böylece biçim ve varoluş öncesine geri dönlür. Bunun ardından suların çekilişi ve yüzeyin üste çıkışı, forma tekrardan bir görünürlük kazandırır. Bu sebeple su, bir ölümün yanı sıra bir yeniden doğuşun da imge ve simgesidir. Zira su yeniler. Formun çözülümünü bir yeniden var oluş takip eder. Tufan hadisesi ile yeryüzünün ve onun görece tüm unsurlarının sular altında kalışı bir ölümdür. Fakat sular altında kalış, mutlak bir “son”u karşılamaktan ziyade bileşiği bozulmamış ve öğelerine ayrılmamış olan ile bir müddet bütünleşmeye imkân tanır. Suyun karakteristiği mitolojik ve dini imgelemde fonksiyonunu değiştirmez. Su ile formun çözülüşü ve dağılışı ile birlikte günahlar yıkanarak bir arınış ve yenileniş gerçekleşir (Eliade, 2019a: 115-116). Dolayısıyla suyun imge ve simge açısından okunmuş ve anlamlandırılışı genişler. Kaosun bir şekilsizlik olmasına karşın şekilliliğin de bir başlangıcı olduğunu belirten Kamal Abdulla’a göre kaos, düzensizliği temsil etmesiyle birlikte düzenin de bizzat temelini oluşturur (Abdulla, 2015: 46). Buna göre su, kaosun temsilcisi olduğu kadar kaos ardından gelecek olan kozmosun habercisi olarak bir yaratılışın gerçekleşeceğini veya yineleneceğini simgeler. Bu yüzden suyun fonksiyonel bir açıdan rekonstrüksiyon süreci olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir ve hatta su paradoksal bir biçimde “karşıtların birliği” ilkesinin yegane temsilcilerinden biri olarak değerlendirilebilir.

¹⁴ Kaynak veya köken anlamına gelmektedir.

Kaos ve kozmos zıtlığı birbirlerinden ayrı düzlemlerde hareket ettiği söylenen mitolojik, dini ve tarihi bilinçler açısından içerik olarak birtakım farklı okumalara izin veriyor ve farklı değerlendirmelere tabi tutulabiliyorsa da -imgesel ve simgesel anlamlandırma gereği- bu bilinç düzlemlerince oluşturulan anlatılardaki tanımı müşterektir. Kargaşanın eş anlamlısı olan kaos, düzenin yokluğu; evrenin eş anlamlısı olan kozmos ise düzenin varlığıdır. Kaos ve kozmos, her ne kadar birbirinden farklı anlamlara geliyorsa da devingen ve iç içe bir tasvir sergiler. İşte bu devingenlik ve iç içeliği görebileceğimiz unsurlardan birisi de sudur. İnsan, su imge ve simgesinde ölüm ve yaşam arasındaki diyalektik ilişkiyi görür. Zira mitolojide ve dinde ölüm ve yaşam arasındaki diyalektik ilişki tekrar tekrar karşımıza çıkar (Eliade, 2019b: 62). Su, Tanrısal bir yaşam/lütuf ve ölüm/ceza imge ve simgesi olarak kutsalın istek ve iradesinin yeryüzündeki etkili bir tezahürüdür. Yani yaşam kaynağı olmak ile Tanrısal bir hediye, ölüm kaynağı olmak ile de Tanrısal bir kamçı rolünü bir arada sergileyerek karşıtların birliği ilkesini kendi bünyesinde açığa çıkartır. Tanrının istek ve iradesini böylece tanıyan insan, hiyerofaniye şahitlik eder. Bir Oğuzname olarak kabul edilen Dede Korkut Kitabı'ndaki "su Hâk dîzârın görmüştür" (Ergin, 2016: 101) ifadesi kutsalın suda tezahür ettiğini gösteren sayısız örnekten sadece bir tanesidir.

Hem eskatolojik bir olay ve zamana hem de bu olay ve zamanın başkarakterine yüklenen dini-kültürel-tarihsel kıymet, yani "gerçek" değer, onların kutsal ile olan münasebetini belirginleştirir. Tufan hadisesi ile gerçekleşen eskatoloji ile zamanda bir kırılma ve kopma yaşanır. Eski dünya ve düzen yok edilir, âdeta tarihin kendisi ile birlikte batar. Bundan sonrası ise insanlık için bir bakıma yeni bir milat, yeni bir başlangıç veya yeni bir tarihtir. Zamanda yaşanan kırılma ve kopma, eski zamanın geride bırakılışının yanında eski dünyanın ve düzenin Tanrı'nın arzu ve isteğiyle sıfırlandığını, artık yenilenmiş bir dünya ve o dünyaya ait yenilenmiş bir zamanın ortaya çıktığını gösterir. Eski düzen, eski zaman ve ona ait olan "günah", suyun hem yıkıcılığı hem de arındırıcılığıyla temizlenmiştir. "Tufan hem dünyanın yeniden yaratılmasına hem de insanlığın yeniden canlanmasına yol açmıştır" (Eliade, 2001: 77). Tanrı'nın yardımıyla kurtulan Hz. Nuh ve onun yanındakiler, artık yeni düzenin ve yeni insanlığın kuruluş ve varoluşunda önemli bir rol üstlenmiştir. Nitekim "her tufandan sonra mitsel atalar yeni bir insanlığın doğumunu gerçekleştirmektedir" (Eliade, 2018b: 85). Yeni insanlığın tarihi tam da "bu zamanda" başlamıştır. Bu zaman bir yaratılış zamanıdır. Hz. Nuh, insanlığın ikinci babası, evlatlarını dünyanın çeşitli bölgelerine göndererek kavimlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Diğer kavimler gibi Türklerin de -haliyle Osmanlıların/Kayıların- zamanı "bu an"da, yani bir yeniden doğuşu simgeleyen

eskatolojik tufan hadisesinin hemen arkasından başlar. Bu ahval ve vaziyet, tarihin de kutsallaştırılabileceğine dair bir paradigma olarak değerlendirilebilir.

3.2. Kuruluş Mekânına Dair İmgeler

Osmanlı Devleti'nin kuruluş mekânı-coğrafyası akla getirildiğinde veya göz önünde canlandırıldığında insan-mekân arasında var olduğu söylenen etkileşim, iletişim ve kültürel diyalogu gözlemlemek zor değildir. “Her kültür bağlamı kendi aktörünü, ürününü, imgesini ve metnini yaratmaktadır” (Özdemir, 2012: 101). Gerek Kayılar Bilecik ve Söğüt'ün gerekse de Bilecik ve Söğüt Kayıların şekillenmesinde etkili olmuştur. Devletin kuruluş devrinin ilk etabında ön plana çıkan bu coğrafya, fiziki özellikleri (iklim, yer şekilleri, bitki örtüsü, toprak ve su) ile birlikte bünyesinde barındığı ve etki ettiği sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi, dini, askeri vb. yapılarla da Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin faaliyetlerinin oluşumuna, biçimlenmesine ve gelişimine nüfuz etmiştir. Benzer şekilde tarihi oldukları kadar kültürel de oldukları açık olan bu şahsiyetler, devletin kuruluş coğrafyasının değişiminde ve dönüşümünde merkezi bir aksiyonun itici kuvvetlerinden birini oluşturmuşlardır. Aynı şekilde diğer coğrafyalardan bu coğrafyaya akın eden ve kutsalın temsilcisi olan dervişler (Şeyh Ede Balı, Dursun Fakih, Kumral Abdal vb.) de bu itici kuvvetin içerisinde yer almışlardır. Dolayısıyla insan mekâna, mekân da insana etki etmiş ve hem profan (dolayısıyla tarihi) hem de kutsal (dolayısıyla kültürel) bir konteks oluşmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yeri olan Bilecik ve Söğüt, ilk tahlilde ve günümüz Türk kültürel belleğinde, ata olarak özümşenen kurucu şahsiyetlerin ve kutsi nitelikleriyle ön plana çıkan dervişlerin medfun oldukları mekânlar şeklinde telakki edilmektedir. Şüphesiz ki Türk kültürel belleğinde tarihi ve kültürel bir misyonun temsilcisi olarak yer alan şahsiyetler (Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Şeyh Ede Balı vb.), kendi bünyelerinde açığa çıkan maneviyatla yerleştikleri topraklara (Bilecik ve Söğüt) kutsi bir hüviyet kazandırabilmişlerdir. Nitekim Bilecik/Söğüt'te Ertuğrul Gazi, Bilecik/Merkez'de Şeyh Ede Balı, Bilecik/Bozüyük'te Kumral Abdal, Söğüt/Küre'de Dursun Fakih, Söğüt/Borcak'ta İsa Sofi vb. türbelerinin olması -ilk tahlilde- bu toprakların kutsi bir özellik kazanmış olduğunu bir kez daha beyan etmektedir. Yani günümüzde Bilecik il sınırları içerisinde kalan bu yerler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuş tarihi ve kültürel şahsiyetlerin kabirlerini barındırmak suretiyle bir “inanç merkezi” hüviyeti kazanmıştır ve böylelikle de Türk kültürel belleğinde özel bir konum elde etmiştir.

Devletin kurulduğu coğrafyanın kutsi olan ve buna paralel olarak imgesel ve simgesel evren düzleminde mitik de olan özelliği, Ertuğrul Gazi veya Osman Gazi'nin gördüğü rüya aracılığıyla da açığa çıkar. Bir başka ifadeyle devletin kuruluş coğrafyası, Kayı alplarının ve dervişlerin manevi özelliklerini barındırdığı kadar devletin kuruluşuna etki etmiş tarihi ve kültürel şahsiyetlerin gördükleri rivayet edilen kutsi-mitik nitelikli rüyalarla da dikkat çekici bir imge görüntüsü sunar. “Mitolojiyi oluşturan simgeler, imgeler, kişiler ve olaylar rüyalar âleminde tekrar tekrar karşımıza çıkar” (Eliade, 2020b: 12). Bunun yanı sıra Bilecik-Söğüt, Oğuz Kağan'ın evladı ve vasiyet ettiği kişi olan Kayı Han'ın evlatlarının yurt tuttuğu ve Orta Asya Türk geleneğinin yaşa(tıl)dığı bir yer olarak da önemli bir konumdadır. Özetle, Osmanlı Devleti'nin kuruluş coğrafyası olan Bilecik-Söğüt'ün Kayılara, Kayıların da bu coğrafyaya olan etkisi yadsınamaz. Bilecik-Söğüt, devletin kuruluşuna maddi ve manevi tüm boyutlarıyla etki eden kurucu şahsiyetlerin bulunduğu ve kuruluşu etki eden olayların gerçekleştiği bir kültürel miras ve bellek mekânıdır. Dolayısıyla bu mekân hem bu şahsiyet ve olaylara dair hususi imgeler barındırmaktadır hem de kendine dair spesifik imgelere sahiptir. Ancak devletin kuruluş mekânının kendine ait spesifik imgelerinin bu şahsiyetler ve olayların kültürel bellekteki imgelerinden bütünüyle ayrıldığını iddia etmek de doğru bir kanaat değildir. Nitekim daha önceden de ifade edildiği üzere imgeler çok anlamlı oldukları kadar birbirleriyle çeşitli ilişkiler de kurarlar.

Bilecik/Söğüt, Türk kültürel belleğinde Osmanlı Devleti'nin kurulduğu mekân olarak yer alır. Bu mekânın bizatihi kendisi bir imge ve simgedir. Erken dönem Osmanlı kaynakları günümüzde Bilecik il sınırları içerisinde yer alan Söğüt'ü, Ertuğrul Gazi önderliğinde hareket eden Kayıların yerleştiği mekân şeklinde yansıtır. Bu itibarla göz önünde canlandırabildiğimiz Söğüt, ya Kayılara ait öncül tüm unsurları (imgeler) kapsayan bir imge kümesidir ya da o imgesel unsurlarla yüksek oranda etkileşim veya bağlantı halinde olan tek ve özgül bir imgedir. Söğüt'ü bir kültürel bellek mekânı ve bu mekânın içerisinde yer alan bir kültürel imge kümesi şeklinde telakki ettiğimizde Ertuğrul Gazi'den başlamak üzere onun kardeşleri, çocukları, alpları ve dolayısıyla Anadolu'nun kuzeybatı ucuna gelen ve yerleşen Kayı toplumuna dair olan tüm imgesel elemanlar göz önüne ge(tirilebi)lir. Bu özelliği itibariyle de Söğüt, günümüzde yaşayan/yaşatılan Türk kültürel belleğinde bir “ata toprağı” imgesidir. Bir başka açıdan değerlendirmek gerekirse Söğüt; Oğuz Kağan'ın torunu olan Ertuğrul Gazi'dir, Gündüz ve Savcı Bey'dir, Osman Gazi'dir, Kayı'dır ve hatta savaştır, mücadeledir, yaşamdır, kuruluştur. Bu imge kümesinin de Türkler için “kutsal” bir nitelik sergilediği savında bulunmak yanlış bir kanaat olmasa gerektir. Bunun yanı sıra bir imge

kümesi şeklinde telakki edilen Söğüt, sadece Kayıların yer aldığı bir mekân görünümünde değil, aynı zamanda bu imge kümesinin etrafında konuşlanmış ve Kayıların yaşamlarında çeşitli problemler çıkartmış çeşitli “düşman” imgelerine de gönderme yapmaktadır. Zira kutsi nitelikli imgeler ve Clifford Geertz’in de değinmiş olduğu üzere kutsi simgeler, sadece “pozitif değerleri değil, negatif değerleri de dramatize eder” (Geertz, 2010: 157). Simgesel anlama göre düşman, iblis veya ölüm ile eşdeğerdir ve saldırı ister iblisten isterse de askerlerden gelsin sonuç her zaman yıkım ve ölüm getirir (Eliade, 2019a: 46). Bu “düşman” imgeler veya daha farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse kaynaklarda “kâfir” ve “tekfur” şeklinde imlenen ve Kayıların dönemlik göç faaliyetlerinde negatif aksiyonlarda bulunan Bizans’a ait unsurlardır.

Söğüt’ün Bilecik ile olan ilişkisi veya bağı, günümüzde sadece Bilecik il sınırları içerisinde yer almasında aranmamalıdır. Yani Türk kültürel belleği, Ertuğrul Gazi önderliğinde hareket eden Kayıların Söğüt’e yerleşmesiyle birlikte Söğüt-Bilecik bağına dair imgesel ağını kurmaya başlamıştır. Bu bağlamda da Bilecik, Osman Gazi tarafından fethedilmeden önce Söğüt’ü vatan belleyen Kayılar için sadece fiziki veya somut anlamda değil, imgesel ve simgesel evren düzleminde de kaotik güçlerin yer aldığı bir mekân şeklinde telakki edilmiş olmalıdır. Nitekim gerek geleneksel gerekse de modern toplumlar için “düşman”ların bulunduğu topraklar kaotik güçlerin meskeni şeklinde düşünülür ve imgeleştirilir. Eliade, bu konu hakkında şu açıklamayı yapar:

“Geleneksel toplumların ayırt edici niteliği, meskûn topraklarıyla, onları çevreleyen meçhul ve belirsiz uzam arasında var olduğunu örtük bir biçimde ifade ettikleri karşıtlıktır: Meskûn toprak, ‘Dünya’ (daha doğrusu ‘bizim dünyamız’), Kozmostur; geri kalan ise artık kozmos değil, bir tür ‘öte dünya,’ karakoncoloslarla, demonlarla, ‘yabancı yaratıklar’la (zaten bunlar da demonlar ve hayaletlerle özdeşleştirilir) dolu kaotik, yabancı bir uzamdır” (Eliade, 2019a: 29).

Eliade’nin “ayırt edici” şekilde nitelendirdiği geleneksel toplumların bu özelliği sadece onlara özgü değildir. Modern toplumlar da geleneksel toplumlarda olduğu gibi kendilerine tehdit olarak gördükleri toplumları “barbar”, “vahşi”, “şeytan” veya “canavar”lar şeklinde nitelendirmekte/imgeleştirmekte ve onların yaşadığı toprakları “öteki”, “yabancı” veya “bizim olmayan yerler” diye imlemektedir. Nitekim yine Eliade’nin belirttiği gibi:

“Modern insanın kesintisiz bir şekilde kutsallıktan arınması, manevi hayatın içeriğini akamete uğratmış, ama hayal gücünün matrislerini kıramamıştır: İyi denetlenemeyen alanlarda koskoca bir mitolojik çöp yığını varlığını sürdürmeye devam etmektedir” (Eliade, 2018b: 27).

İlk tahlilde veya ilk etapta Bilecik’in, Söğüt’te yaşayan Kayıların belleklerinde oluşturduğu imge, anlamsal olarak “kaotik”tir. Bu bağlamda Kayılar, kendi yaşamsal faaliyetlerinde çeşitli sorunlar çıkartanlara dair tedbirli davranmak zorunda kalmalarının yanı sıra (örneğin dönemlik göç faaliyetlerinde eşyalarını Bilecik kalesine emanet etmek gibi) son

tahlilde, kendi imgesel ve simgesel evren düzlemlerinde “kaos”un temsilcisi şeklinde telakki ettikleri “düşman”larının yaşadıkları toprakları önce fethetmişler ve daha sonra buraya yerleşmelerinin ardından da bir bakıma “kozmoslaştırma” (düzenleme) edimi sergilemişlerdir. Nitekim bizim olmayan topraklardan bizim olan topraklara gelecek her müdahale “bizim olanda” bir “kaos” yaratır (Eliade, 2019a: 45). Bunun yanı sıra “insan bir toprağı ancak yeniden ‘yaratarak’, yani kutsayarak ‘kendisine ait’ kılabilir” (Eliade, 2019a: 31). Bunu (kaosun kozmoslaştırılması) Osmanlı tarihi kaynaklarında genellikle Osman Gazi’ye atfedilen rüya hadisesindeki “kozmetik ağaç” ve “ay” imgesi de destekler. Zira Osman Gazi’nin göbeğinde biten, büyüyen, yeşeren ve dünyayı saran ağacın sembolik anlamı daha önceden de ifade edildiği üzere Osman Gazi ve onun soyu tarafından yeryüzünün kozmoslaştırılacağıının mesajını taşır. Düzenli aralıklarla yenilenen ve canlı bir organizma olan kozmos dev bir ağaç şeklinde tahayyül edilir (Eliade, 2019a: 132). Buna paralel olarak ayın geçirdiği dönüşümler (doğum, ölüm, diriliş) sayesinde insanlık kendi ontolojisinin ve yeniden doğma şansının farkına varır (Eliade, 2019a: 139). Bu “kozmoslaştırma” meselesinde de imgesel ve simgesel açıdan tanrısal bir gücün rol oynadığının anlaşılması zor değildir. Zira sözde Şeyh Ede Balı’nın göğsünden çıkan ay ve Osman Gazi’nin göbeğinde biten ağacın dini-mitolojik arka planındaki imgesel ve simgesel anlam bunu açıkça gösterir. Bu doğrultuda da “ay” ve “ağaç” ilk önce Osmanlı Devleti’nin kuruluş coğrafyasının sahip olduğu imgeler şeklinde ele alınmalıdır.

İmgesel ve simgesel açıdan Osmanlı Devleti’nin kuruluş coğrafyasında (Bilecik-Söğüt) var olduğu savlanan kaosun kozmoslaştırılması meselesine dair etkili bir örnek, Osman Gazi ve alplar tarafından fethedilen Karacahisar özelinde de gözlemlenebilir. Çünkü Karacahisar’ın Osman Gazi tarafından fethedilmesinin arkasından kiliselerin camiye çevrilmesiyle halkın burada Cuma namazı kılmak istemesi ve kanun talebinde bulunması (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 30) buna işaret etmektedir. Bir yerin kutsanması, o yerin kozmoslaştırılmasıyla aynıdır (Eliade, 2019a: 30). Bir yerin ele geçirilmesinin ardından da ekseriyetle kozmoslaştırma edimi sergilenir. Özet itibariyle bir kez daha Eliade’ye başvurmak gerekirse şu açıklamaya yer vermek faydalı olacaktır:

“Bir toprağına yerleşmek, son tahlilde, onu kutsamak anlamına gelir. Yerleşim, göçebelere gibi geçici olmaktan çıkıp yerleşiklerdeki gibi kalıcı bir hal alınca, tüm topluluğun varoluşunu yakından ilgilendiren can alıcı bir kararı gerektirir. Bir yerde ‘bulunmak,’ orayı düzenlemek, iskân etmek, tüm bu eylemler önceden varoluşsal bir tercih yapılmasını gerektirir: ‘Yaratarak’ benimsemeye hazır olunan Evrenin seçilmesi” (Eliade, 2019a: 33).

Bu itibarla düşünülduğünde sonuç olarak Bilecik, ilk etapta, her ne kadar Kayılar için bir kaos görünümünde de olsa son tahlilde kozmosa dönüştürülmüş¹⁵, kozmosa eşdeğer kılınmış bir mekândır. Fakat bu kozmoslaştırma ediminden evvel Kayı-Bizans güçleri arasında bir savaşa ve bu savaşla ilgili dikkat çekici bir imgeye, yani “Truva”yı çağrıştıran bir imgeye sahip olduğunu göstermiştir. Bu imgenin de Bilecik özelinde “spesifik” olarak adlandırılan bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Meselenin imgesel ve simgesel açıdan tahlili şöyledir:

Antikiteden bu yana insanlar, “düşman” şeklinde adlandırdıkları kimseleri “hilekâr” ile eş değer tutmuştur. Yani “düşman = hilekâr”dır ve bu da negatif bir anlamı içerisinde taşır. Buna paralel şekilde insanlar, kendilerine önder olarak benimsedikleri kimselerin de “düşman” olarak gördükleri kimselere karşı “uyanık” olmaları isteğindedir. Bir başka ifadeyle insanlar nasıl ki düşmanlarının hilekâr olduğunu düşünüyorlarsa kendi liderlerinin de bu hilekârlığa karşı bir anti-hilekârlık eylemiyle karşılık vermesi talebindedir ve bu eylem de yüce/olumlu bir anlama karşılık gelir. Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda etkili olmuş tarihi ve kültürel bir şahsiyet olan Osman Gazi’nin de böylesi bir lider olduğu Osmanlı kaynakları tarafından aksettirilmektedir. Nasıl ki Bizans güçlerinin Kayılar arasında bir casusu varsa aynı şekilde Osman Gazi’nin de onlar arasında bir casusu vardır (Mehmed Neşri, 1983: 45). Osman Gazi, düşmanlarının kendisine uyguladığı hilekârlığa karşı bir anti-hilekârlık eylemiyle karşılık veren bir şahsiyet olduğunu, Bilecik’in fethedilmesi hadisesinde de göstermiştir. Nitekim diğer Bizans tekfurlarının Bilecik Tekfuru’na müracaat etmesi münasebetiyle tekfurlar Osman Gazi ve dolayısıyla Türkler adına bir tür tuzak hazırlamışlardır. Buna göre Osman Gazi, tekfurlar tarafından düğün bahanesiyle çağrılacak ve yakalanacaktır. Ancak bu planı Köse Mihal tarafından öğrenen Osman Gazi, “Ava gider, avlanır.” atasözünün anlamını çağrıştıracak bir şekilde bir plan hazırlamıştır: Bilecik Tekfurunun kalesine emanet bırakılmak üzere gönderilen mallar kadın kılığına girmiş Kayı alpları tarafından taşınacaktır ve böylece Belekoma Kalesi’ne kolayca giriş yapan alplar aynı şekilde bu kaleyi kolayca ele geçireceklerdir (Mehmed Neşri, 1983: 52-54). Türk kültürel belleğinde yer alan imgelerden beslendiğini iddia ettiğimiz Osmanlı müverrihleri de Bilecik’in “Truva Savaşı”nı çağrıştıran bir şekilde fethedilişine dair böyle bir malumata yer

¹⁵ Clifford Geertz’in de belirttiği gibi bir baraj inşa etmek niyetinde olan bir kunduz için gereken tek şey uygun malzeme ve yerdir (Geertz, 2010). Ancak insan bunlardan çok daha fazlasına gereksinim duyar. Yani tüm malzeme ve yer temin edildiğinde bile inşa edeceği alanı veya yapıyı kozmik düzene uygun hâle dönüştürmeli, onu anlamlı kılmalıdır. Buna ihtiyaç duymaktadır. Bunun için de kültürel belleğinde yer alan imge ve simgeler başvurur. Nitekim anlamlar bilhassa simgeler içinde depolanmaktadır (Geertz, 2010: 153) ve araştırmacılar tarafından defaatle tanımlandığı gibi insan “homo symbolicus” (Eliade, 2020: 209) veya “animal symbolicum”dur (Cassirer, 1980: 34). Yani simgeleştiren insan veya simgeleştiren hayvandır.

vermektedir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş mekânı olarak ön plana çıkmayı başarabilmiş olan Bilecik, zihnimizde bir tür “Truva” imgesi oluşturmaktadır ve bu imgenin de Bilecik özelinde spesifik mahiyetli olduğu söylenebilir.

Bilecik'in Osman Gazi ve Kayı alpları tarafından fethedilmesinin ardından kozmoslaştırma edimine sahne olan bir mekân olduğu bir kez daha söylenebilir. Zira bu zamana dek verilen tüm bilgiler göz önünde tutulduğunda bunun böyle olduğu açıkça anlaşılabilir. Buna dair başka bir örnek vermek de meselenin anlaşılması noktasında yararlı olacaktır. Fethedilen ve buna mukabil kozmoslaştırılan veya kozmoslaştırılmaya çalışılan her mekânın yönetimi anlamında yeni bir ihtiyaç ortaya çıkar: Bir toplumu peşinden sürüklemeyi başarabilmiş olan bir liderin fethettiği her bölgede kendini temsil eden bir temsilci bırakması veya bulması gerekir. Böyle bir lider olan Osman Gazi de Bilecik'i ele geçirmesinin ardından fetih faaliyetlerine ara vermiş bir şahsiyet değildir. Bu itibarla da Osman Gazi fethettiği bölgelerde bir düzen, bir kozmos yarattıktan sonra veya yaratmaya çalışmasından dolayı buralara güvendiği ve kendisinin merkezi hüviyetini temsil edebileceğini düşündüğü şahsiyetleri yönetici olarak memur etmiştir. Nitekim kendi eşine ve annesine Bilecik'i bırakmasının yanı sıra buranın da tımarını Şeyh Ede Balı'ya vermiştir (Mehmed Neşri, 1983: 59). Onun aldığı bu karar iki neticeyi gözler önüne serer: 1) Osman Gazi, Şeyh Ede Balı'yı sadece bir kılavuz olarak görmemiş, aynı zamanda devlet yönetimi anlamında da onu görevlendirmiştir, 2) Şeyh Ede Balı gibi tarihi, kültürel, maddi ve manevi anlamda güçlü bir şahsiyetin Bilecik'in yönetiminde rol üstlenmesi, Bilecik'in kaderinde tarihsel anlamda olduğu kadar kozmos anlamında da birtakım değişikliklere sebebiyet vermiştir. Çünkü tarihsel bir figür olan Şeyh Ede Balı, kültürü (maneviyat, kutsiyet) de temsil eden bir “derviş” hüviyetinde olduğundan Bilecik'in imgesel ve simgesel açıdan kutsi bir mekân kimliği kazanmasında merkezi bir etki yaratmıştır. Hatta bunun etkisi günümüzde de devam etmektedir. Bu doğrultuda da Bilecik'in Türk kültürel belleğinde bırakmış olduğu imgelerden bir tanesinin de “Şeyh Ede Balı” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bir başka deyişle imgesel düzlemde “Bilecik = Şeyh Ede Balı” çıkarımında bulunmak mümkündür. Dolayısıyla bir ata toprağı imgesinde olduğu ifade edilen Söğüt ile birlikte Bilecik de imgesel anlamda aynı izi karşılamaktadır ve bu da Bilecik ve Söğüt arasındaki bağı veya daha doğru bir ifadeyle “bir”liği açıklayan bir örnek olarak görülmelidir.

3.3. Kurucu Şahsiyetlere Dair İmgeler

Kültür denilen kavram, geçmişten günümüze araştırmacılar tarafından belirli aşamalarda ele alınarak incelenmiştir. Kültür bilimciler, kültürü temelde sözlü ve yazılı kültür

olmak üzere iki başlık ve aşamada ele almaktadır. Kültürel çalışmalarda genellikle sözün hâkimiyetinin görüldüğü sözel medeniyet ile yazının hâkim unsur olduğu yazı medeniyeti arasındaki farklılıklara yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda mit ve destan gibi folklorik tür veya kategoriler en başta sözlü kültürün elemanları olarak değerlendirilmektedir. Kamal Abdulla'ın da belirttiği gibi “Mitin üslubunun esas göstergesi sözdür” (Abdulla, 2015: 73). Fakat mit ve destan gibi folklorik tür veya kategorilerin sözlü kültürün çıktıkları olarak değerlendirilmesi, onların varlıklarının sadece sözlü kültür aşamasında kaldığı algısını oluşturmamalıdır. “Mitolojik tasavvurun sadece dilden dile gezmesi, ağızlarda yaşaması; yazı ve yazının bütün medeni hazinesinin de yalnızca kağıtta aksini bulması şart değildir.” (Abdulla, 2015: 62). “Yazı medeniyetinin güç toplamasından sonra mitolojik tasavvurun dağılıp gitmesi, yok olması ve yazı medeniyetinin de mitolojik tasavvuru ilk bakirliğiyle saklaması icap etmez.” (Abdulla, 2015: 62). “Tevarih” olarak adlandırılan Osmanlı tarihi kaynakları da doğal olarak yazılı kültür ortamının özelliklerini sergiliyorlarsa da muhtevalarında sözlü kültür ortamının unsurlarını da ihtiva etmektedirler.

Osmanlı Devleti'nin ve hanedanın kurucusu olmakla birlikte bu devlete adını veren Osman Gazi ile devletin kuruluş aşamasında yer alan Ertuğrul Gazi, Şeyh Ede Balı ve Dursun Fakih gibi pek çok şahsiyetin tarihi kişilikler oldukları bir gerçektir. Ancak tüm tarihsel niteliklerine rağmen devletin kuruluşunda etkin roller üstlenen bu şahsiyetler, Türk kültürel belleğinin yazılı ürünleri olan ve “tevarih” olarak adlandırılan metinlerde mitik, destansı ve menkıbevi görünümde de sergilenmektedir. Üstelik bazı tarihçilere göre de “Osman'ın yaşamı ve savaşları, masalsı-destansı bir örüntü içinde halk söylenceleri, ermişlik öyküleri ve mitolojik lejantlarla renklendirilerek Anadolu Türkçesinin yalın ve şiirli sesiyle aktarılmıştır” (Sakaoğlu, 2015: 28). Dolayısıyla bu başlık altında Osmanlı Devleti'nin kuruluş olarak adlandırılan döneminin ilk aşamasına damgasını vuran bazı tarihi ve kültürel şahsiyetlerin sergilemiş oldukları mitik, destansı ve menkıbevi görünümde kadim Oğuz destan kültürü ile mukayese edilip belirginleştirilmeye çalışılacak ve aynı zamanda tipolojik bir değerlendirmeye de tâbi tutulacaktır.

3.3.1. Oğuz Kağanlaşan Kahraman: Osman Gazi

Osmanlı Devleti'nin ve hanedanının kurucusu olan Osman Gazi'nin hangi tarihte doğduğu kesin değildir. Örneğin, Osman Gazi'nin doğum tarihi Oruç Bey Tarihi'nde hicretin 658'i (miladi 18 Aralık 1259 - 5 Aralık 1260), İbn-i Kemal'in tarih kitabında ise hicretin 652'si (miladi 1254 - 1255) şeklinde verilmektedir (Oruç Beğ, 2019: 23; İbn-i Kemal, 1991: 60). Fakat modern tarihçiler, kesin olmamakla birlikte, Osman Gazi'nin doğum tarihinin

1250'lerin ikinci yarısında olduğu konusunda görüş bildirmektedirler (Uzunçarşılı, 1988: 104; İnalçık: 2010: 42; Altuğ, 2020: 59). Osman Gazi'nin doğum yeri günümüzde Bilecik il sınırları içerisinde kalan Söğüt ilçesidir. Kaynaklar Osman Gazi'nin gençliğinde Söğüt yöresinde olduğu bilgisini vermektedir. Tarihi metinlerde (incelenen kronikler) Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Bey'den çokça söz edilmekteyken annesinin adı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Altuğ, 2020: 59). Yerel ananeye göre annesinin adı Hayme'dir. Osmanlı tarihi kaynaklarının çoğu Ertuğrul Gazi'nin babasının ve Osman Gazi'nin dedesinin Süleyman Şah olduğu bilgisine yer vermekteyken Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa'nın tarih kitabında Gündüz Alp adı yazmaktadır (Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, 1949: 343). Modern tarihçiler Osman Gazi'nin dedesinin adının Gündüz Alp olduğunun ağırlık kazandığını belirtmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 100). Osman Gazi'nin amcalarının isimleri Sungur Tekin, Gündoğdu ve DüNDAR'dır. Kardeşlerinin isimleri ise Saru Batu/Sarı Yatı (Savcı Bey) ve Gündüz Alp'tir. Osmanlı kaynaklarında Osman Gazi'nin ağabeylerinin Söğüt'te doğduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır. Bu itibarla, Ertuğrul Gazi'nin Söğüt'te doğan çocuğunun sadece Osman Gazi olduğu açıklanmasında bulunmak mümkündür.¹⁶

Osmanlı tarihi kaynaklarında Osman Gazi'nin doğumuna, çocukluk ve gençlik yıllarına dair yeterli bir malumat yoktur. Yine de kaynaklardaki birtakım bilgi parçacıkları Osman Gazi'nin ilk yıllarına dair bazı imgeleri tespit etmemizde bize yardımcı olmaktadır. Üstelik bu imgelere göre Osman Gazi'nin doğum hadisesi, vücut yapısı, rüyası, evliliği ve alplığı destan kahramanlarıyla boy ölçüş(türül)ebilecek düzeydedir. Kendileri ve hayatları tıpkı Osman Gazi'de olduğu gibi epik örüntüler kazandırılarak anlatılan tarihi şahsiyetler mitik kahramanlara özgü özellikler gösterirler. Bir başka deyişle mitolojik paradigmalara veya atalarla benzer nitelikler sergilerler. Destan kahramanlarında olduğu gibi Osman Gazi'nin de geçtiği bu aşamaların her biri epik bir imgeyi ve inisiyasyon ritüelini (erginleşme ayini) akla getirmektedir. Osman Gazi'yi karşılaştırabileceğimiz destan şahsiyetlerinin en başında Oğuz Kağan gelir. Bunun sebebi, Osmanlıların hem kendi köklerini Oğuz Kağan'a dayandırmaları hem Oğuz kültürünün Anadolu'daki temsilcileri olmaları hem de Osmanlı entelektüellerinin Türk kültürünün eşsiz birer hazineleri olan Oğuzname gibi efsanevi kaynaklardan haberdar olmaları ve Türklerin kadim kültürlerini tarihin her aşamasında

¹⁶ Oruç Bey Tarihi, Osman Gazi'nin Anadolu'da doğduğu bilgisini verir (Oruç Beğ, 2019: 23). Ayrıca az aşağıda da yer vermiş olduğumuz üzere İbn Kemal'in tarih kitabında Osman Gazi'nin Söğüt'te doğduğu bilgisi vardır. Neşri Tarihi'ne göre Osman Gazi Söğüt yöresinde ortaya çıkmıştır (bkz. yukarı). Osman Gazi'nin Söğüt'te doğduğuna ilişkin modern bir tarihinin görüşlerine başvurmak isteyenler bkz. (Altuğ, 2020: 59-60).

değişmek ve dönüşmek suretiyle hangi kültür dairesine dâhil olurlarsa olsunlar yaşatabiliyor olmalarıdır.

Hatırlayalım: Osman Gazi'nin doğumundan önce garip bir rüya gören Ertuğrul Bey, Konya'ya Şeyh Ede Balı'nın yanına gider ve rüyasını anlatıp ne anlama geldiğini rica eder. Bunun üzerine Şeyh Ede Balı, Ertuğrul Gazi'nin bir oğlunun olacağını ve adının Osman olacağını söyler. Hatta kendisinin de Rabia adında bir kız sahibi olacağı, Osman ve Rabia'nın gelecekte evlenecekleri, bu evlilikten doğacak çocuklarınsa cihana hükmedecekleri yorumunu yaparak “Mübarek olsun.” temennisinde bulunur (Oruç Beğ, 2019: 25). Gelecekte haber veren bu ulu kişinin rüya yorumu Osman Gazi'yi bir nevi destan kahramanlarıyla karşılaştırabilmemiz için bir imkân tanır. Nitekim gerek İslam öncesindeki gerekse İslamiyet sonrasındaki Türk destanlarındaki kahramanların doğumu ekseriyetle olağanüstü bir şekilde gerçekleşir ve rüya gibi hadiselerle müjdelendir. Bu destan kahramanları, aristokrat bir ailenin ferdi olmakla birlikte ilk ata fonksiyonunu üstlenirler (Çetin, 1998: 51; Düzgün, 2012: 10).

“Türk destanlarının olumlu, alperen tipi destanlarımızın çoğunda daha ana rahmine bile düşmeden ‘olağanüstü’ yani Tanrı veya ‘tanrısal’ güçler tarafından benzer kabiliyet ve güçlerle donatılmaya başlanması -ki en başta varlıklarının bağışlanması, adak olmalı gelir- nedeniyle ve doğumlarından itibaren bir veya birkaç günde büyümek, süt yerine, et, ekmek, su, şarap-kımız istemek, kısa zamanda konuşmak, henüz bebek beşiğinde yatarken ‘gelecekte yapacakları büyük fütuhatin haberini vermek’ gibi olağanüstü yeteneklerle ve hedeflerle doğarlar. Bu olağanüstü yeteneklerle doğanlar, tarihi-kültürel bir misyonun misyoneri, yani büyük ahlık özellikleri gerektiren ve hem bireysel hem de toplumsal açılımlarıyla erişilmesi gereken amaçların, ereni, erişeni, alperenleşen, alpereni olarak destan kahramanı vasfıyla yerini alabilirler” (Çobanoğlu, 2011: 105).

Kahramanın doğumu, yokluk âleminden varlık âlemine geçişi, bir başka deyişle kaostan kozmosa evrilişi simgeler. Makro kozmos ile mikro kozmos arasında ayrılmaz bir ilişki söz konusudur. Makro kozmik yaratılış veya var oluş, mikro kozmik var oluşun örnek modelliğini yapar. Bu anlamda mikro kozmik doğum, makro kozmosun yineleyicisidir ve kahramanlar bu paradigmanın yegâne temsilcilerindendir. Hatta kahramanlar, örnek modelin bizatihi kendileridir. Eliade'nin deyişiyle yaratılış uygarlaştırıcı kahramanlar sayesinde tamamlanır (Eliade, 2019a: 179). “Bu tür figürler her efsanevi geçmişin tan vaktinde görünür. Bunlar kültür kahramanları, şehir kurucularıdır” (Campbell, 2013: 345). Varlıkları, kozmosun gerçekleşeceğine dair bir işarettir, ancak bundan önce kahramanların insanüstü nitelikler sergilemesi gerekir. Kaotik bir vaziyetin hüküm sürdüğü dünyanın yıkıcılığına dayanmaları ve Tanrı'nın düzen isteğini yerine getirebilmeleri için yaratılışları insanüstü vasıflarla desteklenmelidir. Kahramanların bu vasıfları kimi zaman doğadaki canlıların ve astral unsurların bütünleşik hallerinden oluşur. Onların sergilediği bu karakteristik görüntü, arkaik bir “cyborg”u (sibernetik organizma) andırır. Buna “mythorg” (mitik organizma) adı

verilebilir. Bu vasıflar onları diğer insanlardan ayırır, çünkü diğer insanlar çıplak doğmakla dünyanın kaotik vaziyeti karşısında hayata bir sıfır yenik başlarlar.

Kahramanların insanüstü nitelikler sergilemesi için de tanrısal bir kaynağın rol oynaması önemlidir. Çünkü kahramanlar Tanrı oğlu veya Tanrı'nın yeryüzündeki gölgeleri olarak işlev süreceklerdir. “Bu bakış açısıyla kahraman, hepimizin içinde saklı duran, yalnızca bilinmeyi ve yaşama katılmayı bekleyen tanrısal yaratıcı ve kurtarıcı imgenin simgesidir” (Campbell, 2013: 51). Bir Tanrı oğlunun ya da Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesinin zayıf olması imkân dâhilinde değildir. Örneğin, hiçbir İslami nitelik sergilemeyen Oğuz Kağan Destanı'nın Uygur varyantında, günlerden bir gün Ay Kağan'ın gözü parlar, doğum ağrıları başlar ve bir erkek çocuk doğurur (Bang ve Arat, 1936: 11; Ağca, 2019: 65). Ay Kağan'ın gözünün parlaması bir çocuk doğuracağının öncülüdür. Bu çocuk tanrısal ve tarihi bir misyonun mümessili olarak dünyaya gelen Oğuz Kağan'dır. Mitolojik karakterli bu destana göre Oğuz Kağan'ın yüzünün rengi gök/boz, ağzının rengi ateş gibi kıızıl, gözlerinin rengi ela/kırmızı, saçlarının ve kaşlarının rengiyse karadır. Perilerden bile daha güzel olan ve doğumundan kırk gün sonra yürümeye başlayan bu çocuğun ayakları öküz/sığır ayağı gibi, beli kurt beli gibi, omuzları/sırtı samur omzu/sırtı gibi, göğsü ayı göğsü gibidir ve vücudunun her yeri tüylerle kaplıdır (Bang ve Arat, 1936: 11; Ağca, 2019: 65-67). Oğuz Kağan'ın bu olağanüstü yapısı, okur açısından ilk bakışta mübalağalı ve teşbihisel bir izlenim yaratabilir. Fakat onun bu tasvirinde mübalağa ve teşbihten çok daha fazlası saklıdır. Oğuz'un yüz renginin gök ile karşılaşması göğün simgesel kutsi niteliğine bir göndermedir (Artun, 2019: 193-194). Ayrıca onun yüzünün gök, gözlerinin ise kırmızı oluşu sadece ona özgü bir özellik değildir. Oğuz Kağan gibi bir destan kahramanı olan Manas'ın da yüzü gök, ağzı kıızıl renklidir. Altay efsanelerinde de gözünden ateş çıkan çocuklar vardır (Ögel, 2014a: 154). Bayat'a göre bu renkler (ak, boz, mavi, ala) arketipik bir kutsiyetle veya bir başka ifadeyle Gök Tanrı inancıyla alakalıdır (Bayat, 2018: 47).

Oğuz Kağan'ın vücut yapısının birtakım hayvan uzuvlarından oluşmasıysa tesadüfi değildir. “Oğuz'un vücudu tek bir hayvana benzetilebilirdi, ancak bunun yerine her hayvanın en güçlü yeri seçilerek bir vücut oluşturulmuştur” ve bu hayvanlar yalnızca “tabiatın en güçlü varlıkları oldukları için değil, bu dönemdeki insanların kutsal anlayışı ile de bağlantılı olmaları nedeniyle de tercih edilmişlerdir” (Duymaz, 2007: 55). İslami nitelikler sergileyen Reşideddin Oğuznamesi ise Oğuz Kağan'ı çok talihli, kutlu, mesut bakışlı, temiz, güzel, olgunluk-asillik belirtileri gösteren ve yüzüne Tanrı'nın nurlu feyzi erişmiş bir kimse olarak tasvir eder (Togan, 1982: 17-18; Gündüz, 2021: 59-60). İslami varyant açısından

baktığımızda İslam inancı ile bağlantı kurmak gerekir. Ancak öncelikle burada, Türklerin İslamiyet öncesindeki inancı ile İslam inancı arasındaki benzerlik Oğuz Kağan nezdinde açığa çıkar. Oğuz’un yüzünün mitolojik varyantta gök, İslami varyantta ise nur ile karşılaşması arasında bir benzerlik vardır. Çünkü Duymaz’ın da belirttiği gibi:

“Türk inanç sisteminde çok önemli bir yere sahip olan ve bir nur, ışık hüzmesi şeklinde tecessüm ettirilen kut, başta kağanlar, hanlar olmak üzere bazı kişi ve nesnelere Tanrı’nın bağışladığı bir ayrıcalıktır” (Duymaz, 2007: 51-52).

Benzer şekilde “İslâm dininde de ‘nûr’ kavramının aynı çağrışım alanı vardır. Tasavvuf literatürüne göre söylersek ‘nûr’, Tanrı’nın tecellisidir” (Duymaz, 2007: 52). İşte, kültürel anlamdaki bu imgesel ve simgesel ortaklık, çağrışım veya benzerlik, esasında tarihi bir şahsiyet olmasının yanı sıra mitik ve destanî görünümde de sergileyen Osman Gazi özelinde de müşâhede edilebilir. İbn-i Kemal’in “Tevarih-i Al-i Osman”ından değiştirmeden aktarıyoruz:

ارطغرل بلك رومه ايندكده ايكي فرزانه اوغلي وار ايدى كه هر
برى يكانه* زمانه ايدى مردانه لكده⁶⁴ برسینك ثانيسى بوغیدی كلوب
سوكوت اينلده طوردقندنصكره خيمه* اقامتى اول ناحیهده قوردقندنصكره
هجرتك التى يوز اللى ايكي سنده⁷⁴ بر اوغلى دخى طوغدى اول مولود
مسعودك آدینى عثمان قودیلر لوح جبینده نقش سعادتى اوقودیلر یال و
بالده هیئته و هیئته شیر ایدى جمال بر كمالده صورتى بدر منیر ایدى
رحمت رحمانیدى كه صورت انسانه كیرمشیدی كویا كه دست قدرت معنی⁶⁴
لطفه صورت ویرمشیدی

Resim 1: İbn-i Kemal’den Osman Gazi Tasviri

Kaynak: (İbn-i Kemal, 1991: 60-61)

(Ertuğrul Beg’ün ruma indükde iki ferzâne oğlu var idi ki her biri yegâne-i zamâne idi merdanelikte birisinin şânisi yoğ idi gelüp Sögüt ilinde turdukdan soñra hayme-i ikâmeti ol nâhiyede qurdukdan soñra hicretün altı yüz elli ikisinde bir oğlu dahı toğdı ol mevlüd-i mes’ûduñ adını ‘Osmân qodılar. Levh-i cebînde naqş-ı sa’âdeti okudılar. Yâl ü bâlde hey’ etde vü heybetde şîr idi cemâl bir kemâlde şüreti bedr-i münîr idi. Raḥmet-i raḥmân idi ki şüret-i insâna girmiş idi gūyâ ki dest-i qudret ma’ni-i luḥfa şüret virmiş idi.)

Bu ifadeler çözümlendiğinde aslında Oğuz Kağan’ın nitelikleri ile bütünüyle farklılık arz eden bir manzara ile karşılaşılır. Ertuğrul Bey’in yeni doğan oğlu mesuttur. Çocuğun alınında saadetin okunuyor olması, kaderinin iyi olacağına dair bir göndermedir. Buradaki “yal” kelimesi “kuvvet, güç, boyun, gerdan”, “belde” kelimesi “gögüs”, “şir” kelimesiyse

“aslan” anlamına gelir. Demek ki Osman’ın vücut yapısı güçlü ve kuvvetli bir aslanı andırmaktadır. Aslan kelimesinin ezoterik bir anlamı yoktur. Hayvanların kralı olarak telakki edilen aslan, antik medeniyetlerin mitolojilerinden günümüze değin fazlasıyla kullanılmış bir imge ve simge olarak gayet egzoterik bir anlama denk gelir. “Cemal” kelimesi ise “yüz güzelliği” anlamına gelir. Ancak bu güzellik sıradan bir güzellikten ziyade tanrısal/kutsal bir güzellik fonksiyonundadır. “Kemal” kelimesi “olgunluk, mükemmellik, fazilet” anlamlarına gelmekle bütün güzel sıfatları içerisinde barındıran bir anlama sahiptir. “Bedr” kelimesi “Ay” anlamına gelir. Bilindiği üzere Ay’ın birçok formu vardır ve bu kelime onun “dolunay” formunu karşılar. Dolunay, ayın en parlak olduğu form olmakla beraber “tam”lığın, yani eksiksizliğin sembolik bir ifadesidir. Haliyle Osman’ın yüzü oldukça güzel, olgun ve eksiksiz bir nura malik olan dolunaydır. Buna ek olarak Osman Bey, “kaynaklarda, ortadan uzun boylu, esmer tenli, yuvarlak yüzlü, siyah kaşlı ve gözlü olarak resmedilir ve bu yüzden yer yer *Kara Osman* olarak da belirtilir” (Altuğ, 2020: 67). Tüm bu ifadeler gözümüzün önünde bir Osman Bey imgesi oluşturabiliyorsa da bu imgeyi daha net bir şekilde görebilme imkânımız da vardır. Buna göre gözümüzün önünde oluşturabildiğimiz aslan vücutlu, ay yüzlü, karakaşlı, kara gözlü, esmer tenli ve ortadan uzun boylu olan Osman Bey tasviri/imgesi alplık ve gazilik vasıflarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Gerek hayatta (dolayısıyla tarihsel gerçeklikte) gerekse edebiyatta (dolayısıyla kültürel gerçeklikte) “muayyen bir tipin yaşayabilmesi, onu idealize eden bir toplumun bulunmasına bağlıdır. Tip bir özleyişin ifadesidir” (Kaplan, 2019: 66). Alp/alperen tipi, Türk destan geleneğinde en yüce erek olarak tasarlanan ve topluma model olarak sunulan tiplerin en başında gelir. Alp tipinin temel vasfı cesur, yiğit ve kahraman oluşudur. Alplar başaramayacak olanı başaran, gerçekleştirilemeyecek olanı gerçekleştiren kahramanlardır (Çobanoğlu, 2011: 100). Kaşgarlı Mahmut’un “Dîvânü Lugati’t-Türk” adlı eserinde “alp” kelimesi “düşman karşısında belli olan yiğit”, “alpagut” kelimesi ise “tek başına düşmana saldıran, hiçbir yandan yakalanamayan yiğit” olarak tanımlanır (Atalay, 1985: 41-144). Bazı araştırmacılar “alp” kelimesinin “gazi”nin Türkçe karşılığı olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir (Özcan, 1996: 444). Gazi sözcüğü gaza faaliyetlerinde bulunan kişilere verilen unvandır. Gaza kelimesi ise sözlükte “İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.” olarak tanımlanır (TDK, 2021).

“Osmanlı Beyliği’nin ortaya çıktığı XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl başlarında Anadolu uç boylarında yaşanan çatışmalarda, Türkmen beylikleri ve derviş toplulukları arasında çok defa hem bir motivasyon hem de bir meşruiyet unsuru olarak kullanılmış; İslâmiyet’i yaymak, müslümanların yönetimindeki toprakları yahut nüfuz alanını genişletmek gibi gayretler uğrunda akınlara katılmak ve ‘cengetmek’ anlamını kazanmıştır. Ortaçağ müslüman toplulukları arasında kullanımı çok daha eskilere

giden bu kavramın Anadolu'da nasıl yayıldığı ve Türk dilinde kahramanlık ifade eden alplik ile örtüşmeye başladığı tam olarak bilinmemekte, ancak XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun batı ve kuzeybatısında kullanılmakta olduğu kesin olarak tesbit edilebilmektedir" (Kafadar, 1996: 427).

Bu doğrultuda "gazi" ile "alp"lık kurumu arasında bir tezatlıktan ziyade bir müştereklik, bir tamamlayıcılık olduğu söylenebilir. Nitekim bazı edebiyat tarihçileri tarafından da alp tipi ile gazi tipi, dünyayı fethetme amacı güden kahramanlar olarak değerlendirilmiştir (Kaplan, 2019: 111). Filhakika, tarihi kaynaklarda Osman Bey ve yoldaşları ekseriyetle alp ve gazi olarak nitelendirilir. Âşık Paşa'nın "Garibname" adlı eserinde "alp tasviri, Osman Gazî ve onunla birlikte savaşan yoldaş alpların, genellikle Anadolu'da uçlardaki gazîlerin tasviridir. Bu alp veya gazî tasvirini, Battalnâme, Dânişmendnâme ve Dede Korkut gibi Anadolu destanlarındaki kahraman tasvirine eş buluruz" (İnalçık, 2012: 32). Dolayısıyla gözümüzün önünde canlandırabileceğimiz Osman Gazi tasviri/imesi, alp-gazi tasviri ve özellikleriyle bir arada düşünülmelidir. Aşık Paşa'ya göre "alp" düşmandan ahdını almayı arzulayan bahadır. İnsanın alp olabilmesi için dokuz nesne gereklidir (Âşık Paşa, 2000: 549-559):

1- Alp, sağlam bir yüreğe sahip olmalıdır. Hiçbir şeyden korkmamalıdır. Sabırlı ve cesur olup düşmanı gördüğü vakit ürkek davranmamalıdır. Yüreği muhkem kişi, cesurdur. Aslan gibi heybetli olan alp, heybetiyle düşmana korku salar. Bundan dolayı alp olmanın ilk koşulu cesarettir.

2- Alp, kuvvetli olmalıdır. Kolu ve vücudu kuvvetli olmayan kişi alp olamaz. Alperenin kuvvetli olması lazımdır. Zira alperen, kuvvetli kişilerle savaşacaktır. Alperen, yorulmamalıdır. Bu yüzden kolları, elleri, sırtı ve beli çok güçlü olmalıdır. Güçlü olmayan kimse, alp olamaz.

3- Alper, gayretli olmalıdır. Kendi canını düşünmemelidir. Kendi canından vazgeçmeli ve kendini feda edebilmelidir. Gayretli olmayan kimse, şerefini koruyamaz, fedakârlıkta bulunamaz. Alplığın koşulu etrafını gözetmek ve fedakâr olmaktır.

4- Alpların atı olmalıdır. Zira alp için at olmazsa olmazdır. Kahraman kahramanlığını at ile yapar. Düşmana taarruz ederken asil bir at lazımdır. Nitekim Hz. Hamza Aşkar adlı ata, yiğitlerin önderi Ali ise Düldül'e binerdi. Rüstem'in de Rahş adlı bir atı vardı. Kısacası alpların şanlı ve şöhretli olmalarında atlarının payı vardır.

5- Alpların, vücutlarını ve kalplerini kaplayan bir zırha ihtiyaçları vardır. Bu zırh sayesinde onların vücutlarına hiçbir kılıç ve hiçbir ok işleyemez. Alپی karşıdan görenler heybetinden ürkmeli ve böylelikle karşısına çıkamamalıdır. Alpların kuvvetli ve gösterişli

silahları olmadığında düşman onları tanımaz ve onlardan korkmaz. Yiğit yiğitliğini zırhı ile bilir.

6- Alpın yayı olmalıdır. Zira alp eline yayını aldığı an, onun adı bütün cihanda duyulur. Katı yay çekmek ve kurmak, Tanrı vergisidir. Alp, yayı olmadan düşman karşısına çıkmamalıdır. Kısacası yay, düşmana ok atmak için kullanılan silahtır.

7- Bir alpin kılıcı olmalıdır. Sadece yay ile alplık olmaz. İyi bir kılıç alp eline yarar. Savaş aletlerinin yedincisi kılıçtır. Alplar, geçimlerini kılıçlarıyla sağlarlar. Kılıç, alpin altını ve incisidir. Bu sebeple kılıç üzerine ant içilerek kafir kanı dökülür. Gaziler, din yolunu kılıçla açtılar. Kâfirler de bu kılıçla kaçtılar. Kısacası alplar için en mühim silah kılıçtır.

8- Bir alp süngüsüz eksiktir. Çünkü süngünün işini ne kılıç ne de ok yapabilir. Süngü tutan alperen, kalbi kalbe aktarandır. Süngü, alp eline yakışır. İnsanın yiğidi, en başta süngü ile dövüşür, süngüyü oynatır. Onu gören düşman “Bu alptir, ona karşı hangi kalp durabilir.” der.

9- Alpın bütün silahları var ancak yanında ve ardında duran dostu ve kafadarları yoksa o, hiçbir şeydir. Bir kimse, tek başına dört tarafını gözleyemez. Ey gönlü temiz olan kişi, bunlar olmadan alplık olmaz. Nitekim Hz. Muhammed de yalnız değildi. Kısacası tek başına alplık olmaz. Bu dokuz nesne kimde varsa insanlar onu “alp” diye anar ve çağırır (Âşık Paşa, 2000: 549-559)

Sonuç olarak, Tanrı'nın adalet isteğini ve Türk töresini yeryüzünde tesis edebilmek adına fetih hareketlerine başlayacak olan ve tanrısal-tarihi bir misyonun kahramanı, alpi-gazisi olan Osman Gazi'nin, dönemin kaotik Anadolu'sunda gerçekleştireceği faaliyetlerde tıpkı mitolojik veya destan kahramanlarında olduğu gibi bir yol göstericiye ihtiyacı olmuştur. Çünkü bir kahramanın tanrısal ve tarihi bir misyonun önderi olabilmesi kolay değildir. Kahraman çıkmış olduğu serüvende birçok zorluk ile karşılaşacaktır. Kahramanın bu zorlukları alt edebilmesi, tılsımları ve bulmacaları çözüp yoluna devam edebilmesi, dahası tanrısal ve tarihi bir misyonun temsilcisi olduğu mesajını ona taşıyacak, verebilecek ve bu mesajı yorumlayabilecek bir yol göstericiye ihtiyacı vardır. “Tevarih” olarak adlandırılan metinlerde bu yol göstericinin hem tarihi hem de mitleştirilen bir şahsiyet olarak “Şeyh Ede Balı” adıyla geçtiği görülmektedir.

3.3.2. Dede Korkutlaşan Bilge Devlet Adamı: Şeyh Ede Balı

Osman Gazi'nin kayın babası ve hocası olan Şeyh Ede Balı, Türk kültürel belleğinde bir din bilgini ve Ahi şeyhi olarak yer alan, tarihi bir şahsiyet olduğu kadar kişiliği, hayatı ve

etki alanı mitolojik lejantlarla süslendirilen, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili bir rol üstlenerek Osman Gazi'ye ve dolayısıyla Osmanlı Devleti'ne fikir babalığı yapmış zirve bir şahsiyettir. Menâkıb-ı Tâcü'l-ârifin'de onun Vefaiyye tarikatına mensup olduğu yazılıdır (Özkul, 2008: 111). “Kaynaklarda adı Ata-balı ve Ede-Şeyh olarak da geçen bu şahsın tam künyesi İmaduddin Mustafa b. İbrahim b. İnac el-Kırşehirî'dir” (Erşahin, 1999: 305). Taşköprülüzade Ahmed Efendi onun Karaman doğumlu olduğu bilgisini verir (Taşköprülüzade Ahmed Efendi, 2019: 24). Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Haşim Şahin, Şeyh Ede Balı'nın 726 (1326) yılında 125 yaşında öldüğü bilgisinden hareket ederek doğum tarihinin 1201 yılı olabileceği konusunda bir tahminde bulunur (Şahin, 2020: 97). Şeyh Ede Balı, ilk eğitimini Karaman'da aldıktan sonra Şam'a gitmiştir. Orada yetkili şeyhlerden fıkıh, tefsir, hadis ve usul derslerini almıştır (Taşköprülüzade Ahmed Efendi, 2019: 24). Necmeddin ez-Zahidi, Sadreddin Süleyman b. Ebul'iz ve Cemaleddin el-Hasiri gibi dönemin tanınmış bilginleri onun hocalığını yapmıştır (Erşahin, 1999: 305). Haşim Şahin, Şeyh Ede Balı'nın Şam'da bulunduğu sıralarda eğitim dışında nelerle meşgul olduğunu, kimlerle iletişim kurduğunu, nerelerde kaldığının bilinmediğini ifade etmekte ve onun Muhyiddin İbnü'l Arabi ile görüştüğü rivayetine yer vermektedir. Şeyh Ede Balı'nın Anadolu'ya döndükten sonra direkt Osmanlı topraklarına gelip gelmediği hususunun ise belli olmadığını yazmaktadır (Şahin, 2020: 97). Oruç Bey Tarihi'nde Şeyh Ede Balı'nın Osman Gazi'nin doğumundan önce Konya'da oturduğu bilgisi bulunmaktadır (Oruç Beğ, 2019: 25). Bayatlı Mahmud oğlu Hasan “Câm-ı Cem-Ayîn” adlı eserinde Şeyh Ede Balı gibi birçok bilginin, Ertuğrul Gazi'nin yurdu Söğütçük'e yerleştiği bilgisine yer verirken (Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, 1949: 394), İsmail Hakkı Uzunçarşılı Şeyh Ede Balı'nın Eskişehir ile Söğüt arasında kalan ve Çukurhisar'ın güneydoğusundaki İtburnu bölgesinde bir zaviye kurduğunu belirtir (Uzunçarşılı, 1988: 560). Kaynaklar, Şeyh Ede Balı'nın nereye yerleştiği konusunda birbirlerinden farklı bilgiler veriyorsa da kesin olan husus onun Ertuğrul ve Osman Gazi'nin halkı arasında yer aldığı ve kendisine Bilecik'in fethinden sonra burada bir zaviye yaptırıldığıdır. Şeyh Ede Balı iki evlilik yapmıştır. Âşıkpaşaoğlu Tarihi'nde ilk evliliğinin yiğitliğinde (gençlik), ikinci evliliğinin ise pirlüğünde olduğu bilgisi bulunur. Onun ikinci eşinin babasının adı Taceddin'dir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 20). Şeyh Ede Balı'nın Osman Gazi ve Dursun Fakı'nın kayın babası olmasıysa onun en azından iki kız çocuğunun olduğunu gösterir.

Kaynaklar Şeyh Ede Balı'nın nasıl bir görüntüsü olduğu konusunda suskundur, ancak onun Osman Gazi'ye din ve devlet işlerinde danışmanlık ettiği, rüyasını yorumladığı ve bir

din âlimi olduğu konusu göz önüne getirildiğinde birtakım tahayyüllerde bulunmak mümkündür. Türk kültürel belleğinde gerek tarihsel gerekse kültürel gerçeklik içinde keramet sahibi ve bilgin olmaları sebebiyetiyle hükümdarlara danışmanlık eden ulu şahsiyetler ekseriyetle ak saçlı, aksakallı, nur yüzlü, uzun boylu ancak okumaktan ve tevazudan beli hafif bükük, bir elinde bir asa, diğer elinde bir kitap (bilhassa Kur'an-ı Kerim) taşıyan kimseler olarak resmedilmektedir. Meseleye bu bakış açısıyla yaklaşıldığında Şeyh Ede Balı imgesinin Dede Korkut imgesiyle benzerlik taşıdığı söylenebilir, fakat Şeyh Ede Balı'nın Dede Korkut ile sadece bir görünüm itibarıyla benzerlik taşıdığı da zannedilmemelidir. Tek kelimeyle Şeyh Ede Balı kendi devrinin Dede Korkut'udur! Kamal Abdulla'nın da belirttiği gibi her dönemin kendi Dede Korkut'u vardır (Abdulla, 2020: 100). Bu bağlamda Dede Korkut, kültürel boyutlarıyla Şeyh Ede Balı'nın prototipidir.¹⁷ Bir başka ifadeyle Şeyh Ede Balı'nın tarihsel boyutları olan kültürel gerçeklik içinde Osman Gazi'ye danışmanlık yaptığı ve rüyasını yorumladığı hususu Oğuz destan geleneği içerisinde yer alan tipolojik “bilge devlet adamı” modeliyle imgesel ve simgesel açıdan ortak görünüm ve özellikler sergiler.

Bilge devlet adamı tipi, Türk destanlarında kahramanlara danışmanlık eden, kahramanlar zorda kaldıklarında onlara yardımcı olan, çözülmesi zor problemler zuhur ettiğinde problemlerin çözümünde akli ve yaratıcı bir biçimde çözüm olanakları sunan, göstermiş olduğu kerametlerle kahramanlara yol göstericiliği yapan, kahramanların erginleşmesinde merkezi roller üstlenen, kahramanın ve taifesinin geleceğinden haberler veren ve ayrıca hocalığı, akli, doğruluğu, dürüstlüğü ve sağduyuyu temsil etmesi münasebetiyle fikirlerinin kahraman-toplum nezdinde değerli-meşru görülen, cemiyette söz sahibi olan önder şahsiyetler olarak geçmektedir. Kimi çalışmalarda “bilge insan” tipi olarak adlandırılan bu tipin, “bilge devlet adamı” tipi olarak adlandırılması gerektiğini belirten Özkul Çobanoğlu'nun görüşleri bu konuda önem arz etmektedir. “Destanlarımızda, kahramanın teşkilatlanışı dolayısıyla da son tahlilde devlet mekanizması olan yapılanışın dışında bağımsız olarak yer alan bilge tipi yoktur. Bu nedenle bilge insan tipini bilge devlet adamı tipi olarak adlandırıyoruz” (Çobanoğlu, 2011: 106). Çobanoğlu'nun verdiği bilgilerden hareketle bu tipin özellikleri şunlardır:

“Geçen yüzyıla kadar Türk tarihinin olduğu kadar Türk destanlarının da, çoğuna hâkim rejim olan ‘askeri demokrasi’nin adeta bir gereği olarak bilge devlet adamları, akıl ve akılcılığın kişiselleştirilmiş sembolü olarak da görülebilirler. Bu aynı zamanda, devleti yöneten ve oluşturan mekanizmanın en üstündeki destan kahramanın, toplumun bilgi, görgü ve umur sahibi olmaktan endişe etmediği, kararlarındaki tutarlılığa ve akliliğe güven duyduğu, sivil, yarı sivil güçlerce de kontrolü anlamı taşımaktadır. Dahası, olağanüstü güçler taşımasına ve misyon sahibi olmasına rağmen destan

¹⁷ Mehmet Aça, bir çalışmasında Şeyh Ede Balı'nın prototipi olarak Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı'ndaki Uluğ Türük şahsiyetine işaret eder (Aça, 2000: 12).

kahramanlarının kararlarını verirken danışma ihtiyacı duydukları bir oto kontrol sisteminin de başı olarak bilge devlet adamlarının veya herhangi bir destanın toplumsal ve sosyal çerçevesine göre çizilen yapısı içinde, ‘aksakal’ ve benzeri başka adlandırmalar ve seviyelerde de olsa farklı akılları işe koşan danışmanlık kurumunun öncül biçimini ortaya koymaktadır” (Çobanoğlu, 2011: 106-107).

Bilge devlet adamı tipinin Türk destanlarında kendine yer bulması, Türk tarihinde görülen sosyo-kültürel bir gerçekliğin Türk destanlarına yansımalarının bir neticesidir. Tarihi anlamda Bilge Kağan’a Tonyukuk’un, Alparslan’a Nizamülmülkün’ün, Fatih Sultan Mehmet’e Akşemseddin’in bir bilge kişi olarak danışmanlık etmesiyle kültürel anlamda Oğuz Kağan’a Uluğ Türk’ün, Manas’a Bakay’ın, Dede Korkut anlatılarındaki Oğuz toplumuna Korkut Ata’nın (Çobanoğlu, 2011: 106) bir bilge kişi olarak danışmanlık etmesi arasında fark yoktur. Benzer şekilde Osman Gazi’ye de Şeyh Ede Balı’nın danışmanlık etmesi aynı tarihin ve kültürün bir gerçekliğidir. Dolayısıyla Türk tarihinde görülen sosyal bir gerçekliğin kültürel çıktılara yansımaları nasıl ki müşâhede ediyorsak Osman Gazi - Şeyh Ede Balı ikilisinde de kültürel bir gerçekliğin “tevarih” olarak adlandırılan, yani tarihi metinler olan Osmanlı kaynaklarına yansıdığını müşâhede ederiz. Bu bağlamda tarihsel gerçeklik ile kültürel gerçeklik arasında bir uçurumun bulunduğu söylemek ve her iki arasında hiçbir şekilde bağdaştırılamaz özellikler bulmak Türk tarihi ve kültürünün doğru anlaşamadığı sonucunu ortaya koyar. Netice itibarıyla bu noktada yapılması gereken, tarihi bilge devlet adamı ile kültürel bilge devlet adamının birbirinden ayrı düşünülmemesidir. Bu itibarla tarihi bir şahsiyet olduğu kadar mitleştirilmesi sebebiyle kültürel-medeni bir kahramana da dönüştürülmüş olan Şeyh Ede Balı’ya kültürel anlamda prototiplik yapan bilge devlet adamı modelleri üzerine yoğunlaşılmalıdır.

Türk destan geleneği söz konusu olduğunda akla ilk gelen bilge devlet adamı Dede Korkut’tur. Korkut Ata adıyla da bilinen Dede Korkut, Türk tarih ve kültürünün zirve şahsiyetlerinden ve örnek modellerinden biridir. Korkut Ata, daha önceden incelediğimiz üzere tıpkı Oğuz Kağan’ın şahsında olduğu gibi hem tarihi hem de kültürel boyutları olan bir şahsiyettir. Bayat’ın da belirttiği gibi “destan, salname ve efsanelerdeki Korkut’un arketipi bedii tahayyülden uzak, gerçeklik gibi kavranılan kişidir” (Bayat, 2018: 79-80). Dede Korkut kültürel anlamda Şeyh Ede Balı’nın prototipi olduğu kadar Türk destan geleneğinin de gelişmiş bir versiyonudur. Bu perspektifle o, kültürel bilge devlet adamı modelinin ilk versiyonu değilse de gelişmiş bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Dede Korkut, kendisinden daha arkaik bir yapının modelidir. Oğuz Kağan Destanı’ndaki Uluğ Türk bazı nitelikleriyle “diğer bir Oğuzname kahramanı Dede Korkut’a benzemektedir, ancak ondan daha arkaiktir ve hem de ismi ve cismi ile Türk bilgeliğinin sembolüdür” (Bayat, 2018: 47).

Dede Korkut'un ortak bir tipe nasıl dönüştüğünü soran Kamal Abdulla, onun invaryant olduğunu belirterek şöyle bir açıklamada bulunur:

“her ortamda ayrı ayrı kabul edilmiş, somut bir zaman kesitinde yaşamış ve yaratmış bir kişi değildir. O, Dede Korkutlardır ve Dede Korkut adını taşıyan bir ilkedir. Bu ilkeyi yaratan da dünya görüşüdür, siyasettir, yaşam tarzıdır, ahlaki-manevi kodlamalar bütünüdür” (Abdulla, 2020: 100-101).

Öte yandan tek bir şahsiyetin değişik varyantları olan Dede Korkut; şamanlık, tabiplik, şeyhlik, vezirlik ve evlialık görüntüsündedir. Dünyada olup bitenler konusunda, hemen her şey hakkında bilgisi olan Korkut Ata çeşitli işlevlerde karşımıza çıkar. O; gaipten haberler vermek, Oğuz toplumunun sorunlarını çözmek, alperenlere öğütlerde bulunmak, Oğuznameleri düzüp koşmak, aksakallık etmek ve hastalara şifa dağıtmak gibi birçok işlevi yerine getirir (Bayat, 2018: 78-80). Korkut Ata'nın kimliği ve işlevi konusunda en yalın ifadelerden biri Dede Korkut Kitabı'nın Dresden yazmasının mukaddime olarak adlandırılan bölümünde yer alır. Buna göre Hz. Muhammed'in zamanına yakın bir vakitte Bayat boyuna mensup birisi olarak doğduğu ifade edilen Korkut Ata, Oğuzların bilicisi, bilgisi, kahini, bilinmeyenden haberler vermekle Allah'ın gönlüne ilham verdiği bir kişi şeklinde anlatılır. Korkut Ata'nın kehaneti şöyledir: “Ahır zamanda hanlık girü Kayıya değe, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamat kopınça. Bu didügi ‘Osman neslidür, işde sürülüp gide yorır” (Ergin, 2016: 73). Dede Korkut'un şahsı ve kullanmış olduğu ifade edilen bu sözler, Osmanlılar konusunda bilgiler ihtiva eden bazı eski tarih kitaplarında da kendine yer bulmuştur ve Osmanlılara ideolojik anlamda bir meşruiyet zemini yaratmıştır.

Korkut Ata sadece danışmanlık, aksakallık ve keramet ehli olması işlevleriyle Şeyh Ede Balı'ya prototiplik yapmaz. Korkut Ata, kendi adını taşıyan kitabında kan döküp baş kesmek suretiyle bir yiğitlik göstererek inisiyasyondan geçen Oğuz alplarına ad veren kişidir. Şeyh Ede Balı da Korkut Ata'nın bu işlevi ile benzerlik gösterir. Bu benzer ilişki, Ertuğrul Bey'in ve Osman Gazi'nin gördüğü rüyalar ile birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanır. Her iki rüya da Şeyh Ede Balı tarafından yorumlanışları bakımından aynı özellikteyse de rüyalar arasında küçük çaplı farklılıklar vardır. Fakat bu küçük çaplı farklılıklar birbirine zıt tabanlı bir imge görüntüsü vermez. Bilakis her ikisi birlikte değerlendirildiğinde yapbozun parçaları yerine oturur. Zira devletin kuruluşunda yer alan tüm meseleler bir konteks içinde değerlendirildiğinde bütüncül bir yapı görüntüsü verir. Rüyalar arasındaki paralellikler, kesişmeler ve farklılıkların merkez noktasında Şeyh Ede Balı figürü vardır. Ertuğrul Bey'in gördüğü rüyayı yorumlayan Şeyh Ede Balı adeta Dede Korkutlaşır. Bunun sebebi doğacak olan çocuğun adının Osman olacağını söylemesinde saklıdır. Şeyh Ede Balı, rüya yorumunda bulunma işleviyle hem bir devletin kuruluşunu müjdeler hem Ertuğrul Bey'in bir çocuğu

olacağını söyler hem de bu çocuğun adının Osman olacağını söylemekle bu çocuğa ad vermiş olur. O, bu aksiyonuyla aslında Dede Korkut vari bir şekilde Ertuğrul Bey'in birçok müşkilini çözüme bağlar. Hatta Ertuğrul Bey'in evladının kendi çocuğuyla evleneceğini belirterek bu çocukların geleceklerini ve kaderlerini tayin etmiş olur. Onun insan hayatındaki evlilik gibi önemli bir aşamanın odak noktasında bulunması da Osman Gazi'nin gördüğü rüya hadisesi ile yakından ilişkilidir. Daha önceden de yer verildiği üzere Aya Nikola'nın adamlarının kurmuş olduğu pusuya yürüyen Osman Gazi'nin kaybı çok olmuştur. Kardeşinin oğlu Bay Hacı'yi de kaybeden Osman Gazi Tanrı'ya yalvarmış ve bu yakarıyla bağlantılı olduğu açıkça belli olan kutlu bir rüya görüp babası Ertuğrul Bey'in yaptığı gibi bu rüyanın tabirini öğrenmek adına Şeyh Ede Balı'nın yanına gitmiştir. Tanrı tarafından kendi soyuna hükümdarlığın bahşedildiği haberi alan Osman Gazi, Şeyh Ede Balı'nın kızıyla da evlenmiştir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 18-20).

İnsanın deneyimlediği doğum, evlilik ve ölüm aşamalarının her biri bir geçiş ritüelidir. Bu anlamda bu aşamalarda her daim bir erginleşme ritüelinin gerçekleştiği söylenebilir. Zira bu aşamaların tümünde esaslı bir ontoloji ve toplumsal statü değişikliği söz konusudur. Bu doğum ve ölüm aşamalarının merkezi kısmında bulunan evlilik, bir toplumsal veya dinsel gruptan bir diğerine geçişin merkezi aksiyonu ve merhalesidir. Damat, bekâr erkekler kümesinden ayrılarak aile reisliği kümesine ve statüsüne geçiş yapar. Ancak buna paralel olarak her evlilik; bir gerilimin, tehlikenin veya krizin tetiklemede etkili bir rol oynar. Erginleşme ritüeli, ekseriyetle üçlü bir hakikati ortaya çıkarır: 1) “kutsalın hakikati”, 2) “ölümün hakikati”, 3) “cinselliğin hakikati”. Bir çocuk için bu tecrübeler hiçbir şey ifade etmezken bir yetişkin nazarında onlar tanınır, bilinir, kavranır, özümser ve nihayetinde yeni kişilik ile bütünleştirilir (Eliade, 2019a: 163-166). Bu anlamda mitlerde veya destanlarda anlatılan kültürel/medeni/uygarlaştırıcı kahramanlar kadar tarihi oldukları açıkça belli olan kahramanlar da toplumun kültürel belleğinde bulunan paradigmalara özgü ortak görünümde ve aksiyonlarda bulunurlar veya böyle tasvir edilirler. Nitekim Campbell'ın da belirttiği gibi “eğer bir gerçek tarihsel figürün yaptıkları onun bir kahraman olduğuna işaret ederse, efsanesini yaratanlar ona uygun derin maceralar uyduracaktır” (Campbell, 2013: 352). Unutulmamalıdır ki “mit bir kahramanın gelişiminin -ilk değil- son evresidir” (Eliade, 2018a: 57).

Rüyasının ne anlama geldiğini Şeyh Ede Balı sayesinde öğrenen Osman Gazi, bu üçlü hakikate (kutsal, ölüm, cinsellik) şahitlik eder. Oğuz Kağan nasıl ki bir statüden başka bir statüye geçiyorsa Osman Gazi de Şeyh Ede Balı'nın rehberliğinde inisiye olarak bir statüden

başka bir statüye sığar. Onun sergilediği bu imgesel ve simgesel tasvir, tarihi boyutlara sahip olmasının yanı sıra en başta mitolojik-destanî atası olan Oğuz Kağan ile boy ölçüşebilecek düzeye geldiğini gösterir. Nasıl ki Oğuz Kağan bir gün Tanrı'ya yalvardıktan sonra gökyüzünden yeryüzüne ışık içinde inen bir kızla karşılaşır onunla birlikte olduktan sonra fetih hareketlerine başladıysa (Bang ve Arat, 1936: 13-19) benzer şekilde Osman Gazi de Bay Hacı'yi (Bay Koca) kaybedişinin ardından Tanrı'ya yalvarmış, bunun arkasından kutlu bir rüya gördükten sonra Şeyh Ede Balı'nın kızıyla evlenmiş ve fetih hareketlerine başlamıştır (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 19-21). Bu bakış açısıyla Osman Gazi, Oğuz Kağanlaşır. Hatta Oğuz Kağan olur. Oğuz Kağan'ın öğretisi Osman Bey'in şahsında tarihi olarak bir kez daha vücut bulur. Osman Gazi, görmüş olduğu rüya ve Şeyh Ede Balı'nın yapmış olduğu rüya tabiriyle artık dünyevi bir kahraman olduğu kadar gaibin (bilinmez) tılsımlı kapısının anahtarını ele geçirerek kutsalın varlığından ve bilgisinden bütünüyle haberdar olan bir kahramana dönüşüp tarihi anlamda gerçek olduğu kadar mitik-imgesel düzlemde de at koşturabilecek, kılıç sallayabilecek, yetimlerin ve mazlumların haklarını Tanrı adına savunabilecek ve Tanrı'nın yeryüzündeki adalet isteğini yerine getirilebilecek olan bir cihangire dönüşür. Bu inisiyasyon sayesinde keramet sahibi, bilge devlet adamı Şeyh Ede Balı'nın kızıyla da evlenmekle (cinselliğin hakikati) dünyevi ve manevi bir kutsallığa şahitlik eder. Tüm bunların arkasından tıpkı Dede Korkut'un Oğuz alperenlerine kılıç kuşandırması gibi Şeyh Ede Balı tarafından kılıç kuşandırılır ve gönlüne muhkem bir şekilde bağladığı bu kılıç ile fetih hareketlerine başlar.

3.3.3. Yoldaş Alplar, Dervişler ve Keşişler

Kahramanlar her ne kadar bir Tanrıoğlu veya Tanrı'nın yeryüzündeki gölgeleri olsalar da bu, onların her şeyi tek başlarına yapabilecekleri anlamına gelmez, gelmemelidir. Hangi kültür kümesine bakılacak olursa olsun dünyanın veya mitik mekânların kaotik coğrafyalarında at koşturan kahramanlar ekseriyetle ya Tanrı'nın bir elçisi tarafından kendilerine ulaştırılan çeşitli güçlere haiz aparatlarla desteklenirler (mythorg) ya da yanlarında kendilerini aratmayacak ve gerektiğinde kutsi bir amaç uğruna canlarını dahi feda edebilecek olan yoldaşlarla hareket ederler. Yunan mitosuna bakıldığında Zeus'un evladı Herakles, Hermes tarafından desteklenir. Şüphesiz ki burada Zeus'un kendi oğluna desteği söz konusudur. Türk mitik anlatılarına bakıldığında ise Oğuz Kağan ön plana çıkar. Oğuz Kağan, mitolojik kimlikli bir canavarı tek başına alt etmiş olabilir ancak onun fetih hareketlerinde yanında her daim bulunan savaşçılar vardır. Hatta ona ve savaşçılara Gök Tanrı tarafından yol göstermekle görevlendirilmiş, kutsi nitelikli bir kurt da vardır.

Kutsalın adalet arzusu için önder kişilik kahramanın kendisidir. Ancak kahramanların önderliğinde harekete geçecek olan kitleler bulunmalıdır. Zira kahramanların nihai amacı taşımış oldukları kutsi mesajı kültüre zerk edebilmektir. Yoldaşlar da kahramana yardımcı olmalarının yanı sıra toplumdaki her bir evden çıkan kahramanlardır. Onlar, kahramanın kutsi mesajını yeryüzüne yaymalarında yardımcı oldukları kadar eve geldiklerinde bu mesajı ve kahramanlık destanlarını ailelerine iletecek yegâne kişiliklerdir. Kültürlerin taşıdığı kahramanca mesajlar böylelikle toplumla bütünleştirilir. Toplumun evlatları kahramana destek olmakla kahramanlaşırlar. Kahramanın kahraman olabilmesi ise sadece onun kahramanca aksiyonlarda bulunmasına bağlı değildir. Kahramanın kahraman olarak tanınabilmesi için kültür mühendislerine ihtiyaç vardır. Yunan mitosunu için bu Homeros'tur. Türk mitosunu için de Dede Korkut'un meçhul yazarıdır. Öte yandan tarihi kahramanların da gerçekleştirmiş olduğu yiğitçe faaliyetlerden haberdar olmamıza yardımcı olanlar eski müverrihlerdir. Bu bağlamda Osmanlı müverrihleri de kültür mühendisleri olarak düşünülmelidir. Onlar, Türk tarihi konusunda vermiş oldukları bilgiler kadar Türk kültürü konusunda aktarmış oldukları bilgiler açısından da değerli şahsiyetlerdir.

Türk destanlarındaki baş aktörlerin yanında olduğu gibi Osman Gazi'nin de faaliyetlerinde yanında bulunan alplar vardır. Bu alplar içinde ona en yakın olanları en başta kendi ailesinden olan kişilerdir. Osman'ın ağabeyleri Gündüz Alp ve Savcı Bey bu alplardandır. Onlar, Kayıların yapmış oldukları savaşlarda Osman Gazi'ye destek olmalarının yanı sıra yeri geldiğinde ve gerektiğinde danışman rolünü de üstlenen alplardır. Örneğin, Karacahisar'ın fethinden sonra Osman Gazi, ağabeyi Gündüz Alp'e şimdi ne yapmaları gerektiğini sormuştur (Mehmed Neşri, 1983: 48).

Osman'ın yanında bulunan ağabeyleri kendi evlatları vasıtasıyla da ona destek olmuştur. Örneğin, Osman Bey'in İnegöl Tekfuru Aya Nikola ile yaptığı Ermeni Beli savaşında Savcı Bey'in evladı Bay Hacı (Hoca) şehit düşmüştür (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 18-19). Dikkat çekicidir ki Bay Hacı imgesel ve simgesel düzlemde görünüm olarak Osman Gazi ile benzer bir özellik taşımaktadır. O, bu savaşta "gaziler içinde yıldızlar arasında bir bedr idi" (İbn-i Kemal, 1991: 86) şeklinde tasvir edilmiştir. Benzer şekilde Osman Bey'in yeğeni ve Gündüz Alp'in oğlu olan Aydoğdu da şehitlik mertebesine ulaşmış bir alptir. Bay Hacı'nın babası Savcı Bey de daha sonradan İkizce'de İnegöl ve Karacahisar tekfurularının adamlarıyla yapılan çetin savaş sırasında şehit olmuştur. Osman Bey'in bir diğer yeğeni Ak Demir ise Selçuklu sultanına elçi olarak gönderilmiştir (Mehmed Neşri, 1983: 48). Dündar Bey de Gündüz Alp ve Savcı Bey gibi Osman Bey'in bizzat ailesinden olup yanında bulunan

kişilerdendir. Ertuğrul Bey'in vefatının ardından Kayılara kimin bey olacağı konusunda Osman Bey ile çekişme içerisinde olduğunu anladığımız Dünder Bey, Köprü Hisar hadisesinin ardından okla vurularak öldürülmüşse de Neşri Tarihi'nde onun ölümünün hemen öncesindeki bilgilerden anladığımız üzere Osman Bey'e danışmanlık da etmiştir. Nitekim Bilecik tekfurunun Osman Bey'e el öptürmeye kalkması sırasında Osman Bey, amcası Dünder'a ne yapması gerektiğini sormuştur (Mehmed Neşri: 1983: 44-51). Kısacası Osman Bey'e muhalif bir tutum içerisinde olduğu anlaşılan Dünder Bey, bir bakıma vezir mahiyetinde olan bir danışmandır (Altuğ, 2020: 77).

Osman Gazi'nin ailesi dışında yanında bulunan alplar da vardır. Kaynaklarda isimlerinin verilmesi ve göstermiş oldukları faaliyetlerden anladığımız üzere Türk kültürel belleğinde ön plana çıkmayı başarabilmiş olan bu alpların isimleri; Turgut Alp, Aykut Alp, Hasan Alp, Konur Alp, Saltuk Alp, Akça Koca ve Gazi Abdurrahman'dır. Onlar, uç bölgesinin en önemli figürleri olup Türkmen savaşçıları teşkilatlandırarak akına götüren karizmatik savaş beyleridir (Altuğ, 2020: 77-88). Bu alpların her biri tarihi bir şahsiyettir. Ancak görünüşleri ve aksiyonları itibarıyla imgesel ve simgesel düzlemde Osman Gazi'den aşağı kalır bir tarafta değillerdir. Oruç Bey Tarihi'nin aktardığına göre bu alplar, "er arslanlar" ve "bahadır erenler"dir (Oruç Beğ, 2019: 25). Hatırlanacak olursa Osman Bey de görünüm olarak heybetli bir aslan olarak tasvir edilmiştir. Dolayısıyla Osman Bey'in yeğeni Bay Hacı'nın bir ay gibi oluşu ile bu alpların savaşçı bir aslan şeklinde nitelendirilmeleri, uç toplumundaki Türk alplarının sadece yiğitlik konusunda değil, aynı zamanda görünüm olarak da Osman Bey imgesiyle benzerlik taşıdığını açık bir şekilde kanıtlamaktadır.

Osman Bey'in yanındaki işe yarar yoldaşlardan biri ise Samsa Çavuş ve onun kardeşi Sülemiş'tir. Samsa Çavuş, unvanından da anlaşılacağı üzere beyliğin çavuşluk faaliyetlerini yürütmüş bir kişidir. Nitekim tarihi kaynakların yanı sıra modern tarihçilerin tespitleri bunu ispatlamaktadır (Altuğ, 2020: 81). Yaş itibarıyla Osman Bey'den büyük olduğunu anladığımız bu kişi, Neşri'nin aktarımına göre, Söğüt yöresine Ertuğrul Bey ile beraber gelenlerin içerisinde yer almaktadır. İnegöl tekfurunun adamları tarafından birtakım eziyetlere maruz kalması sebebiyle Mudurnu yöresine göç etmiştir. Samsa Çavuş, tarihi bir kişi olmasıyla birlikte Osmanlı'nın kuruluş devrindeki hadiselerin merkezi odak noktalarında yer almıştır. Osman Gazi ve alpları ile beraber gaza faaliyetlerine katılmıştır. Nitekim Osman Gazi, yanında bulunan Köse Mihal ile beraber Tarakçı Yenicesi'ne akın etmek istediğinde Samsa Çavuş'tan destek almıştır. Samsa Çavuş'un bu akındaki bir diğer önemli rolü de Osman Gazi ve alplarına kılavuzluk etmesidir (Mehmed Neşri, 1983: 49-50).

Bu akın hadisesi, tarihi olduğu kadar mitik ve epik bir meseleyi de gözler önüne sermektedir. Zira Osman Gazi, Beştaş zaviyesinin olduğu yere geldiği sırada bu zaviyenin şeyhine Sakarya suyunu nasıl geçebileceklerini sormuştur. Şeyhin Osman Gazi'ye verdiği cevap oldukça dikkat çekicidir: “Allah'ın yardımı ile her yer gazilere geçittir” (Mehmed Neşri, 1983: 50). Bu ifade, gazi olmayanların Sakarya Nehri'nden diledikleri gibi geçemeyecekleri anlamını verir. Bu hadiseye göre nehir sadece güçlü akması nedeniyle değil, sanki canlı bir varlık olması sebebiyle de geçit veren veya vermeyen bir unsurdur. Dolayısıyla o, doğal bir unsur olduğu kadar Allah'ın gazilerine geçit veren doğüstü bir unsur, hatta bir “su iyesi” imgesini akla getirmektedir. Gayet anlaşılabilirliği üzere tarihi kaynaklar sadece tarihi kişiliklerin değil, doğüstü unsurlar veya varlıkların da Osman Gazi ile birlikte olduğuna dair çeşitli bilgiler aktarmaktadır.

Osman Gazi'nin gaza ve devlet kurucu faaliyetlerinde yer alan bir diğer tarihi ve kültürel kişilik de Köse Mihal'dir. Onun hayat öyküsü tarihsel olduğu kadar mitik bir düzlemde de hareket etmektedir. Devletin kuruluşundan önceki ve sonraki aksiyonlarda rol oynamış etkili bir figür olduğu anlaşılan Mihal Gazi, en başta Osman Gazi ve alplarının yanında bulunmamakla kuruluş devrinin karşıt grubunun temsilcisiyken (Bizans) daha sonradan taraf değiştirmiş bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. O, göstermiş olduğu kahramanca hareketleri ile Osman Gazi'nin alplarından geride kalmış birisi olmaktan ziyade onun komutanlarından biri olmayı başarabilmiş bir kişidir. Bilecik ve Söğüt yöresinin yakınlarındaki Harmankaya'nın yöneticisi olan Mihal ile Osman Gazi'nin hayatları bir cenk esnasında keşmişdir. Tarihi kaynaklardan anlaşıldığına göre Osman Gazi ile İnönü beyi arasında bir arkadaşlık ilişkisi vardır. Ancak bir gün Eskişehir Bey'i, İnönü Bey'inden Osman'ı teslim etmesini isteyince bir savaş hadisesi gerçekleşmiştir. Osman ve ağabeyi Gündüz Alp, düşman kuvvetleri bir şekilde yarararak Söğüt'e yönelmiştir. Fakat tekfurun adamları onların peşini bırakmamıştır. Bu yüzden de Osman ve düşmanları arasında bir savaş gerçekleşmiştir. Savaşın neticesinde Köse Mihal, Osman ve alpları tarafından yakalanmıştır. Ancak Osman, Köse Mihal'in yiğitliğinden etkilendiği için onun canını bağışlamıştır. Bu olay üzerine Köse Mihal, Osman'a dost bir nöker olmuştur (Mehmed Neşri, 1983: 44).

Köse Mihal'in Müslüman olma hikâyesi, onun mitleştirilmiş bir şahsiyet de olduğunu gösterir. Oruç Bey Tarihi'nde anlatıldığına göre ilginçtir ki onun Müslüman olması Osman Gazi'nin düğününden hemen sonra gerçekleşmiştir. Köse Mihal, Oruç Bey'in anlatımına göre zırlı, silahlı ve Bizans'ta tanınmış bir kişidir. Hikâyeye göre Türklerin olduğu yere gelen Mihal, Osman'ı sormuştur. Osman Gazi'nin kim olduğunu öğrendikten hemen sonra da onun

ayağına düşüp selam vermiş ve Kelime-i Şahadet getirip rüyasında Hz. Muhammed'i gördüğünü, onun tarafından kendisine İslam dininin telkin edildiğini ve kendisine Abdullah adının verildiğini anlatmasının yanı sıra Osman adlı yiğidi bularak ona tâbi olması ve gaza etmesi gerektiğinin söylendiğini aktarmıştır. Köse Mihal, rüyasından uyandıktan sonra yüzünde İslam nurunun parladığını görmüştür (Oruç Beğ, 2019: 26). Dolayısıyla adı bundan sonra Abdullah Mihal olan bu kişi, mitik, imgesel ve simgesel özellikleri itibariyle de Türk destan kültüründeki alplara özgü bir nitelik kazanmıştır.

“Osmanlı İmparatorluğunun kurulmakta olduğu zamanda Anadoludaki uç beylikleri, medenî bir hayatın kaynağı olan Türk ve İslâm dünyasının her tarafından gelmiş her sınıftan ve meslektan adamlarla doludur: İran, Mısır ve Kırım medreselerinden çıkan hocalar, Orta ve Şarkî Anadoludan gelmiş Selçukî ve İlhanî bürokrasisine mensub şahsiyetler muhtelif tarikatlerin mümessilleri İslâm Şövalye ve misyonerleri diyebileceğimiz dervişler” (Barkan, 2013: 51).

İşte, Ömer Lütfi Barkan'ın da Fuat Köprülü'ye isnat ederek yaptığı yukarıdaki yalnız izahın ardından denilebilir ki Osman Gazi'nin yanında bulunan alplık zümresinin mensuplarının yanı sıra bir diğer önemli zümre mensupları dervişlerdir. Onlar, devletin kuruluş aşamasında, en başta maneviyatı temsil eden kişiler olup Osman Gazi'nin manevi yönünün güçlenmesinde merkezi roller üstlenerek kitlelerin Osman'ın yanında yer almasını sağladıkları kadar akın-gaza faaliyetlerinde bulunmak suretiyle maddi bir güç unsurunun temsilciğini de yapmaktadırlar. Devletin kuruluş coğrafyasının Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında oynadıkları roller ile birlikte bu coğrafyanın ihya edilmesi ve kozmoslaştırılmasında da önemli eylemlerde bulunan dervişler, Osmanlı'nın kuruluşuna etki eden olaylarda yer alan tarihsel olmakla birlikte kültürel yönlerin de tayininde büyük görevler üstlenmiş figürlerdir. Nitekim dervişler, Türk-İslam medeniyetinin Osmanlı'nın kuruluş devrindeki coğrafyasının savaşçı alperenleri ve kültür temsilcileridir. Kaynaklar onlar hakkında tarihsel gerçeklikler kadar menkıbevi hususlarda da bilgiler aktarmaktadır. Bu yönleriyle dervişler; tarihi, fiziki ve maddi oldukları kadar kültürel, mitik, imgesel ve simgesel açıdan da ele alınması gereken bir grubun teolojik üyeleridir. Zira onların şahsında ve aksiyonlarında teofani (tanrının tezahürü) ve hiyerofani (kutsalın tezahürü) açıkça ifşa olmaktadır.

Kuşkusuz ki devletin kuruluş aşamasındaki dervişler arasında ön plana çıkan ilk şahsiyet Şeyh Ede Balı'dır. O, Osman Gazi'nin gördüğü rüyanın ne anlama geldiğini açıklamak işlevi ile Türk kültürel belleğinde devletin manevi kurucusu olarak yer almayı başarmıştır. Öte yandan kaynaklarda Şeyh Ede Balı'nın yanı sıra bazı dervişlerden de bahsedilmektedir. Bunlar arasında öne çıkan isimler Dursun Fakih ve Kumral Abdal'dır. Her iki şahsiyetin de türbeleri bugün Bilecik il sınırları içerisinde yer almaktadır. Şeyh Ede

Balı'nın ardından değinilmesi gereken ilk şahsiyet Dursun Fakih olmalıdır. Nitekim o, Şeyh Ede Balı'nın damadı, Osman Gazi'nin bacanağı ve devlet adına ilk hutbeyi okuyan kişi olarak kuruluş devrinin öne çıkan manevi bir kişiliğidir. Taşköprülüzade'nin verdiği malumata göre Karamanlı olan Dursun Fakih, Şeyh Ede Balı'nın öğrencisidir ve ondan tefsir, hadis ve usul gibi konularda dersler alarak fıkıh tahsilinde bulunmuştur. Şeyh'in vefatının ardından fetva ve devlet işleriyle birlikte şeriat ilimlerinin öğretiminde de onun yerini dolduran ilim sahibi ve duası makbul bir kişidir (Taşköprülüzade Ahmed Efendi, 2019: 26). Dursun Fakih'in devletin kuruluşu konusunda ön plana çıktığı temel hadise, Karacahisar'ın fethedilmesinden sonradır. Kaynakların birbirlerinden yer yer farklı verdikleri bilgilere göre Sultan Alaaddin'in vefatının ardından Dursun Fakih, Karacahisar'a hem kadı hem de hatip olmuştur (Mehmed Neşri, 1983: 57). Osman Gazi adına ilk hutbeyi okuyan kişi de buradaki ilk Cuma namazını kıldıran kişi de o'dur. Ayrıca bayram namazını da Hicretin 689'un da kıldırmıştır (Oruç Beğ, 2019: 28).

Şeyh Ede Balı ve Dursun Fakih gibi dervişlerin yanı sıra Osmanlı'nın kuruluş devrinin ilk etabında ön plana çıkmayı başarabilmiş olan bir diğer tarihsel, kültürel ve imgesel şahsiyet de Kumral Abdal'dır. Kumral Abdal, kaynaklarda Abdal Kumral adıyla geçmesinin yanı sıra Turgud adıyla da bulunmaktadır (Mehmed Neşri, 1983: 46). Orhan Fuat Köprülü'nün İdris-i Bitlisi'den aktardığına göre Kumral Abdal, devletin “kuruluşundan önce uçlarda yaşayan bir derviş mücahiddir” (akt. Köprülü, 1988: 63). Âşıkpaşaoğlu ve Neşri Tarihi'ne göre o, Şeyh Ede Balı'nın müritlerindedir (Mehmed Neşri, 1983: 46; Âşıkpaşaoğlu, 2014: 20). Öyle ki Şeyh Ede Balı, Osman Gazi'nin gördüğü rüyayı yorumladığı ve onun padişah olacağını müjdelediği sırada Kumral Abdal'da orada onlarla beraberdir. Bu kutsi olaya şahit olan Kumral Abdal, Osman Gazi'den bir müjdelik veya şükran borcu istemiştir. Bunun üzerine Osman Gazi, ona padişah olduğu gibi bir şehir vereceğini söylemiştir. Ancak Kumral Abdal, bir şehir yerine bir köyün yeterli olacağını söyleyip Osman Gazi'den yazılı bir belge talep etmiştir. Osman Gazi ise yazılı bir belge yerine dedesinden ve babasından kaldığını söylediği kılıcıyla birlikte bir maşrapayı ona bir nişane, bir alamet olarak vermiştir (Mehmed Neşri, 1983: 46; Âşıkpaşaoğlu, 2014: 20). Tarihi kaynaklardaki bu dikkat çekici hadisesinin öznelere olan Kumral Abdal ve Osman Gazi ile bağdaştırılabilecek imgeler “kılıç” ve maşrapa"dır. Osman Gazi'nin Kumral Abdal'a bir nişane olarak verdiği kılıcın önemi, onun dedesinden ve babasından kalan bir “yadigâr” olmasından kaynaklıdır. Osman Gazi'nin kendisi için böylesine büyük bir önemi olan kılıcı Kumral Abdal'a vermesi, onun Kumral Abdal'a ne derece önem verdiğini de göstermektedir.

Osmanlı kuruluş mitosuna dâhil edebilecek bir diğer derviş-imge şahsiyet ise Hacı Bektaş-ı Veli'dir. O, Türk kültürel belleğinde tarihi bir şahsiyet olarak yer almasının yanı sıra menkıbevi kişiliğiyle de ön plana çıkmış bir dervıştır. Çünkü onun hayatı hakkında bilgiler edindiğimiz Vilayetname-i Hacı Bektaş Veli, halk tahayyülünde şekillendiği bilinen birçok şifahi bilgi ile doludur. Bu eser üzerine bir çalışma hazırlayan Abdülbaki Gölpınarlı'nın sarf ettiği ifadeler Türk tarihi ve kültürü adına dikkat çekici bir niteliktedir. Zira ona göre bu eser "dine dayanan Türk edebiyatındaki zincirin adeta bir halkasıdır" ve bu zincir Dede Korkut Kitabı ile başlamaktadır (Gölpınarlı, 1958: III). İki eser arasında var olan bu tarihi ve kültürel ilişkiyi Osman Gazi özelinde müşâhede etmek ise Türk kültürel belleği içerisinde yer alan imgesel etkileşim ağını görmek anlamında önem arz etmektedir. Çünkü daha önceden de birden fazla kez dikkat çekilen Dede Korkut ve Osmanlı hanedanı arasındaki meşruiyet ilişkisi, Hacı Bektaş-ı Veli eliyle de gerçekleş(tiril)miştir. Tarihçi Kemal'in Selâtin-Nâme adlı kitabındaki sözde bilgiye göre Hacı Bektaş-ı Veli, Osman Gazi'ye tac giydirmiştir (Kemal, 2001: 41). Bu bilgilerin bulunduğu bölümde Hacı Bektaş-ı Veli'nin nasıl bir görünüme sahip olduğuna dair az da olsa bir bilgi vardır. O, bu eserde başında ak bir külâhı olan ve Allah'ı zikreden keramet sahibi bir kişi olarak tasvir edilmiştir (Kemal, 2001: 40-42).

Osman Gazi'nin veya Osmanlı hanedanının meşruiyeti söz konusu olduğunda sadece Türk-İslam kültürünün manevi temsilcileri olan dervişler değil, Hristiyan kültürünün kutsal temsilcileri olan keşişler de imgesel ve simgesel nitelikleriyle ön plana çıkmıştır. Bunu, Oğuz destan geleneğinden faydalandığı bilinen Yazıcızade Ali'nin Oğuznamesi'ndeki bir hikâyede görmek mümkündür. Sözde bu hikâye, Osman Gazi'nin padişahlığından ve Bursa'nın fethedilmesinden önce gerçekleşmiştir. Rum ilinde Siroz adlı bir şehirde Margarit adlı bir manastırın keşişleri tarafından bir yıldız falı (nücüm) bakılmıştır. Bu fala göre Söğüt denilen yerde bir padişah zuhur edecek ve o kişi Rum diyarını fethedecektir. Bu yüzden de keşişler yanlarına aldıkları altın ve akçelerle birlikte Söğüt'e gelip padişah olacağı müjdelenen Osman Gazi'ye kendilerine dokunmaması için yalvararak yanlarında getirdikleri altın ve akçeleri ona takdim etmişlerdir (Yazıcızade Ali, 2017: 758).

3.4. Kurucu Olaylara Dair İmgeler

Osmanlı'nın kuruluşuna etki eden olaylardan bahsedilecekse bunu devletin kurulduğu aşamadan daha geriye götürmek mecburiyetindeyizdir. Zira devletin kurucu unsurlarının devletin kuruluş coğrafyasına nasıl geldikleri meselesi, devletin kuruluş tarihinin hemen öncesindeki önemli olaylar kadar kilit bir roledir. Osmanlı tarihlerinin baş kısımlarında Cengiz Han adı öne çıkar. Cengiz Han adının, kişiliğinin ve ardıllarının Türk kültürel

belleğinin yazılı şahitleri olan Osmanlı tarihlerine yansması hiç iç açıcı değildir. Bu karakterin -diğer milletlerin belleklerinde olduğu gibi- Türk belleğine kazınmış “yıkıcı” imgesini görmek zor değildir. Neşri Tarihi'nin “Osmanoğullarının Soylarının ve Rum'a Nasıl İndiklerinin Zikredilmesi” adlı bölümünde Osmanoğullarının şeceresinden sonra Sultan Mahmut'un Selçukoğullarını yüz bin civarı Türk ile Horasan'a geçirdiği zaman, Selçukoğullarına mensup olduğu ifade edilen Türklerden davarı ve rızkı çok olan bir topluluğun -Osman'ın atalarının- Ermeniyeye ülkesinden Ahlat şehrine geldiği ve Cengiz Han'ın tarih sahnesinde görüldüğü aşamaya kadar (takribi 170 yıl) burada kaldığı yazılıdır. Cengiz Han Hicret'in 616'sında doğudan zuhur ederek Belh'e kadar gelmiştir. Neşri Tarihi'nde Cengiz Han'ın merhametsiz bir kâfir olmasından dolayı devletinin ayan olduğu, onun tüm endişesinin saltanat olduğu yazılı olmakla birlikte zalim, kötü, kan dökücü, hileci ve aldatici olduğu ifade edilir. Neşri Tarihi'ne göre Cengiz Han yüzünden dünyada ibadet eden âlim kalmamıştır. Cengiz Han'da Allah korkusu yoktur. Birçok şeyh, âlim ve seyit onun kılıcı altında son nefesini vermiştir. Cengiz Han'ın ordusu gittiği her yeri yağmalamıştır. Halklara zarar vermiştir. Yıkılmadık şehir bırakmamıştır. Semerkant'ı ve Harezmî mahvetmiş ve Irak'ta ne varsa ele geçirmiştir. Sonunda Bağdat'a ulaşan Cengiz Han'ın ordusu burayı da ele geçirmiştir. Bu ordu Bağdat'ın ardından İran'a musallat olmuştur. İran'da huzur kalmadığı için de elli bin hane olduğu ifade edilen göçer evli Türkler, liderleri Kaya Alp oğlu Süleyman Şah ile birlikte Rum diyarına yönelmek zorunda kalmıştır (Mehmed Neşri, 1983: 36-37).

Oruç Bey Tarihi'nde de Osmanoğullarının atalarından bahsedildikten sonra Cengiz Han adı görülür. Bu tarihi kayda göre Cengiz Han, Hatay ülkesinden (Kuzey Çin) 20.000 askerle hareket ederek önce Belh şehrini tarumat etmiştir. Ancak o, Belh şehrini harap ettiği sırada ölmüştür. Bu tarihi kayıta Cengiz Han'a “Tanrı'nın laneti üzerine olsun.” diye beddua edilir. Cengiz Han'ın ordusu Belh şehrini ele geçirdikten sonra Horasan, Irak ve tüm Acem yurdunu tarumar etmiştir. Cengiz Han'dan sonra oğlu Hülegü Han¹⁸ hükümdar olmuştur. Hülegü Han burada türemiş ve evlatlarıyla tüm Acem ülkesini ele geçirmesi neticesinde tüm dünyada kaotik bir vaziyet hâkim olmuştur. Oruç Bey Tarihi'nde bu tarihi bilgilerden sonra Osmanoğullarının atalarına dair bilgiler verilir. Cengiz Han taifesinin bu eylemleri sırasında Yörük Süleyman Şah,¹⁹ Mahan şehrinin beyidir. Ancak Mahan şehri bu kaotik olaylar

¹⁸ Atsız Bey, Oruç'un burada yanıldığını ifade eder. Çünkü Hülegü Han, Cengiz Han'ın torunudur (Atsız, 2019: 22).

¹⁹ Yeri gelmişken belirtmelidir: Daha önceden de temas edilmiş olduğu üzere kimi modern tarihçiler, tarihi belgelere dayanarak Osman Gazi'nin dedesinin Süleyman Şah olmadığı iddiasındadır. Bu itibarla erken Osmanlıların tarihi geçmişindeki bazı olaylar şüpheli bir vaziyet halini almaktadır. Biz, çalışmamızda konunun mitik boyutlara da sahip olduğunu gösterebilmek amacıyla tarihi gerçeklikler konusunda açıklamalarda

neticesinde zarar görünce Süleyman Şah ve halkı Mahan'ı bırakıp Acem yurdundan Anadolu'ya geçmiştir. Anadolu'da uğradıkları ilk nokta Erzurum'dur. Erzurum'un ardından Erzincan'a ve oradan da Amasya'ya gelerek gaza faaliyetlerinde bulunan Süleyman Şah, Halep'e yönelmiştir (Oruç Beğ, 2019: 21-22). Ahmedî tarafından kaleme alınan İskendername adlı eserin sonuna eklenen Osmanlı tarihi ile ilgili kısa bölümde de Cengiz Han adı yer almaktadır. Ahmedî, Cengiz Han hakkında diğer Osmanlı tarihçileri olan Mehmet Neşri ve Oruç Bey kadar geniş malumata yer vermemişse de onun yazdığı tarihi kayıta Cengiz Han adı "zulüm" imgesiyle birlikte anılmıştır (Ahmedî, 2019: 137). Bu tarih kayıtlarında olduğu gibi Cengiz Han imgesine yer veren Şükrullah ise bazı farklı bilgiler de aktarmaktadır. Onun anlatımına göre Cengiz Han; Türkistan'ı, Semerkant'ı ve Belh'i yakıp yıkarak tüm Müslüman âlemini birbirine katmıştır. O, Rey şehrinde 500.000 kadar kişiyi öldürmüştür. Bu gibi sebeplerden dolayı da Selçuklular kendi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır (Şükrullah, 2019: 201).

Gayet anlaşılabilir üzere tarihi kayıtlar Osman Gazi'nin doğumundan ve Ertuğrul Bey'in Söğüt'e gelmesinden önce bir savaş, yıkım, yok oluş ve hayatta kalım mücadelesine dair imgeler içermektedir. Cengiz Han'ın tarih sahnesinde görülmesiyle birlikte girişmiş olduğu faaliyetler diğer milletlerde olduğu gibi Osman Gazi'nin atalarında da bir dinamizm oluşturmuştur. Tarihte dinamik bir yaşamın mümessili olduğu bilinen Türkler, Cengiz Han'ın ve ordularının eylemleri sonucu daha dinamik bir aşamaya geçmek mecburiyetinde kalmıştır. Osmanlı tarihlerinin verdiği bilgilere göre Osman Gazi'nin ataları, Söğüt yöresine gelmeden önce ciddi bir ölüm kalım mücadelesi vermiştir. Aynı şekilde Selçuklular da kendi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Birçok kaynakta geçtiği şekliyle Cengiz Han karakteri ve bu karakterin tarihte oynamış olduğu rol, Süleyman Şah'ın ve Ertuğrul Bey'in yaşamlarının daha dinamik olmasına sebebiyet vermiş ve dolayısıyla da Kayıların hayatlarında bir göç olgusu

bulunmak mecburiyetindeyiz. Fakat tarihi gerçeklikleri olağanca açıklığıyla ortaya koyma niyetinde değiliz. Bu gaye, esasında tarihçilerin araştırma konusudur. Çalışmamızın amacı, Osmanlı tarihi kaynaklarındaki mitik olarak değerlendirdiğimiz meseleleri halkbilimin bize sağladığı yetkiyle-donanımla ve modern tarihçilerin görüşlerinden de istifade ederek göstermek ve bu meseleler ile Türk kültürel belleğinde yer alan imgeler konusunda münasebetler kurup Bilecik kent kültürüne nasıl yansıdığı konusunda bilgiler vererek Bilecik'in kültürel mirası ve turizmi açısından çözüm önerilerinde bulunmaktır. Meselenin tarihi gerçeklik hususu konusunda meraklı olanlar, tarihi kayıtların verdiği bilgileri ve bu tarihi kayıtlardan yararlanan modern tarihçilerin tezlerini etraflıca tetkik etmelidir. Öte yandan Süleyman Şah karakterinin Türk kültürel belleğinde bıraktığı iz de yabana atılmamalıdır. Çünkü Osmanlı tarihlerinin birçoğunda Süleyman Şah adının ve bu şahsiyetin yaşadığı olayların yer alması Türklerin kültürel belleğinde yer bulan etkili bir meseledir. Bu doğrultuda Süleyman Şah karakteri ve onun yaşadığı iddia edilen hadiseler önemsiz değil, bilakis Osmanlı tarihlerinde kendine yer bulması onun oldukça önemli bir husus olduğunu göstermektedir. Kimi araştırmacılar yer yer- bizim de yapmış olduğumuza benzer şekilde- Süleyman Şah'ın Osman Gazi'nin dedesi olması konusunu Osmanlıların meşruiyet çabası olarak değerlendirebilir. Ancak Süleyman Şah karakteri, Osmanlı kuruluş anlatısından ayrı düşünülmemeli, tarihi ve mitik boyutlarıyla Osmanlı kuruluş anlatısında yer bulmalı ve bu motivasyonda imgesel özellikleriyle birlikte yer almalıdır.

yaşanmıştır. Bu göç olgusunu Türk kültürel belleğine kazınan bir imge olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü Osmanlı tarihlerine yansıdığı haliyle Türkler, ata yurtları olan Orta Asya'dan Anadolu'ya gelirken ne türden tehlikeler -tarihi ve epik- atlattıklarına dair belleklerine kazınan hadiseleri devletin kuruluşundan sonra kaleme aldıkları eserlere işlemişlerdir.

Kaynaklar Kayıların, günümüzde Bilecik il sınırları içerisinde yer alan Söğüt yöresine gelmelerinden evvel Süleyman Şah önderliğinde hareket ederek birtakım rota çizdiklerine dair bilgilere de yer verirler. Âşıkpaşaoğlu Tarihi bu konuda diğer tarih kitaplarından biraz daha farklı bilgiler aktarmaktadır. Ona göre Osman Gazi'nin dedesi olan Süleyman Şah, ilk önce Rum vilayetine gelenlerdendir. Rum ve Acem diyarının mağlup olduğunu ifade eden Âşıkpaşaoğlu, Acem padişahlarının Araplardan çekindiklerini, bu yüzden de Türklerden yardım aldıklarını ve bu sayede de Araplara karşı üstünlük elde ettiklerini belirtir. Ancak Acem padişahları bu sefer de Türklerden çekinmeye başlamıştır. Tedbirli olmak adına Süleyman Şah'ın Rum'a giderek gaza faaliyetlerinde bulunmasını istemişlerdir. Bunu kabul eden Süleyman Şah da Erzurum'dan Erzincan'a geçerek Rum vilayetine girmiştir ve burada 6 yıl civarı kalmıştır. Süleyman Şah burada birçok kahramanca harekette bulunmuştur. Ancak hayvancılıkla geçinen Türkler, bu bölgenin kendilerine dar gelmesi sebebiyle birçok zorluk yaşamaya başlamıştır. Bu sebeple de tekrardan Türkistan tarafına yönelmişlerdir. Ancak önceki rotalarından farklı bir rota izleyerek güzergâhlarını Halep'e çevirmişlerdir. Caber Kalesi önüne gelen Kayılar'a Fırat Nehri geçit vermemiştir. Kayılar, Süleyman Şah'a burayı nasıl geçeceklerini sormuşlardır. Bunun üzerine nehre giren Süleyman Şah atından düşerek bu nehirde boğulmuştur. Bu sebeple de Süleyman Şah Caber Kalesi önüne defnedilmiştir. Süleyman Şah'ın defnedildiği yer Türk Mezarı adıyla bilinmektedir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 15-16). Süleyman Şah'ın ve yanındakilerin yaşadığı bu hadise Neşri Tarihi ve Oruç Bey Tarihi'nde de bulunmaktadır (Mehmed Neşri, 1983: 37; Oruç Beğ, 2019: 22-23).

Bu hadiseden sonra Âşıkpaşaoğlu ve Oruç Bey Tarihleri Süleyman Şah'ın Sungur Tekin, Gündoğdu ve Ertuğrul adında üç oğlunun kaldığını (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 16; Oruç Beğ, 2019: 23) belirtirken Neşri Tarihi bu kardeşlere Dünder'ı da ilave ederek dört yiğitten bahseder (Mehmed Neşri, 1983: 37).Yahşi Fakih geleneğini takip eden Âşıkpaşaoğlu'nun aktarımına göre Ertuğrul ve kardeşleri bir fikir ayrılığına düşmüştür. Süleyman Şah'ın vefatının ardından Ertuğrul ve kardeşleri Pasin Ovası ve Sürmeli Çukur'a varmışlardır. Ancak onun kardeşleri bu bölgeye gelmiş oldukları yoldan geriye dönmüşlerdir. Böylelikle Ertuğrul ve onun yanında kalan 400 göçer ev bu bölgede bir müddet yaylayıp kışladıktan sonra Rum

vilayetine doğru yola çıkmıştır. Ertuğrul Bey'in Rum'a gelmesine dair birçok rivayetin olduğunu belirten Âşıkpaşaoğlu, Ertuğrul Bey'in oğlu Saru Yatı'yı Sultan Alaaddin'e yurt istemesi için gönderdiğini yazar. Sultan Alaaddin'in yanına varan Saru Yatı gaza edebilmeleri için kendilerine yurt verilmesi talebinde bulunmuştur. Bu haberi alan sultan sevinerek Söğüt yöresini işaret edip Domaniç ve Ermeni Beli Dağı'nın olduğu bölgeyi yaylak ve kışlak olarak onlara vermiştir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 17).

Âşıkpaşaoğlu Tarihi'ni kaynak edindiği bilinen Mehmet Neşri ise Sultan Alaaddin tarafından Ertuğrul Bey ve yanındakilere Söğüt yöresinin nasıl verildiğine dair farklı bir malumat verir. Bu olay zihnimize oldukça epik bir manzara görüntüsü yaratır. Buna göre Ertuğrul Bey dört yüze yakın erle Rum'a yöneldiği zaman, Sultan Alaaddin'in bir savaş yapmakta olduğunu görmüştür. Bu savaşta Sultan Alaaddin ve ordusu zor bir durumdadır. Ertuğrul Bey, yanındaki alplara savaşa denk geldiklerini, ellerinde kılıçlarının olduğunu, kadınlar gibi savaştan kaçmanın yiğitlere yakışmayacağını bildirerek kimin tarafında savaşa gireceklerini sormuştur. Alplar, mağlup edilmek üzere olan Sultan Alaaddin'in yanında yer alınmaması gerektiğini söyleyince Ertuğrul Bey, bu sözlerin yiğitlere yakışmadığını belirterek Hızır gibi davranılmasını ve mağlup olmak üzere olan tarafa yardım edilmesini emretmiştir (Mehmed Neşri, 1983: 38). Bu tehlikeli olayda Oğuz savaşçılarının Ertuğrul Bey'in sözüne itimat ettiklerini anlamamızın yanı sıra onun başına buyruk bir şekilde hareket etmediğine de şahitlik ederiz. Zira Ertuğrul Bey bir savaşa girmeden önce yanında yer alan savaşçılarına danışmıştır. Ayrıca bu savaş hadisesine denk gelen alplar, adeta Ertuğrul Ata eliyle bir olgunlaşma sürecini tecrübe etmişlerdir. Yaşamış olduğu kültürün ve dini inancın emrettiği kuralların gayet bilincinde olduğu anlaşılan Ertuğrul, bu hadise ile sadece yanındaki alplara değil, bu hadiseyi okuyan kimselere de yardıma muhtaç olanlara Hızır gibi yardım edilmesinin öncelikli olduğu mesajını taşımaktadır. Öyle görünüyor ki Osmanlı tarihleri - haliyle bu eserleri kaleme alan Osmanlı tarihçileri- Türk kültürel belleğinde yer edinen Hızır gibi olmak ve alplik müessesinin emrettiği şekliyle kahraman gibi davranmak hususlarında dikkat çekici öğretilere ve bunlara ilişkin zengin imgelere haizdir. Bilindiği üzere Türk-İslam inancına göre Hızır, yolda kalmışlara veya yardıma muhtaç olan kimselere yardım eli uzatan ulu bir şahsiyettir. Bu anlayışa göre Hızır şahsiyeti ve onun taşıdığı imge "Hızır gibi yetişmek" deyimiyile Türkçede kalıplaşmış bir ifade şeklinde yer almaktadır. Hızır şahsiyeti ve imgesi sadece basit bir şekilde yardıma muhtaç olana yardım etmek demek değil, yardıma muhtaç olana oldukça hızlı ve olağanüstü bir biçimde yardım etmek anlamındadır.

Bu cenk hadisesi Ertuğrul ve Osman Gazi arasında var olduğunu söyleyebileceğimiz dikkat çekici bir benzetmeye de sahiptir. Çünkü Ertuğrul Bey ve alplar ellerinde bulunan kılıçlarla Alaaddin'in yanında yer alarak kendilerine düşman belledikleri Tatarlara “şahinin kargaya saldırması gibi” saldırmışlardır (Mehmed Neşri, 1983: 38). Burada Ertuğrul ve alplara yakıştırılan “şahinin kargaya saldırması gibi” ifadesi önemlidir. Zira göklerin hâkimi olan kuşlardan biri olan şahinin zihinlerde oluşturduğu imgenin anlamı güçlü, yırtıcı, avcı ve savaşçıdır. Osman Gazi ve nesli ise Âşıkpaşaoğlu'nun ifadeleriyle avcı bir kuş türü olan Sungur ile özdeşleştirilir: “Bilürler avlayıcı sunkur kopdu” (Âşıkpaşaoğlu: 1949: 108). Ayrıca Osman Gazi'nin amcalarından biri olan “Sungur Tekin”in bu ad ile anıldığı da unutulmamalıdır. Netice itibariyle Ertuğrul ve askerleri, Alaaddin'in Tatarlar ile yaptığı savaşta merkezi bir rol üstlenmiştir. Bu yüzden Selçuklu Sultanı Alaaddin, Ertuğrul'a ihtişamlı bir hil'at giydirmesinin yanı sıra onun yanında bulunan kişilere de bahşişlerde ve ihsanlarda bulunmuş ve onlara Söğüt'ü kışlak, Domaniç-Ermeni Dağlarını da yaylak olarak vermiştir. Neşri Tarihi, Osman Gazi'nin Söğüt'te ortaya çıkış sebebinin bu hadise olduğunu belirtir (Mehmed Neşri, 1983: 38). Bu ifadeye göre Osman Gazi'nin doğum yeri Söğüt olmalıdır.

Şüphesiz ki Ertuğrul Bey'in Osman gibi akıllı ve savaşçı bir evlada sahip olması, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna etki eden olayların en merkezi kısmında yer alır. Bunun nedeni gayet barizdir. Çünkü devletin ve hanedanın kurucusu Osman Gazi'dir. Kaynaklar Osman Gazi'nin doğumu ve gençliği konusunda etraflıca bir bilgiye yer vermemektedir. Osman Gazi'nin küçüklüğünde çift sürdüğü malumatına yer veren Oruç Bey Tarihi'ne göre devlet Osman Gazi'nin başındadır. Bu tarihi veriye göre Osman Gazi'nin kardeşlerinin vefat etmesi sebebiyle Osman Gazi onların yerini almıştır (Oruç Beğ, 2019: 23). Âşıkpaşaoğlu Tarihi'ne göre ise Ertuğrul Bey'in vefatından sonra halk, kendilerine liderlik etmesi için Osman Gazi'yi seçmiştir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 18).

Neşri Tarihi'ni incelediğimizde ise bu tarihi kaynakların aktarımlarından biraz daha farklı bilgiler bulunmaktadır. Neşri'ye göre Osman Gazi, kendi kardeşleri arasında yiğit olarak sivrilmesi sebebiyle halkı tarafından lider olarak seçilmiştir. Bu tarihi veriye göre Ertuğrul Bey 93 yaşındayken tesadüfen vefat etmiştir ve Söğüt'e defnedilmiştir. Bu olayın ardından göçer evlerin kimisi Osman'ı ve kimisi de Ertuğrul'un kardeşi olan Dünder'ı, bey olarak seçmek istemiştir. Fakat Osman'ın kendi halkı el altından haberler gönderip sözleşmiştir. Halkın Osman'a olan bağlılığını gören Dünder ise beylikten vazgeçerek Osman'a biat etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Osman Gazi'nin kardeşlerine göre daha yiğit

bir görünüm sergilemesi, Türk alplarının avda ve kuşta onun yanında toplanmasına vesile olmuştur. (Mehmed Neşri, 1983: 41-44). Türk yiğitlerinin Osman'ın etrafında toplanması meselesi, aynı zamanda kuruluşa etki eden önemli bir hadise olarak kabul edilmelidir. Çünkü bu vaziyete göre Osman, etrafındaki güç odaklarını kendine çekebilmeyi başarabilmiş olan karizmatik bir şahsiyet olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Altuğ, 2020: 50-75). Buna ek olarak esasında tarihi bir şahsiyet olan Osman Gazi'nin av avlayıp kuş kuşlaması Türk destan kültürü düzleminde de ortak bir özelliği açığa çıkartır. Yani av avlamak ve kuş kuşlamak tarihsel anlamda bir gerçeklik olduğu kadar kültür düzleminde de bir gerçekliğe denk gelir. Dede Korkut Kitabı'nın epik Oğuz kahramanları da her daim av avlar, kuş kuşlar. Oğuz alperenlerinde "...av doğayla temastır, iletişimidir, kendini doğanın bir parçası bilmektir, ruhu tazelemektir" (Bayat, 2018: 141). Nitekim bu mukayese ile tarihin kahramanı Osman Gazi, kültürel modeller ile ortak bir zeminde bir araya ge(tiri)lmiş olur.

Yazıcızade Ali'nin Selçukname adlı kitabında Osman Gazi'nin han ve padişah olarak seçiliş hadisesi ise zihnimizde Âşıkpaşaoğlu, Neşri ve Oruç Bey'in ifadelerinden²⁰ çok daha farklı, çok daha epik bir manzara ve bu manzarayla ilintili olan imgeler oluşturur. Bu olay, Selçukname'de şöyle anlatılır:

"Bu eşnâda uç etrâfından haber vardı ki Kayı'dan Ertuğrul oğlu 'Osman Beg'i ucağı Türk begleri dirilip kurultây idüp Oğuz Töresin sorışıp hân dikkiler diyü. Ol hikâyet bu minvâl üzerineydi ki ucağı Türk begleri, ki Oğuz'un her boyundan uc etrâfında Tâtâr şerrinden korkup yaylar ve kışarlardı, rüzigâr-ıla karşı Tâtârdan incinenler uca gelüp çoğaldılar. Fi'l-cümle ol illerün begleri ve kethüdâları cem' olup 'Osman Beg katına geldiler ve meşveret kıldılar. Çok kâl u kılden soñra sözlerinün ihtiyârı bu oldu ki eyitdiler 'Kayı Hân hod mecmü' Oğuz boylarınun Oğuz'dan soñra ağaları ve hânlarıydı. Ve Gün Hân'un vaşiyeti ve Oğuz Töresi mücebince hânlık ve pâdişâhlık Kayı soyı var-iken özge boy hânlarınun soyına hânlık ve pâdişâhlık degmez. Çün şimden girü Selçuk Sultânlardan bize çâre ve meded yokdur, memleketün çoğı ellerinden çıkıdı, Tâtâr üzerlerine geregi gibi müstevli oldu. Çün merhûm Sultân Alâ'a'-dîn'den dahı size şafâ gibi nazar olmuşdur. Siz hân olun ve biz kullar Sultânımız hizmetinde bu tarafda gazâyâ meşgûl olalum '. didiler. 'Osman Beg da hı kabûl itdi. Pes mecmü' örü turup Oğuz resmince üç kerret yükünüp baş kodılar. Ol zamânlarda Oğuz Töresinden baqiyye var-ıdı. Şimdiki bigi top unudulmamışdı. Dolu obalardan kımrân getürdüp 'Osman Beg'e sağrak şundılar. Çün içdi, çavuşlar 'Sıhhat ve 'âfiyet ve pâdişâhlık mübârek olsun!' diyüp du'a ve senâ kıldılar" (Yazıcızade Ali, 2017: 713-714).

Yapılmış olan kaynak incelemesine göre sadece Selçukname'de tespit edilebilen bu epik hadise Türk destan geleneği özelinde dikkat çekici özelliklere sahiptir. Çalışmanın ilk bölümünde de yer verilmiş olduğu üzere bu hadisede Oğuz Kağan, Oğuz'un oğlu Gün Han ve onun oğlu Kayı Han adları öne çıkar. Bu isimlerle sıkı sıkıya bağlı olan Oğuz töresine göre Osman Gazi'nin han olarak seçilmesi gerekmiştir. Öyle görünüyor ki Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan oldukça sonra yazılan bu tarihi eser, Türk beylerinin Oğuz töresini

²⁰ Burada farklı bir hususa dikkat edilmelidir: Âşıkpaşazade, Neşri ve Oruç Bey'in verdiği bilgilere göre Osman Gazi kendi halkı arasında bey olarak seçilmiştir. Oysa Yazıcızade Ali'nin verdiği bilgiye göre Osman Gazi, diğer Türk boyları tarafından han ilan edilmiştir.

unutmadıklarına dair kıymetli bir bilgiyi muhtevasında barındırmaktadır. Bu epik hadisenin kültürel ışığı altında görebildiği üzere ilginçtir ki Türk tarihi ve kültürel belleğinde bulunan kurultay yapmak ve kımız dolu bir kadeh vasıtasıyla ant içmek geleneği Osmanlılar nezdinde yaşatılmaktadır. Ayrıca bu kaynaktaki “o zamanlarda Oğuz töresinde bakiyye vardı. Şimdiki gibi bütünüyle unutulmamıştı” ifadesi ile Dede Korkut Kitabı’nda bulunan “Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu” adlı anlatıdaki “ol zamanda beylerin alkışı alkış kargışı kargıştı, duaları kabul olurdu” (Ergin, 2016: 117) ifadesi birbirinden farklı değil, Türk kültürel belleğindeki müşterek ifadelerdir. “Tek kelime ile Oğuzların iç dünyası, düşünce özelliği, dünya duyumları epik klişelerde kodlaşmıştır” (Bayat, 2018: 98). Bamsı Beyrek adlı anlatıdaki Türk beylerinin gerçekleştirmiş olduğu eylem, söze tapmak (söz vermek), yani ant içmek demektir. Oğuz toplumunda yer alabilmenin temel koşulu söze saygı duymak ve ona itaat etmektir. Bu gelenekte söz hafife alnamaz ve ona gayri ciddi yaklaşılamaz (Abdulla, 2015: 81). Osman Gazi’yi han seçmek için onun huzuruna gelen Türk beyleri de aynı şekilde, yani Oğuz töresi mucibince hareket ederek söz vermişler, ant içmişler ve dua etmişlerdir.

Devletin kuruluş anına gelmeden önce Osman Gazi bir dizi gaza faaliyetlerinde bulunarak nüfuz alanını genişletmiştir. Âşıkpaşaoğlu Tarihi’ne göre Osman Bey’in ilk düşmanlarından birinin adı Aya Nikola’dır. Bu şahsiyet, Kayıların yaylaya ve kışlaya gittikleri sıralarda rahatsız edici hareketlerde bulunmuştur. Bundan dolayı Osman Bey, Bilecik Tekfuruna müracaat ederek yaylaya gittikleri zamanlarda Kayıların eşyalarını onun kalesine emanet olarak bırakmak istemiştir. Tekfur, Osman’ın bu isteğini eşyaların yalnızca kadınlar tarafından getirilmesi şartıyla kabul etmiştir. Erkek Türklerden kimsenin gelmemesini özellikle istemiştir. Bilecik Tekfurundan onay alan Osman Bey ise ona birçok hediyeler göndermiştir (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 18-19). Neşri Tarihi’nin anlatımına göre Ertuğrul, Osman ve Bilecik Tekfuru arasında bir dostluk ilişkisi vardır (Mehmed Neşri, 1983: 45). Fakat Ertuğrul ve Osman’ın Bilecik Tekfuru ile olan münasebeti dostluktan ziyade karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı bir izlenim vermektedir. Öyle anlaşılıyor ki Ertuğrul ve Osman dönemin konjonktürüne göre hareket etmeye özen göstermektedir. Zira daha sonradan da değinileceği üzere dönemin konjoktürünü kendi lehine çevirmeyi başarabilmiş olan Osman Bey ve Bilecik tekfuru arasında tarihi ve kültürel boyutlarıyla bir cenk hadisesi yaşanacaktır.

Osman Bey, Aya Nikola ile olan çekişmesinden dolayı yanında bulunan 70 civarı asker ile İnegöl taraflarına akın etmek istemiştir. Osman’ın bu niyetini casusları vasıtasıyla öğrenen Aya Nikola ise Osman Bey’e pusu kurmuştur. Öte yandan Osman Bey’in de bir

casusu vardır²¹ ve pusu konusunda onu uyarmıştır. Tüm tehlikeye rağmen pusu üzerine yürüyen Osman Bey, kâfirler ile ciddi bir savaş yapmıştır. Ancak Osman Bey'in askerleri hem yayadır hem de düşman sayıca üstündür. Bu cenkte Osman Bey'in kardeşi Saru Yatı'nın oğlu Bay Hacı (Bay Hoca/Koca) şehit düşmüştür (Âşıkpaşaoğlu: 2014: 18-19). Bu hadisenin zihnimizde bıraktığı görüntüye göre Osman Bey'in maddi ve manevi açıdan birçok kaybı olmuştur. İlginçtir ki kaynaklar Osman Bey'in görmüş olduğu rüya hadisesini bu olayın hemen arkasından verir. Onun gördüğü rüya hadisesinin esas kaynağı olan Âşıkpaşaoğlu'da Osman Bey ağlayarak bir niyazda bulunmuştur ve bunun ardından uykuya dalarak bir rüya görmüştür (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 19). Osman Gazi'nin ağlayarak niyazda bulunması ve bunun neticesinde kutlu bir rüya görmesi ile Oğuz Kağan'ın yaşamış olduğu bir hadise arasında imgesel ve simgesel düzlemde diyalektik bir benzerlik vardır.

Oğuz Kağan anlatısının mitik unsurlu varyantında doğumunun ardından hızlı bir şekilde gelişim gösteren Oğuz, kendi toplumunun başına bela olan kaotik özellikli canavarı alt ederek bir inisiyasyon aşamasından geçtikten sonra bir gün Tanrı'ya yalvarmıştır. Destanda onun Tanrı'dan ne istediğine dair bir bilgi bulunmuyorsa da bu yalvarışın akabinde çevrede önce bir karanlık hâkim olmuş ve gökyüzünden yeryüzüne ışık içinde bir kız inmiştir. Bu kız gördüğü andan itibaren Oğuz'un akli başından gitmiştir. Neticede Oğuz bu kızla sevmiş, onunla birlikte olmuş ve bu olayın ardından bir toy düzenleyip âleme kağan olduğunu ilan ederek fetih hareketlerine başlamıştır (Bang ve Arat, 1936: 13-17) Osman Bey de Tanrı'ya niyazda bulunmasının ardından kutlu bir rüya görmüş, Şeyh Ede Balı'nın yanına varıp rüyasının tabirini öğrendikten sonra onun kızıyla evlenmiş ve fetih hareketlerine başlamıştır (Âşıkpaşaoğlu, 2014: 19-21). Osman Gazi'nin Şeyh Ede Balı'nın kızıyla evlenmesi ve fetih hareketlerine başlaması arasında Âşıkpaşaoğlu ve Neşri herhangi bir ek malumatta bulunmazken Oruç Bey Tarihi'nde ek bilgiler bulunmaktadır. Şeyh Ede Balı'nın kızıyla evlenen Osman Gazi, onunla gerdeğe girip muradına kavuşmasının ardından sabahleyin kalkarak abdest almış ve sabah namazını kılmıştır. Namaz kıldıktan sonra ise yanındaki alplarla beraber at koşturmuş ve âdet olduğu üzere av avlamıştır (Oruç Beğ, 2019: 25-26).

Şüphesiz ki Osman Gazi'nin kutlu bir rüya görmesi, bu rüyanın Şeyh Ede Balı tarafından yorumlanması, onun Şeyh Ede Balı'nın kızıyla evlenmesi ve Şeyh Ede Balı tarafından kılıç kuşandırılması neticesinde cihangirliğe giden yolda fetih hareketlerine

²¹ Kaynaklar Osman Bey'in düşmanlarının casusunun olmasının yanı sıra onun da yeri geldiğinde gizli teşkilatlanma faaliyetlerinde bulunduğunu açıkça göstermektedir.

başlaması sadece tarihi olarak değil, imgesel ve simgesel açıdan da Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olmuş en önemli hadiselerin başında gelmektedir. O, Şeyh Ede Balı eliyle bir inisiyasyon ritüelinden (inisiyasyon serenomisi, erginleşme ayini, kuttören) geçirildikten sonra yönünü Bilecik'e çevirmiştir. Çünkü Bilecik, daha önceden de bahsedildiği üzere, Kayıların yaşamsal faaliyetlerini rahatça gerçekleştirebilmelerine engel olan en önemli problemlerdendir. Bu yüzden de Bilecik'in fethedilerek kozmoşlaştırılması, yani bir düzene kavuşturulması gerekmiştir. Ancak bundan önce Osman Gazi'nin Bilecik'i fethedebilmesi için bir sebep bulması gerekmiştir. Zira Bilecik'teki tekfur ile Osman Gazi arasında görünürde bir dostluk ilişkisi vardır. Fakat Osman Gazi, aramış olduğu sebebi bulmuştur. Çünkü Osman Gazi tarafından teker teker yenilgiye uğratılan diğer Bizans tekfuruları, Bilecik tekfuruna müracaat ederek Osman Gazi'nin bir tehdit oluşturduğunu ve bu tehdidin de ortadan kaldırılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine tekfurular bir plan kurmuştur. Bir düğün bahanesiyle Osman Gazi çağırılacak ve ele geçirilecektir. Ancak bu planı kendisine dost bir nöker olan Köse Mihal sayesinde öğrenen Osman Gazi de bir plan hazırlığı yapmıştır. Bu plana göre Belekoma Kalesi'ne (Bilecik Kalesi) emanet bırakılmak için gönderilen malların arasına Kayı alpları saklanacaktır ve kaleye girdikleri gibi burayı ele geçireceklerdir. Şüphesiz, Belekoma Kalesi'nin fethediliş hikâyesi ile Truva Savaşı arasında bir benzerlik vardır. Dolayısıyla bu fetih hadisesinin zihinlerde oluşturduğu imge "Truva"dır. Netice itibarıyla Osman Gazi'nin kurduğu plan, Bizans tekfurularına üstün gelmiştir. Hem Belekoma Kalesi ele geçirilmiş hem de tekfurular büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Kayıların önce Orta Asya'dan Söğüt'e, sonra da Söğüt'ten Bilecik'e uzanan macerası uzun yıllar boyunca batıya, doğuya, kuzeye ve güneye yaptıkları seferlerle devam etmiştir.

3.5. Kuruluş İdeolojisine Dair İmgeler

Osmanlı Devleti, bir imparatorluk haline gelmeden önce sağlam temellere sahip bir devlet olarak tarihteki yerini almıştır. Devletin kuruluş süreci zaman zaman araştırmacılar zaman zaman da konunun meraklıları tarafından büyük bir muamma/gizem olarak görülmüşse de Türk kültürel belleğinde bir imge(ler) bulutu şeklinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti, bir devlet olmadan önce Anadolu'nun kuzeybatı kısmında bir uç beyliği olarak kendi coğrafyasının, zamanının ve dinamiklerinin gerektirdiği şekillerde birtakım faaliyetlerde ve girişimlerde bulunan bir yapı olarak karşımıza çıkmasıyla birlikte kuruluş aşamasının maddi ve manevi her türden boyutlarıyla gerek Türk milletinin gerekse de diğer milletlerin belleklerine²² nüfuz edebilmiştir. Osmanlı, Türk kültürel belleğinde "ecdat" olarak yer aldığı

²² Bu konuda hazırlanmış bir çalışma için bkz. (Kumrular, 2005).

gibi “Bir Türk isterse cihanı fetheder.” sözünün adeta varlık bulan bir hali olarak yüceltilmektedir. Beylikten devlete, devletten imparatorluğa geçiş aşamalarını sırasıyla deneyimleyebilmiş olan Osmanlı Devleti, Türk kültürel belleğinde birtakım imgeler şeklinde yaşamakta ve yaşatılmaktadır. Türk kültürel belleğinde yer alan Osmanlı imge bulutunun bir tanesini de “ideolojik boyut” oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti’nin kendisiyle bütünleşmiş bir şekilde bulunan en önemli ideolojik imgeleri ise a) adalet, b) kimlik, c) din şeklinde genelleştirilebilir. (A)dalet, (k)imlik ve (d)in sözcüklerinin baş harfleri ise Osmanlı yönetiminin hem kendilerine hem de topluma karşı sorumlu olduğu bir “akd” (anlaşma, sözleşme) şeklinde kabul edilebilir. “Akd”i oluşturan adalet, kimlik ve din başlıkları ile bunların alt başlıkları olarak kabul edilebilecek her türden başlık da (Oğuz/Kayı, Dede Korkut, töre-kut anlayışı, İslamiyet, cihan hâkimiyeti vb.) Osmanlı ideolojik imge bulutunun içerisinde yer alan, birbirleriyle etkileşim içerisinde olan imgeleri olarak değerlendirilebilir.

Sözlükte 1) “Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, türe”, 2) “Hak ve hukuka uygunluk hakkı gözetme”, 3) “Bu işi uygulayan, yerine getiren devlet kuruluşları”, 4) “Herkes kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, doğruluk” (TDK, 2021) olarak tanımlanan adalet sözcüğünün, Türk kültürel belleğinde Osmanlı Devleti’nin kurumsal yapısının temel direğini temsil eden bir imge olarak bulunduğu söylenebilir. Nitekim Osman Gazi’nin göbeğinde filizlenen, büyüyen, yeşeren ve dünyayı saran ağacın taşımış olduğu bir mesaj da budur. Adalet sözcüğü, bir kavram olarak değerlendirilebilir. Ancak onu, bu ağaç imgesiyle bir arada düşündüğümüzde onun imgesel bir özellikte de olduğu anlaşılabilir. İster erken dönem Osmanlı kroniklerine ister modern tarih çalışmalarına isterse de daha sonradan ortaya konulan ve yaratıcı çalışmalar olarak nitelendirilebilecek kurgusal çıktılara bakılsın, “Osmanlı=adalet” denklemini görmek mümkündür. Nitekim Türk kültürel belleğinin yazılı şahitleri olan kaynaklar Osmanlı Devleti’nin adalet anlayışının birçok örneği ile doludur. Osmanlı Devleti ile özdeşleştirilen adalet kavramının da sadece Osmanlı Devleti ile vuku bulmadığı, Osmanlıların bahsi edilen adalet anlayışını özellikle kendilerinden çok daha önce mevcut bulunan Türk devlet geleneğinden ve mirasçısı olduklarını iddia ettikleri Oğuz/Türk kültüründen aldıkları da bilinmektedir. Türk kültürünün çeşitli sebeplerle ata yurt olarak kabul edilen Orta Asya’dan tarihte karışıklık içerisinde olduğu bilinen, Türkler için ana yurt olarak özümseven ve kopmaz bir bağ olarak kıymetlendirilen Anadolu’ya yüzyıllarca süren Türk göçleri ile taşındığı bir gerçektir. Zira tarihte Orta Asya’da olduğu gibi Anadolu’nun da vazgeçilmez bir Türk yurdu olduğuna dair kanla mühürlenmiş sayısız gerçek mücadele meydana gelmiştir.

Adalet, Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce veya sonra da töre kavramıyla eşdeğerdir ya da eşdeğer nitelikler taşımaktadır. “İl gider, töre kalır” sözü, Türklerin töreye ne derece önem atfettiğini en açık haliyle göstermekle birlikte hukukun üstünlüğünü de ifade etmektedir. Türklerin bilinen en eski yazılı metinleri kabul edilen Orhun Yazıtları'nda töre kavramı “törö/törü” şeklinde geçmektedir. Bilge Kağan, Köl Tegin Yazıtı'nda “Yukarıda gök çökmezse, aşağıda yer delinmezse Türk halkı! Yurdunu (ve) yasalarını kim bozabilirdi?” (Aydın, 2012: 52) şeklinde seslenir. Türk devlet geleneğindeki töre anlayışı, “kut”tan, yani “Tanrısal hâkimiyet”ten ayrı düşünülememektedir. Aynı zamanda devleti kuran hükümdarın da bir töre koyması gerekmektedir (Koca, 2002: 1467; İnalçık, 2005: 21). Dolayısıyla adalet+töre=kut denklemini kurmak mümkündür. Çünkü kut'a sahip olmak demek, Tanrının isteği olan adaleti tesis etmek anlamına gelmektedir. Kut ve töre anlayışının Orhun Yazıtları'ndaki meşhur ve yalın hali şu şekildedir:

“Yukarıdaki mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldığında ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerinde atalarım, dedelerim Bumın Kağan (ve) İstemi Kağan tahta oturmuş. Tahta oturup Türk halkının ülkesini (ve) yasalarını tutuvermiş, düzenleyivermişler” (Aydın, 2012: 44).

Türk sözlü ve yazılı kültürünün kıymetli destanlarından olan Oğuz Kağan Destanı'nın İslami olmayan ve İslami olan varyantlarında töre ve kut anlayışının önemli bir yer teşkil ettiği ve birbirleriyle ilişki içerisinde oldukları görülebilmektedir. İslami özellikler sergilemeyen Oğuz Kağan anlatısında (Ağca, 2019: 75-137) göğün ve yerin kızı ile evlenen Oğuz'un büyük bir toy verip dünyanın dört yanına fermanlar göndererek “Ben Uygurların kağanıyım, (Bundan dolayı aynı zamanda) yeryüzünün de kağanı olmam gerekir.” demesinin ardından boz yeleli büyük bir kurdun²³ ortaya çıkarak Oğuz'a rehberlik etmesi, Uluğ Türük'ün görmüş olduğu rüyaya göre Oğuz'un soyunun kutlu olacağına önceden haber verilmesi ve Uluğ Türük'ün “Töre tümüyle hâkim olsun.” demesi gibi birçok unsur Türklerdeki kut ve töre anlayışını örneklemektedir. Oğuz Kağan anlatısının İslami özelliklere sahip varyantında ise daha doğumundan itibaren Oğuz'un talihli ve padişahlığa layık bir kimse olarak tanıtılması (Togan, 1982: 7) kut'a sahip olduğunu göstermektedir.

Kut anlayışına göre hükümdar, yetkisini açık bir şekilde Tanrı'dan almaktadır ancak bu yetkiyi istediği şekilde kullanamamaktadır. Çünkü hükümdar, yetkiyi Tanrı'dan almak ile hem Tanrı'ya hem de Tanrı tarafından yaratılan insanoğluna karşı ciddi bir sorumluluğu üstlenmektedir. Oğuz Kağan'ın bir toy sırasında ülkesini oğulları arasında paylaşırmasından

²³ Kurt (börü), Türk mitolojisinde özel bir yere sahiptir. Dede Korkut Kitabı'nda kurt ile ilgili birçok unsur bulunmaktadır: “...kurt enüği erkeğinden köküm var!”, “...Yeni bayırın kurduna benzer idi yiğitlerim!”, “Kurd yüzü mubarektür! Kurd ilen haberleşeyim, dedi.” (akt. Ögel, 2014b:152) gibi ifadeler kurdun köken, güç ve kut ile olan bağına işaret eder. Kutadgu Bilig'de geçen Gök-börü ifadesi ise alp, yiğit ve hakan anlamlarına gelmektedir (akt. Ögel, 2014b: 148).

sonra “Tanrı’ya borcumu ödedim” (Ağca, 2019: 147) ifadesinde bulunması hükümdarın Tanrıya karşı sorumlu olduğunu belli etmektedir. Hükümdarın yapacağı bir hata, adalet terazisinde oluşacak bir dengesizlik hükümdarın kendisi ile birlikte devlete de büyük bir zarar verecektir. Kısacası kut, Tanrı tarafından hükümdara bahşedilebilen bir şeye de gücü her şeye yeten Tanrı tarafından da geri alınabilecek bir anlayıştır. Bundan dolayı Tanrı’nın istemeyeceği eylemlerde (adaletsiz) bulunmak, hükümdar ve halk nazarında yapılmaması gerekenlerin başında gelmektedir.

Kut ve töre anlayışı, bir merkez kabul edilen hükümdara belirli sorumluluklar verdiği gibi onun çevresinde toplanan halka da birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Zira töre, Türk devletlerindeki sosyal hayatı düzenleyen ve herkes tarafından kabul edilmesi gereken olmazsa olmazlardandır. Bu anlayışa göre töreye riayet etmeyen hükümdarın, kut’u yitirebilmesi gibi (Koca, 2002: 1456-1457) halk da kaybedebilmektedir. Kut’u yitirmek; Tanrı’nın ihsanını, verdiği mutluluğu ve devleti yitirmek anlamlarına gelmesinden dolayı törenin de kaybolacağı anlamına gelebilir. Kısacası Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi sıfatında olan hükümdar, kut ile ilişkilendirilmiştir. Tanrı tarafından hükümdara bahşedilen kut, hükümdar eliyle halka ulaştırılmaktadır. Bu sebeple Tanrı, hükümdar ve halk arasında bir bağ bulunmaktadır. Dolayısıyla halkın hükümdarını yitirmesi de kut’unu yitirmesi, töresini yitirmesi, Tanrı’nın verdiği ihsanı, mutluluğu ve devleti yitirmesi anlamına gelmektedir. Hükümdarını yitiren halkın da uğrayabileceği akıbet Tonyukuk Yazıtı’nda özgün bir uyarı biçimde yer almaktadır:

“(Daha sonra) hanını bırakıp Çin’e yeniden tâbi oldu. (Ebedî) gök şöyle demiş elbette: Han verdim, hanını bırakıp tâbi oldun. Tâbi olduğun için (ebedî) gök ‘öl’ demiş elbette. Köktürk halkı öldü, mahvoldu, yok oldu” (Aydın, 2019: 175).

Kut’u kaybetmek ile ilgili bir başka anlatı ise Uygur Türklerine aittir. Uygur Göç Destanı’nda Uygurların kutsal saydıkları taşı, Çinlilere vermesinden dolayı Tanrı tarafından cezalandırılmaları (açlık ve kuraklık) neticesiyle göç etmek zorunda kalmaları anlatılmaktadır (Ögel, 2014a: 94). Bu anlatıya göre kut, vatan parçası ile özdeşleştirilmiştir. Kut’a sahip olmanın, Tanrı tarafından seçilmek ve Tanrının arzusunu (adalet) yerine getirmek anlamlarına geliyor oluşu ile devlet kurucu hakanın, Tanrının adalet isteğini töre koymak ve tanzim etmekle göstermesi Osmanlı Devleti’nin kuruluş ideolojisini yansıtan birçok çalışmada yer almaktadır. Nitekim Osmanlı hükümdarları devletin başında bulunan, töreyi koyucu ve tanzim edici kişiler olarak güçlerini Tanrı’dan aldıkları kanaatini, tıpkı kendilerinden önceki Türk hükümdarlarında olduğu gibi Türk kültürel kodlarında mevcut bulunan kut anlayışına dayandırmaktadır. Osmanlı’dan önceki Türk devletlerindeki kutlu rüya hadisesinin benzerlerinin Osmanlı kaynaklarında kendine yer bulması ile Germiyan’dan pazar yerine

gelen birisinin, başka bir dine mensup olan birisinin malını haksız yere almasından dolayı Osman Gazi'den dayak yemesi gibi birçok örnek bunun en açık delilidir.²⁴ Adalet konusunda Osman Gazi'nin ırk veya din ayrımında bulunmaması Türk kültürel belleğinde yer etmiş bir imgedir. Osman Gazi'nin böyle bir imge oluşturması ile diğer Türk hakanları arasında da ortak bir hususiyet vardır. Çünkü Türk hakanları, kendilerini tüm insanlığın hakanı olarak kabul etmektedir (Koca, 2002: 1464). Türk hakanı olmak demek, tüm dünyanın hakanı olmak anlamına geldiği için adalet söz konusu olduğunda ırk veya din ayrımında bulunulmaması bir zaruriyettir.

Diğer taraftan Ertuğrul Bey'in ya da Osman Bey'in gördüğü rüya kimi zaman indirgemeci bir anlayışla Osmanlıların kimliği meselesinden ayrı tutulmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Osmanlıların hakimiyet iddialarına meşruiyet kazandırıcı rüya hadisesi Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecindeki dini bir fenomen olarak açıklanırken Oğuz (dolayısıyla Gün Alp-Gökalp ve Kayı) bağlantısı dünyevi bir fenomen olarak değerlendirilmektedir. Ancak burada yapılan açıklamalar göstermektedir ki Türk kültürel belleğinde yer alan Tanrısal hâkimiyet anlayışı, Oğuz geleneği ve imgesiyle birlikte bir bütünü meydana getirmektedir. Bu da Osmanlıların Oğuz ile kurdukları bağın sadece dünyevi değil, aynı zamanda dini bir özellikte de olduğunu açıkça gösterir. Çünkü kut sahibi Oğuz Kağan'ın padişahlığa layık görülmesi sonucu Oğuz Devleti'nin kurucusu olması ile kutlu Oğuz soyundan gelen Osman Bey'in bir devlet kurucu hükümdar olması tamamıyla Tanrının bahşettiği kut sayesinde gerçekleşmiştir. Jean Paul Roux'un da belirttiği gibi "Osmanlılar, sadece peygamberin halifeleri ve Allah'ın vekilleri değil; aynı zamanda tanrının yeryüzündeki gölgesidir" (Roux, 2021: 143). Buna göre "arzi monarşi, semavi monarşiye öykün"mektedir (Roux, 2021: 27). Dolayısıyla Türk kültürel belleğinde yer alan Osmanlı ideolojik imge bulutunun ikinci unsuru olan Osmanlı kimliği ile adalet başlığı ve bu başlığa ilişkin olan kut ve töre anlayışı tek veya aynı kaynaktan beslenen bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Erken dönem Osmanlı kronikleri vermiş oldukları bazı bilgiler konusunda birbirleriyle çelişmekte ve bu husus da modern tarihçiler arasında geçmişten günümüze sonu gelmez tartışmalara sebebiyet vermektedir. Ancak yine de Türk kültürel belleğindeki Osmanlı kimliği, "Kayı"dan ayrı düşünülemez. Osmanlı-Kayı bağı, kültürel bellek konseptinde

²⁴ Türkler, İslamiyet öncesi anlayışlarını İslami anlayışlarına adapte edebilmeyi başarmışlardır. Ancak buradaki kut anlayışının da doğal olarak İslami bir çehreye bürünerek veya büründürülerek yansıtıldığı unutulmamalıdır. Şunu da eklemek gerekir ki Türklerin dâhil oldukları İslam dininin de en önemli buyruklarından biri adalettir. Kısacası Türklerin İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası anlayışlarında bulunan adalet kavramı, Tanrının en önemli buyruklarından biri olarak kabul edilir.

yer alan “gerçek tarih değil, hatırlanan tarih” önem arz eder vaziyetine ve efsanelerin bir hatırlama figürü olduklarına dair etkili bir örnektir. Oğuz Türklerinin efsanevi tarihlerini konu edinen Oğuznamelere göre Oğuzlar 24 boydan²⁵ müteşekkildir. Uygur harfli Oğuz anlatısına göre Gün, Ay ve Yıldız Hanlar, Oğuz’un ilk eşinden olan (göğün bahşettiği kız) çocuklarıdır. Gök, Dağ ve Deniz Hanlar ise Oğuz’un ikinci eşinden olan (yerin bahşettiği kız) çocuklarıdır²⁶. Kayı Han, esasen Oğuz’un en büyük oğlu olan Gün Han’ın çocuğudur. Osmanlı kaynakları Gün Han ve Gök Han arasında çelişkili ifadeler aktarıyor olsa da Türk kültürel belleğinin Gün ve Gök Hanlar arasında bir ayırım gözetmediği çıkarımında bulunulabilir. Kayı, ister Gün Han’ın isterse de Gök Han’ın çocuğu olsun her halükarda Tanrı tarafından seçilmiş ve kut bahşedilmiş Oğuz Kağan’ın vasiyet ettiği kişi olmasıyla Türk kültürel belleğinde yer etmiş ve Osmanlı hanedanlığına halk nezdinde meşruiyet kazandırarak güç vermiş efsanevi bir kişilik, zirveleşmiş ve imgeleşmiş bir şahsiyet ve adını bu kişilikten alan bir boy olarak bulunmaktadır.

Osmanlıların kimliğinin Oğuz/Kayı ile olan bağlantısını, Türk kültürel belleğinde mühim bir yer teşkil eden atalar kültü anlayışı ile bağdaştırmak, yanlış bir değerlendirme olmasa gerektir. Atalar kültü, en basit haliyle arkaik dinlerde kendisine yer bulan ata ruhlarına tapınma olarak tanımlanır ve ailenin vefat etmiş bireylerine karşı duyulan saygı, yüceltme ve korkuya karşılık gelir (Tümer, 1991: 42). Ancak Osmanlıların Oğuz/Kayı bağlantısını, arkaik dinlerin mitolojik anlayışlarında yer alan “tapınma” ritüeli ve korku duygusu ile bir tutmamak gerekir. Türkler, mitolojik-kültürel anlayışlarında yer alan bazı kodlarını din değişimi gibi çeşitli etmenler doğrultusunda terk etmişler de bazılarını dâhil oldukları yeni dinin veya kültürün gerektirdiği şartlara uyumlu hale getirebilmişlerdir. Kısacası atalar kültü anlayışı, İslamiyet’i benimseyen Türkler için ataya ve ecdada tapınma, atadan veya ecdattan korkma şeklinde anlaşılmalıdır. Özellikle saygı, sevgi ve yüceltme olarak değerlendirilmelidir. Bundan dolayı da Osmanlılara başarılı bir meşruiyet imkânı tanıdığı değerlendirilmesinde bulunulabilecek olan Oğuz/Kayı bağlantısı, Türk kültürel belleğindeki atalar kültü anlayışı ile bir arada düşünülmelidir. Osmanlılar, soylarını Oğuz Kağan’a ve onun torunu olan Kayı’ya dayandırmak ile etraflarındaki kitlelerin kültürel kodlarını hareket ettirmeyi başarabilmiştir. Çünkü 21. yüzyılın Türkiye’inde dahi Oğuz+Kayı=Osmanlı denklemini konuşabiliyorsak ve gerek akademik çalışmalarda gerekse edebiyat ve dizi sektöründe yer verebiliyorsak ya da

²⁵ Divânü Lugati’t-Türk’e göre 22 boy. Ayrıca bu eserde Kayı adını ve tamgasını görmek mümkündür (Atalay, 1985: 55)

²⁶ Reşideddin Oğuznamesi’nde göğün ve yerin bahşettiği eşler yerine Oğuz’un isteği üzerine tek bir Tanrı’ya iman etmiş ve bu sebeple Oğuz tarafından gerçek bir eş olarak kabul edilmiş tek bir kadın bulunmaktadır. Oğuz, diğer kızları eş olarak kabul etmemiştir (Togan, 1982: 18-19).

bulabiliyorsak ve aynı şekilde kitleler harekete geçirilebiliyorsa Oğuz+Kayı=Osmanlı denklemini hâlen Türk kültürel belleğinde yer almak ile yaşayan veya yaşatılan bir “kült imge” olarak değerlendirilmelidir. İster tarihsel bir gerçeklik olsun isterse de bazı araştırmacılar tarafından bir “uydurma” olarak nitelendirilsin Oğuz+Kayı=Osmanlı bağlantısı tarihin derinliklerinden günümüze doğru kesintisiz bir şekilde akan bir kültürel imge nehrinin yüceltilen bir unsuru olarak somut ve soyut varlığını devam ettirmektedir. Buna göre Osmanlıların sadece Oğuz/Kayı bağlantısından destek almadıkları çıkarımında bulunmak mümkündür. Atalar kültü anlayışından destek alan Osmanlılara ideolojik bir hamle imkânı veren bir diğer ata ise Korkut Ata’dır. Bilindiği üzere Korkut Ata ile Dede Korkut aynı kişilerdir. İşin dikkat çekici tarafı Osmanlılara meşruiyet imkânı tanıyan Dede Korkut da Türk-Oğuz kültürünün önemli bir şahsiyeti/ingesidir. Önceki bölümlerde de değinilen Korkut Ata’nın Kayılar adına, yani Osmanlılar adına yapmış olduğu kehanetin Osmanlı ideolojisinde mühim bir yeri vardır. Öyle görünüyor ki Türk mitosunun kült imgeleri, Osmanlıların ideolojik-meşru hamlelerinde kullandıkları temel unsurların başında gelmektedir.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş ideolojisi düşünüldüğünde akla gelen ve Türk kültürel belleğinde önemli bir yeri olan imgelerden biri de cihan hâkimiyeti ülküsüdür. Türklerin hem mitik-destanî anlatılarında bulunmakla bir kültürel gerçeklik olan hem de tarihte somut bir şekilde bulunmakla tarihsel bir gerçekliğe denk düşen cihan hâkimiyeti ülküsü²⁷, dünyada adeta Türk imgesiyle bütünleşmiş yegâne kült imgelerdendir. Türk boylarının bir devlet haline gelmeleriyle girişimde buldukları ilk hareket, kültürel kodlarında baskılanamayan cihan hâkimiyeti anlayışına yönelmektir. Denilebilir ki Türk kültürel belleğinde artık klasikleşmiş bir şekilde bulunan “İki Türk bir araya gelse devlet kurar.” atasözünün bir sonraki aşaması cihan hâkimiyeti ülküsünü yerine getirmeye çalışmaktır. Tarih, Türklerin bu ülküye dair sayısız aksiyonuyla doludur. Türklerin kültürel belleklerinde bulunan cihan hâkimiyeti ülküsünün amacı ise yeryüzünde düzeni ve huzuru tesis etmektir. Türk Devleti anlamına gelen “İl” sözcüğünün “barış” anlamına gelmesi bunu göstermektedir (Kafesoğlu, 1998: 253). Bütün Türk devletleri dâhil, Osmanlılarca da “yerine getirilmesi gereken vazife” sayılan cihan hâkimiyeti ülküsü, kolektif Türk psikolojisinde etkili ve derin bir yer tutmasından dolayı Türk mitik-destanî anlatılarına ve tarihi kayıtlarına yansımıştır (Kafesoğlu, 1998: 254). Buna yukarıda yer verilen Oğuz Kağan anlatısı örnek gösterilebilir. Zira Oğuz Kağan, evlilik inisiyasyonunun hemen arkasından dünyayı fethetme fikrini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir.

²⁷ Türk tarihini cihan hâkimiyeti ülküsü bağlamında değerlendiren bir çalışma için bkz. (Turan, 2016).

Erken dönem Osmanlı kayıtlarında da görmüş olduğumuz üzere Osman Gazi de Şeyh Ede Balı'nın kızı ile evlenmesinin hemen ardından himmet kılıcını beline bağlayarak fetih hareketlerine başlamıştır. Türk imgesiyle bütünleşik bir şekilde bulunan cihan hâkimiyeti ülküsünün Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde ciddi bir motivasyon kaynağı olarak kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca cihan hâkimiyeti ülküsünün, dünyada Tanrının adaletini tesis etmek anlayışıyla ve bu anlayışla bütünleşik olan kut ve töre anlayışlarıyla etkileşim içerisinde olduğu fazlasıyla açıktır. Gayet anlaşılabilir gibi Osmanlı kuruluş ideolojisindeki her bir boyut, aynı kaynaktan beslenen ve birbirlerine itici güç sağlayan her bir imge, dünyevi olduğu kadar hierofaniye de uygun düşmektedir. Türklerin İslamiyet öncesi belleklerinde yer alan cihan hâkimiyeti ülküsü, İslamiyet'i benimsemeleriyle birlikte İslami anlayışta yer alan cihat ve gaza anlayışıyla bir arada varlığını devam ettirmiştir. Çalışmanın ilk bölümüne tekrardan bakılacak olursa görülecektir ki modern tarihçiler, Osmanlıları "kutsal savaş ideolojisi" amacıyla olan gazi savaşçılar olarak nitelendirmekle birlikte Osmanlıların cihat ve gaza faaliyetlerinde bulunmalarıyla birçok savaşçıyı kendilerine çektiklerini söylemektedir. Tarihi bir gerçekliği yansıttığı iddia edilebilecek bu görüşler, aynı şekilde Türk kültürel belleğinde bulunan imgelerdendir. Yine yukarıda yer verdiğimiz adalet+töre=kut denklemi, aynı zamanda adalet+töre+kut=cihan hâkimiyeti+cihat-gaza denklemi olarak revize edilebilir.

4. HATIRLAMA VE DEĞERLEME

4.1. Kuruluş Mitosunun Bilecik İlindeki Temsillerine Kültürel Bellek

Perspektifinden Bir Bakış

Kültürel bellek, Mısırolog Jan Assmann tarafından geliştirilmiş olan ve disiplinler arası özelliği sahip bir kavramın adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kavram “kültür” ve “bellek” şeklinde iki kavram alanının bileşkesinden meydana getirilmiştir. Demek ki kültürel bellek kavramını daha iyi anlayabilmek için ilk etapta kültür kavramına, kültür kavramının bu kavramda oynadığı role ve bu konseptteki bellek kavramına değinilmelidir. Kültür bir terim olarak Latince “colere” fiilinden türetilmiştir. Colere fiili; işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, inşa etmek, iyileştirmek ve eğitmek gibi birçok anlamı ihtiva etmektedir. Colere fiilinden türetilen “cultura” terimi ise ilk defa tarımsal faaliyetleri nitelendirmek için kullanılmıştır. Cultura terimi Romalılar tarafından insan eliyle tarlaya ekilen ve yetiştirilen bitkileri, doğada kendiliğinden yetişen bitkilerden ayırmak için kullanılmıştır. Ayrıca Romalılar tarım teriminin karşılığı olarak toprağı işlemek manasında agri-cultura terimini türetmiştir. Günümüzde biraz özelleştirilmiş olmakla birlikte tarlada veya serada yetiştirilen bitkiler de kültür bitkisi olarak adlandırılmaktadır. Kültür teriminin tarım ile ilintili olan anlamı, diğer tüm anlam ve kullanımlarında varlığını korumaktadır. Kültür teriminin insanı yetiştirmek ve eğitmek şeklindeki anlamını ise ilk defa Cicero ve Horatius kullanmıştır. Kültür terimi, Cicero’dan 18. yüzyıla değin “tekil kültür” anlamında kullanılmışsa da 18. yüzyılın sonlarına doğru, çoğul olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Kazanmış olduğu bu yeni anlam ile kültür, “bir insan topluluğunun, bir halkın, bir ulusun ve gitgide belli bir uluslar topluluğunun duyuş, düşünüş ve değer birliğini meydana getiren düşünsel, sanatsal, felsefi ve teknik tüm üretimleri ve varlıkları” içine alan bir kapsamda tanımlanmaktadır. Kültür teriminin bu şekildeki kullanımı, onun tek bir insan için değil, bir insan topluluğu için kullanıldığını göstermektedir. Günümüzde de Türk kültürü, Fransız kültürü, burjuva kültürü gibi kelimelerde kültürün bu anlamını buluruz (Özlem, 2012: 158-160). Dolayısıyla her toplumun kendine özgü bir kültürü olduğunu söylemek mümkündür. Peki, kültür kavramı kültürel bellek kuramında ne gibi bir rol üstlenmektedir?

Kültürel bellek konseptine isnat eden araştırmacılar hem insanın bir birey olarak varoluşunu hem de onun çevresi ile olan varoluşunu hesaba katarlar. Bilhassa geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkilere önem atfederler (İlhan, 2018: 58). M. Emir İlhan bu durumu şöyle ifade eder:

“İnsanın ve insan toplumlarının kültürel varlığı, temelde iki temel varlık tarzının bir bileşkesidir: Varoluşsal ve tarihsel. İnsanın varoluşsal varlığı onun şimdindeki varlığı; onun tarihsel varlığı ise geçmişindeki varlığıdır. Kültür, insanın hem geçmişinin hem de şimdinin bileşimidir. Bu bileşim, geçmişten şimdiye değin bir sürekliliktir; geçmişin şimdi ile iç içeliğidir. Bu durumda, insanın kültürel varlığı hem şimdisi hem de geçmişi bakımından ele alınmalıdır. Kültürün tarihselliği (geçmiş zaman) ile varoluşsallığı (şimdiki zaman) arasındaki bağı da insanın hatırlama eylemidir. İnsan, kültürel varlığının geçmişini hatırlayarak şimdiye taşır ve şimdikiyi hatırlama içeriği ile yeniden yorumlar. O halde, basit bir hatırlama eylemi olarak insan sadece zihinsel (anlamsal ve dilsel) değil, aynı zamanda hem toplumsal (ve bireysel), hem tarihsel (ve varoluşsal), hem de kültürel bir eylemdir” (İlhan, 2018: 59-60).

M. Emir İlhan’ın da açıkladığı gibi kültürel bellek konsepti bireyselliği, toplumsallığı ve tarihselliği içine alan bir kapsamdadır ve kültürel, tarihselliği dışlamak yerine onu kapsar (İlhan, 2018: 60). Kültürel belleğin bireyselliği, toplumsallığı ve tarihselliği kapsayan yapısı, onu diğer bellek yaklaşımlarından hem ayrı bir yere hem de ortak bir yere konumlandırmaktadır. Zira kültürel bellek, diğer bellek yaklaşımlarının kendisi için önemli olan kısımlarını bünyesine adapte etmekteyken eksik ya da yanlış görülen taraflarını kapsamının dışında tutmaktadır. Bundan dolayı kültürel bellek kavramının “bellek” kavramına yaklaşımını daha net bir şekilde anlayabilmek için diğer “bellek” (ve bellek ile ilişkili olan hatırlama) yaklaşımlarına kısa da olsa değinmek ve o yaklaşımlar ile belleğe kültürel anlamda yaklaşım sergileyen kültürel bellek arasındaki fark(lar) ortaya koyulmalıdır.

Hatırlama(k) (anımsama), “bilinip unutulmuş bir şeyi akla getirmek” (TDK, 2021) olarak tanımlanır. Hatırlamanın bir bellek etkinliği olduğu ifade edilir ve dolayısıyla zihinsel bir etkinlik olduğu kabul edilir. Hatırlama kavramından yola çıkarak Batı’da temel düzeyde üç farklı bellek yaklaşımının geliştirildiği söylenebilir: “bireysel”, “kolektif” ve “kültürel” (İlhan, 2018: 23). Paul Ricoeur, günümüzde bellek konusunda yapılan tartışmalarda öne çıkan problemin bellek işlemlerinin gerçek öznesi sorunu olduğunu belirterek belleğin bireysel mi yoksa kolektif mi olduğu sorusunu sorar (Ricoeur, 2012: 112). Paul Connerton ise “Toplumlar Nasıl Anımsar?” adlı kitabında belleğin genellikle bireysel bir yeti olduğunun düşünüldüğünü ifade etmekle birlikte kolektif (toplumsal) bellek diye bilinen bir şeyin olduğu konusunda görüş bildiren araştırmacıların da olduğunu belirtir (Connerton, 2019: 7). Haliyle bireysel ve kolektif bellek yaklaşımlarının birbirine rakip olduklarını ifade etmek mümkündür (Ricoeur, 2012: 114; İlhan, 2018: 23). Bireysel ve kolektif bellek yaklaşımları arasında var olan rekabet, “felç edici bir ikilem” olarak tarif edilir. Bu ikilem aynı düzlemde değil, özellikle birbirine yabancılaşmış söylem evrenlerinde yer almaktadır (Ricoeur, 2012: 112-114).

Bireysel bellek anlayışı, bireyin belleğine içkin anılardan ivme alan bir hatırlama nosyonu geliştirmektedir. Bu anlayışı benimseyenler arasında filozof, psikolog ve nörologlar gibi birçok araştırmacının olduğu söylenebilir. Belleğin sadece bireysel bir yeti olduğu konusunda direten araştırmacılar, hatırlamanın da sadece bireysel bir etkinlik olduğu

konusunda müşterektir (İlhan, 2018: 23-28). Diğer bellek yaklaşımlarından haberdar olmayan kimselerin de genel kanı itibariyle belleği bireysel bir yeti olarak anlayabileceği ya da düşünebileceği söylenebilir. Bireysel bellek anlayışının tam karşı kutbuna konumlanan kolektif bellek anlayışı ise ilk defa (sosyolojik anlamda) Maurice Halbwachs tarafından ortaya konulmuştur. E. Shils, Z. Bauman, E. Hobsbawm, T. Ranger, P. Nora, R. Boyers, A. Smith, P. Wright, D. Lowenthal, F. Haug gibi araştırmacılar da hatırlamanın kolektif bir faaliyet olduğu konusunda hemfikirdir (Connerton, 2019: 7-8).

Maurice Halbwachs, kolektif bellek anlayışını bireysel bellek ile olan bir kıyas üzerine kurmuştur. M. Emir İlhan, Halbwachs'ın kolektif bellek anlayışını onun "bir tanık bize her zaman kendimizi verir" yargısından hareketle açıklar ve bu bellek anlayışının bir "tanık" nosyonu üzerine inşa edildiğini belirtir (İlhan, 2018: 55). Bireysel bellek ve kolektif bellek arasında keskin bir karşıtlığın bulunabileceğini belirten Halbwachs, bireysel belleğin bütünüyle izole ve kapalı olmadığını ifade ederek bir insanın kendi geçmişini hatırlaması için diğerlerinin hatıralarına sıkça başvurması şeklinde bir ihtiyaç hissettiği anlayışından hareket eder. Buna ek olarak bireysel belleğin işleyişinin, bireyin kendisi tarafından icat edilmeyen ancak parçası olduğu ortamdan ödünç aldığı kelimeler ve fikirler gibi araçlar olmadan işleyemeyeceği yargısında bulunur (Halbwachs, 2017: 46-47; 2018: 64-65). Halbwachs, hatıralarımızın genellikle kolektif olduğu iddiasındadır. Ona göre hatıralarımız tek başımıza katıldığımız olaylar ve sadece gördüğümüz şeyler söz konusu olduğunda bile başkalarınca bize hatırlatılır. Bunun sebebini ise esasında hiçbir zaman yalnız olmadığımız söyleminden hareketle açıklar ve bu konuda diğer insanların fiziksel manada bulunduğumuz yerde olmasının şart olmadığı şeklinde bir yargıda bulunur (Halbwachs, 2017: 10; 2018: 30). Halbwachs'ın çalışmalarında bulunan temel sav, belleğin sosyal şartlara bağlı oluşudur. O, belleği nörolojik açıdan ele almamaktadır. Kolektif bellek, onu taşıyanlarla birlikte vardır. Buna göre kolektif bellek, yalnızca gerçek ve yaşayan bir grup ile ilişkilendirilebilir ve rastgele devredilemez (Assmann, 2018: 44-48).

Maurice Halbwachs, kolektif belleği zamanla sınırlar ve bu zamanın sınırının darlığı veya genişliği her topluluk için farklı olabilmektedir. Halbwachs'a göre kolektif bellek, bu sınırın ötesinde yer alan olay veya kişilere doğrudan ulaşmamaktadır. Esasen bu sınır tarihin alanına girmektedir (Halbwachs, 2007: 55). Halbwachs'ın bu ifadesi onun kolektif bellek ile tarih arasında keskin bir ayırım yaptığını açık bir şekilde gösterir. Ona göre kolektif bellek, salt benzerlik ve sürekliliği temel alır. Tarih ise düzensizlikleri ve farklılıkları önemser (Assmann, 2018: 51). Halbwachs; tarihin, insan türünün evrensel belleği olarak görülebileceği

hususuna değiniyorsa da evrensel bir belleğin olamayacağını ifade eder ve her kolektif belleğin zaman ve mekân içerisinde sınırlı bir gruptan destek aldığını belirtir. Onun bu yargısı birden fazla kolektif bellekten bahsedebileceğimizi gösterir. Zaten kendisi de bunu açıkça belirtmiştir. Bu noktada tarihin bir ve tek olduğunu belirten Halbwachs, onu kolektif bellekten bütünüyle ayırır (Halbwachs, 2018: 102-103). Halbwachs'a göre tarih, grupları dışarıdan inceler ve bu incelemenin süresi oldukça uzundur. Kolektif bellek ise insanın ortalama yaşam süresini aşmaz. Hatta genellikle ondan çok daha kısa olan bir dönem süresince içeriden bir grup olarak tarif edilir (Halbwachs, 2018: 106).

Kültürel bellek ise diğer bellek yaklaşımlarına göre daha geç bir zamanda geliştirilmiştir. Bireysel ve toplumsal bellek yaklaşımlarının eksik oldukları hususlarda çözüm üretme gayretinde olan bir yaklaşımdır. Daha açık bir ifade ile kolektif bellek yaklaşımının geçmişin ve geleneğin şimdiki zamana uyarlanması noktasında bir çözüm üretmemesi üzerine geliştirilmiştir (İlhan, 2018: 23-60). Çünkü kolektif bellek anlayışı, tarih ile arasına keskin bir sınır çizmesinin yanı sıra belleğin gelenek adı altında bir araya getirilebilecek muhtelif örgütlü ve objektiflik (yani somutluk) kazanmış biçimlerinden de farklı özelliktedir. Bu anlayışa göre gelenek bir biçim olmaktan ziyade hatırlamanın biçimlendirilmesidir. Ancak gelenek ve bellek arasındaki geçişler o kadar akışkan olabilir ki bu derece sert bir ayırım yapmak lüzumsuz olabilir. Bundan dolayı Jan Assman, kolektif belleği üst bir kavram olarak ele alıp “iletişimsel” ve “kültürel” bellek arasında bir ayırım yapar (Assman, 2018: 53). Yani Halbwachs'ın kolektif bellek anlayışı, kültürel bellek anlayışında “iletişimsel” bellek kavramına denk düşer.

Assmann'a göre Halbwachs'ın kolektif bellek anlayışında dikkat çektiği kimi noktaların devralınabilir ve uygulanabilir olması için gerekli nosyon keskinliği yoktur. Ayrıca Halbwachs'ın, yazının kolektif belleğin bir araya getirilmesinde oynadığı üstlenceye (işlev) planlı olarak temas etmemesi ya da kısmen temas etmesi gariptir. Jan Assman'a göre Halbwachs, hocası Bergson'un yaşam ve gerçeklik gibi kavramlarının etkisi altında kalmasının yanında kendi dönemindeki diğer sosyologlar gibi “yaşanılan zaman” ile canlı bir ilişki içerisindeydi. Halbwachs, geliştirmiş olduğu kolektif bellek teorisinde grup kavramının sınırında durmuş ve teorisini kültür istikametinde genelleştirememiştir, kültürel evrim sürecini dışarıda tutmuştur. Ancak Assmann'a göre Halbwachs'ın geliştirmiş olduğu ana unsurlar, bir kültür analizi açısından temel bir özelliktedir. Bu açıdan Assmann, Halbwachs'ın teorisinin fayda sağlayacak taraflarını kültürel bellek konseptine dâhil ederek atılması gereken adımın iletişimsel hatırlamadan, kurumsal ve ortak hatırlamaya doğru geçişin sağlanması şeklinde bir

öneri sunar. Bunun için de bilhassa yazının (d)evrimci etkisi üzerinde durulması gerektiğini belirtir (Assmann, 2018: 53-55).

Kültürel bellek, üç konu arasındaki bağlantıyı kapsar: hatırlama (geçmiş bağlantısı), kimlik (politik imgelem) ve kültürel süreklilik (gelenek oluşturma). Assmann, her kültürün bağlayıcı yapı olarak adlandırılan bir şey oluşturduğunu belirtir. Bu yapı, sosyal boyutta olduğu kadar zaman boyutunda da birleştirici ve bağlayıcı bir özelliğe sahiptir. Kolektif deneyim, beklenti ve eylem mekânlarından sembolik bir anlam dünyası yaratarak birleştirici ve bağlayıcı olan özelliği sayesinde güven ve dayanak imkânı sağlar. Böylelikle insanları birbirine bağlar ya da bir arada tutar. Aynı zamanda önem arz eden deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak ilerleme halinde olan şimdiki zamanın anlayış veya kavrayışına başka bir zamanın görüntülerini ve anlatılarını katar. Bu sayede ümit vererek anıları canlandırmak ile dün ve bugünü birleştirir. Kültürün bu yönü tarihi ve efsanevi anlatılara dayanmaktadır. Kültürün iki yönü (kuralcı-anlatısal, yönlendirici-nakledici) insanlara “biz” deme fırsatı sunarak onları ortak kimlik ve aidiyet çatısı altında bir araya getirir (Assmann, 2018: 23). M. Emir İlhan’ın da belirttiği gibi bireysel bellek “anılar benim anılarımdır” anlamına denk düşer (İlhan, 2018: 37). Oysa kültürel bellek için “anılar bizim anılarımız” anlamına gelir. Diğer taraftan “bireysel bellek ölümlülüğüyle sonludur” (İlhan, 2018: 60). Halbwachs, bireysel bellek anlayışının yarattığı bu problemi aşmaya çalıştıysa da kolektif bellek anlayışı tanıklar öldüğünde ya da gruplar dağıldığında, tıpkı bireysel belleğin ölümlü oluşu gibi kendine düşen payı alacaktır (İlhan, 2018: 60). Zira yukarıda da ifade edilmiş olduğu üzere kolektif bellek anlayışı onu taşıyanlar ile var olmasının yanında yalnızca gerçek-yaşayan bir grup ile ilişkilendirilir ve bir insanın ortalama yaşam süresini aşmamaktadır.

Kültürel bellek yaklaşımına göre insan belleği bütünüyle zaman ve kimlik ile ilişkilidir. Her bir hafıza formunun kendine özgü zaman aralığı mevcuttur. Bireysel bellekte zaman aralığı, bireysel bilincin zaman aralığına denktir. İletişimsel bellek ise birbirleriyle etkileşim halinde olan üç neslin zaman aralığıyla ya da 80-100 yıl arasında sınırlıdır. Kültürel belleğin tipik zaman aralığı ise 3000 yıldır, Batı’da Homer ve İncil’e, Doğu’da Rigveda’ya, Budizm’e ve diğer kültürel temellere kadar uzanmaktadır (Assmann, 2010: 122). Kültürel belleğe göre iletişimsel bellek yakın geçmişe ait anıları kapsamaktadır ve bunlar insanın muasırlarıyla paylaştığı anılara tekabül eder. İletişimsel bellek “tipik olarak kuşağa özgü bellektir. Bu bellek tarihi olarak grupla bağlantılıdır, zamanla oluşur ve zamanla yok olur. Daha açık ifade edersek taşıyıcıları ile sınırlıdır. Sahibi öldüğü zaman başka belleğe yer açar.” (Assmann, 2018: 58).

Kültürel belleğe göre “geçmiş hatırlanarak yeniden kurulur” ve “geçmişle ilişki kurmak için, geçmişin ‘geçmiş’ olarak bilincimize yerleşmesi gerekmektedir.” Bundan dolayı iki şartın yerine getirilmesi gereklidir: 1) “Geçmiş tamamen kaybolmamalı ve geride kalmış bazı deliller olmalıdır”, 2) “Bu deliller ‘bugün’e göre karakteristik bir farklılık göstermelidir” (Assmann, 2018: 40). İletişimsel belleğin aksine kültürel bellek kurumlaşmış bir bellek tekniğidir ve “geçmişin belli noktalarına yönelir. Geçmiş onda da olduğu gibi kalmaz, daha çok anının bağlandığı sembolik figürlere yoğunlaşır” (Assman, 2018: 60). Assmann, bu açıklamasında İsrailoğullarının Mısır’dan çıkış anlatısını örnek verir ve efsanelerin hatırlama figürleri olduklarını belirterek tarih ile efsane arasında var olan farkın göz önüne alınması gerektiğinin altını çizer. Zira kültürel belleğe göre gerçek tarih değil, hatırlanan tarih önem arz eder. Hatta kültürel belleğe göre “gerçek tarihin, hatırlanan tarihe ve ardından efsaneye dönüştüğü söylenebilir” (Assman, 2018: 60-61). Bu bağlamda efsane, kurucu bir tarih olarak kabul edilir. İsrailoğullarının Mısır’dan çıkış anlatısı, tarihte gerçekten olduğu ya da olmadığı bir tarafa, İsrail’in kuruluş efsanesidir ve Fısıh Bayramında sürekli anlatılır. Böylelikle de halkın kültürel belleğinin bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla tarih, hatırlama ile efsaneye dönüşmüştür. Bu dönüşüm de onun gerçek olmaktan çıktığı anlamına gelmeyecek süreklilik kazandığı için düzenleyici ve biçim verici bir güçten ivme alarak gerçeklik kazanmıştır (Assmann, 2018: 60-61). Assmann’ın bu şekildeki açıklaması bir “dönüşüm” hadisesinin gerçekleştiğine ışık tutar, çünkü kültürel bellekte yer alan kayıtlar yavaş veya hızlı bir şekilde bir dönüşüme uğrar. Dönüşüm kabaca, temel bir tarif ile tarih ve efsane ile ilgilidir. Ancak burada yinelenmelidir ki gerçek tarihten ziyade hatırlanan tarih ve efsane ön plandadır. Kültürel belleğin geçmişin belirli noktalarına yönelmesiyle geçmişin onda olduğu gibi kalmaması bir dönüşüm hadisesinin gerçekleştiğinin bir işaretidir. Geçmişin kültürel bellekte olduğu gibi kalmaması ve anının sembolik figürlere yoğunlaşması ister istemez toplumun veya halkın imgelem yetisini düşünmemize neden olmaktadır.

Erol Gülüm’ün belirttiği gibi psiko bilişsel bir terim olan “imge, bilince tesir eden unsurlar (nesnelere, duygular, olaylar vb.) ortadan kalktığında zihinde beliren izler”dir. (Gülüm, 2021: 216). John Berger imgeyi iki şekilde tanımlar: 1) “Bir imge yeniden yaratılmış ya da yeniden üretilmiş bir görünümdür.” 2) “İmge ilk kez ortaya çıktığı yerden ve zamandan -birkaç dakika ya da birkaç yüzyıl için- kopmuş ve saklanmış bir görünüm ya da görünümler düzenidir.” (Berger, 2020: 10). İmge konusunda hususi bir çalışma hazırlayan Halime Yücel toplumların ve kültürlerin imgeler karşısında kayıtsız kalamadıklarını belirterek antikiteden günümüze, imgenin gerçeklik ile olan bağı üzerinde durulduğunu belirtmiştir (Yücel, 2013:

43). İmgenin gerçeklikle olan bağı konusunda bazı değerlendirmelerde bulunan Paul Ricoeur ise imgeselliğin hafızaya bir tuzak kurduğunu belirterek kültürel bellek konsepti adına ödünç alınabilecek bir açıklamada bulunur: “Geçmişin temsilini meydana getiren mevcudiyetin bir imgenin mevcudiyeti olduğu görülür” (Ricoeur, 2012: 23-73). Açıkça anlaşılabilirliği üzere “imgenin bağı gerçeklikle değil, yaratıcısıyla” (Yücel, 2013: 67). Bu durum kültürel bellek ve imge kavramlarının salt tarihsel hakikati ortaya koymak gibi bir zorunlulukları olmadıklarını ve dolayısıyla her iki terim arasındaki müşterekliği net bir şekilde ortaya koyar.

Diğer taraftan kültürel bellek işlevsel açıdan bir imge deposu olarak da tanımlanabilir. Çünkü “Kanonik İmge, Kültürel Bellek ve Sözlü Edebiyat Arasındaki Simbiyotik İlişkilerin Belirginleştirilmesi, Açıklanması ve Değerlendirilmesi” başlıklı bir çalışma hazırlayan Erol Gülüm’ün de belirttiği gibi “bellek, imgeleme yetisiyle her an etkileşim halinde olan ve ona üreteceği imgelerin hammaddesini (duygu yüklü izlenimler) sağlayan bir depo işlevindedir” (Gülüm, 2021: 216). Kültürel bellek ve imge arasındaki bu simbiyotik veya müşterek ilişkilerin temelinde ise toplumsal tahayyül mekanizmasının olduğu söylenebilir. Çünkü salt hakikati ve nesnel olanı ortaya koymak gibi bir amacı ve yaklaşımı olmayan kültürel bellek imgelerinin yeniden üretimi veya yeniden kurgulanması sürecinde ya da neticesinde yaratılan kültürel çıktılar, toplumsal tahayyül mekanizmasının işlemesi sayesinde oluşur. Kısacası kültürel bellek imgeleri toplumsal tahayyülün (toplumsal imgelem) bir parçasıdır (Gülüm, 2021: 216). Toplumsal tahayyülün büyük insan gruplarınca paylaşıldığını belirten Charles Taylor’ın da değinmiş olduğu üzere imgeler, efsaneler ve hikâyelerle aktarılan toplumsal tahayyül, “ortak uygulamaları ve geniş ölçüde paylaşılan bir meşruiyet duygusunu mümkün kılan ortak bir anlayıştır” (Taylor, 2018: 31). Meşruiyet duygusu da insanların ortak eylemlerinin meşru olduğu inancını doğurur. Bu duygu bireylerin bir arada olmalarını sağlar, yani bir halk veya toplum olarak aynı çatı altında buluşmalarında temel bir rol üstlenir. Dolayısıyla bireyler arasında bir işbirliği imkânı doğar. Harrari tarafından da bahsedildiği gibi geniş boyutlu “insan işbirlikleri -modern bir devlet, ortaçağda bir kilise, bir antik bir şehir veya arkaik bir kabile- insanların kolektif hayal gücünde yaşattıkları ortak mitler etrafında örgütlenir” (Harrari, 2015: 40). İnsanlar kültürel belleklerinde yer alan mitler ve bu mitlerle bağlantı halinde olan imgeler sayesinde, Assman’ın deyişiyle, “geçmişin hafızası aracılığıyla topluluk olurlar, meşruiyet kazanır, otorite kurar ve güven verirler” (Assman, 2018: 41).

4.2. Kuruluş Mitosunun Yerel Politik Söylem Aracılığıyla Hatırlanışı

Osmanlı Devleti’nin kök salarak imparatorluğa doğru kat etmiş olduğu uzun ve meşakkatli sürecin başlangıç merkezi olması sebebiyle bir kültürel miras ve bellek mekânı

olan Bilecik, geçmişten günümüze Türk kültürel belleğinde bilhassa Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ilk yıllarına ilişkin hatıraları saklaması, barındırması veya onlarla bağlantı içerisinde olması nedeniyle cumhurbaşkanları, başbakanlar, bakanlar, milletvekilleri, valiler, belediye başkanları, parti liderleri, tarihçiler, toplumun kanaat önderleri ve benzerlerince önemi mütemadiyen imlenip yinelenen bir yer olarak belirli birtakım kalıp cümlelerle veya söylemlerle ifade edilmiş bir coğrafyadır. İlk olması münasebetiyle önem teşkil eden ve Bilecik ilinin idari, jeolojik, tarihi, kültürel, tarımsal, sağlık, ulaştırma, turistik vb. yön ve özelliklerini açıklamak amacıyla hazırlanan 1967 tarihli Bilecik İl Yıllığı'nda Bilecik-Osmanlı arasındaki tarihi ve kültürel ilişkiye dair bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmanın "İdari" başlıklı ilk bölümünün ardından gelen "Coğrafya" bölümünün içerisindeki "Tarih" başlığının içeriğinin Bilecik'in Osmanlı'dan evvelki tarihinden ziyade direkt Osmanlı'ya dair bilgilerle başlıyor oluşu calibi dikkattir. Dönemin Bilecik Ertuğrul Gazi Lisesi Coğrafya Öğretmeni Süreyya Üntut tarafından hazırlanan bu bölümün tarih ile ilgi olan kısmı, Bilecik'in 1299 yılında Osmanlılarca ele geçirildiği yargısıyla başlamakta ve modern bir şekilde yeniden kurulmak suretiyle gelişmekte olduğu cümlesiyle son bulmaktadır (Bilecik 1967 İl Yıllığı, 1967: 21-22).

İl Yıllığı'na "Bilecik'in Tarihi" başlıklı bir yazı hazırlayan Bilecik Ertuğrul Gazi Lisesi Tarih Öğretmeni Özler Gün de Bilecik'in Osmanlı'dan evvelki tarihine dair bilgiler aktarmışsa da daha çok Bilecik-Osmanlı ilişkisine yoğunlaşmıştır (Bilecik 1967 İl Yıllığı, 1967: 28-32). Bilecik'in bu yazıdaki tanımlanış ve açıklanışının "Bilecik, Osman Gazi'nin ailesini, kayınbabası Şeyh Edebalı'ya emanet ederek yerleştirdiği kasabadır" (Bilecik 1967 İl Yıllığı, 1967: 29) şeklinde verilmesi şehrin Osmanlı ile olan tarihi ve kültürel birlikteliğini açıkça göstermektedir. Ayrıca "Osman Gazi" başlıklı başka bir yazı da kaleme almış olan Özler Gün'ün (Bilecik 1967 İl Yıllığı, 1967: 38-43) Osman Gazi ile Şeyh Ede Balı arasındaki ilişkiye daha yoğun bir şekilde temas etmiş olması Bilecik tarihi ve kültürü açısından ehemmiyetli görülmelidir. Bahse konu çalışmada "Ertuğrul Gazi" başlıklı kıymetli bir yazı kaleme alan eski Bilecik Valisi Mehmet Tarcan'ın yaptığı açıklamalar da çalışmamız için önem arz etmektedir. Söz konusu yazı, Ertuğrul Gazi adıyla başlayıp Oğuz boylarının Orta Asya'dan Anadolu'ya geliş hatıralarına dair cümleler ile devam etmektedir. Bu yazıda Ertuğrul Gazi'nin babasının Oğuz'un Kayı boyundan olan Gündüz Alp şeklinde verilmesi, Ertuğrul Gazi'nin aynı zamanda alp şeklinde nitelendirilişi, Osman Gazi'nin Kayı aşiretinin başına geçişi, Ertuğrul Gazi devrinin Türk tarihinde bir çöküşün sonunda yeni ve cihanşümul bir kuruluşun başlangıcı şeklinde açıklanışı ve tüm bunların ardından günümüzde Bilecik il

sınırları içerisinde yer alan Söğüt'ün “fütuhata eşik, imparatorluğa beşik” (Bilecik 1967 İl Yıllığı, 1967: 36-37) şeklinde nitelendirilişi tarihsel ve kültürel anlamda Bilecik-Osmanlı iç içeliğini açık bir şekilde beyan etmektedir.

1967 tarihli Bilecik İl Yıllığı'ndan 6 yıl sonrasında başka bir il yılı da hazırlanmıştır. 1973 tarihli olan bu yıllık, 1967'den 1973 tarihine doğru Bilecik ilinde hangi türden gelişmeler yaşandığını takip edebileceğimiz bir kaynaktır. Bu çalışmanın ön sözünü dönemin Bilecik Valisi H. Kaşif Ünal yazmıştır. Ünal tarafından yazılan bu ön sözde Bilecik'in Osmanlı ile ilişkisine, Bilecik Valisi'nin bu husustaki açıklamalarına ve söylemlerine ulaşmak mümkün olmakla birlikte Kurtuluş Savaşı ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Bu ön sözün ilk paragrafında verilen bilgiler şöyledir:

“Tarihi M. Ö. ki devirlere kadar uzanan, pek çok uygarlık ve egemenliklere sahne olduktan sonra 620 yıldan fazla yaşayan ve kurduğu İmparatorluklarla üç kıt'ada hükümlanlık sürüp Türklüğün adını ve uygarlığını bütün Dünyaya tanıtan Osmanlı Devletinin doğuşuna analık ve atalık, kuruluşuna da beşiklik yapan; Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlayan Milli Mücadele'de T.B.M.M. yönetiminin ilk düzenli ordu birlikleriyle İtilaf Devletlerinin başlıca gücü olan Yunanlılara karşı verdiği ve Büyük Kurtarıcımızın ‘Siz orada yalnız düşmanı değil, milletimizin makûs talihini de yendiniz.’ diyerek değerlendirdiği, aynı zamanda Ulusumuzu özgür ve Yurdumuzu bağımsız kılan bundan sonraki tüm savaş ve atılımlar için maddî ve manevî güç kaynağı teşkil eden İNÖNÜ SAVAŞLARI'nın yapıldığı tarihî, toprakların sinesinde yerleşen, dolayısıyla Cumhuriyetin kuruluşunda da önemli yeri bulunan ve bu kuruluşa ait temellerin ilk defa pekiştirildiği yer olma şerefini taşıyan İlimiz için” (1973, ön söz).

H. Kaşif Ünal'ın söylemlerinde bir kez daha tekrar edilmiş olan Bilecik, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasındaki süreklilik arz eden bağ, geçmişten günümüze mütemadiyen yinelenen “kuruluşun ve kurtuluşun şehri Bilecik” sloganıyla uyumludur. Hatta bu sloganın ortaya çıkış sebebidir. Anlaşabileceği üzere “kuruluş” Osmanlı'ya, “kurtuluş” ise Türkiye'ye dair bir göndermedir ve bu ilişkinlik Bilecik bünyesinde toplanarak bir söylem niteliğinde sunulmaktadır. Dahası, Bilecik bu noktada imgesel ve simgesel istikamet düzleminde bir var oluş, kuruluş ve yeniden doğuş sembolizmini andıran bir özellikte tanıtılmaktadır. Şehrin Osmanlı Devleti'ne analık, atalık ve beşiklik etmesi, toplumsal tahayyül mekanizmasının işlemesi doğrultusunda Türk kültürel belleğinde yerini almış bir imge olarak düşünülmelidir.

“Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri” (Ertuğrul Gazi İhtifali, Yörük Bayramı, Yörük Şenliği) münasebetiyle 14 Ekim 1998 tarihinde Bilecik'in Söğüt ilçesine bir ziyaret gerçekleştiren dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Bilecik'in Osmanlı ile olan bağına dikkat çekerek birtakım söylemlerde bulunmuştur. 717. Söğüt Şenliği'nin son günündeki etkinlikler Süleyman Demirel ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin Ertuğrul

Gazi Türbesi'nde ettikleri dua ile başlamıştır. Demirel, Ertuğrul Gazi'nin 717. kez anıldığını hatırlatarak Bilecik-Osmanlı tarihi ve kültürel bağı ile ilgili şöyle bir söylemde bulunmuştur:

“Onun diktiği bayrak, Viyana'lara kadar gitmiştir. Bu bayrak daha sonra elimizden alınmak istenmiştir. Birlik ve beraberliğimizi gösterip, bayrağı korumasını bildik. Emanet edilen bayrağımızı ve vatanımızı sonuna kadar koruyacağız. Bayrağımız her zaman dalgalanacak” (Milliyet, 1998).

Süleyman Demirel'in yaptığı konuşmanın ardından dönemin ANAP Genel Başkan Yardımcısı Agah Oktay Güner, Ertuğrul Gazi'nin huzurunda yedi asır boyunca Fatıha okuduklarını belirterek “Tarihin sisli yaprakları arasında, Ertuğrul Gazi'nin büyük önemi vardır.” (Milliyet, 1998) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Başbakanlığı döneminde Ankara-İstanbul Yüksek Hızlı Tren açılışı için Bilecik'e gelen günümüz (2021) Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Bilecik'in Osmanlı ile olan ilişkisine dikkat çekerek birtakım söylemlerde bulunan kişilerdendir. Alperenler serdarı olarak nitelendirmiş olduğu Ertuğrul Gazi'yi, minnetle yâd ettiğini belirten Erdoğan, Ertuğrul Gazi'nin Şeyh Ede Balı adına Osman Gazi'ye söylediği, esasında bir Osmanlı miti sayabileceğimiz, “Beni üz, Şeyh Ede Balı'yı üzme.” sözünü hatırlatarak Şeyh Ede Balı'yı Osmanlı Devleti'nin manevi mimarı olarak değerlendirmiştir. Kutlu bir yolculuğa çıktıkları açıklamasında da bulunan Erdoğan, bu yolda Sultan Alparslan'ı rehber göstererek Ertuğrul Gazi, Osman Gazi ve Şeyh Ede Balı tarafından Bilecik'te ilk tohumların atıldığını belirtmesinin yanı sıra Bilecik'i modern ve kadim başkent şeklinde nitelendirmiştir (Bilecik Valiliği, t.y.a).

734.sü düzenlenen “Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri” vesilesiyle Bilecik'te “Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü” adlı bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda dönemin Bilecik Valisi ve Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Rektörü başta olmak üzere şehrin önde gelen kişilerinin söylemlerine ulaşılabilmektedir. Dönemin Bilecik Valisi Ahmet Hamdi Nayir'in yaptığı açılış konuşmasında Bilecik-Osmanlı ilişkisine dair durmaksızın tekrarlanan ifadeler yer almaktadır. Herkesin bugünü ve geleceği anlaması için geçmişe bakması gerektiğini belirten Vali Nayir, Ertuğrul Gazi ve onun soyundan olan Osmanlı'yı yâd eden açıklamalar yapmıştır. Eski Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesinin Rektörü Azmi Özcan ise Söğüt'ün ve Söğüt kültürünün geçmişte yaşanan acıların tekrarlanmaması açısından sürekli bir hatırlatıcı olarak karşımızda durması gerektiğini belirterek Söğüt'ün en önemli baş mayaya olduğunu, bu mayanın hayatiyetini koruması şartıyla gelecekte de tekrardan muhteşem hikâyeler yazılabilmek ihtimalinin olduğunu ifade etmiş ve kültürel miras açısından calibi dikkat bir mesaj vermiştir: “Bize düşen bu mayayı bir arkeolojik değer olarak korumak yerine canlı bir miras olarak korumak ve onu bu tür vesilelerle yaşatmak” (Haberler, 2015).

Bilecik'te “Rüyadan Hakikate Osmanlı Devletinin Kuruluşu” adını taşıyan bir konferans düzenlenmiştir. Yerel ve ulusal basına yansıyan söz konusu konferansın haber tarihi 22 Ekim 2015'tir. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezinde yapılan bu konferansta Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Öz bir konuşma yapmış ve bu konuşmasında Bilecik-Osmanlı ilişkisine dair akademik anlamda bazı açıklamalarda bulunmuştur. Osmanlı Beyliği'nin 13. yüzyılın sonlarında Bilecik/Söğüt merkezli kurulduğunu belirten Öz, Oğuzların Selçuklular önderliğinde Anadolu'ya gelmiş olduğunu, bu yolculuğun Malazgirt Muharebesi öncesinde başladığını, Malazgirt ile birlikte arttığını ve Moğol istilasıyla da büyük bir yoğunluğa ulaştığını ifade ederek Ertuğrul oğlu Osman Gazi'nin soyunun Oğuz'un oğlu Günhan'ın oğlu Kayı'ya dayandığını Yazıcazade Ali'ye atıfla açıklamıştır. Konuşmasında bazen Ertuğrul Bey'e bazen de Osman Gazi'ye atfedilen rüya hadisesine de değinen Öz, bu rüyanın Âşıkpaşaoğlu veya Neşri'de anlatıldığı şekliyle olmayabileceğini belirtse de büyük bir rüya görüldüğünün altına çizerek bu rüyanın sembolik bir özelliğinin olduğunu söylemiştir²⁸ (Belekoma Haber, 2015).

17 Aralık 2017 tarihli başka bir haberde ise eski Bilecik Valisi Tahir Büyükakın'ın Bilecik-Osmanlı ilişkisine dair bazı söylemleri yer almaktadır. Bilecik'e “Ertuğrul” isminin verilmesi önerisinde bulunan Büyükakın, şehirler kuran şehir şeklinde nitelendirdiği Bilecik'in “Ertuğrul” adıyla yeniden diriltilmesi şeklinde bir açıklama yapmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın himayesinde Bilecik'te bir toy yapılması gerektiğini de belirten Büyükakın, Bilecik ile bazı fikirleri olduğunu belirttikten sonra Bilecik/Söğüt ruhunu bizi biz yapan ruh şeklinde tanımlayıp Bilecik'in bir değer olarak yeniden nasıl parlatılacağına dair düşünülmesi gerektiği doğrultusunda bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bilecik'te bir toy yapılması konusunda fikirlerini sunan Büyükakın, böylesi bir çalışma için çok güçlü bir üniversite desteğinin olması gerektiğinin altına çizmiş ve üniversitenin (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi) formatının bu kurguya uygun olduğunu söylemiştir (Hürriyet, 2017).

Tahir Büyükakın'ın tartışmaya açılması ve konuşularak gündeme alınması önerisinde bulunduğu Bilecik adının “Ertuğrul” veya “Ertuğrul Gazi” şeklinde değiştirilmesi tavsiyesi uzun yıllardır Bilecik Milletvekili olan Yaşar Tüzün nazarında eleştirilmiştir. Bu eleştiri, Tüzün'ün Bilecik ilinin tarihi ve kültürü konusundaki söyleminin ne olduğunu tespit etmemiz bakımından önemlidir. Bilecik'in Osmanlı'nın kuruluş yeri olması ve Kurtuluş Savaşı'nda kilit rol üstlenmesi sebebiyle “kuruluşun ve kurtuluşun başkenti” şeklinde tanındığını belirten Tüzün, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, 1926 yılında, şehrin adının Bilecik olarak

²⁸ Mehmet Öz'ün Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkındaki makaleleri için bkz. (Öz, 2019).

değiştirildiği bilgisine yer vererek Bilecik adından rahatsız olmadıklarını, Osmanlı'dan miras kalan Ertuğrul adına da sahip çıktıklarını, önemli olanın isim değiştirmek olmadığını, tarihi süreç içerisinde birçok uygarlığın merkezi olmuş Bilecik'in hak ettiği yere ulaşabilmesi için bu tarzdaki faaliyetlere yoğunlaşmaktansa enerjinin Bilecik'in geliştirilmesi için harcanması gerektiğini söylemiştir (Yeni Şafak, 2017). Belediye başkanlığı görevinden sonra Bilecik Milletvekili olan Selim Yağcı ise Bilecik'in Osmanlı ile ilişkisini fırsat bulduğu her ortamda yineleyen kişilerdendir. 19 Ocak 2018 tarihli bir yazıda Yağcı, Bilecik'i hem diriliş, kuruluş ve kurtuluşun şehri hem de Ertuğrul sancağı şeklinde nitelendirmiştir (Hizmetix, 2018). TRT Haber'in dijital versiyonundaki bilgilere göre ise Yağcı, "Osmanlı ve Kayı denilince ilk akla gelen Bilecik'tir. Bilecik denilince de Osmanlı ve Kayı boyu akla gelir." söyleminde bulunmuştur (TRT Haber, 2016).

737.si düzenlenen "Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri" kapsamında bir mesaj yayınlayan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri de Bilecik-Osmanlı ilişkisi doğrultusunda durmaksızın tekrar edilen söylemlerle aynı olduğu kadar bazı değişik ifadeler de barındırmaktadır. Ecdadın "kızıl elma"²⁹sını aradığını söyleyen Erdoğan, Ertuğrul Gazi ile birlikte yeni bir istikamet belirlenmiş olduğuna dikkat çekmiştir. Buna paralel olarak bir obadan bir devlet çıkartıldığı açıklamasında bulunan Erdoğan, Türkiye'nin maziden atıye kurduğu köprü vasıtasıyla güçlendiğini, büyüdüğünü ve geliştiğini belirtmiştir (T24, 2018). Eski Bilecik Valisi Bilal Şentürk de 06.11.2019 tarihli bir yazıdaki bilgilere göre kendinden önceki yöneticilere benzer surette söylemlerde bulunan kişilerdendir. Bilecik'in turizmi konusunda gerçekleştirilen bir toplantıda konuşan Şentürk, Bilecik'in kendi kimliği üzerine kenetlenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Bilecik Valiliği, 2019b). Şentürk'ün Bilecik'in kimliği üzerine yaptığı konuşmanın Bilecik-Osmanlı arasındaki ilişki açısından olduğu açıktır.

Bilecik'te (14.11.2019) "Boydan Devlete Osmanlı Söğüt'ten İstanbul'a" adında bir sempozyum düzenlenmiştir. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirilen sempozyuma Bilecik Valiliği ve Kültür Konseyi iştirak etmiştir. Sempozyuma Bilecik yöneticilerinin, akademisyenlerin ve öğrencilerin yanı sıra V. Murad'ın torunu Osman Selahaddin Osmanoğlu da katılmıştır. Burada da bir konuşma yapan Vali Şentürk, Bilecik'i cihan imparatorluğunun kurulduğu yer olarak niteleyip Ertuğrul Gazi'nin doğduğu yer olduğunu söylediği Ahlat'ta kaymakam olarak çalıştığını, Osman Gazi'nin Osmanlı Devleti'nin temellerini attığı Bilecik'te ise vali olarak görevlendirildiğini söyleyerek Şeyh

²⁹ Kızılelma mitosu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. (Gültepe, 2007).

Ede Balı'ya atfedilen -esasında bir mit kabul edebileceğimiz- “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.” sözü doğrultusunda hareket edildiği surette Bilecik'in daha iyi yerlere geleceğini belirtmiştir. Vali Şentürk'ün ardından bir konuşma yapan eski Şeyh Edebalı Üniversitesi Rektörü İbrahim Taş da Bilecik-Osmanlı ilişkisine dair bir dizi söylemlerde bulunmuştur. Konuşmasında Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'ye yer veren Taş, 600 yılı aşkın bir süre devam eden Osmanlı Devleti'nin temellerinin bu tarihi şahsiyetler tarafından atıldığını ifade etmiştir (Bilecik11, 2019).

06.11.2020 tarihli bir haberde ise günümüz (2021) Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin'in, Bilecik-Osmanlı-Türkiye ilişkisine dair söylemleri yer almaktadır. Şahin, “Her zaman kuruluş ve kurtuluşun şehri Bilecik'e yakışanı yapacağız.” ifadesinde bulunmuştur (Haberler, 2020). 15-22 Nisan tarihleri Türkiye'de “Turizm Haftası” olarak kutlanmaktadır. Bu hafta münasebetiyle basın-yayın organlarında bir mesajı yayınlanan Bilecik İl Turizm Müdürü Serkan Bircan da kendisinden öncekiler gibi ve daha çok Bilecik Milletvekili Selim Yağcı ile aynı surette Bilecik-Osmanlı ilişkinliğine değinerek Bilecik'i diriliş, kuruluş ve kurtuluşun şehri olarak nitelendirmiştir (Bilecik Olay, 2021). Açıkça anlaşılabilceği üzere burada genel hatlarıyla aktarılmaya çalışılan Bilecik-Osmanlı ilişkisi ve bu konu hakkında yapılan “söylem” nitelikli açıklamalar, tarihsel ve kültürel açıdan Bilecik'in ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Ancak yapılmış olan incelemeler doğrultusunda Bilecik'in tarihsel ve kültürel anlamda kendisine böylesine büyük fırsatlar sunan mirası yeterli ve etkili bir düzeyde yönetemediği görülmektedir. Bu durum da bir problemin ve hatta tarih-kültür etkileşimli bir “kriz”in mevcudiyetine işaret etmektedir.

4.3. Kuruluş Mitosunun Bilecik İlindeki Çeşitli Temsiller Aracılığıyla Hatırlanışı

Bilecik'in Osmanlı'ya, Osmanlı'nın da Bilecik'e olan ilişkinliğinin ilk etapta Bilecik adında aranması yanlış bir eylem olmasa gerektir. İlin tarihteki en eski isimlerinin Agrilion ve Belekoma olduğu bilinir. Bir çalışmasında bu konuya değinen Bilge Umar (2004: 227-228), Agrilion isminin öz halinin Akr(a)-İlion olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir ve bu ismin “Dorukların Boğaz Yeri” anlamına geldiğini aktarmaktadır. Kentin Bizans devrindeki adının Belo Kome olduğunu ifade eden Umar, şöyle bir açıklamada bulunur:

“Bilecik kentinin atası olan yerleşimin son Bizans çağındaki adının Belo Kome olduğunu bilmekteyiz yani o kome=köy'ün lokalizasyonu konusunda bir duraksama yoktur; köy, tarihçi Pakhymeres'in yapıtında anılmaktadır. Fakat Belo adının o dilde bir anlamı yoktur. Ramsay'a göre (s.227 No. 17) Belo Kome adı, Türkçe Bilecik adının Rum ağzına uydurulmuş biçimidir. Oysa Bilecik sözcüğünün, sondaki -cik takısı dışında, Türkçeyle ilgisi yoktur, Türkçede anlamı yoktur. Ramsay'ın varsayımının doğru olduğunu sanmıyorum. Belo Kome adı (Vilo Komi okunur), bazı bilgi kaynaklarımızda, örneğin (Devlet yayını) Türk Ansiklopedisi'nin Bilecik maddesinde, Bele Kome diye aktarılıyor. Bele (Vile) adının Türk ağzında önce Vile-cik, sonra Bilecik olması doğaldır. Bu ad, Thrak kökenli Bithyn dilinden

ya da (yine Thrak kökenli) Phryg dilinden gelmiş olmalıdır. Gerçekten, Bizans İmparatorluğu'nun Thrake (Trakya) ilinde, Iustinianus döneminde (527-565) kurulan bir kale, Beledina adını taşıyordu” (Umar, 2004: 227-228).

Bilecik adının nereden geldiğine dair bilgiler veren 1989 tarihli Bilecik İl Yıllığı ise şehrin Osmanlı'dan önce bir Bizans kenti olduğunu ve Belekoma adıyla bilinen bu kentin Hamsu-Tabakhane Dereleri arasında yer alan bir kaya çıkıntısının üstüne inşa edilmiş bir kalenin çevresinde kurulduğunu açıklamaktadır. Diğer taraftan kentin adının birtakım efsanelere de konu olduğunu bildirmektedir. Yörenin yaşlılarından aktarılan bir ifadeye göre kentin adının Bilecik şeklinde olması Osman Gazi ile ilgilidir. Bu bilgiye göre Osman Gazi, fetih hareketlerine başlamadan önce Kayı alplarına kılıçlarını bileylemeleri gerektiğini söylemiştir ve bu doğrultuda “bileyleme” ifadesi zaman içerisinde Bilecik haline dönüşmüştür (Bilecik 1989 İl Yıllığı, 1989). Bu, birbiriyle iç içe ve paralel olan iki husus (kültürel bellek ve halk) hakkında dikkat çekici bir kültürel gerçekliği gözler önüne serer. Çünkü bileyleme sözcüğünün, Bilecik şekline dönüşmesi hem halk etimolojisi anlamında hem de kültürel bellek konsepti hakkında bu çalışmada verilen bilgilere istinaden gerçek tarihin, önce hatırlanan tarihe ve sonra da efsaneye dönüşmesi konusunda bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Bilecik'in kendi adının bile, Osmanlı ile ilişki içerisinde olması (veya halk nezdinde böyle kabul görmesi) Osmanlı'nın şehirde yarattığı bir kültürel etki veya yansıma olarak değerlendirilmelidir. Bir insan gerçekliği olan kültür nezdinde Bilecik'in temel itici kuvvetini “Osmanlı Devleti”nden aldığı, dolayısıyla tarihi ve kültürel özgünlüğünü daha çok Osmanlı medeniyeti üzerinde inşa ettiği söylenebilir. Kuşkusuz ki Bilecik'in tarihi ve kültürel temelleri Osmanlı Devleti'nden çok daha öncelere dayanmaktadır. Ancak geçmişten bugüne şehrin yapısı daha çok Türk kültürel belleğindeki Osmanlı tarihi, kültürü, imge ve simgeleriyle bağlantılı olarak gelişim sergilemiştir. Bunu “kuruluşun ve kurtuluşun başkenti Bilecik” sloganında ilk olarak geçen “kuruluş” ibaresinin yanı sıra şehir için olduğu kadar kültürel miras için de oldukça değerli olan tarihi yapılar ve bu yapılara ilişkin tarihi şahsiyetlerin isimleri etrafında gerçekleştirilen pratik ve uygulamalarda görmek mümkündür.

Bu şahsiyetlerden bir tanesi Şeyh Ede Balı'dır. Ertuğrul ve Osman Bey'in büyük saygı duyduğu bir kişi olması ve bu tarihi-kültürel şahsiyetlere atfedilen kutlu rüya hadisesini yorumlaması gibi sebeplerden dolayı Osmanlı Devleti'nin manevi kurucusu şeklinde nitelendirilen Şeyh Ede Balı, Bilecik Merkez'de kendi adıyla anılan türbede metfundur. Eski Bilecik olarak bilinen bölgede yer alan Şeyh Edebalı Türbesi, kendi çevresine hâkim olan yüksekçe bir tepenin üzerine konumlandırılmıştır. Şehir merkezinden 10-15 dakikalık bir

yürüyüşle ulaşılabilir olan türbenin alt tarafında Orhan Gazi Cami bulunmaktadır. Bu camiye 50-60 metre kadar uzaklıkta bulunan türbeye, görece uzun ve geniş kabul edilebilecek bir merdiven vasıtasıyla ulaşılabilir. Türbenin yapılış tarihi net olarak bilinmese de Orhan Gazi zamanında yapıldığı tahmin edilmektedir (Bilecik Valiliği, t.y.b). Türbenin bulunduğu alanda Şeyh Ede Balı'nın yanı sıra hanımı, Osman Gazi'nin eşi, Molla Hattab-ı Karahisar, Şeyh Muhlis Baba ve isimleri meçhul bazı yakınlarının da defni bulunmaktadır (Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, t.y.). Zamanla birtakım onarımlar geçiren bu yer, Sultan II. Abdülhamid tarafından da bir tadilat görmüştür. Bilecik Valiliğinin web sitesinde verilen bu bilgiye göre en son tadilat 2012 yılında yapılmıştır (Bilecik Valiliği, t.y.b). Ancak bu bilgi güncel değildir. Tarihi, kültürel ve turistik önemi olan bu türbe, şehir sakinlerince sürekli ziyaret edilmesinin yanı sıra yerli ve yabancı birçok turistin uğradığı bir kültürel miras mekânıdır. Şeyh Ede Balı gibi bir şahsiyetin metfun olduğu yer olması bakımından uhrevi bir özelliği de olan bu türbenin, inanç merkezi ve turizmi bağlamında ayrı bir öneminin de olduğu açıktır.

Şeyh Edebalı Türbesi, kısa bir zaman Bilecik belediye başkanlığı görevini üstlenmiş Nihat Can döneminde tiyatral bir faaliyetin yürütüldüğü bir alan olarak da kullanılmıştır. Bu eylemin Şeyh Ede Balı adı nezdinde yürütülmüş olması hem yaratıcı bir aksiyon hem de somut olmayan kültürel miras³⁰ yönetimi kapsamında etkili ve etkin bir proje olduğu açıklamasında bulunulabilir. Türbeyi ziyarete gelenler, Şeyh Ede Balı dergâhının olduğu yerde elinde asası, başında sarığı, yüzünde uzun beyaz sakalıyla Şeyh Ede Balı'yı canlandıran üniversite öğrencisi Furkan Doğan tarafından karşılanmıştır. Türbe bölgesinde alan sorumlusu olarak çalışan Engin Beyce, böyle bir faaliyetin ziyaretçilerde sürpriz etkisi yarattığı ve bu yüzden de çok beğenildiği açıklamasında bulunmuştur. Furkan Doğan'ın oyunculuğuyla gerçekleştirilen bu faaliyet, Osmanlı Devleti'nin manevi kurucusu Şeyh Ede Balı'nın kültürel olarak yaşatılması ve tanıtılması anlamında türbe ziyaretçilerinden olumlu dönütler de almıştır. Şeyh Ede Balı'yı Konya'dan ziyarete gelen Muhammed Sami Demirci isimli şahıs, gerek gezi gerekse de tiyatroyu güzel bulduklarını belirtmesinin yanı sıra bu tiyatro faaliyeti sayesinde ecdadı olarak imlediği Şeyh Ede Balı'yı daha iyi tanıyabildiğini belirterek ecdadını "hatırla"dığını söylemiştir (Bilecik Haber, 2018). Söz konusu ziyaretçinin bu yorumu, kültürel bellek konseptinin "hatırlama" edimi ile ilişkili olması açısından da önemli olarak değerlendirilmelidir.

³⁰ Somut olmayan kültürel miras hakkında detaylı bilgi için bkz. (Oğuz, 2018).

Resim 2: Şeyh Edebalı Canlandırma

Kaynak: (Bilecik Haber, 2018)

Türbenin bulunduğu bölgeye Bilecik Milletvekili Selim Yağcı'nın belediye başkanlığı döneminde, üstten bakıldığında hilal formunu andıran “Osmanlı Padişahları Tarih Şeridi” adlı bir yapı inşa edilmiştir. Şeyh Ede Balı'yı ziyaret etmek isteyen ziyaretçiler ilk önce bu yapıyla karşılaşmaktadır. Yapının hemen girişine büyükçe bir Bilecik yazısı konulmuştur. Bu yazının sol tarafında Kayı tamgası, sağ tarafında ise dirilişin şehri ibaresi bulunmaktadır. Bir açık hava müzesini andırdığı söylenebilecek bu yerde, Ertuğrul Gazi'nin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin son Padişahı Vahdettin'e kadar tüm Osmanlı padişahlarının 3D (üç boyutlu) tabloları ve bu tabloların alt kısımlarında da Osmanlı padişahlarıyla ilgili biyografik kısa bilgiler yer almaktadır. Yapının duvarları ise Osmanlı medeniyetine ilişkin çiniler ve minyatürlerle süslenmiştir. Duvarın bir köşesine Şeyh Ede Balı'ya atfedilen -esasen bir mit kabul edebileceğimiz- “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın” sözü de eklenmiştir. Sadece yerel açılarından değil, ulusal anlamda da bir önemi olan bu sözün taşımış olduğu mesaj, birbirine zıt yönlü hareketler sergileyen siyasilerce de kullanıldığı bilinmektedir.

“Osmanlı Padişahları Tarih Şeridi”nin yapımı sırasında yerel bir haber sitesine açıklamalarda bulunan Yağcı, ilin tanıtımına ve turizmine büyük getirileri olacağını ifade ettiği projenin aynı zamanda bir eğitim projesi olduğu açıklamasında bulunarak burayı ziyaret edenlerin Şeyh Ede Balı Türbesi civarında daha çok vakit geçirecekleri öngörüsünde bulunmuştur (Bilecik Olay, 2015). Çeşitli haber sitelerindeki verilere göre bu yer 2017 yılında 700 bin, 2018 yılına gelindiğinde ise 1 milyon civarı kişi tarafından ziyaret edilmiştir. (Anadolu Ajansı, 2018; Yeni Birlik, 2019). Diğer taraftan Bilecik'te “Osmanlı Padişahları Tarih Şeridi” nezdinde siyasi boyutları da bulunan bir kalem kavgası (polemik) gerçekleşmiştir. Osmanlı padişahları hakkında bilgilerin bulunduğu panoların, Bilecik

Belediye Başkanı Semih Şahin döneminde kaldırılmasından dolayı panoların içeriğini hazırlayan Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil, kendi Twitter hesabından sert bir eleştiri yapmıştır: “Yunanlılar Bursa’ya girdiğinde türbelere saldırırdı... Bilecik’i kazanan CHP’li başkanda Osmanlı tarih şeridinde, padişahları anlatan yazıları yok etmiş... Nasıl bir zihniyettir bu!” (Şimşirgil, 2019). Şimşirgil’in bu ifadeleri üzerine Bilecik Belediye Başkanlığının resmi Twitter hesabından bir cevap yayımlanmıştır. Bu cevapta Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin adını taşıyan bir duyuru metni de yer almaktadır. Bilecik Belediyesinin resmi Twitter hesabından yapılan açıklamalar şöyledir:

“Osmanlı Padişahları Tarih şeridinde yer alan ve tarafınızın yazdığı panolar, hakkınızda uluslararası, hakemli bir dergide yayımlanmış intihal tespitleri olduğu için, içeriğinde yanlış ve eksik bilgi barındırma olasılığı nedeniyle kaldırılmış. @ahmetsimsirgil” (Bilecik Belediyesi, 2019a).

“Önceki yönetim bilerek ya da bilmeyerek bu kararı almış olabilir. Ama Semih Başkanımız bu konularda, Osmanlı’nın izinde olanlardan daha hassas olduğu için, panoları şehrimizdeki ŞEÜ, Fen Edebiyat F. Tarih Bölümü akademisyenlerinin uzmanlığına emanet etti. @ahmetsimsirgil” (Bilecik Belediyesi, 2019b).

“Osmanlı padişahlarının kısa biyografileri, tarih camiasında saygınlığı ulusal ve uluslararası kabul görmüş Prof. Halil İnalçık, Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Prof. Cevdet Küçük gibi tarihçerimizin eserleri temel alınarak, yeniden düzenlenecek. @ahmetsimsirgil” (Bilecik Belediyesi, 2019c).

Kamuoyuna Duyurulur!

Bilecik Belediyesi Osmanlı Padişahları Tarih Şeridinde bulunan ve padişahlara ait bilgilerin yazıldığı bilgilendirme panoları, yazarının hakkında uluslararası ve hakemli bilimsel bir dergide yayımlanmış intihal tespitleri bulunduğu için (Mukaddime, 2017, 8(1), s.173-190) içeriğinde yanlış ve eksik bilgi barındırma olasılığından dolayı kaldırılmıştır.

Osmanlı padişahlarına ait kısa biyografiler, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden uzman akademisyenlerin çalışmasıyla, tarih camiasında saygınlığı ulusal ve uluslararası kabul görmüş Prof. Dr. Halil İnalçık, Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Prof. Dr. Cevdet Küçük gibi tarihçerimizin eserleri temel alınarak, yeniden düzenlenecek ve yerlerine yerleştirilecektir.

Semih Şahin
Bilecik Belediye Başkanı

Resim 3: Bilecik Belediyesi Duyurusu
Kaynak: (Bilecik Belediyesi, 2019a)

Osmanlı’nın Bilecik’te yarattığı kültürel etkiler bu kadarla da sınırlı değildir. Şehrin muhtelif yerlerinde Şeyh Ede Balı’ya atfedilen “İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın.” sözüyle karşılaşmak olası olmakla birlikte çeşitli tören-şenlik gibi etkinliklerde de bu tarihi-kültürel şahsiyetin adı geçmekte ve kendisine atfedilen öğreti mütemadiyen tekrar edilmektedir. Örneğin, Yunanlılarca ağır tahribata uğrayan Bilecik’in Düşman İşgalinden Kurtuluşu (6 Eylül) etkinliklerinde olduğu gibi çeşitli hafta ve günlerde Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi adlarıyla birlikte Şeyh Ede Balı ismi ön plana çıkmaktadır. Bilecik’in Fethi, Şeyh Edebali ve Osman Gazi’yi Anma Programı kapsamında bir konuşma yapan eski Bilecik Valisi Ahmet Hamdi Nayir’in ifadeleri Osmanlı’nın Bilecik’te yarattığı etkiler bağlamında düşünülmelidir:

“Eğer bugün bu topraklarda hür ve bağımsız, duygu ve düşüncelerimizi yaşayarak, bu topraklar üzerinde mutluousak atalarımızın, ceddimizin Osmangazilerin, Şeyh Edebalilerin fetih ruhuna, onlardaki fetih inancına ve aşkına büyük bir borcumuz var” (Bilecik Valiliği, t.y.c)

Söz konusu programa resmi kişilerin yanı sıra vatandaşlar da iştirak etmiştir. Ayrıca Bilecik Belediyesi mehter takımınca bir gösteri yapılmış ve vatandaşlara şifalı pilav ikram edilmiştir. Fethin 718. Yılı, Şeyh Edebalı’yi ve Osmangazi’yi Anma etkinlikleri kapsamında da benzer faaliyetler gerçekleşmiştir. Eski Bilecik Valisi Süleyman Elban’ın konuşma yaptığı kürsünün arkasında Türk bayrağıyla yan yana bulunan Kayı tamgalı bayraklar Osmanlı’nın şehirde yarattığı etkiyi gözler önüne sermektedir. Vali Elban, bu etkinlikte şöyle bir açıklama yapmıştır: “Şeyh Edebalı'nın manevi önderliğinde Osmangazi bu şehri fetih ettikten sonra üç kıtada adaletle 6 asırdan fazla bir süreyle hüküm süren bir cihan devletine dönüşmüştür.” (Bilecik Valiliği, t.y.d). Öte yandan Bilecik’in kurtuluşuyla Şeyh Ede Balı’ya anma etkinliklerinin kimi zaman şehirde birtakım tartışmalara da sebep olduğu söylenebilir. Bilecik’te etkili bir basın-yayın organı olduğu bilinen Bilecik Olay adlı web sitesinin 2014 yılındaki bir haberine göre kuruluş ve kurtuluşun şehri Bilecik ifadelerindeki “kuruluş” ve “kurtuluş” ibareleri özelinde olumsuz bir tartışma gerçekleşmiştir. Söz konusu web sitesindeki haberin başlığı “Bilecik’in Kurtuluşu Bu Sene Kutlanmayacak Galiba!” şeklindedir ve haberin içeriğinde “Cumhuriyet Out Osmanlı in” yazılı bir resim vardır. Daha önceleri Bilecik’in kurtuluşu adına yapılan etkinliğin günlerce sürdüğünü belirten habere göre bu etkinliğin bir güne sığdırılması vatandaşlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Geçmiş yıllardaki etkinliklerin büyük coşkuyla kutlandığını belirten haberin içeriği şu şekildedir:

“Bu yıl bir güne sığdırılan etkinliklere vatandaşlar büyük tepki göstererek, ‘Yıllardır Bilecik’in Düşman İşgalinden Kurtuluş etkinlikleri günlerce sürdüğü ve son akşamı ise halk konseri ile taçlandırıldığı kutlamalar köylere, beldelere, ilçelere hatta komşu illerimize dahi duyurulur Şeyh Edebalı türbesinde dağıtılan şifalı pilava halkımız akın ederdi.

Geçmiş yıllarda başka illerden hatta yurt dışından Halk Oyunları ekiplerinin, Kılıç Kalkan ekiplerinin, Güreş müsabakalarının düzenlendiği, yoksul ailelerin çocuklarını sünnet ettirildiği, tüm okullarda geceden dualarla pişirilen şifalı pilavların dağıtıldığı, temsili olarak Bilecik’in Düşman İşgalinden Kurtuluşu sergilenerek kutlanan ve final gecesi ise askeriye tarafından fener alayı ve ünlü sanatçıların halk konserleri vererek kutlanan Bilecik’in Düşman İşgalinden Kurtuluş, Şeyh Edebalı’ya anma ve Bilecik Şenliklerini özledikleri tekrar eskisi gibi kutlanmasını istediklerini’ dile getirdiler.

Son birkaç yıldır Milli Bayramların kutlama programları değiştirilerek sade törenlerle yapıldığı, bunun yanı sıra Osmanlı ile ilgili “fetih” programlarının daha kapsamlı düzenlenerek vatandaşa her platformda duyurduğu biliniyor. Son yıllarda Bilecik’in Kurtuluş etkinlikleri Ramazan ayına gelmesini bahane eden yerel yöneticilerimiz bu yılki programların kısa ve bir güne sığdırılmasını nasıl bir açıklama yapacakları ise merak ediliyor” (Bilecik Olay, 2014).

Osmanlı medeniyetinin Bilecik’te yaratmış olduğu kültürel etkilerden bir tanesi de Osmanlı hanedanının Kayı boyu ile olan münasebeti üzerinedir. Geçmiş yıllarda şehirde Osmanlıların Kayı boyundan oldukları daha çok sözlü ve kimi zaman yazılı bir şekilde ifade edilmekteyken takribi 2010’lu yılların ikinci yarısından itibaren şehrin çeşitli yerlerinde Kayı

tamgası görsel olarak yer almaya başlamıştır. Kayı sembolünün Bilecik ilinde görünürlük kazanmasının önemli sebeplerinden birisiyse “Diriliş Ertuğrul” adlı dizinin yerel, ulusal ve küresel anlamda yaratmış olduğu kültürel etkide aranabilir. Zira söz konusu dizinin yayınlanmaya başlamasıyla Bilecik ilinde Kayı sembolünün görünürlük kazanması aşağı yukarı aynı zamana denk gelmektedir.

Selim Yağcı'nın Bilecik belediye başkanlığı görevini yürüttüğü dönemde (2017) Bilecik Belediyesi'nin logosunda bir değişiklik yapılmıştır. Bu gelişme Bilecik ilinin Osmanlı ile olan tarihi ve kültürel bağı açısından yaratıcı bir aksiyon olarak değerlendirilebilir. Çünkü Bilecik Belediye Meclisi'nin 2017 yılının Temmuz ayı olağan toplantısında alınan kararla Bilecik Belediyesinin logosunda Kayı sembolüne yer verilmiştir. Meclis toplantısında bir konuşma yapan Yağcı, birçok açıdan önemli ve anlamlı değerler üzerine hazırlanmış olduğunu ifade ettiği yeni logonun taşıdığı sembolik anlamlar üzerine şöyle bir açıklama yapmıştır:

“16 Altın Yıldız, Bilecik Belediyesi Yeni Kurumsal Logomuzun çevresini saran 16 adetten oluşan altın rengindeki 8 köşeli yıldız, Dünya Tarihindeki Şanlı Yerini Alan 16 Türk Devletini simgelemektedir. Kayı Boyu İşareti, Bilecik Belediyesi Yeni Kurumsal Logomuzun orta kısmında bulunan ve İki Ok Bir Yaydan Oluşan Osmanlı'nın ve Türk'ün Atası Oğuzların Bozoklar kolu olan Kayı Obasını temsil etmektedir. Ayrıca Bilecik Belediye Başkanlığı olarak Marka Tescili yapılarak koruma altına alınan Kayı Boyu Bayrağını simgelemektedir ve logomuzun ana temasını oluşturmaktadır. Turkuaz rengi ise, renk skalasında ismi Türklüğe ait tek renk olan turkuaz rengi aynı zamanda kuvvet, kudret, istikrar ve gücü temsil etmektedir. Geçmiş ile övünen geleceğe emin adımlar ile yürüyen marka şehir Bilecik'i oluşturma misyon ve vizyonuna sahip Bilecik Belediye Başkanlığı; logonun turkuaz renginin iç kısmında bulunan ağ desenleri; teknolojiye, bilişime ve inovasyona açık bir hedef doğrultusunda ilerleyeceğinin bir göstergesidir. Kayı boyu sembolündeki iki ok, Bilecik Belediyesi Yeni Kurumsal Logomuzun orta kısmında bulunan iki ok; Allah'ın birliği ve tekligini gösteren eden Elif'in işareti aynı zamanda Türk Devleti ve Milleti'nin dik duruşunu temsil etmektedir. 11 rakamı, Bilecik Belediyesi Yeni Kurumsal Logomuzun orta kısmında bulunan iki ok aynı zamanda Bilecik'imizin plakası olan 11'i temsil etmektedir” (Milliyet, 2017).

Resim 4: Bilecik Belediyesi Yeni Logo

Kaynak: (Belekoma Haber, 2017)

Kayı sembolü, Bilecik Belediyesi'nin yanı sıra Bilecik Valiliği tarafından hazırlanan yeni logoda da yer almaktadır. Bilecik Valiliğine ait web sitesinde yer alan bilgiler şöyledir:

“Bilecik Valiliğince tasarlanarak hazırlanan yeni logo, Valiliğe bağlı kamu kurumların yazışmalarında, web sitesinde ve tanıtım amaçlı yapılan çalışmalarda kullanılacak.

Valimiz Süleyman Elban, yaptığı açıklamada, Bilecik'in tarihini, geçmişini ve kültürel zenginliğini daha iyi yansıtacak ve ilimizi temsil edecek yeni valilik logosunun kullanılmaya başlandığını kaydetti.

Valimiz Elban, hazırlanan logonun, ‘Devletin birliğini, bağımsızlığını, gücünü, tarihini, köklerini ve kurumsallığını’ temsil ettiğini belirtti” (Bilecik Valiliği, t.y.e).

Resim 5: Bilecik Valiliği Yeni Logo

Kaynak: (Bilecik Haber, 2017)

Kayı sembolü, sadece Bilecik Belediyesi ve Bilecik Valiliğinin kurumsal logolarında yer almamaktadır. Şehrin muhtelif yerlerine konumlandırılan heykellerde Kayı sembolüne rastlamak mümkündür. Kayı sembolünün patentinin alınmasında etkisi olan Selim Yağcı'nın bu konular hakkında yaptığı açıklamalar şöyledir:

“Osmanlı ve Kayı denilince ilk akla gelen Bilecik'tir. Bilecik denilince de Osmanlı ve Kayı boyu akla gelir. Bundan ilham alarak Kayı boyu ambleminin marka tescilini ve patentini aldık. Türkiye’de ilk ve tek olarak Kayı boyu anıtı Bilecik’te. Eskişehir-İstanbul yol güzergahı üzerinde Bilecik’in çok önemli simgelerinden birisini yaptık. Daha yapım aşamasından itibaren geçenler burada mola veriyor, fotoğraf çekiyor. Tarihine, geçmişine saygısını ve sevgisini göstermesi bizleri mutlu ediyor. Diriliş Ertuğrul dizisinde gündeme gelen Kayı işaretinin marka tescilini belediye olarak aldığımız için ve buna ilişkin gerekli işlemleri yaptırdığımız için de son derece mutluyuz. Kayı, Osmanlı, bizim atamız, dedemiz ve Bilecik de tabii ki ata ocağı, baba ocağı. Tüm vatandaşlarımızı ata ocağına bekliyoruz” (TRT Haber, 2016).

Resim 6: Bilecik Kayı Boyu Anıtı

Kaynak: (TRT Haber, 2016)

Kayı sembolünün şehirde görünürlük kazanması Bilecik ili ile Osmanlı Devleti arasındaki tarihi ve kültürel ilişki bağlamında somut etkiler yaratmıştır. Çünkü Eskişehir-İstanbul yol güzergâhı üzerinde bulunan Kayı Anıtının dikkat çekici somut etkisi bazı haberlere de konu olmuştur. Örneğin, TRT Haber’in dijital versiyonundaki bir içeriğe göre söz konusu anıtın bulunduğu bölge, yoldan geçenlerin durup fotoğraf çektirdikleri bir mekân halini almıştır. Anıtı görerek fotoğraf çektirmek adına yol kenarında duranlardan biri olan Meral İhdit isimli şahsın yaptığı açıklamalar Bilecik’in Osmanlı ile olan tarihi ve kültürel ilişkisinin Kayı sembolü vasıtasıyla doğru bir şekilde aktarılabilirdiğini ispatlar niteliktedir. İhdit’in Kayı Anıtı hakkında yapmış olduğu açıklama şöyledir: “Böyle bir anıtın yapılması insanların tarih bilincini daha da artıracak, merak edip araştıracaklardır. Çok güzel olmuş. Biz de yol kenarından geçerken durup fotoğraf çektirdik” (TRT Haber, 2018a).

Diğer taraftan Kayı sembolünün Bilecik ili tarafından kullanılmaya başlanması, ön plana çıkartılması ve patentinin alınması yerelde olduğu kadar ulusala da yansıyan iki siyasi tartışmanın çıkmasına neden olmuştur. Bilecik Belediye Başkanlığınca Kayı ambleminin patentinin alınması ile Meral Akşener liderliğinde kurulan İyi Parti’nin parti logosunda Kayı sembolüne yer vermesi bilhassa Selim Yağcı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İyi Parti’nin parti ambleminde Kayı sembolüne yer vermesinden rahatsız olan Yağcı, şöyle bir eleştiride bulunmuştur:

“İyi Parti kurulduğunda, simgesini ‘İyi’ yazarak, Kayı simgesine benzer tarzda bir simge oluşturmuş. Partinin logosu tek başına bizim Kayı Boyu Anıtı’nı veya Kayı Boyu amblemini gösterecek nitelikte olmadığını düşünüyorum. Ama partinin yöneticileri ve diğer kesimleri bu konuda çeşitli beyanatlar veriyor. Örneğin, Başkan Meral Akşener ismi ile ‘Türkiye İyi olacak. Teşekkürler Bilecik Belediyesi’ gönderisi paylaşarak belediyemizi de gösterecek şekilde bir algı oluşturma operasyonuna girişmişler. Aslında bir taraftan Kayı’yı amblem olarak belirtmeme gibi bir kurnazlığa giderken diğer taraftan da Kayı’yı belirtecek işaretleri ve sözleri kullanarak patenti bizde olan ve halkımıza da mal olmuş, özellikle son yıllardaki günümüzde tarihe olan bağlılığın getirdiği güzel televizyon filmlerinden de esinlenerek, hiçbir önyargıya kapılmadan herkesin rahatlıkla kullandığı bir simgeyi, atalarımızdan bize emanet olan bir işareti partinin işaretiymiş gibi bir kurnazlık içerisine girme eğilimlerini de görüyoruz. Bunlar, her ne kadar amblemlerinde ‘İyi’ yazar gibi gözükseler de aslında bu konuya ilişkin Kayı Boyu amblemini kullanma ve bunu çağırıştırma noktasında böyle bir hukuksal tecavüzü de içermektedir. Bilecik Belediye Başkanlığı olarak patent tescilinin ve anıtın bize sağlamış olduğu telif haklarının bize sağlamış olduğu tüm hukuksal haklarımızı da ilgili parti hakkında kullanacağız” (Sözcü, 2017).

Kayı sembolü özelinde çıkan tartışmalardan biri de artık yerinde olmayan Kayı Anıtı ile ilgilidir. Selim Yağcı’nın Bilecik belediye başkanlığı görevini yürüttüğü dönemde yaptırılan, Şeyh Edebalı Kültür ve Kongre Merkezi adlı yapının giriş kısmına koyulan Kayı Anıtı’nın günümüz (2021) Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin döneminde kaldırılması gerek siyasi gerek halk gerekse de sosyal medya nezdinde birtakım tartışmaların çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle sosyal medya (Twitter) ve basın-yayın organlarında konu ile ilgili eleştiriler bulunmaktadır. Yeni Şafak adlı basın-yayın organı söz konusu olay hakkında,

“CHP’de Osmanlı nefreti bitmiyor” başlıklı bir haber yayımlamıştır (Yeni Şafak, 2021). Beyaz Gazete adlı web sitesi ise “İyi Parti’nin seçtiği CHP’li Bilecik Belediyesi’nin Kayı Boyu düşmanlığı” başlıklı bir haber yayımlamıştır (Beyaz Gazete, 2020). Bozüyük Ertuğrulgazi Kültür ve Sosyal Dayanışma Derneği Başkanı Celalettin Ateş ise değerlerinin ve sembollerinin siyasetçilerin oynacağı olamayacağı ve Cumhuriyet öncesine değer verilmemesinin millete ihanet olduğu şeklinde bir eleştiride bulunmuştur (Bilecik Birlik, 2021). İyi Parti’nin eski Bilecik Başkanı Mehmet Yılmaz söz konusu durum hakkında, “Alt yapı çalışmasından sonra yerine konulacaktır. Eğer konulmazsa o zaman kaldırınlara gerekli cevaplar verilecektir.” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Bilecik Birlik, 2020). Kayı Anıtı’nın kaldırılmasının sosyal medya ve basın-yayın organlarındaki yankısı devam ederken Bilecik Belediyesinin resmi Twitter hesabından da kendi yönetimlerinden önceki yönetimi eleştiren bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklama şöyledir:

“Ayrıca, geçmiş yönetimin dere yatağına yerleşip kurup, sel suyunun toplandığı yere koyduğu Kayı işaretini kaldırdık. Çünkü vatandaş selden korunmak için devasa bir yağmursuyu altyapı çalışması yapıyoruz” (akt. Gazete Duvar, 2020).

Bilecik Şeyh Edebalı Kültür ve Kongre Merkezi’nin giriş kısmından kaldırılan Kayı Boyu Anıtı’nın akıbetini öğrenmek için Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin ile görüşülmüştür. Yapılan kayıt dışı görüşmede Semih Şahin, söz konusu anıtın yerine Kayı sembolünü de içerisinde barındıran bir Şeyh Ede Balı heykeli hazırladıklarına dair tarafımıza bir bilgi vermiştir. 6 Eylül 2021 tarihinde de Şahin tarafından bahsi edilen heykelin açılışı yapılmıştır.

Resim 7: Şeyh Edebalı Heykeli
Kaynak: (Bilecik Belediyesi, 2021)

Kayı sembolünü de içerisinde barındıran Şeyh Edebalı heykelinin açılışı, Bilecik'in Düşman İşgalinden Kurtuluşunun 99. yıldönümünde yapılmıştır. Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin, Şeyh Ede Balı için "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın diyerek bize insanı temel almayan bir devletin anlamlı olmayacağını anlatan bir filozof" tanımlamasında bulunarak söz konusu heykelin sembolik anlamları üzerine şu açıklamayı yapmıştır:

"Bu heykelde Şeyh Edebalı, sol elini kâinatın sonsuzluğuna açarken, sağ elinde de insanlığın biriktirdiği bilgi ve deneyimi sembolize eden bir kitabı tutuyor. Duruşu net, yüzü aydınlık, omurgası dik, duruşu geleceği kucaklıyor. Değerli heykeltıraş Afshin Esfandyari'nin yaptığı bu Şeyh Edebalı heykeli, sanatçının ellerinde önce kil çamuruyla şekillendi ve oyuldu, ardından kalıplanarak mermerit olarak üretildi. Bu haliyle yüzyıllara meydan okuyacak bir eser ortaya çıktı. Kaide için 4,5 ton, Kayı işareti için 3 ton, zemin döşemeleri için ise 3 ton yerli Söğüt beji mermer kullanıldı. Heykel ile birlikte bu anıtların ağırlığı 11 ton civarındadır. Kaide tasarımı, Kayı işareti olarak bilinen figür ile bütünleşik olarak düşünüldü. Şeyh Edebalı, göğe doğru kanatlanmış bu işaretin merkezinde yerini aldı" (Yeni Çağ, 2021).

Kayı sembolü özelinde olan bir diğer tartışma ise bahsi edilen diğer iki tartışma gibi ulusal bir boyut kazanmamıştır. Bilecik'e bağlı Yeniköy'deki boş bir arazide yer alan Kayı sembolü bir taşın Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Bilecik Müzesi yetkilileri tarafından alınmak istenmesi söz konusu yerleşim birimindeki köylülerin tepki göstermesine sebebiyet vermiştir. Taşın olduğu yere bir traktör park eden köylüler, asırlardır köylerinde bulunduğunu ifade ettikleri taşı koruyabileceklerini belirterek vakıf ve müze yetkililerini engellemeye çalışmıştır. Bu sebeple olay jandarmaya bildirilmiştir. Netice itibarıyla vakıf ve müze yetkilileri söz konusu taşın eski yerinde kalabilmesi için köylülerin 15 gün içinde Kültür ve Turizm Bakanlığına dilekçe ile başvurmaları gerektiği uyarısında bulunmuştur. Yeniköy Kayı Boyu Çiftçi Girişimci Kadınlar Derneği Başkanı Nejla Türker, sözü edilen taşın asırlardır köylerinde bulunduğunu ifade etmesiyle birlikte Yeniköy'ün bir simgesi olduğunu söylemiştir (Hürriyet, 2018). Nejla Türker'in bu ifadesi, Kayı sembolünün Bilecik sakinlerince ne derece önemli olduğunu gösterir niteliktedir.

Kayı sembolünün Bilecik'te yaratmış olduğu etki, Haber228 adlı haber sitesine bir köşe yazısı yazan Pınar Atalay isimli bir şahsın açıklamalarında da yer almaktadır. Atalay'ın yazmış olduğu yazının başlığı "Değeri Bilinmeyen Simgesi Kayı Boyu Simgesi ve Kılıç'ın Serüveni" şeklindedir. Türk milletinin tarih boyunca bulunduğu her ortamda karakteristik özelliklerini özel imgelerle gösterdiğini ifade eden Atalay, her simgede bir yaşanmışlığın ve kadim bir geleneğin olduğu açıklamasında bulunarak Türk milletinin en kadim ve en önemli imgelerinden birinin de Kayı sembolü olduğunu belirtmektedir. Atalay tarafından kaleme alınan yazının en önemli noktalarından bir tanesi ise Kayı sembolünün siyasi bir hüviyet kazandırılması ve bu durumun olumsuz neticelere sebebiyet vermesi hakkındadır. Atalay'ın bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir:

“Maalesef son günlerde bu kadim simgelerimiz hiç olmaması gereken siyasi bir anlam ve bir reklam süsüne getirilir oldu. Geçen gün şahit olduğum bir olay beni çok üzdü. Şeyh Edebalı Türbesine gittiğimde türbede bulunan hediyelik eşya dükkanlarından birini gezer iken bir beyefendi üstünde kayı boyu olan simgeyi göstererek siyasi bir anlam taşıyor diye o bilekliği çocuğuna almaktan vazgeçti. Bu durum gerçekten beni çok ama çok üzdü. Simgenin siyasi bir hale gelmesinden tutunda maalesef insanlarımız simge hakkında yeterince bilgiye sahip olmaması gerçekten bize emanet edilen kadim sembollerimize ne kadar da çok uzaklaştığımızı bize gösterir oldu” (Atalay, 2020).

Osmanlı'nın Bilecik'te yarattığı bir diğer kültürel etki, şehirde son on yılda görünürlük kazanan minyatürler nezdinde de izlenebilir. II. Abdülhamit tarafından şehre miras kalan ve günümüzde belediye binası olarak kullanılan tarihi yapının iç duvarına Selim Yağcı'nın belediye başkanlığı döneminde Osmanlı ile ilgili minyatürler yerleştirilmiştir. Ancak bu minyatürlerin Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin döneminde kaldırılması Osmanlı nezdinde başka bir siyasi tartışmanın çıkmasında etkili olmuştur. Bu aksiyon üzerine kamuoyunda ciddi tartışmalar gerçekleşmiştir. Bilecik Memur-Sen İl Temsilcisi Ahmet Selöz, şehirdeki Osmanlı izlerinin Bilecik Belediyesi tarafından silindiğini iddia etmiştir (Bilecik 11, 2019). Bilecik Milletvekili Selim Yağcı ise halkın 31 Mart seçimlerinde verdiği karara saygılı oldukları belirtmekle birlikte Osmanlı ile bağlantılı olan minyatürlerin işgalci bir anlayış ile hiçbir yerden izin alınmadan kaldırılmasının üzücü olduğunu ifade etmiştir (Anadolu Ajansı, 2019). Minyatürlerin belediye binasından kaldırılması üzerine Osmanlı Ocakları üyeleri, mehteran eşliğinde siyah bir çelenkle Bilecik Belediyesi önüne gelmiştir. Osmanlı Ocakları Genel Başkanı Kadir Canpolat, Osmanlı kültürünü yaşamak ve yaşatmak adına bir araya geldiklerini belirterek tarihi binadaki minyatürlerin kaldırılmasının doğru bir eylem olmadığı açıklamasında bulunmuştur. Osmanlı Ocakları'nın bu hareketi üzerine söz konusu grubun yanına gelen Bilecik Belediyesi Başkan Yardımcısı Ahmet Gürses, kaldırılan minyatürlerin herhangi bir sanatsal değerinin olmadığını ve bir sanatçıdan ziyade yevmiyle çalışan biri tarafından yapıldığını belirtmiştir. Semih Şahin ile görüşen Kadir Canpolat ise Osmanlı Devleti'ne yakışacak eserlerle birlikte tarihi binanın korunacağı sözünü aldıklarını ifade etmiştir (Pusula Haber, 2019).

Söz konusu tartışma hakkında Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin'in yaptığı açıklamalar da önemlidir. Belediye binasındaki birtakım unsurların kalitesinin yetersiz olduğunu belirten Şahin, tarihi binalara çivi bile çakılması için Anıtlar Kurulundan izin alınması gerektiğini ifade ederek şu açıklamada bulunmuştur:

“Bu tür bir izin var mı diye sordum, ‘yok’ dediler. Sanatçısı kim dedim, ‘yok’ dediler, ‘Bilmiyoruz’ dediler. ‘Elden para verdirdik, yaptırdık. 100-200 liraya gibi.’ Tabii bu kadar değerli bir binaya işporta türü bir işin yapılması beni rencide etti, tüm Bilecik'i de rencide edeceğine inanıyorum. Tüm tarih bilimcilerini de rencide edeceğine biliyorum. Bunları kaldırdım çünkü bize yakışmayan bir şey. İlave olarak Anıtlar Kurulu'ndan izin alınmadan yapıldığı için 2863 sayılı yasa gereği ağır cezada yargılanmayı gerektiren bir şeydir. Böyle tarihi eser binada kafanıza göre istediğiniz bir şey yapamazsınız.

Bu çerçevede ben onu kaldırıp, orijinal haline getirttim çünkü benim kendi işim restorasyon ve bu tür tarihi eser yapılara çok özen gösteririm. Yıllarca da bu işi yaptım. Bu binada mesela dışı da boya, boyalı olmaması lazım. Bu bir taş mekteptir. Bu yüzden en mükemmelini, en iyisini, en iyi tabloları, ne figür olursa olsun, Osmanlı tablosu koyacaksak birinci sınıf olacak ve sanat eseri olacak. Tescilli sanat eseri olacak. Başka bir şey koyacaksak, o da öyle olacak. Çok çok değerli bir bina. Bu manada buranın ayakta kalmasını sağlayan insanlara da teşekkür ediyorum. Bana Türkiye'nin en güzel belediye binasını bıraktılar, bu anlamda teşekkür ediyorum ama ben hem işim hem mesleğim gereği burasını orijinaline uygun, tarihsel değerini, gerçek değerini tekrar verecek hale getireceğim” (Anadolu Ajansı, 2019).

KALDIRILAN KABARTMA REPLİKA... ve ESİNLENİLEN MİNYATÜR

Resim 8: Bilecik Belediyesinden Kaldırılan Minyatür

Kaynak: (Bilecik Belediyesi, 2019d)

Belediye binasındaki minyatürlerin kaldırılmasından bir müddet sonra Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin'in girişimleriyle yaptırılan yeni minyatürler bir törenle görücüye çıkmıştır. Bu hadiseyi Kuruluş Gazetesi adlı basın-yayın organı “Belediye Binası Gerçek Minyatürlerine Kavuştu” başlığıyla duyurmuştur (Kuruluş Gazetesi, 2020).

Söz konusu törene Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin'in yanı sıra Osmanlı Ocakları Genel Başkanı Kadir Canpolat, partilerin il ve ilçe başkanları ve belediye meclis üyeleri katılmıştır. Yeni minyatürler, minyatür sanatçısı Nasuhi Hasan Çolpan tarafından 150 iş gününde geleneksel yöntemlerle ve hakiki İznik çinisi karolar üzerine resmedilerek hazırlanmıştır. Törende bir konuşma yapan Kadir Canpolat, Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin tarafından kendilerine verilen sözün yerine getirildiğini belirtmiştir. Bilecik'in kuruluş ve kurtuluşun şehri olduğunu ifade eden Semih Şahin ise “Bilecikli gerçekte bir minyatürün nasıl olduğunu görsünler” (Kuruluş Gazetesi, 2020) şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Resim 9: Otağdan Dersaadete (Bilecik Belediyesindeki Yeni Minyatür)
Kaynak: (Çolpan, 2021)

Osmanlı medeniyetinin Bilecik kent kültürüne olan etkisi, şehrin muhtelif yerlerinde bulunan diğer anıt heykeller vasıtasıyla da gözlemlenebilir. Bilindiği üzere anıt heykeller, kamuya açık yerlerde bulunan, özellikle tarihi bir olayın veya şahsın hatırasını geleceğe

taşımak adına yaptırılan sembolik anlamlara sahip yapılardır. Bilecik Milletvekili Selim Yağcı'nın belediye başkanlığı döneminde Kayı Boyu Anıtı'nın yanı sıra Osmanlı tarihi kaynaklarında kimi zaman Ertuğrul Gazi'ye kimi zaman da Osman Gazi'ye atfedilen rüya hadisesine bir gönderme olan Ulu Çınar Anıtı hazırlanmıştır. Bursa Yenişehir kavşağı üzerinde bulunan 9 metrelik Ulu Çınar Anıtı üç kısımdan oluşmaktadır. En altta 4 hilal, orta kısımda bir dünya ve üst kısımda ise bir çınar ağacı bulunmaktadır.

Resim 10: Ulu Çınar Anıtı

Kaynak: (Haber7, 2016)

Proje tasarımcısı İlke Sayit'in söz konusu anıtın sembolik özellikleri hakkında yapmış olduğu açıklama şöyledir:

“Anıtımızı, 4 hilal üzerine kurduk. Bu hilaller, ise tek vatan, tek devlet, tek bayrak ve tek milleti temsil etmektedir. Anıtımızın bir diğer önemli ögesi ise her iki tarafında bulunan Osmangazi'nin Rüyası rölyefidir. Biliyorsunuz ki bu rüya, bir rüyadan doğan Cihan İmparatorluğu'nun doğduğu meşhur rüyadır. Yine aynı şekilde anıtta, dünyaya köklerini salmış çınar ağacı ve kökleri bulunmaktadır” (Bilecik Haber, 2016).

2017 yılında açılışı yapılan Bilecik Belediyesi Yaşayan Şehir Müzesi Bilecik'in Osmanlı ile olan tarihi ve kültürel bağlarını görebileceğimiz bir başka faaliyettir. Bilecik Belediyesince yaptırılan Yaşayan Şehir Müzesi'nin açılışına iştirak eden eski Kültür ve Turizm Bakanı Nabi Avcı, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nin de destekleriyle yapılan müze hakkında bazı değerlendirmelerde bulunmuştur.

Resim 11: Yaşayan Şehir Müzesi Açılışında Nabi Avcı'nın Konuşması
Kaynak: (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017)

Türkiye'yi Doğu ve Batı medeniyetlerinin harmanlandığı kadim bir coğrafya şeklinde nitelendirilen Avcı, Bilecik'i Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunda önemli roller üstlenmiş bir yer şeklinde değerlendirerek söz konusu müze hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Yaşayan Şehir Müzesi, şehrin Osmanlı dönemini anlatan ve ayrıca yakın tarihin sosyal, kültürel, gelenek ve göreneklerini kapsayan son 100 yıllık tarihini bugüne ve gelecek nesillere aktarmayı hedeflemektedir. Müzemizin, geçmişten geleceğe köprü kurarak tarih şuurunu yaşatma işlevini üstlenmesini ve hayırlara vesile olmasını diliyorum” (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017).

Bilecik Yaşayan Şehir Müzesi'nde Osmanlı ile alakalı bilgilendirici yazıların yanı sıra Osman Gazi ile Dursun Fakih heykellerinin ve Şeyh Ede Balı tarafından Osman Gazi'ye kılıç kuşandırma hadisesinin canlandırıldığı bir bölümün de yer aldığı tarafımızca gözlemlenmiştir. Müzenin giriş kapısının tam karşısına konumlandırılan Osman Gazi tasviri, bir alptan ziyade bir dervişi andıran hüviyettedir. Bunun yanı sıra müzede bulunan Dursun Fakih heykelinin de özgün ve yaratıcı bir çalışma olmaktan çok uzak olduğu değerlendirilmesinde bulunulabilir.

Ayrıca Osmanlı kuruluş devrini konu edinen “Diriliş Ertuğrul” dizisinin Bilecik Yaşayan Şehir Müzesi'ne de tesir ettiği ve bunun da birtakım problemlere sebebiyet verdiği söylenebilir. Çünkü daha önceleri müzenin giriş kısmında, söz konusu dizide Ertuğrul Gazi karakterini canlandıran Engin Altan Düzyatan'ın heykeli bulunmaktayken şu an böyle bir heykel yoktur. Nitekim 15 Haziran 2021 tarihinde tarafımızca bir kez daha ziyaret edilen müzenin giriş kısmında başka bir heykelin bulunduğu gözlemlenmiştir ve konu ile ilgili yapılan araştırmada Engin Altan Düzyatan heykeli özelinde kamuoyunu da ilgilendiren bir başka tartışmanın da gerçekleştiği görülmüştür. Söz konusu durum bazı basın-yayın organlarına da yansımıştır. Örneğin, Sözcü Gazetesi, daha önceleri Bilecik Yaşayan Şehir Müzesi'nde bulunan Engin Altan Düzyatan heykeli hakkında “Yok Artık! Engin Altan'ı,

Ertuğrul Gazi yaptılar” başlığıyla bir haber yayımlamıştır (Sözcü, 2019). Bu konu hakkında Bilecik Belediyesinin resmi Twitter hesabından şöyle bir açıklama yapılmıştır:

“ERTUĞRUL GAZİ’NİN DEĞİL, BİR AKTÖRÜN HEYKELİ KALDIRILDI! Ecdada sahip çıkıyoruz diyenlerin ‘Osmanlı heykelleri kaldırıldı’ diye sundukları vaka trajikomiktir. Müzede Ertuğrul Gazi diye Engin Altan Düzyatan beyefendinin heykeli vardı, kaldırıldı” (Bilecik Belediyesi, 2019e).

Osmanlı Devleti’nin tarihsel ve kültürel anlamda Bilecik’e olan etkisi neticesiyle Bilecik Üniversitesinin adının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi olarak revize edilmesi (Sabah, 2012) örneği bir tarafa, kimi zaman bu etkinin şehrin adının değiştirilmesine dair öneri, tavsiye veya tekliflerin ortaya çıkmasında da etkili olduğu söylenebilir. Zira 17 Aralık 2017 tarihli bir habere göre eski Bilecik Valisi Tahir Büyükakın, Bilecik’i şehirler kuran şehir şeklinde nitelendirerek radikal olduğu iddia edilebilecek bir aksiyonla burasının adının “Ertuğrul” şeklinde değiştirilmesi önerisinde bulunmuş ve bir bakıma Osmanlı ruhunun Bilecik’in yeni adında yeniden diriltilebileceğine dair bir açıklama yapmıştır (Hürriyet, 2017). Ancak Büyükakın’ın tartışmaya açılması ve gündeme alınmasını tavsiye ettiği bu durum Bilecik Milletvekili Yaşar Tüzün tarafından eleştirilmiştir. Yaşar Tüzün, Bilecik’in Osmanlı’nın kuruluş yeri olduğunu ve burasının Kurtuluş Savaşı’nda kilit bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Bu yüzden de şehrin “kuruluşun ve kurtuluşun başkenti” şeklinde tanındığını ifade ederek Bilecik adından rahatsız olmadıklarını, Osmanlı’dan miras kalan Ertuğrul adına da sahip çıktıklarını ve önemli olanın isim değiştirmek olmadığını ifade ederek enerjinin Bilecik’in geliştirilmesi için harcanması gerektiğini söylemiştir (Yeni Şafak, 2017).

Yapılan taramalar sonucunda Bilecik ilinde bazı firma veya işyeri isimlerinin de Osmanlı ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Bunlar arasında “Osmanlı”, “Osman Gazi”, “Kayı”, “Edebali” ve “Diriliş” isimleri ön plana çıkmaktadır. Bu firma veya işyeri isimleri şunlardır: Osmanlı El Sanatları Hediyelik Eşya, Osmanlılar Telekomünikasyon Hizmetleri, Osmanlı Kırtasiye, Osmanlı Kahvehanesi, Bilecik Osmangazi Yapı Denetim Limited Şirketi, Osmanlı Izgara Salonu, Osmanlı Büfe, Osmangazi İnşaat, Osmanlı Çibörek, Osmanlı Mantıcısı, Osmanlı Tatlı Dünyası, Osmangazi Elektrik Perakende Satış A.Ş, Osmanlı Kahvaltı Salonu, Öz Osmanlı Gayrimenkul, Osmanlı Gözleme ve Mantı Evi, Osmangazi Pide ve Sulu Yemek, Osmanlı Kafeterya, Osmanlı Tatlı, Osmanlı Köftecisi, Osmanlı AVM, Osmanlı Grup, Osmanlı Market, Yeni Osmanlı AVM, Osmanlı Şal Eşarp, Osmanlı Temizlik ve Kozmetik Ürünleri, Edebali Kırtasiye, Edebali Sigortacılık, Edebali Özel Güvenlik, Edebali İlk Yardım Eğitim Sağlık Hizmetleri, Edebali Büfe, Şeyh Edebali Ekmek Fırını, Edebali Turizm, Edebali Erkek Kuaförü, Edebali SRC, Edebali Çorba ve Izgara Salonu, Edebali Oto Kiralama, Edebali Ticaret, Şeyh Edebali Market, Edebali Çay Bahçesi, Edebali

Gayrimenkul, Edebalı Hediyelik Eşya, Kayı İletişim, Kayı Boyu Unlu Mamulleri, Kayısan İnşaat, Kayı Gayrimenkul ve Reklam Ajansı, Kayıboyu Mini Market, Kayıboyu Fast Food, Bilecik Kayı Gıda, Kayı Oto Kuaför, Kayı Oto Elektrik, Kayı Led Aydınlatma, Kayıboyu Kasap ve Şarküteri, Kayı Çayevi, Kayı Teknik, Kayınet Bilişim ve Teknoloji A.Ş, Kayıhan Kargo, Kayı Hafriyat, Has Kayı Ticaret, Diriliş AVM, Diriliş Çay Ocağı, Diriliş Hafriyat, Diriliş Izgara Fast Food Salonu, Diriliş Kıraathanesi, Diriliş Oto Bakım, Diriliş Oto Cam.³¹

Bilecik il merkezinden 30 kilometre kadar uzaklaşıp Söğüt'e varıldığında Osmanlı'nın ilde yarattığı kültürel etkinin burada daha çok Ertuğrul Gazi adı çevresinde oluştu(ruldu)ğunu gözlemlemek zor değildir. Ertuğrul Gazi, tarihi bir şahsiyet olmasıyla birlikte hem Osman Gazi'nin babası olması hem Türklerin nazarında kutsal boyutları da bulunan bir ata hüviyetinde olması hem de başarılı olduğu söylenebilecek aksiyonlarıyla Türk kültürel belleğinde derin izler bırakmıştır. Dolayısıyla o, zirveleşmiş ve imgeleşmiş bir şahsiyettir. Ertuğrul Gazi'nin Bilecik/Söğüt'te yarattığı kültürel etki, aynı kökten beslenen, birbiriyle iç içe veya etkileşim halinde olan paralel iki kültürel çıktının, yani somut ve somut olmayan kültürel mirasların birbirlerine tutunarak dolambaçlı tek bir formu meydana getirdikleri kültürel bir evren düzleminde hareket eder. Bir başka ifadeyle Ertuğrul Gazi şahsiyeti ve bu şahsiyet etrafında oluşan ve gelişen kültürel atmosfer, birbiriyle iletişim halinde olduğu bilinen somut ve somut olmayan kültürel miraslar nezdinde gelişim sergilemiştir. Bu bağlamda Ertuğrul Gazi'nin de Bilecik ilinde somut ve somut olmayan kültürel miraslar doğrultusunda derin bir etki yarattığı açıkça ifade edilebilir.

Filhakika, Osmanlı'dan Bilecik'e yadigar kalan, ilin tarihi-kültürel yapısının oluşmasında, şekillenmesinde ve gelişmesinde büyük rolü bulunan bir diğer tarihi yapı, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'nin medfun olduğu türbedir. Ertuğrul Gazi Türbesi adındaki bu yapı, şehrin en önemli somut kültürel miraslarından biridir. Türbe, Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde bulunmaktadır. 13. yüzyılın sonlarında inşa edildiği ifade edilen bu türbenin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekteyse de "Osman Gazi tarafından açık mezar olarak yapıldığı düşünülmektedir" (Teres, 2011: 80). Kimi araştırmacılar bu tarihi yapının, Orhan Gazi devrinde inşa edildiği kanaatindedir (Tanman, 1995: 316). Ersin Teres'in verdiği bilgiye göre bu tarihi yapının tam bir türbe şeklini alması I. Mehmet zamanında olmuştur. III. Mustafa döneminde (1757) bir onarım geçiren bu türbe,

³¹ Osmanlı ile alakalı bazı firma veya işyeri isimlerinin tespit edilmesinde tarafımıza yardımcı olan Bilecik Belediye Başkanı Semih Şahin'e ve Bilecik Esnaf ve Sanatkarlar Odası Görevlisi Harun Dilek'e teşekkür ederiz.

Sultan II. Abdülhamit döneminde 1886-1887 tarihlerinde çevresine birtakım eklemeler yapılarak (çeşme-şadırvan) yeniden onarılmıştır (Teres, 2011: 80).

Ertuğrul Gazi Türbesi'nin çam ağaçlı, geniş bir bahçenin içerisinde yer aldığını ifade eden M. Taha Banman, bu tarihi yapı hakkında şu bilgileri verir:

“Bahçenin giriş kapısı empire üslubunun özelliklerini yansıtmakta ve Sultan Abdülmecid devrinden kalma olduğunu belli etmektedir. Kesme küfeki taşı ile inşa edilmiş olan kapı içbükey profilli yuvarlak bir kemerle taçlandırılmış, yanlardan dorik başlıklı ikişer pilastırla kuşatılmıştır. Türbe binası altıgen planlı ve kubbeli bir gövde ile dikdörtgen planlı ve beşik çatılı bir giriş bölümünden oluşur. Erken devir Osmanlı mimarisinin özelliklerini gösteren duvarlar, bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla ile almalı düzende örülmüştür. Altıgen gövdenin yüzlerinden kibleye yönelik olana küçük bir mihrap yerleştirilmiş, diğerlerinden dördüne kapı ile üç pencere açılmış, bir cephe de sağır bırakılmıştır. Dikdörtgen pencere açıklıkları topuzlu demir parmaklıklarla ve demir kepenklerle donatılıp almalı örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmıştır. Kurşun kaplı basık kubbe, arada kasnak olmaksızın doğrudan gövdeye oturmaktadır. Türbede tek başına yer alan Ertuğrul Gazi'nin lahdi harçla sıvanmış, baş ucuna alçıdan yapılmış bir Türkmen sarığı konulmuştur” (Tanman, 1995: 316-317).

Türbenin bulunduğu bahçe içerisinde Ertuğrul Gazi'nin eşi Halime Hatun, kardeşi Dünder Bey ve oğlu Savcı Bey'in kabirlerinin yanı sıra Osman Gazi'nin de makam kabri bulunmaktadır. Ayrıca devletin kuruluş sürecinde önemli roller üstlenmiş bazı şahsiyetlerin de (alplar, devlet adamları vb.) kabirleri burada mevcuttur.

Resim 12: Ertuğrul Gazi Türbesi'nin İçi
Kaynak: Kişisel arşiv.

Bahçe içerisinde Ertuğrul Gazi'nin Osman Gazi'ye vasiyeti olarak bilinen, mermer/granit bir taşta kazınmış bir yazı vardır. Bu yazının, tarihi bir gerçeklikten ziyade kültürel bir gerçeklik olduğunu söylemek mümkündür. Daha açık bir ifadeyle Ertuğrul Gazi'ye atfedilen bu yazı, tarihi açıdan esasen Ertuğrul Gazi tarafından Osman Gazi'ye söylenmemiştir. Bu boyutuyla bu yazı, Osmanlı kuruluş mitosuna içerisine dâhil edebilecek olan, halk tarafından gerçekliği kanıksanmış kültürel bir yaratı şeklinde okunmalı ve Osmanlı'nın kuruluş mitosunun Bilecik kent kültüründe yarattığı bir etki olarak değerlendirilmelidir.

Resim 13: Ertuğrul Gazi'nin Vasiyeti

Kaynak: Kişisel arşiv.

Zira Osmanlı tarihleri üzerinde yapılan incelemeler esnasında bu yazıya dair herhangi bir malumatla karşılaşılmamıştır. Ayrıca bu yazının ve bu yazıya benzeyen “Şeyh Edebalı'nın Osman Gazi'ye Vasiyeti” gibi başlıklar taşıyan diğer yazıların da Tarık Buğra'nın “Osmancık” (2019) adlı romanından etkilenilmesi neticesinde yaygınlık kazandığı söylenebilir. Nitekim Tarık Buğra'nın “Osmancık” (2019) adlı romanının 79. basımının arka kapağındaki ifadeler bu savı destekler niteliktedir:

“karşılaşacağınız 'Ey Osmancık; beğsin. Bundan sonra öfke bize, uysallık sana; gücenciklik bize, gönül alma sana; suçlama bizde, katlanma sende; bundan böyle, yanlgı bize, hoşgörmek sana; aciz bize, yardım sana; geçimsizlikler, uyuşmazlıklar, anlaşmazlıklar, çatışmalar bize, adalet sana; kötü göz bize, şom ağız bize haksız yorum bize, bağışlama sana. Ey Osmancık; bundan böyle, bölmek bize, bütünlemek sana; üşengeçlik bize, gayret sana; uyuşukluk bize, rahat bize, uyarmak, şevklendirmek, gayretlendirmek sana' gibi sözler, aslında, hiçbir tarih kitabında bulamayacağınız, yalnızca romancı Tarık Buğra'nın, Kayı Boyu'ndan Osman İmparatorluğu'na götüren karakteri ve anlayışı ortaya çıkarmak için Ede Balı'ya söylediği nasihatlardır” (Buğra, 2019).

Takribi 2010'lu yıllarda Osmanlı tarihinden ilham alınarak hazırlanan dönem dizilerinin Şeyh Edebalı Türbesi'nde olduğu gibi Ertuğrul Gazi Türbesi'nin de eskiye nazaran daha çok ziyaretçinin uğrak noktası olmasında etkili olduğu söylenebilir. Ertuğrul Gazi ve Şeyh Ede Balı gibi Osmanlı tarih ve kültürüne temel düzeyde motivasyon sağlayan kişilerin türbeleri, daha önceden de bahsedildiği gibi özellikle “Diriliş Ertuğrul” adlı dizinin yarattığı etki neticesinde ön plana çıkmaya başlamıştır. Osmanlı kuruluş devrinden ilham alan bu gibi dizilerin şehrin tarihi ve kültürel potansiyelini bu zamana kadarki birçok faaliyetten daha çok parlattığı açıktır. Nitekim eski Söğüt Belediye Başkanı Halil Aydoğdu, “Diriliş Ertuğrul” adlı dizinin geç kalmış bir çalışma olduğunu ifade etmekle birlikte Söğüt'ün ön plana çıkması noktasında memnuniyetlerini dile getirmiştir. Ertuğrul Gazi Türbesi'nde görevli olan Halil Özkan ise “Son zamanlarda ziyaretçi sayımızda bir artış da görüldü. Biz bunun sebebi olarak TRT 1'de yayınlanan 'Diriliş Ertuğrul' dizisini olduğunu düşünüyoruz.” açıklamasında bulunmuştur (Yeni Akit, 2015).

TRT'nin 15 Ağustos 2018 tarihli bir haberi ise Ertuğrul Gazi Türbesi'ni ziyaret edenlerin sayısına dair bir istatistik barındırmaktadır. "Ertuğrul Gazi Türbesi'ne Ziyaretçi Akını" başlıklı haberin verdiği bilgiye göre türbeyi yılın 8 ayında bir milyondan fazla kişi ziyaret etmiştir. Bu haberin içeriğinde yer alan türbe ziyaretçilerinin açıklamaları da bu çalışma açısından önemlidir. Almanya'dan akrabalarını görmek adına Türkiye'ye geldiğini ifade eden Ebru Atasever isimli şahsın Ertuğrul Gazi Türbesi üzerine yaptığı açıklamalar, söz konusu iddia ve Osmanlı'nın kentte yarattığı etkinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından dikkat çekicidir: "Doğum günümü de burada kutladım. Çok güzel bir duygu, çok beğendik. Zaten filmi de izliyoruz. Diziden etkilendik kostümlerini giyerek resim çektirelim dedik" (TRT Haber, 2018b).

Ertuğrul Gazi Türbesi'nin özel günlerde (doğum günü, evlilik vb.) ziyaret edilen bir mekân hüviyetinde olduğu hususu Söğüt'te bulunduğumuz bir esnada tarafımızca gözlemlenmiştir. Türbe, gelin ve damatlar tarafından ziyaret edilip fotoğraf çekirilen bir mekân özelliğindedir.

Resim 14: Ertuğrul Gazi Türbesi'nde Bir Fotoğraf Çekimi
Kaynak: Kişisel arşiv.

Osmanlı medeniyetinin önce dizi-film sektörüne ve bu sektörlerden dolayımılarak Bilecik'e ulaşan etkisi, yaratıcı bir kültürel aksiyonun gerçekleştirilmesine de ilham kaynağı olmuştur. Bilecik Valiliği, Jandarma Genel Komutanlığı ve Bilecik 2. Jandarma Er Eğitim Tugay Komutanlığı ortaklığıyla hazırlanan proje kapsamında, türbenin bulunduğu yerde alp kıyafetli askerler "saygı nöbeti" tutmaya başlamıştır. Bilecik Valiliğinin web sitesinde verilen bilgiye göre bu proje, "Türk kültürünün yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması, ecdada

saygı, samimiyet, örf, adet ve geleneklerin yaşatılması” anlayışı doğrultusunda hazırlanmıştır (Bilecik Valiliği, t.y.f).

Osmanlı’dan ilham alınarak hazırlanan dizilerin Bilecik’te yaratmış olduğu kültürel etkinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından projenin hayata geçirilmesi noktasında önemli rolü bulunan eski Bilecik Valisi Süleyman Elban’ın açıklamalarına değinilmesi gereklidir. Elban, alp kıyafetli saygı nöbeti projesi kapsamında şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Osmanlı İmparatorluğunun kurulduğu, ilk tohumlarının atıldığı Söğüt’te, Ertuğrul Gazi’ye saygı, askeri kişiliğine hürmeten burada Jandarma Genel Komutanımızla görüştük ve askerlerimizin saygı nöbeti tutması gerektiği konusunda mutabık kaldık. Bunu yaparken tarihi misyona uyumlu olarak, tarihi kıyafetlerle yapsınlar istedik. Dolayısıyla kendilerine Alp kıyafetleri hazırlattık ve artık askerlerimiz Alp kıyafetleri ile burada saygı nöbeti tutmaya bugünden itibaren başlayacaklar. Bizim amacımız burada hem diriliş, kuruluş ruhunun daha canlı yaşatılması hem de gelen misafirlerimizin bu ruhu, tarihi duyguyu daha fazla hissetmesi, gençlerimize de bu tarih şuurunun daha anlamlı bir şekilde aşılması ve aktarılmasını hedefliyoruz. Projemize destek olan başta İçişleri Bakanımız Süleyman Soylu’ya, Jandarma Genel Komutanımız Orgeneral Yaşar Güler’e ve Bilecik 2. Jandarma Er Eğitim Tugay Komutanlığına teşekkürlerimi sunuyorum” (Bilecik Valiliği, t.y.f).

Osmanlı’nın Ertuğrul Gazi özelinde Bilecik’te yarattığı kültürel etki, somut bir kültürel miras örneği olan Ertuğrul Gazi Türbesi’nin yanı sıra Ertuğrul Gazi adına türbe çevresinde gerçekleştirilen -somut olmayan kültürel miras nezdinde düşünülebileceğimiz-tören çerçevesinde de gözlemlenebilir³². Kimi zaman “Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Yörük Şenlikleri”, kimi zaman da “Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri” adıyla anılan etkinlik, Osmanlı’nın Bilecik’te yarattığı kültürel etkiyi görebileceğimiz ve deneyimleyebileceğimiz en önde gelen uygulamadır. Söz konusu etkinlik “şenlik” şeklinde adlandırılıyor ve gerçekleştiriliyorsa da esasen bir ihtifaldir. Daha açık bir ifadeyle bu etkinliğin özgün adı “Ertuğrul Gazi İhtifalı”dır. Nitekim İbrahim Hakkı Konyalı’nın “Söğüt’de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifalı” (1959) adlı çalışması bu yöndedir. İhtifal sözcüğünün özellikle anma töreni veya cenaze merasimi anlamına geliyor oluşuyla modern zamanlarda gerçekleştirilen etkinliğin “şenlik” kelimesini de barındırması tezat bir durumun varlığına işaret etmekle birlikte kültürel bir dönüşümün gerçekleştiğinin de bir belirtisi olabilir. Yine de Ertuğrul Gazi İhtifalı’nın, Bilecik Valiliğinin web sitesinde bazen “Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Yörük Şenlikleri” (Bilecik Valiliği, t.y.g) bazen de “Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri” (Bilecik Valiliği, t.y.h) adlarıyla yer alıyor oluşu, bu etkinliğin günümüzde tam olarak hangi adla anıldığının anlaşılması bağlamında bir güçlük oluşturmaktadır. Bazı araştırmacılar da özgün adı Ertuğrul Gazi İhtifalı olan bu törensel

³² Ali Duymaz, söz konusu töreni atalar kültü inancıyla ele almaktadır. Ertuğrul Gazi Türbesi etrafında oluşan inanış ve pratiklerin kökeninin eski Türk inanışlarında aranması gerektiğini belirtmektedir (Duymaz, 2015).

etkinliği, “Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri” Şeklinde adlandırmakta ve bilinen en eski Yörük Şenliği olduğunu ifade etmektedir (Tuztaş Horzomlu, 2017: 240).

Ertuğrul Gazi adı çevresinde gerçekleştirilen etkinliğin kimi zaman birtakım siyasi tartiŐmalara da konu edildiği görülmektedir. Bu siyasi tartiŐmaların en bilinenlerinden birisi 2006 yılındaki etkinlikte gerçekleşmiştir. Sadece yereli değil, ulusalı da etkileyen bu tartiŐma Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın (2021) baŐbakanlık görevindeyken olmuştur. Erdoğan’ın birtakım söylemler ile protesto edilmesi zerine Erdoğan destekçilerinin de konuya dâhil olması ve Erdoğan’ın yakın korumalarından olan yeğeni ile başka bir korumanın yaralanması üzerine 2006 yılındaki etkinliğin coŐkusuna deyim yerindeyse gölge düşmüştür. Türkiye’nin kavgalardan çok Şey çektiğini belirten Erdoğan, söz konusu gerginliğe taraf olmayacakları açıklamasında bulunmuştur (Milliyet, 2006). Ertuğrul Gazi adına yapılan etkinlikte gerçekleşen bir diğer siyasi tartiŐma da 2008 tarihlidir. 727.si düzenlenen Ertuğrul Gazi İhtifali’nde İstanbul BüyükŐehir Belediyesi tarafından gönderilen 3 tır yemek ve 4 mobil büfe, siyasi bir gerginliğin yaşanmasında etkili olmuştur. Herhangi bir yardıma ihtiyaç duymadıklarını belirten eski Söğüt Belediye Başkanı Halil Aydoğdu, eski Bilecik Valisi Musa olak ile tartiŐmiŐtir. Gönderilen yemeklerin siyasi bir amaç taşıdığını iddia eden Aydoğdu, yemekleri dağıtmayacağını ifade etmiştir. Eski Bilecik Milletvekili Fahrettin Poyraz ise geçen yılki etkinlikte yemeklerin yetmediğini ve bu sebeple de birçok misafirin a kaldığını belirterek siyasi bir amacın kesinlikle olmadığı açıklamasında bulunmuştur. Emniyet Müdürü Tayfun Erdal Ceren’in Vali olak’ı kaymakamlık binası içerisine götürmesiyle söz konusu gerginlik sonlanmıŐtır (Hürriyet, 2008).

Osmanlı’nın Bilecik’e olan etkisi, 12 Aralık 2019 tarihinde Bilecik Valiliği, Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı ve Söğüt Tarih Araştırma, Düşünce ve Kültür Sanat Derneği işbirliği ile düzenlenen “Bilecik’in Tarihi ve Kültürel Mirasları için UNESCO Süreci” adlı toplantı (UNESCO, 2019) zeline de gözlemlenebilir. Bilecik yerel medyasında kendisine geniŐçe yer bulan söz konusu toplantı Bilecik’in sadece yerel ve ulusal anlamda değil, uluslararası arenada da ön plana çıkması noktasında oldukça önemli ve mit vericidir. Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası konferans salonunda gerçekleştirilen toplantıya Bilecik Valisi Bilal Şentürk ve eski Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Rektörü İbrahim Taş’ın yanı sıra UTMK Başkanı ve Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi Başkanı Prof. Dr. M. Öcal Oğuz, UTMK Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi Başkan Vekili Prof. Dr. Muhtar Kutlu, UTMK Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi yesi Doç. Dr. Selcan Gürçayır Teke ve

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Adem Koç gibi konunun önde gelen uzman isimleri katılmış olsa da halk katılımının beklenen düzeyde olmadığı söylenebilir. Zira “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Mitosunun Bilecik Kent Kültüründeki Yansımaları” adlı çalışmamız adına bizim de katıldığımız bu toplantıya halk tarafından katılımın zayıf olduğu yönünde bazı basın-yayın organlarında haberler yapılmıştır (Yarın11, 2019; Haberler, 2019).

“Bilecik’in Tarihi ve Kültürel Mirasları için UNESCO Süreci” adlı toplantı eski Bilecik Valisi Bilal Şentürk, Bilecik TSO Başkanı Şükrü Keskin ve eski Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörü İbrahim Taş tarafından yapılan açılış konuşmalarıyla başlamıştır. Osmanlı’nın Bilecik’e olan tarihi ve kültürel etkisi hakkında Vali Şentürk’ün yaptığı açıklamalar şöyledir:

“Bilecik, Anadolu’yu devletleştirerek vatan haline getirmemizde etkili rol oynayan bu coğrafyada. Bu ilin güzelliklerini sadece bizim bilmemiz yetmiyor. Bizim bilmemiz ve gelecek nesle aktarmamız gerekiyor. Bilecik’i sadece birkaç akademisyen bilirse yetmez. Şeyh Edebali ‘Geçmişini bil ki geleceğini de ona göre bilesin’ ve ‘İnsanı yaşat ki devlet yaşasın’ diyor. Bu felsefenin temeli bu topraklarda atıldıysa bunu bizim özümsememiz lazım. Dünyaya da bunu anlatmamız ve tanıtmamız lazım. UNESCO, dünya çapında önemli bir kuruluş. Önemli bir kitle bu oluşumu takip ediyor. 738 yıldır Ertuğrul Gaziyi Anma ve Yörük Şenliklerini düzenliyoruz. Anadolu’nun her noktasından katılımın olduğu bir etkinlikten bahsediyoruz. Bu katılım bakımından da UNESCO’nun tescili açısından tarihi ve kültürel özellikleri itibarıyla, kesintiye uğramayan süreci ile önem arz ediyor. Bilecik, bir medeniyetin inşasında rol oynamış, baş mimarların olduğu yer. Bilecik’in tarihi ve kültürel değerlerini dünya ölçeğine taşıyabilmek adına neler yapabiliriz sorusunun cevabını birlikte bulacağız” (Bilecik Valiliği, 2019c).

UNESCO’nun amaçları ve görevleri anlamında özet bir sunumda bulunan Prof. Dr. M. Öcal Oğuz ise Bilecik’in kültürel mirası adına oldukça önemli ve dikkat çekici değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Mirasın geleceğe aktarılması için çalışmalara destek olacağız. 738 yıllık mirastan söz ediyorsak, bu mirasın başlangıcından bugüne nasıl geldiğinin bir dosyada bize anlatılmasını istiyoruz. Bunun tam adının ne olduğunu, ilin bilimsel ve STK’ları anlaşıp ‘Şu isimle var olmak istiyoruz’ demelidir. Burada doğru olan halkın kabulüdür” (Bilecik Valiliği, 2019c).

“Bilecik’in Tarihi ve Kültürel Mirasları için UNESCO Süreci” adlı toplantıdan sonra Bilecik Valiliği tarafından Bilecik’in kültür envanterinin hazırlanması konusunda girişimler başlamıştır. Bu konu hakkında Bilecik Valiliğince Bilecik halkından kültür envanterine kaynak teşkil edecek belgeleri ulaştırmaları istenmiş ve bu sebeple de bir Whatsapp kültür ihbar hattı oluşturulmuştur. Bilecik Valiliğinin web sitesindeki sözü edilen duyuru şöyledir:

“Kuruluş ve Kurtuluş Şehri Bilecik’in kültürünün, turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması, doğal mirasın korunabilmesi için öncelikle ilimizin kendi kimliği üzerinde kenetlenmesi, kendi tarih ve kültürünün iyi bilinmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak bir çalışma başlattık. Bu kapsamda yaşam geleneklerimizi işleyen veya bilgisi olan Bilecikliğin çalışmaları bizlerle paylaşması veya bağlantıya geçmesinin faydalı olacağı düşüncesindeyim. İlimizin turizm potansiyelini geliştirmek için etkin ve yenilikçi yöntemlerle ilimizi tanıtmak ve bölgenin cazibe merkezi haline getirilmesine katkı sağlamak amacıyla, Tarihi çevre, gelenek, görenekler, halk inançları, halk sanatları, halk mutfağı, halk hekimliği,

yöresel giyim kuşam, halk mimarisi, halk oyunları, geleneksel çocuk oyunları, halk müziği, halk edebiyatı, sözlü edebiyat gibi konularda her türlü bilgi, belge, fotoğraf, eşya gibi kaynaklar ile bu konularla ilgili bilgisine başvurulabilecek kaynak kişilerin (228) 212 1024 Whatsapp Kültür ihbar hattına veya Valiliğimize bilgi verilmesini istiyoruz” (Bilecik Valiliği, 2019a).

Bilecik Valiliği ve paydaşları tarafından başlatılan Bilecik’in kültür envanterinin hazırlanması projesi 2021’in Mart ayı itibariyle ilk ürünlerini vermeye başlamıştır. Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Yörük Bayramı ile Bilecik bezi, Kültür ve Turizm Bakanlığının Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterine kaydedilmiştir. 2018 yılı itibariyle İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı Elif Tuzcuoğlu Yiğit ve İl Tespit Kurulu tarafından başlatılan Bilecik Kültür Envanteri çalışmalarının neticeye ulaştığını belirten eski Bilecik Valisi Bilal Şentürk, Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Yörük Bayramı ile Bilecik bezinin Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanterine kaydedildiğini ve koruma altına alındığını belirterek şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Kültürel değerlerin, küreselleşme ile birlikte hızla değişmeye hatta yok olmaya başlaması nedeniyle kaybolmaya yüz tutmuş kültürel miras niteliğindeki değerlerin özgünlüğünün korunması, yaşatılması, geliştirilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığına sunulan iki önemli değer ‘Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri’ne kaydedildi. Daha önce kaydedilmiş ‘Hıdırellez, aşure, çömlek yapımı ve ağaç oymacılığı’ ile 4 değeri olan ilimizin, Ulusal Envantere kayıtlı unsur sayısı ‘Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Yörük Bayramı’ ile ‘Bilecik Bezi’nin de kaydedilmesiyle kültürel unsur sayısı 6 oldu” (Bilecik Valiliği, 2021).

Bilecik Valiliği, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı ve Söğüt Tarih Araştırma, Düşünce ve Kültür Sanat Derneği işbirliği ile düzenlenen “Bilecik’in Tarihi ve Kültürel Mirasları için UNESCO Süreci” adlı toplantı sonrası Bilecik’te başlayan kültür hareketinin bir diğer çıktısı da Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ile Bilecik İl Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü arasında imzalanan “Tarih, Kültür, Sanat, Turizm, Tanıtım, Markalaşma İşbirliği Protokolü” özelinde de izlenebilir. Sözü edilen protokol Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektörü Şükrü Beydemir ile Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürü Serkan Bircan tarafından imzalanmıştır. Bu protokole göre bir dijital kent belleği oluşturulmasının yanı sıra yazılı-görsel yayınların hazırlanmasına ve UNESCO kürsüsünün kurulmasına karar verilmiştir (Bilecik Haber, 2021).

Osmanlı’nın Bilecik’te yarattığı bir diğer tarihi-kültürel etki, Bilecik Valiliği ve paydaşları tarafından yapılması planlanan “Oba Kent Projesi” özelinde de görülebilir. Bu projenin “Diriliş Ertuğrul” adlı diziden ilham alınarak hazırlanan bir proje olduğu iddiasında da bulunulabilir. Söz konusu proje için 28 milyon TL’lik bir ödenek aktarımı gerçekleşmiştir (Habertürk, 2021). Oba Kent Projesi, Bilecik ilinin Söğüt ilçesinin girişindeki düz bir ovaya yapılacaktır. Projede dört yüz çadırı simgeleyen kırk adet kıl çadır bulunacaktır ve bu çadırlar üstten bakıldığında Osmanlı’nın simgesi olan ulu çınar biçiminde olacaktır. Oba Kent’te

çeşitli sporlar (atıcılık, okçuluk, matrak, oklu atıcılık vb.) yapılması planlandığı gibi konferans salonu, hediyelik eşya dükkânları ve müze gibi çeşitli alanlar da bulunacaktır. Osmanlı'nın kuruluş devrine dair bir ortam oluşturmayı planladıklarını ifade eden eski Bilecik Valisi Bilal Şentürk proje hakkında şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Gelen insanların, o dönemi, o anı yaşayabilecekleri bir oba teşkil edebilmek ve bunun altyapısını oluşturmak gayreti içerisindeyiz. Bunu yaparken de Söğüt'ü, Osmanlı'nın ilk başkenti olan kenti, tüm dünyaya aktaracak donanım kavuşturmamız gerekiyor. Geçmişle bugünü ve geleceği bütünleştirecek şekilde bir kısım görsel unsurlarla da destekleyerek, sadece teorik bilgilerle değil, pratik bilgilerle de bunu oluşturmak istiyoruz” (Anadolu Ajansı, 2020).

Resim 15: Oba Kent Projesi
Kaynak: (Anadolu Ajansı, 2020)

Şeyh Edebalı ve Ertuğrul Gazi Türbelerinin yanı sıra Bilecik kent kültürüne etki eden bir diğer türbenin de Dursun Fakih'a ait olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın çeşitli yerlerinde de değinildiği üzere Dursun Fakih, Osman Gazi namına Cuma Hutbesini okumuş ve Cuma namazını kıldırmış, dolayısıyla da devletin kuruluşunda etkili olmuş bir devlet adamıdır. Bu şahsın medfun olduğu türbe, Bilecik/Söğüt'e bağlı Küre Köyü'nde yer almaktadır. Söz konusu türbe tıpkı diğer Türk-İslam türbelerinde olduğu gibi kendi çevresine hâkim olan bir tepe üzerindedir. Bilecik Valiliğinin web sitesindeki bilgilere göre bu mekân, her gün yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir (Bilecik Valiliği, t.y.i). Dursun Fakih Türbesi, Küre Köyü Muhtarı İbrahim Gögercin'in ifadelerine göre bilhassa hafta sonlarında gerek yurt içinden gerekse de yurt dışından birçok kimse tarafından ziyaret edilen bir yerdir (TRT Haber, 2019). Ayrıca bu yerin Türkiye'deki bazı siyasi kişiliklerce de zaman zaman ziyaret edildiği bilinmektedir. Örneğin, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli, burayı ziyaret eden siyasilerdendir (Son Dakika, 2014).

Resim 16: Dursun Fakih Türbesi'nin Dış Görünüşü

Kaynak: Kişisel arşiv.

Osmanlı'nın Bilecik kültürüne olan etkisi, Söğüt ilçesine bağlı bir köy olan Borcak'taki İsa Sofi Türbesi özelinde de aranabilir. Bu türbe, somut kültürel miras açısından olduğu kadar somut olmayan kültürel miras nezdinde de önemli olmasının yanı sıra sansasyonel olarak değerlendirilebilecek bir kimliğe sahiptir. Çünkü türbenin iç duvarlarında yer alan Şamanist semboller sadece Osmanlı tarih ve kültürünün değil, genel Türk tarih ve kültürünün tekrardan düşünülmesi ve ele alınmasını gerektirecek kadar dikkat çekici bir özelliğindedir. Günümüze dek, Osmanlı'nın kuruluş devrindeki halkın ve özellikle bu halk içerisinde yer alan dervişlerin bütüncül bir biçimde İslamlaşmadığı, Orta Asya'dan Anadolu'ya taşınan eski Türk inancına ait kimi özellikleri devam ettirdikleri birçok defa söylenegelmişse de bu derece somut bir kanıtın Bilecik'in Söğüt ilçesinde ortaya çıkması yerel, ulusal ve hatta küresel anlamda oldukça önemlidir.

İsa Sofi Türbesi'nin eski Türk inancına ait Şamanist semboller barındırması, Nurfeddin Kahraman, Refik Arıkan ve Mehmet Can Çetin tarafından kaleme alınan "İsa Sofi Türbesi: Tezyinatı ve Türklerin İslamlaşma Süreci Açısından Değerlendirilmesi" (2019) başlıklı makale ile bilim dünyasına duyurulmuştur. Türbenin iç duvarlarında yer alan Şamanizm ile alakalı sembollerin bilim dünyasında olduğu kadar konunun meraklıları tarafından da bir müddet büyük bir heyecanla karşılandığı söylenebilir. Çünkü konu üzerine çeşitli web sitelerinde ve sosyal medya adreslerinde birçok yazı bulunmaktadır. Diğer taraftan söz konusu türbenin Türk tarih ve kültürü açısından büyük önem arz eden bu özelliği, şehir halkınca hâlen yeterince bilinmemektedir. Zira bu tez çalışması adına ilde yapılan çeşitli araştırmalarda konuya dair herhangi bir bilgisi olmayan birçok kimseyle karşılaşıldığı ifade edilebilir.

Resim 17: İsa Sofi Türbesi Dıştan Görünüş
Kaynak: Kişisel arşiv.

Resim 18: İsa Sofi Türbesi İçten Görünüş
Kaynak: Kişisel arşiv.

4.4. Kuruluş Mitosunun Sürdürülebilir Değerlemesine Dair Tespitler, Değerlendirmeler ve Öneriler

Gelişmiş ülkeler, mitlerin bir ulus açısından önemini gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelere göre oldukça erken fark etmiştir. Bu anlayışta mit bireyin veya toplumun varlığı, kimliği, meşruiyeti, yaratıcılığı, özgünlüğü ve otantikliği açısından, metaforik anlamda, oldukça kıymetli bir kültürel bellek ve miras “hazine”si olarak görülmektedir. Bunun farkına varan gelişmiş ülkeler, her zaman olduğu gibi, bundan gerek maddi gerekse de manevi anlamda nasıl bir kazanım elde edilebilir sorusunun üstüne düşünmeye başlamış ve başta bilimsel çalışmalar olmak üzere edebiyat, televizyon, sinema ve turizm gibi sektörleri de kapsayan sayısız çeşitlilikte bilimsel ve yaratıcı kültürel aksiyonlar sergilemeye başlamıştır. Batı'nın mite bakışı, Doğu'daki gibi kompleksli değildir. O, bir yandan kendi tarihinin

gerçekliklerini modern bilimsel yöntemlerle ortaya çıkarmaya çalışırken bir yandan da tarihsel malzemelerin sahip olduğu, insanın uçsuz bucaksız hayal gücüyle oluşma imkânı bulmuş, tarihin bir aşamasında “gerçek” olarak kıymetlendirilmiş ve kültürün mayasını oluşturmuş mitleri de modern bilimsel yöntemlerle incelemeye koyulmuş ve hatta bununla da kalmayıp onları, akademik olduğu kadar ideolojik, ideolojik olduğu kadar toplumsal, toplumsal olduğu kadar sosyolojik, sosyolojik olduğu kadar psikolojik, psikolojik olduğu kadar kültürel, kültürel olduğu kadar sanatsal, sanatsal olduğu kadar turizmsel, turizmsel olduğu kadar da ekonomik vb. açılarda ve alanlarda nasıl değerlendirebileceğine dair kafa yormaya başlamıştır.

Hatta gelişmiş ülkeler, sadece kendi mitleriyle de ilgilenmekle kalmamıştır. Onlar, kendi coğrafyalarından kilometrelerce uzaklıktaki insan gruplarının, toplulukların, toplumların veya halkların mitlerine de ilgi duyup bunları ortaya koydukları bilimsel yöntemlerle incelemiş, kendi mitleriyle bir karşılaştırmaya tâbi tutmuş ve ayrıca sadece kendi mitlerinin sahip olduğu çekicilikten değil, diğerlerinin de mitlerini kendi coğrafyalarına ithal ve entegre ederek bunlardan nasıl kazanım elde edebileceklerine dair çalışmalara başlamıştır. Salt tarihin her zaman bir “cazibe”sinin olduğunu iddia etmek zordur. Oysa alelâde bir mitin dahi taşıdığı sembolik mesaj veya anlam, başlı başına bir “cazibe”ye sahiptir. Çünkü o, insanın anlaşılması oldukça güç olan muhayyilesinde hayat bularak şekillenmiş ve dahası insan zihninde hayat bulmakla da kalmayıp kültürel ürünler, pratikler ve uygulamalarla da somutluk kazan(dırıl)mış bir insan gerçekliğidir. Kendi mitlerinin kıymetinin farkında olmayanlar ise o mitleri maddi ve manevi anlamda kazanıma çevirenlere uzunca bir süredir çeşitli açılardan “ödeme” yapmaya devam etmektedir. Bu, trajiktir.

Buna ek olarak gelişmiş ülkelerdeki bir diğer aksiyon da tarihi belgelerle gerçekliği ispatlanmış, doğrulanmış kişi ve olayların da mitolojik özellikler sergileyebileceklerini fark etmek olmuştur. Bu ülkelerdeki bilim insanları tarihi bir meselenin tarihsel gerçekliklerini tespit etmekle kalmayıp disiplinler arası bir yaklaşımla o meselenin mitolojik taraflarını “uydurma” olarak negatif bir tutumla gözden çıkarmaktansa burada bahsi edilen hususlarda ele alıp onların işlevlerine ve onlardan nasıl kazanım elde edebileceklerine dair özgün çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki bilim adamlarıyla hareket eden veya onların çalışmalarından yararlanan kültür mühendisleri de -ki bunlara edebiyatçılar, sinemacılar, yönetmenler, senaristler vb.leri de eklenmelidir- tarihsel gerçekliği ispatlanmış kişi ve hadiselerdeki mitolojik imge ve unsurları özellikle kültür endüstrisine entegre ederek içerik olarak kullanmaya başlamış ve onları sadece kendi toplumlarının kimliği, özgünlüğü ve

otantikliği açısından değil, aynı zamanda ekonomik açıdan da kazanıma dönüştürebilmişlerdir. Buna dair sayısız çeşitlilikte örnek vermek mümkündür. Ancak tek bir örnekle yetinmek gerekirse bu, esasında tarihsel bir şahsiyet olan, Romanyalılar tarafından bir halk kahramanı olarak görülen ve tarihte Osmanlı'ya birçok sıkıntı verdiği söylenen III. Vlad'ın (Kazıklı Voyvoda) büründü(rüldü)ğü “Dracula³³” karakteri örneğinde açıkça müşâhede edilebilir. Bu kişi, tarihte gerçekliği ispatlanmış bir şahsiyet olmasının yanı sıra, metaforik bir anlamda, kültür endüstrisi çarkının büyük bir dişlisini sadece “tek başına” çevirebilmektedir. Dracula ve bu imgesel ve sembolik karakterin özelliği olan “vampir” miti geçmişten bugüne birçok sanatsal ve kültürel yapıtta yer almasının yanı sıra sadece Romanya'da ve Doğu Avrupa'da değil, Batı Avrupa ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sektörlerce (Hollywood vb.) işlenmekte, yinelenmekte ve yenilenmektedir.

Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki kültür mühendisleri -ki onlara Richard Florida'nın (2011) tabiriyle “yaratıcı sınıf” da denebilir- tarihi kişiliklerin veya olayların mitolojik bir tarafı olmasa bile onları mitolojik paradigmalara özgü özelliklerle donatıp yaratıcı kültürel unsurlara ve ürünlere çevirebilmelerinin yanı sıra bütünüyle kurgusal karakterler, coğrafyalar ve olaylar “tasarlayarak” da bir kültürel miras ve belleğin oluşumuna zemin hazırlayıp bir kültürel ekonomi hareketinin oluşumunda etkili olabilmektedirler. Bu, J. R. R. Tolkien tarafından yazılmış, Peter Jackson tarafından sinemaya uyarlanmış, meşhur “Yüzüklerin Efendisi” kitap ve film serisi özelinde görülebilir. Tolkien tarafından yazılan bu kitap serisi dünyadaki otoriteler tarafından başlı başına bir “sanat yapıtı” olarak görülmesinin yanı sıra sinemaya uyarlanmış haliyle de bir ülkenin ve özellikle bir kentin kaderinde dikkat çekici değişikliklerin yaşanmasında rol oynamıştır. Richard Florida bu konu hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

“2003 Mart'ında Yüzüklerin Efendisi üçlemesinin Oscar ödüllü yönetmeni Peter Jackson ile Yeni Zelanda'nın bereketli, yeşil, başka bir dünyaya aitmiş hissi veren başkenti Wellington'daki film stüdyolarında tanışma olanağına sahip oldum. Jackson, 400 bin nüfusu ile küçük sayılabilecek ama heyecan verici kozmopolit bir kent olan ve daha önceleri küresel bir kültür başkenti olarak kesinlikle değerlendirilmeyen Wellington'da beklenmedik bir şey yapmış ve dünyanın en kapsamlı film yapım stüdyolarından biri olarak kabul edilen, kalıcı bir tesis kurmuştu. Ve Jackson'ın bunu Yeni Zelanda'da yapmasının bir nedeni vardı.

Wellington'un yerlisi olan Jackson, 1990'larda pek çok Amerikan kentinin keşfettiği şeyi fark etmişti: paradigmaları yıkan yaratıcı endüstrilerin, dinamik ve geniş kapsamlı ekonomik değişime öncülük ederek kentlerin gelişim biçimlerini tek başlarına değiştirebileceklerini” (Florida, 2011: 33).

Esasında Richard Florida bu değerlendirmesinde yalnızca kurgusal bir edebiyat ve sinema yapıtının yarattığı bilindik bir etkiyi değil, onun aynı zamanda bir “kent” üzerinde ne derecede büyük bir etki yarattığını da göstermeye çalışmaktadır. Tarihsel anlamda bir

³³ Dracula adıyla tanınan Vlad'ın hayatı hakkındaki tarihsel gerçeklikler ve efsaneler için bkz. (Haumann, 2021)

gerçekliği bulunmayan bir edebiyat ve sinema ürünü dikkat çekici bir kültürel miras, bellek ve ekonominin oluşmasında rol oynamıştır. Küçük sayılabilecek bir kent olan Wellington, Yüzüklerin Efendisi gibi bir edebiyat ve sinema yapıtının da etkisiyle “bir kültürel başkent” hüviyetine bürünmekle birlikte dünyadaki en kapsamlı film yapım stüdyolarından birine de sahip olmuştur. Bu durum da şuna işaret etmektedir: Uluslararası kültürel ekonomi piyasası anlamında sadece ülkeler değil, kentler de bir rekabet halindedir. Çünkü “kültür piyasalarında, kentler, yöreler ve ülkeler arası rekabet gittikçe sertleşmektedir” (Özdemir, 2012: 106). Kültür, Nebi Özdemir’in de belirttiği gibi, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler için bir “gider” olarak düşünülmekte, ancak gelişmiş ülkeler için “çok yönlü kalkınmanın temel anahtarı, dolayısıyla da önemli bir gelir kaynağı olarak değerlendirilmektedir” (Özdemir, 2012: 5). Kısacası gelişmiş ülkeler sadece kendi tarihsel gerçekliklerini değil, kendi geçmişlerinde mevcudiyet kazanmış ve şimdilerine etki etmekle kalmayıp geleceklerini de şekillendireceğini bildikleri kültürel gerçekliklerin de değerini anlamış ve onları kültürel miras, bellek ve kültür endüstrisi açısından birçok alanda değerlendirmeye çoktan başlamıştır. Nitekim özellikle 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bu ülkelerde “kültürün ekonomik ve endüstriyel boyutları daha fazla tartışılmaya ve vurgulanmaya başlamıştır” (Özdemir, 2012: 105). Gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki bu genel manzara, önce kısaca Türkiye, daha sonra da bu çalışmanın temel motivasyon kaynağı olan “Bilecik-Osmanlı” özelinde sonuç mahiyetli irdelenebilir. Zira ne Türkiye Bilecik’ten ne de Bilecik Türkiye’den ayrı düşünülmemelidir.

Türkiye’de tarihçilerin, tarihçilik anlayışının ve tarih çalışmalarının geldiği aşamanın iyi ve olgun olduğu söylenebilir. Mitoloji araştırmalarının ise bir emekleme döneminde olmadığı, özellikle de son 20 yılda mitoloji üzerine niteliksel ve niceliksel açıdan kıymetli birçok araştırmanın yapıldığı ve yapılmaya da devam ettiği ifade edilebilir. Ancak Türkiye’de “mitoloji” söz konusu olduğunda bilhassa akademide hâlen “negatif” bir bakış açısının var olmadığını da iddia etmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Türk akademisindeki bazı kimseler mitoloji gibi disiplinler arası bir özellikte ve zenginlikte olan bir alanı, “Türklerin mitolojisi mi varmış?” şeklinde gözden çıkarmakta veya “uydurma” olarak niteleyip dışlamakta ve hatta bu bakış açısı kaynaklı bir sonuca da imza atmaktadır: Kültürü kültür yapan yegâne unsurlardan biri olan “mit”lerin kıymetini öğrenmesi ve fark etmesi gereken toplum, kendi kültürel gerçekliğinden uzaklaştırılmakta ve dahası akademideki bu kimselerden de etkilenecek kendi kültürel gerçekliği olan mitleri; sadece “masal”, “uydurma” veya “safсата” olarak görüp ötelemektedir. Şüphesiz ki bunda Türkiye’deki siyasal dinamiğin

Türk tarih ve kültürüne bütüncül-kucaklayıcı olmaktan ziyade yanlı yaklaşımları da etkili olmaktadır.

Türk halk bilimi araştırmacıları ise “mitoloji”nin tarih ve kültür açısından ne derece kıymetli olduğunu öteden beri bilmekteyseler de daha çok yazarı belli olmayan, bilhassa sözlü kültür döneminin özelliklerini sergileyen eserlere odaklanmakla birlikte tarihsel gerçeklikleri ispatlanmış kişi ve olaylara yaklaşıma imtina etmektedir. Aynı zamanda Türkoloji bölümlerindeki öğrenciler -bu çalışmanın yazarına da yapıldığı gibi- esas kimliği tarih olan bir konuda araştırma yapmak istediklerinde “Sen tarihçi misin?” gibi bir bilim-dışı “ket”le karşılaşmaktadır. Günümüzde bu ve benzeri türden negatif ve yanlı paradigmlar kırılmaya başladıysa da hâlen varlıklarını sürdürmektedir. Öte taraftan Türkiye’deki bu negatif ve yanlı tutumlar özellikle Türk tarihçileri ile halk bilimcileri tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu tarihçilerden biri olan Hayrettin İhsan Erkoç şu değerlendirmede bulunmaktadır:

“Ancak üzülerken gözlemlediğimiz üzere, özellikle Türkiye’de “Genel Türk Tarihi” olarak sorunlu bir şekilde adlandırılmış olan alandaki araştırmacılar, modern-öncesi Türk Mitolojisi konusuna bazı istisna kişiler dışında pek eğilmemektedirler. Bunda elbette çeşitli nedenler rol oynamaktadır. Ülkemizin “Genel Türk” tarihçilerinin çoğunda, eski nesil hocaların yaptıkları araştırmalarla birlikte çalıştıkları konuları “bitirip kapattıkları”, artık o konularda çalışmalar yapılmasına gerek kalmadığına ilişkin oldukça yanlı bir ön kabul görülmektedir. Bu yaklaşım elbette Türk Mitolojisi konusunda da vardır; çoğu kişiye göre, Ögel’in 1970’lerde yazdığı ve bu alan için öneminden kuşku duymadığımız *Türk Mitolojisi* başlıklı eserinden sonra artık bu konu hakkında yeni çalışmalar yapmaya gerek kalmamıştır. Bazı “Genel Türk” tarihçilerinin ise 1960’lı-80’li yılların, yani Soğuk Savaş döneminin koşullarından kalan çeşitli ideolojik ve dinî kaygıları nedeniyle konuya oldukça öznel yaklaştıkları görülmektedir. Söz konusu meslektaşlarımız, bazen işi “Türklerde mitoloji diye bir şey yoktur!” gibi birtakım bilim-dışı iddiaları savunmaya kadar götürmektedirler. Yine ülkemizin “Genel Türk” tarihçilerinin önemli bir bölümü ise Türk Mitolojisi konusunu “alan dışı” saymaktalar, bu konuları diğer alanların çalışma konusu olarak görmektedirler. Bu anlamda, bu konuyla ilgili disiplinlerarası çalışmalar da pek fazla yapılamamaktadır” (Erkoç, 2020: 7).

Türkiye’de halk bilimi alanında birçok çalışma yapmış olan Özkul Çobanoğlu ise halk bilimi çalışanları tarafından genellikle yaklaşılmaya imtina edilen Osmanlı tarihine halkbilimsel bir bakış açısıyla yaklaşarak dikkat çekici bir makale hazırlayıp burada şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Çalışmamızın konusunu erken dönem Osmanlı tarihlerinden ‘Tevârih-i Âl-i Osman’ veya yazıcısının adıyla kısaca ‘Âşıkpaşazade’ olarak bilinen metnin epik destan karakteri taşıyan özelliklerinin tespiti oluşturmaktadır. Bunun en önemli nedeni de, Halkbilimi Çalışmalarında yakın zamanlara kadar hakim olan, “sözlü kültür ortamında kolektif olarak yaratılmış ve icra ediliyor olma” paradigmasının tesiriyle yazılı kültür ortamı ürünlerinin genellikle sahanın dışında kabul edilmesi ve özellikle de yazarı belli eserlerin yazılı edebiyat içinde düşünülerek üzerlerinde çalışılmaması bu tür eserlere yönelik çalışmaların edebiyatçılara veya tarihçilere bırakılmasıdır. Aslında, uzunca bir dönem halkbilimciler arasında yer alan bu yazarı belli yazılı ürünlerden uzak durma tavrının geçmişi, farklı sahalarda biraz ironik ve başka nedenler de olsa oldukça eskidir” (Çobanoğlu, 1999: 65-82).

Halk bilim araştırmacısı olan Nebi Özdemir ise kültür ekonomisi alanında Türkiye’de öncü denebilecek çalışmalarda bulunmaktadır. Kültürel bellek ve imge üzerine çalışmalar da gerçekleştiren Özdemir’in kültür ekonomisi anlamında yaptığı bir değerlendirme şöyledir:

“Özetle halkbilimciler için, ekonomik yaşam, oldukça yabancı ve uzak bir saha olarak kalmıştır. Diğer taraftan ekonomiyle uğraşan bilim adamlarının çoğunluğu da, kültürün özerk bir ekonomik alan olabileceğini ya da kültürün ekonomik yönlerinin bulunabileceğini kabul etmemişlerdir. Bugün, her iki sahanın uzmanları da, “kültür ekonomisi” adlı bağımsız bilim dalında ortak çalışmalar yürüterek özgün veri ve yorumlara ulaşabileceklerinin bilincindedirler. Özellikle gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkelerde bu türden oluşum ve gelişmeler henüz ortaya çıkmamıştır. Kültür ekonomisi araştırmalarının önemli bir bölümü Batı Avrupa ile Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekleştirilmektedir” (Özdemir, 2012: 105).

Hayrettin İhsan Erkoç, Özkul Çobanoğlu ve Nebi Özdemir’in dikkat çekmek istediği hususlar, şu bakış açısıyla da harmanlanabilir: Türkiye’de disiplinler arası çalışmanın önemi, gerekliliği ve ivediliği halen yeterince anlaşılammıştır. Türkiye, salt tarihsel gerçekliğin önemli olduğu, kültürel bir insan gerçekliği olan mitlerin “uydurma” olarak dışlanması gerektiği³⁴, bir Türk mitolojisinin olmadığı, bir edebiyat araştırmacısının tarihsel gerçekliklerle ilgilenmemesi gerektiği veya bir halk bilimcinin ekonomiyle ya da bir ekonomistin kültür ile ne alakası olabileceği gibi tartışmalarla uğraşadururken gelişmiş ülkeler bu tarz tartışmalarla vakit kaybetmek yerine güçlerini-enerjilerini tarihten ve kültürden nasıl kazanımlar elde edebileceklerine ve bunları ulusal kimlik-meşruiyet anlamında olduğu kadar ekonomik kalkınma anlamında da nasıl kullanabileceklerine dair problemlerin üstüne eğilerek yaratıcı somut çıktılara nasıl ulaşabilecekleri konusunda çalışmalar gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla Türkiye ve bilhassa Türkiye’deki yaratıcı genç dimağlar, gerek politik söylemler gerek dini gerek ekonomik kaygılar gerekse de bu yanlış tutumlar arasında bocalamakta, kendi tarihi ve kültürü arasındaki iletişimi ve “birlikteliği” hakkında anlayamamakta, bunlardan birini “gerçek” olarak kıymetlendirirken bir diğerini ise “uydurma” olarak düşünüp disiplinler arası bir perspektiften uzaklaştırılmakta, bu gibi sebeplerden dolayı da tarih, mit, kültürel miras, kültürel bellek, imge ve kültür ekonomisi arasındaki simbiyotik ilişkiyi görebilmek gibi bir motivasyondan uzak kalmaktadır. Bu gibi durumlar da şu sonucu ortaya çıkarmaktadır: Tarih, sadece tarihçilerin; mitolojisi ise sadece belirli bilimsel disiplinlerin mümessilleri tarafından çalışılması gereken bir alan şeklinde değerlendirilerek bilimsel, sistemli, kapsamlı, bütüncül ve “kucaklayıcı” bir kültürel miras, bellek ve bunlarla ilintili olan imge araştırmalarına meyletmekten geri kalınmakta ve ayrıca tarih ile kültürün ekonomik yönlerinin bulunabileceği ya hiç akla getirilememekte ya da bu durum tam olarak anlaşılammaktadır. Ekonomi konusunda şu iyice anlaşılmalıdır:

“ham maddeler üzerine kurulmuş olan eski bir sanayi sisteminden sadece insan yeteneğinin ve hayal gücünün sınırlarına dayalı yaratıcı bir ekonomiye doğru her gün ve yeni yöntemlerle şekil değiştiriyor” (Florida, 2011: 63).

³⁴ Karen Armstrong’un da değindiği gibi “mitin yalan olduğunu ya da düşüncenin önemsiz bir boyutunu temsil ettiğini söyleyen on dokuzuncu yüzyıl safsatasından kendimizi kurtarmalıyız” (Armstrong, 2006: 93).

Tüm bunlardan sonra şu soruların akla gelmesi doğal karşılanmalıdır: “O halde Bilecik bu etkinliğin veya piyasanın neresindedir, ne yapmıştır ve ne yapmaktadır?” Bilecik’in ne yaptığı ve yapmakta olduğu genel çerçevesiyle bu çalışmanın bir önceki başlığında gösterilmeye çalışılmıştır. Şimdi sıra değerlendirilmesindedir. Bilecik, dünyadaki durdurulamaz sayı ve çeşitlilikteki kültürel ve onunla da bağlantılı olan ekonomik hareketlenmeler karşısında uzun yıllardır mütevazı yapısını korumaya devam etmektedir. Ayrıca Türkiye’nin insan yoğunluğunun, hareketliliğinin ve çeşitli açılardan piyasalarının en aktif olduğu şehirlerarasında (İstanbul, Bursa, Eskişehir, Kocaeli ve Sakarya gibi) -bir ölçüde de olsa- özgünlüğünü korumaya devam etmekte, ancak doğal olarak gerek ulusal gerekse de uluslararası gelişmelerden de etkilenerek sanayi, eğitim, kültür, ticaret vb. alanlarda kendine bir yol, bir istikamet bulmaya çalışarak özellikle geçmişten günümüze mütemadiyen yinelenen “Osmanlı’nın kurulduğu şehir”, “kuruluşun ve kurtuluşun şehri”, “dirilişin, kuruluşun ve kurtuluşun başkenti” ve “kadim başkent” gibi mitolojik kimliğinden ziyade daha çok “tarihsel gerçeklik” vurgusunun sezildiği veya sezdirilmeye çalışıldığı slogan ve söylemlerle tanımlanarak tanıtılmaktadır. Ancak yine de şunun ironik ve trajik olmadığı iddiasında olmak doğru olmasa gerekir: Türk kültürel belleğinde “cihan imparatorluğu” şeklinde yer alan Osmanlı Devleti gibi büyük bir devletin kuruluş mekânı olmak başlı başına bir özgünlükte, otantiklikte, kadimlikte ve çok da abartılı görülmez ise “harikuladelik”teyken tarihsel-kültürel anlamda ve dolayısıyla da ekonomik anlamda nasıl başarılı olunamaz? Bu, durup üzerinde düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken değerli bir soru olarak algılanmalıdır. Dolayısıyla bu zamana dek Bilecik’in tarihsel ve kültürel hüviyeti konusunda ne yapıldığının değerlendirme mahiyetli eleştirilmesi gerekmektedir:

1- Bu başlıkta ve çalışmanın muhtelif yerlerinde değinildiği üzere Bilecik daha çok tarihsel gerçeklik vurgusunun ön planda olduğu bir sloganla tanıtılmaya çalışılmaktadır. Bu slogan daha çok devletin ve şehrin önde gelen yöneticilerinin kullandıkları bir “söylem” niteliğinden öteye geçememektedir. Bu sloganın güçlü ve etkili olmadığını ifade etmek yanlış olacaktır. Ancak böylesine güçlü bir slogan varken şehirde tarihi ve kültürel anlamda yapılanlar eksiklik ve yetersizliğini korumaktadır.

2- Osmanlı denildiğinde sadece Türkiye genelinde değil, Bilecik yerelinde de yapılan çalışmalar daha çok tarihsel gerçeklik üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalarda bilhassa Osmanlı kroniklerindeki mitik unsurlar daha çok bir “masal”, “uydurma” veya “meşruiyet çabası” olarak ele alınmakta ve dolayısıyla da meselenin kültürel gerçeklik (mitos) anlamında ne derece “değerli” olduğu ya görmezden gelinmekte ya da görülememektedir. Bu çalışmada

bir “Osmanlı tarihi olduğu gibi bir Osmanlı kuruluş mitosu da vardır.” iddiasıyla hareket edilmiş olmakla birlikte bu mitosun ne olduğu, ne derece kıymetli ve önemli olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Belki bu zamana dek bir veya birden fazla kez münferit anlamda bir Osmanlı tarihi olduğu gibi bir Osmanlı mitosunun da olduğu dile getirilmişse de bu husus bu çalışmadaki şekliyle kesin ve keskin nitelendirilmemiştir. Oysa daha çok tarihsel gerçeklik vurgusundan ivme yakalamaya çalışan Bilecik, bu zamane dek yeterli bir derecede mitolojik hüviyetinin farkında olamamıştır. Gerçi 2010 veya 2010’lu yılların ikinci yarısından itibaren, Diriliş Ertuğrul gibi dizilerin de etkisiyle, şehrin muhtelif yerlerinde Kayı sembolüne yer vermeye başlanmıştır, çok da doğru bir yaratıcı edim sergilenmektedir, ancak bu sembolün gönderme yaptığı Oğuz Kağan ve Dede Korkut gibi mitolojik şahsiyetler şehirde herhangi bir şekilde ya kullanılmamıştır ya da görünür değildir.

3- Bilecik’te daha çok somut kültürel miras (özellikle türbeler) öğeleri üzerinden bir ivme yakalanmaya çalışılmaktadır. Ertuğrul Gazi adına gerçekleştirilen etkinlikler ve göz önünde olmayan muhtelif diğer faaliyetler ayrı bir hususiyet olarak değerlendirilirse bunun böyle olduğu açıktır. Ancak yine de 2019 yılı itibarıyla Bilecik, UNESCO ile bağlantı kurmayı aklına getirebilmiştir. Bundan dolayı da kendi kültürel mirası üzerine proaktif anlamda çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar deyim yerindeyse ilk meyvelerini vermeye başlamıştır. Nitekim bu süreçte Bilecik’in kültür envanteri hazırlanmış ve o, “ulusal envanter” (UNESCO değil) listesine girebilmiştir. Bilecik’te sadece ulusal değil, uluslararası anlamda da bir kültürel miras projesine başlanması ümit vericidir. Ancak bu projede yer alanların veya görev alanların kim olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, bu projede en azından kesinlikle olması gerekenlerin olmadığı bilinmektedir. Zira Bilecik’in bilimsel anlamdaki yegâne kurumu olan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi’nde somut olmayan kültürel miras üzerine çalışmalar gerçekleştiren kişilere bu projede yer verilmemiştir ya da bu, akla getirilememiştir. Projede bir folklor araştırmacısına yer verilmesi akıllıca bir hamledir, ancak bunun yeterli olmadığı söylenebilir. Çünkü üniversite bünyesinde halk bilim uzmanları da bulunmaktadır.

4- Diriliş Ertuğrul gibi dizilerin reklam ve turizm açısından Bilecik’e önemli ve etkili bir getiri sağladığı açıktır. Bir önceki başlıkta da açıklandığı üzere bu gibi diziler sayesinde Bilecik’in hem tanınırlılığı artmıştır hem de bununla doğru orantılı şekilde Bilecik turizmsel açıdan ön plana çıkmaya başlamıştır, dolayısıyla da ekonomik anlamda bazı kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Nitekim Maliye alanında, İsmi naz Çınar tarafından hazırlanan “Televizyon Dizilerinin Bilecik İli Turizm ve Ekonomisine Etkisi” başlıklı akademik bir çalışma da bunu göstermektedir (Çınar, 2020). Ancak şehirde bu dizi üzerinden yanlış bir algı

oluşturmuştur veya oluşturulmaktadır, dolayısıyla da yanlış edimler sergilenmektedir. Örnek vermek gerekirse Bilecik Yaşayan Şehir Müzesindeki Engin Altan Düzyatan heykelinin kaldırılması doğru bir aksiyon değildir. Nitekim ne Engin Altan Düzyatan ne de televizyonda izlediğimiz, onun tarafından canlandırılan Ertuğrul karakteri, Ertuğrul Gazi'nin bizatihi kendisidir. Konusu tarih olan kurgusal yapıtların “tarihi gerçekliği” yansıtmak gibi bir zorunlulukları yoktur, tekrardan vurgulamak gerekirse bunlar sanatsal özellikli “kurgusal” çalışmalardır. Kaldı ki ne salt tarihsel gerçeklik her zaman ilgi çekicidir ne de konusu tarih olan kurgusal çıktılar tarihsel gerçekliği olağanca haliyle yansıtmak gibi bir zorunluluk taşımaktadır. Benzer şekilde kültürel miras ve onun yönetiminde de salt tarihsel gerçekliği yansıtmak gibi bir zorunluluk yoktur.

Sadece Bilecik'te değil, Türkiye'de de kurgusal yapıtların tarihi gerçeklikleri olağanca haliyle göstermek gibi bir zorunlulukları olduğu şeklinde yanlış bir algı vardır. Ayrıca Türkiye'deki yaygın kanaatlerden biri de “Diğer devletlerin sahte kahramanları, bizim ise gerçek kahramanlarımız vardır.” şeklindedir. Diğer devletlerin sadece sahte kahramanları mı vardır sorusu ironik bir araştırma problemi olarak görülebilirse de bunun üzerine eğilmeye gerek yoktur. Mesele şudur: Bahsedildiği üzere gelişmiş ülkelerde, tarihsel kahramanlar mitolojik paradigmalara özgü niteliklerle donatılarak edebi ürünlerin yanı sıra televizyon dizisi-sinema gibi yapıtlarda aktör ve aktrisler tarafından canlandırılmaktadır. Bu sayede o kahramanlar bir çekiciliğe sahip olmaktadır ve dolayısıyla birçok açıdan pek çok kazanım elde edilmektedir. Oysa Bilecik bunun tam tersi bir istikamette hareket etmektedir. Burada, Bilecik Belediyesi'nin şu kaygıya kapılmış olabileceği söylenebilir: Belki de belediye; insanlar veya en azından gençlerin, Engin Altan Düzyatan'ı, tarihte bildiğimiz Osman Gazi'nin babası olarak kabul etmeye başladığından endişe edip bu ironik sebepten dolayı da o heykelin kaldırılması gibi bir karar almıştır. Ancak bir ihtimaldir ki eğer böyleyse bu eylem yine de başarılı bir eylem değildir. Zira eğer insanlar Engin Altan Düzyatan tarafından canlandırılan Ertuğrul karakterinin gerçek Ertuğrul olduğunu düşünüyorlarsa bu dizi gerçekten başarılı bir dizidir. Bilecik de böyle bir eylemde bulunmakla kendisi için büyük bir fırsatı elinden kaçırmaktadır. Bu dizi veya dizilerde yer alan aktör ve aktrislerin insanlarda bıraktığı etkilerden faydalanılmalıdır.

5- Bilecik'in tarihi ve kültürel mirası, politikaya malzeme edilmektedir. Gerek siyasi partiler gerekse de bu partilerin yereldeki temsilcileri arasındaki gündelik, gelip geçici, ancak sonu da gelmeyen münakaşalar arasında Bilecik kendisine doğru bir istikamet bulmaya çalışmaktadır. Bahsedildiği üzere birçok negatif ve yanlış tutum yüzünden Bilecik kendi

kültürel mirası ile belleğini tam anlayamamakta, tanıyamamakta ve dolayısıyla da doğru bir yaratıcı kültürel hedef ve politikalar belirleyip gerek maddi gerekse de manevi kazanımlar elde etmekten geri kalmakta, kuruluş ve kurtuluşun şehri Bilecik sloganından çok da öteye gidememektedir. “Çok da” ifadesi kullanılıyor, çünkü Bilecik’te bilhassa 2010 ya da 2010’lu yılların ikinci yarısından itibaren biraz da olsa etkili yaklaşımlar sergilenmeye başlanmıştır. Bilecik, “Kayı” gibi kimilerine göre tarihsel kimilerine göre kültürel kimilerine göre de hem tarihsel hem de kültürel bir olguyu kendisi için kullanmayı düşünebilmiştir. Ancak bu defa da “Kayı” gibi ulusal kalıt niteliğinde olan bir imge ve sembol, siyasi tartışmalar arasında hak ettiği değerinden uzaklaştırılmaktadır. İnsanlar, ulusal kalıt nitelikli olan bu imge ve sembolün “siyasileştirilmesi” yüzünden onu olumsuz bir “şey”miş gibi algılamaya başlamıştır. Ulusal kalıtların, adı üstünde, “ulusal”, “milli”, “ideolojik” ve “siyasi” özelliklerinin olmadığı söylenemez. Burada anlatılmaya çalışılan şey, bu sembolün sadece bazı siyasi dinamiklerin tekeline bırakılmaması ve dışlanmaması gerektiğidir. “Kayı”, Oğuz Kağan’ın evladıdır. Bu özelliği itibarıyla de ne sadece benim ne senin ne de bir başkasındır. O; Türk ulusunun, Bilecik yerelidir. Ulusal kalıt terimini kullanan Öcal Oğuz’un da bahsettiği gibi bu nitelikteki imgeler “yangında ilk kurtarılacaklar listesinin başında”dır (Oğuz, 2002: 59).

6- Sadece Bilecik yerinde değil, ulusal anlamda da bir tartışma konusu olan Bilecik Belediyesi içerisindeki minyatürler özelinde bir değerlendirme yapmak gerekirse belediye tarafından hazırlatılan yeni minyatürlerin oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Bir minyatür sanatçısıyla çalışılması başlı başına doğru bir hamledir. Minyatürlerin sanatsal anlamda kaliteli gözüktüğü söylenebilir. Ancak bu minyatürlere tarihi ve kültürel gerçeklik anlamında ve halk bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında bazı yanlışlıkların olmadığı da söylenemez. İki minyatürün birinde Oğuz Kağan’a yol gösteren ve Türklüğün sembolü olan “kurt” imgesine yer verilmesi doğru bir karardır. Fakat bu minyatürde beş ok ve bir yay göze çarpmaktadır. Bunlar eğer ki Oğuz Kağan anlatısındaki yay ve oklar ise -ki bunun başka bir şey olması mümkün müdür?- burada bir yanlışlık vardır. Çünkü Oğuz Kağan anlatısında bir yay ve üç ok vardır. Beş ok hiçbir zaman olmamıştır. Yay, Oğuz Kağan’ın büyük oğullarını; üç ok ise küçük oğullarını temsil etmektedir.

7- Bilecik; tarihi olduğu kadar kültürel, kültürel olduğu kadar da mitolojik açıdan bakırlığını halen bir nebze de olsa korumaktadır ve bu konuda esasında araştırmacılar için oldukça özgün, otantik ve zengin bir alan olarak “keşfedilmeyi” beklemektedir. Bilecik ve Osmanlı denildiğinde şehirde daha çok tarihsel gerçekliğin yoğunlukta olduğu sempozyumlar,

paneller, konferanslar ve toplantılar düzenlenmiştir. Oysa bu gibi etkinliklerin hemen hemen hiçbirinde hak ettiği şekliyle bir kültürel miras, mitoloji, kültürel bellek ve imge konularında herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Bu, bir eksikliklerdir. Bir an önce bu yönlü girişimlere başlanmalıdır. Burada ne sadece Bilecik'in ne de Türkiye'nin kazanımı vardır. Bilimsel anlamda da bu konuda yeterli bir literatürün oluşmadığı söylenebilir. Bu husus en başta şehirde parlatılarak akademik makale, bildiri, tez vb. gibi çalışmalarla desteklenmelidir. Hatta bu konularda çalışmak isteyen akademisyen ve gençlere projelerinde kullanabilmeleri için maddi destek imkânları da sağlanmalıdır. Önceden de değinildiği üzere Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesinin Kurucu Rektörü Azmi Özcan da yaşayan miras konusunda bir istikamet göstermiştir. Bu konuda Bilecik Valiliği ve Bilecik'te yer alan belediyelere de görevler düşmektedir. Bu resmi kurumlar, Bilecik halkının kendi hüviyetinin bilinmeyen veya bildikleri ancak çok da farkında olmadıkları taraflarını kendilerine anlatacak akademisyenler ve konunun uzmanlarıyla bir araya getirmeli ve bu konuda bir farkındalık yaratmalıdır.

Benzer şekilde Bilecik'teki resmi kurumlar şehirdeki derneklerle her daim iletişim içinde olmalı ve bu derneklerin de çeşitli projeler üretmeleri konusunda maddi ve manevi olanaklar sunmalıdır. Ayrıca sadece her şeyin resmi kurumlara yüklenmesi de gerekmemektedir. Bilecik'in önde gelen ve ekonomik anlamda güçlü iş adamları da bu konularda bilgilendirilmeli ve bu kişiler Bilecik'in tarihi ve kültürel anlamda kalkındırılması için temel bir rol oynamalıdır. Şöyle bir eylemde bulunulabilir: Bilecik ile Orta Asya'daki bir şehir arasında kültürel miras anlamında bir kardeş şehir projesi düzenlenebilir. Böylelikle de Bilecik'ten oraya, oradan da Bilecik'e gelenler tarihi ve kültürel bir diyalog kurdukları kadar tarihsel ve kültürel anlamda pek çok projenin hayata geçirilmesi anlamında bir atmosfer yaratabilirler ve hatta bu vesileyle de Bilecik'teki iş adamlarıyla oradaki iş adamları bir araya gelebilir ve bu sayede ekonomik anlamda çeşitli alışverişler gerçekleşebilir. Böylelikle de sadece yerel-ulusal anlamda değil, uluslararası anlamda da bir ekonomik hareket gerçekleşebilir. Açıkça anlaşılacağı üzere bir kültürel faaliyet sadece tek başına birçok eylemin ve kazanımın gerçekleşmesinde rol oynayabilir.

8- Osmanlı'yı veya bir başka ifadeyle Türk kültürünü anlamak isteyenler ne sadece Ertuğrul Gazi'yi ne Osman Gazi'yi ne de Şeyh Ede Balı'yı bilmelidir. Bu çalışmada gösterilmeye çalışıldığı üzere Ertuğrul Bey-Osman Gazi ve Şeyh Ede Balı arasındaki ilişkinin kültürel temeli Oğuz Kağan ve Dede Korkut'a kadar uzatılabilmektedir. Oğuz Kağan'ı ve Dede Korkut'u bilmeyen ve anlamayan bir toplumun Osman Gazi ile Şeyh Ede Balı arasındaki ilişkiyi anlamak konusunda eksik kalacağı ortadadır. Osmanlı'yı kendi tarih ve

kültürünün bir temeli olarak gören Bilecik'in bu mitolojik paradigmalara şehirde yer vermemesi bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra şehirde daha çok Ertuğrul Bey, Osman Gazi, Şeyh Ede Balı ve daha az olmak üzere Dursun Fakih, Mihal Gazi ve Kumral Abdal'ın tarihsel hüviyetleri ön plana çıkartılmaktadır. Tarihsel oldukları kadar kültürel de olan bu şahsiyetlerin imgesel ve simgesel özellikleri anlamında yeterli bir somutluk göze çarpmamaktadır. Aynı surette şehir içerisinde Ertuğrul Bey'in ve Osman Gazi'nin mücadelelerinde onlara destek olan Kayı alplarına dair neredeyse herhangi bir somut çıktı yoktur. Ayrıca örneğin, Osman Gazi tarafından Kumral Abdal'a verilen "kılıç" ve "maşrapa" gibi imgeler de görünür değildir. Buna dair bir başka örnek daha vermek gerekirse Ertuğrul ve Kayı alplarının bir şahin, Osman Gazi de bir sungur imgesiyle özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla bu şahsiyetler ve bu şahsiyetlerle ilgili çeşitli imgeler sadece tek yönlü değil, çeşitli boyutlarıyla da şehirde kullanılmalıdır.

9- Bir önceki başlıkta da bahsedildiği üzere Söğüt Borçak'taki İsa Sofi Türbesi'nin duvarlarında Orta Asya Türk inancıyla ilgili birtakım semboller vardır. Bu sembollerin Bilecik'te yer alması dahi başlı başına dikkat çekici bir husustur. Ancak bu sembellere dair Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'ndeki akademisyenler tarafından hazırlanmış bir makale dışında herhangi bir bilimsel girişim göze çarpmamaktadır. Ayrıca bu semboller sadece Bilecik Belediyesi tarafından şehir merkezindeki Atatürk Parkı'nın önünde bulunan bir çeşmenin (Ünver çeşmesi) zeminine işlenmiştir. Bunun dışında bu semboller, şehrin herhangi bir yerinde herhangi bir şekilde görünür değildir. Bunlar da bir eksiklik olarak değerlendirilmelidir. Zira bu sembollerin Bilecik'te yer alması Bilecik-Orta Asya arasındaki tarihsel ve kültürel birlikteliği ispatlayan en kıymetli örneklerden biridir. Şehir, "Kayı" imge ve sembolü dışında kullanabileceği birçok imgesel ve simgesel unsura ev sahipliği yapabilecek hüviyettedir.

5. SONUÇ

Küreselleşen ve küreselleştikçe tek tipleşen, dolayısıyla da çoraklaşan dünyada özgün, otantik ve yaratıcı kültürel çalışmalarla hem tarihin hem de kültürün yaşaması ve yaşatılması anlamında orijinal fikirlere ve bundan evvel de bu orijinal fikirleri yaratacak genç dimağlara ihtiyacımız olduğu muhakkaktır. Türkiye gibi Bilecik de bu özgün ve yaratıcı kültürel mühendisliğe sahip gençleri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bu keşfedilmeyi bekleyen genç fikirlere bir an evvel ulaşılmaması noktasında, sadece Bilecik'in değil, Türkiye'nin de kaybı büyük olacaktır. Kültür endüstrisi tarafından yaratılan ve tek tipleştirilmeye oldukça müsait hallerde karşı ciddi anlamda hem kısa vadeli hem de uzun vadeli kültürel hedefler ve kültürel politikalar belirlenmesinin ve bunların faaliyete geçirilmesinin zamanı gelmekte, hatta geçmektedir. Bilecik'in Osmanlı Devleti'nin kuruluş yeri olduğu daha fazla vurgulanmalı, bu konuda yaratıcı çözümlere karar verilerek bunlar bir an önce gerçekleştirilmelidir. Ancak bunu yaparken de salt tarihsel gerçekliğe bağlı kalmak gibi bir komplekse kapılmamalı ve meselenin kültürel boyutlarının, bir başka ifadeyle kültürel gerçekliklerinin de taşıdığı ehemmiyet değerlendirilmelidir.

Böylelikle Bilecik hem tarihsel anlamda hem de mitolojik anlamdaki özgünlüğünü koruyabilecek hem de kültürel belleğin ve kültürel mirasın her daim canlı tutulduğu bir mekân hüviyetini olduğundan daha iyi bir şekilde canlandırmış olacaktır. Bunun için de ilk etapta ve her şeyden önce Bilecik'in bilim anlamındaki tek kurumu olan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ve yöneticilerine büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi bünyesinde bir kültürel bellek ve imge araştırmaları merkezi kurulmalı ve buraya halk bilim ve tarihin yanı sıra arkeoloji, sanat tarihi, grafikerlik, bilgisayar programcılığı gibi birçok disiplinde uzmanlaşan/uzmanlaşmak isteyen bilhassa gençler memur edilmelidir. Zira halk bilimciler, tarihçiler ve arkeologlar kültürel belleğe nüfuz ederek bu kültürel bellekteki imgeleri gün yüzüne çıkartacak ve grafikler ile bilgisayar programcıları da bunları yaratıcı ve özgün çalışmalarla somut çıktılara dönüştürebileceklerdir. Aynı şekilde heykeltıraşlar da kültürel belleğin derinliklerinden gün yüzüne çıkartılan özgün ve otantik imgelerden yaratıcı sanat ürünleri tasarlayabileceklerdir. Evet, Bilecik kuruluşun ve kurtuluşun coğrafyasıdır. Ancak bu slogan, sadece siyasi bir söylem özelliği sergiledikçe Bilecik'in başarısı ve kazanımları anlamında herhangi bir pozitif etki yaratmaktan ziyade negatif etkiler yaratmaya devam edecektir.

Bilecik, kadim Türk mirasının hem tarihsel hem de mitolojik açıdan yaşadığı/yaşatıldığı bir mekân olarak yeniden inşa edilebilir. Nitekim bu, tarihsel ve kültürel

gerçeklik anlamında da büsbütün hayali bir fiiliyat değildir. Orta Asya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin, Osmanlı gibi büyük bir devletin temellerini attıkları coğrafya Bilecik'tir. Aynı zamanda Oğuz Kağan anlatısına göre Oğuz'un kut bahşedilmiş torunları bir zamanlar Bilecik'te av avlamış, kuş kuşlamıştır. Oğuz Kağan'ın 1299 yılındaki yaşayan versiyonu Osman Gazi ve Dede Korkut'un yaşayan versiyonu Şeyh Ede Balı Bilecik'te ikamet ve mücadele etmiştir. Osmanlı kroniklerinde yer alan kutlu rüya hadisesi ilk olarak Bilecik'te somutluk kazanmıştır. Bu rüyanın mitik ve sembolik bir özellikte olduğunun tekrar tekrar söylenmesine gerek yoktur. Kozmik ağaç Bilecik'te kök salmış, dünyanın kaotikliği Bilecik'te filizlenen bu ağaç sayesinde kozmosa dönüştürülebilmiştir. Ayrıca Belekoma Kalesi Truva Savaşını çağrıştıran bir şekilde fethedilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli Bilecik/Söğüt'ün kahramanı Osman Gazi'ye burada tac giydirmiş olmalıdır. Hz. Nuh'un Yafes'ten gelen soyu Bilecik'te Osmanlı Devleti'nin temellerini atmıştır. Bilecik yereli bu mirasın sahipleridir. Şüphesiz ki azim ve kararlılık ile bu miras yaşayarak ve yaşatılarak muhafaza edilmelidir. Bilecik bugün, geçmişten ilham alarak geleceğini inşa etmelidir.

KAYNAKÇA

(Çolpan, H, kişisel iletişim, 6 Temmuz, 2021)

Abdulla, K. (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. Ötüken Neşriyat.

Abdulla, K. (2020). *Dede Korkut Kitabı'nın Poetikasına Giriş Şafak Varyantı*. Ötüken Neşriyat.

Aça, M. (2000). Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (48), 5-17.

Ağca, F. (2019). *Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Ahmedî. (2019). *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman (Üç Osmanlı Tarihi)*. (Haz.) Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Altuğ, U. (2020). *Cihan İmparatorluğunun Kurucusu Osman Beg*. Kronik Kitap.

Anadolu Ajansı (2018). *Bilecik'te 'Tarih Şeridi'ne Ziyaretçi Akını*. [Erişim: 10.06.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/bilecikte-tarih-seridine-ziyaretci-akini-/1063875>]

Anadolu Ajansı (2019). *Bilecik Belediyesi Hizmet Binasındaki Minyatür Tabloların Kaldırılması*. [Erişim: 05.07.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/bilecik-belediyesi-hizmet-binasindaki-minyatur-tablolarin-kaldirilmasi-/1453621>]

Anadolu Ajansı (2020). *Söğüt 'Oba Kent Projesi' ile film platosuna dönecek*. [Erişim: 29.09.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/sogut-oba-kent-projesi-ile-film-platosuna-donecek-/1892643>]

And, M. (2020). *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*. Yapı Kredi Yayınları.

Artun, A. (2019). Oğuz Kağan'dan Dede Korkut'a Mitik Yolculuk. Sezen Güngör (Ed.). *Motif Uluslararası Genç Halkbilimciler ve Türk Dünyası Kongresi Bildiri Tam Metinleri Kitabı*, s. 189-199.

Assman, J. (2010). Globalization, Universalism, and the Erosion of Cultural Memory, Aleida Assmann & Sebastian Conrad (Der.), *Memory in a Global Age: Discourses, Practices and Trajectories*, Palgrave Macmillan Memory Studies, New York, s. 121-137.

Assmann, J. (2018). *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (Çev.) Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Âşık Paşa.** (2000). *Garib-nâme II/2*. (Haz.) Kemal Yavuz, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aşıkpaşaoğlu.** (1949). *Tevarih-i Âl-i Osman*. (Düz.) N. Atsız Çiftçioğlu, Osmanlı Tarihleri I içinde, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Aşıkpaşaoğlu.** (2014). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*. (Haz.) Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Atalay, B.** (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, P.** (2020). Değeri *Bilinmeyen Simge Kayı Boyu Simgesi ve Kılıç'ın Serüveni*. [Erişim: 15.11.2021, <https://www.haber228.com/degeri-bilinmeyen-simgе-kayi-boyu-simgesi-ve-kilic-in-seruveni/>]
- Atsız.** (2019). *Üç Osmanlı Tarihi*. Ötüken Neşriyat.
- Aydın, E.** (2012). *Orhon Yazıtları*. Kömen Yayınları.
- Aydın, E.** (2019). *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*. Kronik Kitap.
- Bang, W., & Arat, R. R.** (1936). *Oğuz Kağan Destanı*. Burhaneddin Basımevi.
- Barkan, Ö. L.** (2013). İstîlâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, Coşkun Çakır (Ed.), *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 47-192.
- Baş, M.** (2020). Türklere Gelen Peygamberler; Kaynaklar ve Rivayetler Işığında Oğuz Kağan'ın Peygamberliği Meselesi. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 70-86.
- Bayat, F.** (2011). *Türk Mitolojik Sistemi 1*. Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F.** (2012). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F.** (2018). *Mitten Tarihe Sözdən Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri*. Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F.** (2019). *Mitolojiye Giriş*. Ötüken Neşriyat.
- Bayatlı Mahmud Oğlu Hasan.** (1949). *Câm-ı Cem-Âyîn*. (Sad.) Fahrettin Kırzıoğlu, Osmanlı Tarihleri I içinde, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Belekoma Haber** (2015). *Rüyadan Hakikate Osmanlı Devletinin Kuruluşu*. [Erişim: 08.06.2021, <https://www.belekomahaber.com/ruyadan-hakikate-osmanli-devletinin-kurulusu/>]
- Belekoma Haber** (2017). *Bilecik Belediye Başkanlığı Kurumsal Yeni Logosu*. [Erişim: 29.11.2021, <https://www.belekomahaber.com/bilecik-belediye-baskanligi-kurumsal-yeni-logosu/>]

Berger, J. (2020). *Görme Biçimleri*. (Çev.) Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul.

Beyaz Gazete (2020). *İyi Parti'nin seçtiği CHP'li Bilecik Belediyesi'nin Kayı Boyu düşmanlığı*. [Erişim: 18.06.2021, <https://beyazgazete.com/haber/2020/7/16/iyi-parti-nin-sectirdigi-chp-li-bilecik-belediyesi-nin-kayi-boyu-dusmanligi-5649546.html>]

Bilecik 11 (2019). *“Belediyede Osmanlı İzleri Siliniyor”*. [Erişim: 03.07.2021, <http://bilecik11.com/belediyede-osmanli-izleri-siliniyor/>]

Bilecik 1967 İl Yıllığı. (1967). Son Telgraf Matbaası.

Bilecik 1973 İl Yıllığı. (1973). Sim Matbaacılık.

Bilecik 1989 İl Yıllığı. (1989). Uğur Ofset Matbaacılık, Eskişehir.

Bilecik Belediyesi (2021). *Şeyh Edebalı Heykeli ve Kayı Anıtı*. [Erişim: 02.01.2021, <https://www.bilecik.bel.tr/Projelerimiz/10/sEYH-EDEBALI-HEYKELI-VE-KAYI-ANITI>]

Bilecik Belediyesi. [@BilecikBeledi]. (2019a, 16 Mayıs). Osmanlı Padişahları Tarih şeridinde yer alan ve tarafınızın yazdığı panolar, hakkınızda uluslar arası, hakemli bir dergide yayımlanmış intihal tespitleri olduğu için, içeriğinde yanlış ve eksik bilgi barındırma olasılığı nedeniyle kaldırılmış. @ahmetsimsirgil [Tweet]. Erişim adresi: <https://twitter.com/BilecikBeledi/status/1128931202830938112?s=20>

Bilecik Belediyesi. [@BilecikBeledi]. (2019b, 16 Mayıs). Önceki yönetim bilerek ya da bilmeyerek bu kararı almış olabilir. Ama Semih Başkanımız bu konularda, Osmanlı'nın izinde olanlardan daha hassas olduğu için, panoları şehrimizdeki ŞEÜ, Fen Edebiyat F. Tarih Bölümü akademisyenlerinin uzmanlığına emanet etti. @ahmetsimsirgil [Tweet]. Erişim adresi: <https://twitter.com/BilecikBeledi/status/1128931272733208576?s=20>

Bilecik Belediyesi. [@BilecikBeledi]. (2019c, 16 Mayıs). Osmanlı padişahlarının kısa biyografileri, tarih camiasında saygınlığı ulusal ve uluslar arası kabul görmüş Prof. Halil İnalçık, Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Prof. Cevdet küçük gibi tarihçilerimizin eserleri temel alınarak, yeniden düzenlenecek. @ahmetsimsirgil [Tweet]. Erişim adresi: <https://twitter.com/BilecikBeledi/status/1128931328806793216?s=20>

Bilecik Belediyesi. [@BilecikBeledi]. (2019d, 14 Haziran). 1- OSMANLI MİNYATÜRLERİ DEĞİL, ÇAKMA ALÇI PANOLAR KALDIRILDI! Onlar Osmanlı'dan kalan minyatürler değil, Matrakçı Nasuh'un Kanûnî'nin Rodos fethi temalı eseri ayna aksine çevrilerek yapılmış alçı panolardı, kaldırıldı. Yerine minyatür sanatına yakışacak kalitede eserler konacak. [Tweet]. Erişim adresi: <https://twitter.com/BilecikBeledi/status/1139528675450335233?s=20>

Bilecik Belediyesi. [@BilecikBeledi]. (2019e, 14 Haziran). 3- ERTUĞRUL GAZİ'NİN DEĞİL, BİR AKTÖRÜN HEYKELİ KALDIRILDI! Ecdada sahip çıkıyoruz diyenlerin “Osmanlı heykelleri kaldırıldı” diye sundukları vaka trajikomiktir. Müzede Ertuğrul Gazi diye Engin Altan Düzyatan beyefendinin heykeli vardı, kaldırıldı. (Görsel koymaya utanıyoruz. ☹) [Tweet]. Erişim adresi: <https://twitter.com/BilecikBeledi/status/1139528684967211008?s=20>

Bilecik Birlik (2020). *İyi Parti'den 'Kayı Boyu Anıtı' Açıklaması*. [Erişim: 18.06.2021, <https://www.bilecikbirlik.com/2020/07/iyi-parti-bilecik-il-baskanindan-kayi-boyu-aniti-aciklamasi/>]

Bilecik Birlik (2021). *Bozüyük Ertuğrulgazi Derneği Başkanı Ateş, "Millete İhanettir!"*. [Erişim: 18.06.2021, <https://www.bilecikbirlik.com/2021/02/bozuyuk-ertugrulgazi-dernegi-baskani-ates-millete-ihanettir/>]

Bilecik Haber (2016). *Belediyeden 2 Dev Anıt Daha*. [Erişim: 16.11.2021, <https://www.bilecikhaber.com.tr/belediyeden-2-dev-anit-daha-322198h.htm>]

Bilecik Haber (2017). *BİLECİK VALİLİĞİNE YENİ LOGO*. [Erişim: 16.06.2021, <https://www.bilecikhaber.com.tr/bilecik-valiligine-yeni-logo-324650h.htm>]

Bilecik Haber (2018). *Şeyh Edebalı Canlandırılıyor*. [Erişim: 15.06.2021, <https://www.bilecikhaber.com.tr/seyh-edebali-canlandiriliyor-329320h.htm>]

Bilecik Haber (2021). *Dijital kent belleği oluşturulacak*. [Erişim: 28.10.2021, <https://www.bilecikhaber.com.tr/dijital-kent-bellegi-olusturulacak-339299h.htm>]

Bilecik İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (t.y.). *Şeyh Edebalı Türbesi*. [Erişim: 10.06.2021, <https://bilecik.ktb.gov.tr/TR-69106/seyh-edebali-turbesi.html>]

Bilecik Olay (2014). *Bilecik'in Kurtuluşu Bu Sene Kutlanmayacak Galiba!*. (Erişim: 14.06.2021, <http://www.bilecikolay.com/guncel/bilecikin-kurtulusu-seneye-kutlanmayacak-galiba-h6151.html>]

Bilecik Olay (2015). *“Osmanlı Padişahları Tarih Şeridi” Bilecik'in Gururu Olacak*. [Erişim: 10.06.2021, <http://www.bilecikolay.com/bilecik-belediye/osmanli-padisahlari-tarih-seridi-bilecikin-gururu-olacak-h8655.html>]

Bilecik Olay (2021). *İl Müdürü Bircan'dan Turizm Haftası Mesajı*. [Erişim: 10.06.2021, <http://www.bilecikolay.com/guncel/il-muduru-bircan-dan-turizm-haftasi-mesaji-h34740.html>]

Bilecik Valiliği (2019a). *Bilecik'in "Kültür Envanteri" Hazırlanacak*. [Erişim: 15.07.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/bilecikin-kultur-envanteri-hazirlanacak>]

Bilecik Valiliği (2019b). *Vali Şentürk: "Bilecik'in kendi kimliği üzerinde kenetlenmesi gerekir"*. [Erişim: 09.06.2021, <http://bilecik.gov.tr/vali-senturk-bilecikin-kendi-kimligi-uzerinde-kenetlenmesi-gerekir>]

Bilecik Valiliği (2019c). *"Bilecik'in Tarihi ve Kültürel Mirasları İçin UNESCO Süreci" Paneli*. [Erişim: 14.07.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/bilecikin-tarihi-ve-kulturel-miraslari-icin-unesco-sureci-paneli>]

Bilecik Valiliği (2021). *"Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Bayramı" ile "Bilecik Bezi" Ulusal Envanterde*. [Erişim: 16.07.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/ertugrul-gaziyi-anma-ve-yoruk-bayrami-ile-bilecik-bezi-ulusal-envanterde>]

Bilecik Valiliği (t.y.a). *Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan, Bilecik'te*. [Erişim: 08.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/sayin-basbakanimiz-recep-tayyip-erdogan-bilecikte>]

Bilecik Valiliği (t.y.b). *Şeyh Edebali Türbesi*. [Erişim: 10.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/seyh-edebali-turbesi>]

Bilecik Valiliği (t.y.c). *Bilecik'in Fethi Şeyh Edebali'yi ve Osman Gazi'yi Anma Töreni*. [Erişim: 11.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/bilecikin-fethi-seyh-edebali-ve-osman-gaziyi-anma-treni>]

Bilecik Valiliği (t.y.d). *Bilecik'te "Fethin 718. Yılı, Şeyh Edebali'yi ve Osman Gazi'yi Anma" Etkinlikleri*. [Erişim: 11.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/bilecikte-fethin-718-yili-seyh-edebaliyi-ve-osmangaziyi-anma-etkinlikleri>]

Bilecik Valiliği (t.y.e). *Bilecik Valiliğine Yeni Logo*. [Erişim: 16.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/bilecik-valiligine-yeni-logo>]

Bilecik Valiliği (t.y.f). *Ertuğrul Gazi Türbesi'nde "Saygı Nöbeti"*. [Erişim: 23.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/ertugrul-gazi-turbesinde-saygi-nobeti>]

Bilecik Valiliği (t.y.g). *"734. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri" Başladı*. [Erişim: 25.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/734-ertugrul-gaziyi-anma-ve-yoruk-senlikleri-basladi>]

Bilecik Valiliği (t.y.h). *735. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri*. [Erişim: 23.06.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/735-ertegrul-gaziyi-anma-ve-sogut-senlikleri--->]

Bilecik Valiliği (t.y.i). *Dursun Fakih Türbesi*. [Erişim: 31.10.2021, <http://www.bilecik.gov.tr/dursun-fakih-turbesi>]

Bilecik11 (2019). *Boydan Devlete Osmanlı “Söğüt’ten İstanbul’a” Sempozyumu Gerçekleştirildi*. [Erişim: 09.06.2021, <http://bilecik11.com/boydan-devlete-osmanli-sogutten-istanbula-sempozyumu-gerceklestirildi/>]

Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi*. Bilgesu Yayıncılık.

Buğra, T. (2019). *Osmancık*. Ötüken Neşriyat.

Bulduk, Ü. (2013). Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Kurucuları Hakkında. A. Özcan & M. Öz (Ed.). *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş Meseleleri Sempozyumu*, s. 82-90.

Bultmann, R. (2006). *Tarih ve Eskatoloji Sonsuzluğun Mevcudiyeti*. (Çev.) Emir Kuşçu, Elis Yayınları, Ankara.

Campbell, J. & Moyers, B. (2020). *Mitolojinin Gücü Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler*. (Çev.) Zeynep Yaman, Mediacat Kitapları, İstanbul.

Campbell, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev.) Sabri Gürses, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.

Cassirer, E. (1980). *İnsan Üstüne Bir Deneme*. (Çev.) Necla Arat, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Cassirer, E. (2016). *Sembolik Formlar Felsefesi-II Mitik Düşünme*. (Çev.) Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara.

Connerton, P. (2019). *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. (Çev.) Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Çetin, İ. (1998). Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (39), 46-52.

Çınar, İ. (2017). *Televizyon Dizilerinin Bilecik İli Turizm ve Ekonomisine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Çobanoğlu, Ö. (1999). Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Aşıkpaşazade’nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (Özel Sayı), 65-82.

Çobanoğlu, Ö. (2001). Sözlü Edebiyat, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Cilt I*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 1-504.

Çobanoğlu, Ö. (2011). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Akçağ Yayınları.

Demirel, Y. (2018). *Atatürk - Belgeler, Elyazısıyla Notlar, Yazışmalar*. Yapı Kredi Yayınları.

Demirhan, A. (2017). *Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Duymaz, A. (2007). Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirme. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (76), 50-58.

Duymaz, A. (2015). Ertuğrul Gazi Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar, İbrahim Dilek & Ferah Türker (Ed.), *Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı*, TKAE Yayınları, Ankara, s. 63-72.

Düzgün, Ü. (2012). Türk Destanlarında Merkezi Kahraman Tipinin Tipolojisi. *Folklor/Edebiyat*, 18(69), 9-49.

Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev.) Sema Rifat, Om Kuram, İstanbul.

Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev.) Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Eliade, M. (2018a). *Ebedi Dönüş Miti*. (Çev.) Ayşe Meral, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Eliade, M. (2018b). *İmgeler ve Simgeler*. (Çev.) Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Eliade, M. (2019a). *Kutsal ve Kutsal-Dışı*. (Çev.) Ali Berktay, Alfa Yayınları, İstanbul.

Eliade, M. (2019b). *Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar*. (Çev.) Cem Soydemir, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Eliade, M. (2020a). *Mefisto ile Erdişi*. (Çev.) Hanife Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Eliade, M. (2020b). *Mitler, Rüyalar ve Gizemler*. (Çev.) Cem Soydemir, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Emecen, F. (2013). Bafeus Savaşı ve Önemi Üzerine Bir Mütalaa. A. Özcan & M. Öz (Ed.). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Meseleleri Sempozyumu*, s. 50-57.

Emecen, F. (2016). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*. Timaş Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2019). *Nehir Destan Oğuzname (Oguz Bitig)*. Dergâh Yayınları.

- Ergin, M.** (2016). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M.** (1998). Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 46(1998/1), 71-80.
- Ergun, P.** (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. AKDITYK Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Erkoç, H. İ.** (2020). Türk Mitolojisi Çalışmalarında Bir Mesele: Mitoloji ve Destan Farklılığı. *Millî Mecmûa*, (16), s. 6-21.
- Erşahin, S.** (1999). Türk Hakimiyet Geleneğinde Bilge Kişi: Osmanlı Hakimiyetinde Şeyh Edebalı Örneği. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 12(3-4), 303-308.
- Esin, E.** (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. Kabalcı Yayınevi.
- Fiske, J.** (2014). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev.) Süleyman İrvan, Pharmakon Yayınevi, Ankara.
- Florida, R.** (2011). *Yaratıcı Sınıf Adres Değiştiriyor*. (Çev.) Zeynep Kökkaya Chalar, Mediacat Kitapları, İstanbul.
- Fulford, R.** (2019). *Anlatının Gücü Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik*. (Çev.) Ezgi Kardelen, Kolektif Kitap, İstanbul.
- Furby, J. & Hines, C.** (2014). *Fantastik*. (Çev.) Sena Yavuz, Kolektif Kitap, İstanbul.
- Gazete Duvar** (2020). *Bilecik Belediyesi Önce Düzeltti Sonra Anlattı*. [Erişim: 18.06.2021, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/07/12/bilecik-belediyesi-once-duzeltilti-sonra-acikladi>]
- Geertz, C.** (2010). *Kültürlerin Yorumlanması*. (Çev.) Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Gezgin, İ.** (2020). *Homo Narrans İnsan Niçin Anlatır?*. Redingot Kitap.
- Giese, F.** (2005). Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi, Oktay Özel & Mehmet Öz (Der.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 149-175.
- Gökalp, Z.** (1976). *Türk Töresi*. (Haz.) Hikmet Dizdaroğlu, Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, Ankara.
- Gölpınarlı, A.** (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî*. İnkılâp Kitabevi.

Gömeç, S. (2004). Oguz Kagan'ın Kimliği, Oguzlar ve Oguz Kagan Destanları Üzerine Bir-İki Söz. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 23(35), 113-121.

Gültepe, N. (2007). *Kızılelma'nın İzinde*. Milenyum Yayınları.

Gülüm, E. (2021). Kanonik İmge, Kültürel Bellek ve Sözlü Edebiyat Arasındaki Simbiyotik İlişkilerin Belirginleştirilmesi, Açıklanması ve Değerlendirilmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21(1), 211-230.

Gündüz, T. (2021). *Oğuz Kağan Destanı*. Yeditepe Yayınevi.

Haber7 (2016). *Bilecik Belediyesi'nden "Ulu Çınar ve Kayı Boyu" anıtı*. [Erişim: 02.01.2022, <https://www.haber7.com/bilecik/1958238-bilecik-belediyesinden-ulu-cinar-ve-kayi-boyu-aniti>]

Haberler (2015). *734'üncü Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri*. [Erişim: 08.06.2021, <https://www.haberler.com/734-uncu-ertugrul-gazi-yi-anma-ve-yoruk-senlikleri-7685115-haberi/>]

Haberler (2019). *Bilecik'te UNESCO Sürecinde İlk Adım Atılırken Salon Boş Kaldı*. [Erişim: 14.07.2021, <https://www.haberler.com/bilecik-te-unesco-surecinde-ilk-adim-atilirken-12714424-haberi/>]

Haberler (2020). *Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Bilecik'i anlatan minyatürler beğeni topladı*. [Erişim: 10.06.2021, <https://www.haberler.com/osmanli-ve-cumhuriyet-doneminde-bilecik-i-anlatan-13717731-haberi/>]

Haberturk (2021). *Bilecik'e yapılacak olan 28 milyon liralık "Oba Gençlik Kampı Projesi" onaylandı*. [Erişim: 27.11.2021, <https://www.haberturk.com/bilecik-haberleri/84258796-bilecike-yapilacak-olan-28-milyon-liralik-oba-genclik-kampi-projesi-onaylandi>]

Halbwachs, M. (2007). Kolektif Bellek ve Zaman, *Cogito*, (50), 55-76.

Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. (Çev.) Banu Barış, Heretik Yayınları, Ankara.

Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. (Çev.) Zuhâl Karagöz, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.

Harman, Ö. F. (2007). "Nûh". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, s. 224-227.

Harman, Ö. F. (2013). "Yâfes". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 43, s. 174-175.

Harrari, Y. N. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi*. (Çev.) Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul.

Haumann, H. (2021). *Dracula Hayatı ve Efsaneleri*. (Çev.) Atilla Dirim, Runik Kitap, İstanbul.

Hizmetix (2018). *Tarih ve Kültür Şehri Bilecik; Turizmde de Umut Vadediyor*. [Erişim: 09.06.2021, <https://hizmetix.com.tr/belediyeler/tarih-ve-kultur-sehri-bilecik-turizmde-de-umut-vadediyor/1781>]

Hooke, S. H. (2002). *Ortadoğu Mitolojisi*. (Çev.) Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.

Hürriyet (2008). *Söğüt'te Yemek Gerginliği*. [Erişim: 08.07.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sogutte-yemek-gerginligi-9890683>]

Hürriyet (2017). *Vali Bilecik'e yeni isim önerdi: "Adı değiştirilebilir"*. [Erişim: 16.11.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/vali-bilecike-yeni-isim-onerdi-adi-degistirilebilir-40680819>]

Hürriyet (2018). *Köylüler 'Kayı Boyu' İşaretli Taşı Vermedi*. [Erişim: 30.06.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/koyluler-kayi-boyu-isaretli-tasi-vermedi-40718877>]

Imber, C. (2005a). Osmanlı Hanedan Efsanesi, Oktay Özel & Mehmet Öz (Der.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 243-270.

Imber, C. (2005b). İlk Dönem Osmanlı Tarihinde Düstur ve Düzmece, Oktay Özel & Mehmet Öz (Der.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 271-300.

İbn-i Kemal. (1991). *Tevârih-i Âl-i Osman I. Defter*. (Haz.) Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İlhan, E. (2018). *Kültürel Bellek Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama*. Doğu Batı Yayınları.

İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (Çev.) Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

İnalcık, H. (2005). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*. Eren Yayıncılık.

İnalcık, H. (2010). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*. İSAM Yayınları.

İnalcık, H. (2012). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnalcık, H. (2018). *Osmanlı Tarihinde Efsaneler ve Gerçekler*. Kronik Kitap.

- İnan, A.** (2020). *Makaleler ve İncelemeler I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Jaspers, K.** (1981). *Felsefeye Giriş*. (Çev.) Mehmet Akalın, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kafadar, C.** (2010). *İki Cihan Âresinde Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*. (Çev.) Ceren Çıkın, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Kafadar, C.** (1996). "Gazâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s. 427-429.
- Kafesoğlu, İ.** (1998). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat.
- Kahraman, N. vd.** (2019). İsa Sofî Türbesi: Tezvinatı ve Türklerin İslamlaşma Süresi Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (41), 121-154.
- Kalafat, Y.** (1998). *Eski Türk Dinî İzleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M.** (2019). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3*. Dergâh Yayınları.
- Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa.** (1949). *Osmanlı Sultanları Tarihi*. (Çev.) İbrahim Hakkı, Osmanlı Tarihleri I içinde, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Karen, Armstrong.** (2006). *Mitlerin Kısa Tarihi*. (Çev.) Dilek Şendil, Merkez Kitaplar, İstanbul.
- Kemal.** (2001). *Selâtin-Nâme*. (Haz.) Necdet Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Koca, S.** (2002). "Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilâtı", *Türkler*, c. 2, s. 1448-1488.
- Konyalı, İ. H.** (1959). *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifali*. Sinan Matbaası.
- Köprülü, M. F.** (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, M. F.** (2011). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. (Haz.) Orhan Köprülü, Akçağ Yayınları.
- Köprülü, O. F.** (1988). "Abdal Kumral". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 1, s. 63.
- Kumrular, Ö.** (2005) *Dünyada Türk İmgesi*. Kitap Yayınevi.
- Kur'an- Kerim*. Ankebût 29/14.
- Kuruluş Gazetesi** (2020). *Belediye Binası Gerçek Minyatürlerine Kavuştu*. [Erişim: 05.07.2021, <https://www.kurulusgazetesi.com/haber/belediye-binasi-gercek-minyaturlerine-kavustu/890>]

Levi-Strauss, C. (2020). *Mit ve Anlam*. (Çev.) Gökhan Yavuz Demir, İthaki Yayınları, İstanbul.

Lindner, R. P. (2005). İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet, Oktay Özel & Mehmet Öz (Der.), *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 407-427.

Malinowski, B. (1990). *Büyük, Bilim ve Din*. (Çev.) Saadet Özkal, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Mehmed Neşri. (1983). *Neşri Tarihi*. (Haz.) Mehmet Altay Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Milliyet (1998). *Demirel: Vatani koruyacağız*. [Erişim: 07.06.2021, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/demirel-vatani-koruyacagiz-5347161>]

Milliyet (2006). *Şenlikte Olay Çıktı*. [Erişim: 08.07.2021, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/senlikte-olay-cikti-170990>]

Milliyet (2017). *Bilecik Belediyesi'nin Yeni Logosu Belli Oldu*. [Erişim: 16.06.2021, <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/bilecik/bilecik-belediyesinin-yeni-logosu-belli-oldu-12145789>]

Müneccimbaşı Ahmed Dede. (t.y.). *Müneccimbaşı Tarihi Birinci Cilt*. (Çev.) İsmail Erünsal, Tercüman.

Nar, M. Ş. (2014). Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Folklor/Edebiyat*, 20(79), 55-77.

Ocak, A. Y. (2002). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İletişim Yayınları.

Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Geleneksel Yayınları.

Oğuz, Ö. (2002). *Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi*. Akçağ Yayınları.

Oğuz, Ö. (2008). Dede Korkut Metinleri: Mit Mi, Tarih Mi, *Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 514-519.

Oruç Beğ. (2019). *Oruç Beğ Tarihi (Üç Osmanlı Tarihi)*. (Haz.) Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul

Ögel, B. (2014a). *Türk Mitolojisi I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ögel, B. (2014b). *Türk Mitolojisi II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Önder, S. Y. (2019). *Yazıcızâde Ali'nin Oğuznamesi*. Dergâh Yayınları.

- Öz, M.** (2019). *Osmanlı Tarihi Üzerine I*. Cedit Neşriyat.
- Özarslan, M.** (1998). Oğuz Kağan Destanı'nda Tarihi, Dini, Beşeri ve Tabiatüstü Unsurlar, *Folkloristik Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Ankara, s. 424-438.
- Özcan, A.** (1996). "Gazi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s. 443-445.
- Özcan, A.** (2013). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 0(1), 271-293.
- Özdemir, N.** (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi*. Hacettepe Yayıncılık.
- Özkul, A.** (2008). *Tâcü'l-Ârifin Ebü'l-Vefâ'nın Menâkıbı -İnceleme ve Metin-*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özlem, D.** (2012). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Notos Kitap.
- Öztürk, N., & Yıldız, M.** (2013). *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri -Ahmedî'den Ahmed Refik'e-*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Pusula Haber** (2019). *Bilecik Belediyesi Hizmet Binasındaki Minyatür Tabloların Kaldırılması*. [Erişim: 03.07.2021, <https://www.pusulahaber.com.tr/bilecik-belediyesi-hizmet-binasindaki-minyatür-tablolarin-kaldirilmesi-1102114h.htm>]
- Raglan, L.** (2004). Tarih ve Mit. (Çev.) Levent Soysal, *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (63), 37-44.
- Ricoeur, P.** (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. (Çev.) M. Emin Özcan, Metis Yayınları, İstanbul.
- Rossi, E.** (1999). Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma. (Çev.) M. H. Şakiroğlu, *Erdem*, (34), 183-276.
- Roux, J. P.** (2017). *Eski Türk Mitolojisi*. (Çev.) Musa Yaşar Sağlam, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.
- Roux, J. P.** (2021). *Kral Mitler ve Simgeler*. (Çev.) Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Sabah** (2012). *Bilecik Üniversitesi'nin Adı Değişiyor*. [Erişim: 11.07.2021, <https://www.sabah.com.tr/egitim/2012/03/09/bilecik-universitesinin-adi-degisiyor>]
- Sakaoğlu, N.** (2015). *Bu Mülkün Sultanları*. Alfa Yayınları.

Son Dakika (2014). *Bahçeli, Dursun Fakih'in Söğüt'teki türbesini ziyaret etti.* [Erişim: 31.10.2021, <https://www.sondakika.com/haber/haber-bahceli-dursun-fakih-in-sogut-teki-turbesini-6483121/>]

Sözcü (2017). *Bilecik Belediye Başkanı Yağcı'dan İyi Parti'ye 'Logo' Tepkisi.* [Erişim: 18.06.2021, <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/bilecik-belediye-baskani-yagcidan-iyi-partiye-logo-tepkisi-2069306/>]

Sözcü (2019). *Yok Artık! Engin Altan'ı, Ertuğrul Gazi yaptılar.* [Erişim: 15.07.2021, <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/yok-artik-engin-altani-ertugrul-gazi-yaptilar-5159185/>]

Storr, W. (2020). *Hikâye Anlatıcılığının Bilimi.* (Çev.) Esmâ Fethiye Güçlü, Timaş Yayınları, İstanbul.

Şahin, H. (2020). *Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dini Zümreler.* Yapı Kredi Yayınları.

Şimşirgil, A. [@ahmetsimsirgil]. (2019, 15 Mayıs). Yunanlılar Bursa'ya girdiğinde Osmanlı türbelerine saldırırdı... Bilecik'i kazanan CHP'li başkanda Osmanlı tarih şeridinde, padişahları anlatan yazıları yok etmiş... Nasıl bir zihniyettir bu! [Tweet]. Erişim adresi: <https://twitter.com/ahmetsimsirgil/status/1128679757665775616?s=20>

Şükrullah. (2019). *Behcetü't Tevârih (Üç Osmanlı Tarihi).* (Haz.) Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017). *Bilecik'in Yaşayan Şehir Müzesi Ziyarete Açıldı.* [Erişim: 15.07.2021, <https://basin.ktb.gov.tr/TR-177170/bilecik39in-yasayan-sehir-muzesi-ziyarete-acildi.html>]

T24 (2018). *Erdoğan'dan 737. Söğüt Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri mesajı.* [Erişim: 08.06.2021, <https://t24.com.tr/haber/erdogandan-737-sogut-ertugrul-gaziyi-anma-ve-yoruk-senlikleri-mesaji,696241>]

Tanman, M. T. (1995). "Ertuğrul Gazi Camii ve Türbesi". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, s. 316-317.

Taşköprülüzade Ahmed Efendi. (2019). *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'Mâniyye Fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye.* (Haz.) Muhammet Hekimoğlu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Taylor, C. (2018). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. (Çev.) Hamide Koyukan, Metis Yayınları, İstanbul.

TDK (2021). *Güncel Türkçe Sözlük*. [Erişim: 04.12.2021, <https://sozluk.gov.tr/>].

Temir, A. (1986). *Moğolların Gizli Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Teres, E. (2011). Ertuğrul Gazi Türbesi ve Civarındaki Bazı Kitabelerin Okunuşuna Dair. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 79-95.

Tevrat, 5/32.

Togan, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı*. Enderun Yayınları.

TRT Haber (2016). “*Kayı Boyu*” Amblesinin Patenti Bilecik’e. [Erişim: 17.06.2021, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/kayi-boyu-amblesinin-patenti-bilecike-272196.html>]

TRT Haber (2018a). *Anıtı Görenler Durup Fotoğraf Çektiriyor*. [Erişim: 17.06.2021, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/aniti-gorenler-durup-fotograf-çektiriyor-381541.html>]

TRT Haber (2018b). *Ertuğrul Gazi Türbesi’ne Ziyaretçi Akını*. [Erişim: 22.06.2021, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/ertugrul-gazi-turbesine-ziyaretci-akini-380324.html>]

TRT Haber (2019). *Bilecik’te Dursun Fakih Türbesi’ne ziyaretçi ilgisi*. [Erişim: 31.10.2021, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/bilecikte-dursun-fakih-turbesine-ziyaretci-ilgisi-428925.html>]

Turan, A. N. (1999). Osmanlı Devleti Ne Zaman Kuruldu?, *Osmanlı*, c. 1, s. 190-193.

Turan, Osman. (2016). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. Ötüken Neşriyat.

Tuztaş Horzumlu, A. H. (2007). Yörük Kültürünü Tanıtmak: Dernekleşme Faaliyetleri ve Yörük Şenlikleri. *Türkiyat Mecmuası*, 27(2).

Tümer, G. (1991). “Atalar Kültü”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 42-43.

Umar, B. (2004). *Bithynia Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi*. İnkılâp.

UNESCO (2019). “*Bilecik İlimizin Tarihi ve Kültürel Mirasları İçin UNESCO Süreçleri*” adlı toplantı 12 Aralık 2019 Tarihinde Bilecik’te Gerçekleştirildi. [Erişim: 14.07.2021, <https://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/401>]

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Veyne, P. (2003). *Yunanlılar Mitlerine İnanmışlar Mıydı?*. (Çev.) Mehmet Alkan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Witteck, P. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*. (Çev.) Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul.

Yarın11 (2019). *Katılımın Az Olması Üzücü Bulundu*. [Erişim: 14.07.2021, <http://www.yarin11.com/bilecik/katilimin-az-olmasi-uzucu-bulundu-h15686.html>]

Yazıcızade Ali. (2019). *Tevârih-i Âl-i Selçuk*. (Haz.) Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.

Yeni Akit (2015). *Dizi Sonrası Ertuğrul Gazi'nin Türbesine Ziyaretçi Akını*. [Erişim: 22.06.2021, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/dizi-sonrasi-ertugrul-gazinin-turbesine-ziyaretci-akini-48935.html>]

Yeni Birlik (2019). *Şeyh Edebalı Türbesi'nde Ziyaretçi Sayısında Hedef 1 Buçuk Milyon*. [Erişim: 10.06.2021, <https://gazetebirlik.com/haber/seyh-edebali-turbesinde-ziyaretci-sayisinda-hedef-1-bucuk-milyon-131657/>]

Yeni Çağ (2021). *11 tonluk mermerden Şeyh Edebalı heykeli ve Kayı Anıtı*. [Erişim: 23.09.2021, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/bilecik-belediyesinden-gorkemli-acilis-472605h.htm>]

Yeni Şafak (2017). *Ak Parti'den 'Bilecik, Ertuğrul yapılınsın önerisine' ilk yorum*. [Erişim: 16.11.2021, <https://www.yenisafak.com/gundem/ak-partiden-bilecik-ertugrul-yapilsin-onerisine-ilk-yorum-2937966>]

Yeni Şafak (2021). *CHP'de Osmanlı Nefreti Bitmiyor*. [Erişim: 18.06.2021, <https://www.yenisafak.com/gundem/chpde-osmanli-nefreti-bitmiyor-3597456>]

Yücel, H. (2013). *İmgeden Yoruma*. Ayrıntı Yayınları.